

İSTANBUL
SANAYİ ODASI

500 Büyük Sanayi
Kuruluşu'nda
10 Yıllık Gelişim
Trendleri
(1999 - 2008)

İSTANBUL
SANAYİ ODASI

500 Büyük Sanayi Kuruluşu'nda 10 Yıllık Gelişim Trendleri (1999 - 2008)

Ekim 2010

ISBN: 978-9944-60-763-6 (BASILI)

ISBN: 978-9944-60-764-3 (ELEKTRONİK)

Sertifika no: 191761

Baskı, 750 Adet

Ekim 2010

İstanbul

İstanbul Sanayi Odası Yayınları No: 2010/17

Araştırma Şubesi

Meşrutiyet Caddesi No: 62

Tepebaşı 34430 İstanbul

Tel: (212) 252 29 00 (pbx)

Faks: (212) 245 32 82

www.iso.org.tr

Yapım:

Mürettebat Reklamcılık

Badem11 Villa16 Bahçeşehir

34538, İstanbul

Tel: (212) 608 06 08

Faks: (212) 608 16 03

www.murettebat.com.tr

Basım Yeri:

Ömür Matbaacılık A.Ş.

© Tüm hakları İstanbul Sanayi Odası'na aittir.

Bu yayındaki bilgiler ancak kaynak gösterilmek suretiyle kullanılabilir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Giriş	11
1. Genel Değerlendirme	14
1.1. Firmaların Sektörel Dağılımı	14
1.2. Üretimden Satışlar	14
1.3. Satış Hasılatı	16
1.4. İhracat	18
1.5. Katma Değer	20
1.6. Dikey Tamlaşma	22
1.7. Varlıklar (Net Aktif)	23
1.8. Özsermaye (Özkaynak)	23
1.9. Devir Hızları	24
1.10. Kar ve Karlılık	24
1.11. İstihdam	27
1.12. Verimlilik	27
1.13. Bölüme Ait Özet Bulgular	28
2. Sektörlere Göre Değerlendirme	30
2.1. Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	30
2.1.1. Genel Değerlendirme	30
2.1.2. Üretimden Satışlar	30
2.1.3. Satış Hasılatı	30
2.1.4. İhracat	31
2.1.5. Katma Değer	31
2.1.6. Dikey Tamlaşma	33
2.1.7. Varlıklar	33
2.1.8. Özkaynaklar	33
2.1.9. Devir Hızları	34
2.1.10. Kar ve Karlılık	34
2.1.11. İstihdam	35
2.1.12. Verimlilik	35
2.1.13. Sektörel Özet Bulgular	36
2.2. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi	38
2.2.1. Genel Değerlendirme	38

2.2.2. Üretimden Satışlar	38
2.2.3. Satış Hasılatı	38
2.2.4. İhracat	39
2.2.5. Katma Değer	39
2.2.6. Dikey Tamlaşma	40
2.2.7. Varlıklar	41
2.2.8. Özkaynaklar	41
2.2.9. Devir Hızları	41
2.2.10. Kar ve Karlılık	42
2.2.11. İstihdam	43
2.2.12. Verimlilik	43
2.2.13. Sektörel Özet Bulgular	44
2.3. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	45
2.3.1. Genel Değerlendirme	45
2.3.2. Üretimden Satışlar	45
2.3.3. Satış Hasılatı	45
2.3.4. İhracat	45
2.3.5. Katma Değer	46
2.3.6. Dikey Tamlaşma	47
2.3.7. Varlıklar	47
2.3.8. Özkaynaklar	48
2.3.9. Devir Hızları	48
2.3.10. Kar ve Karlılık	49
2.3.11. İstihdam	49
2.3.12. Verimlilik	50
2.3.13. Sektörel Özet Bulgular	50
2.4. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	52
2.4.1. Genel Değerlendirme	52
2.4.2. Üretimden Satışlar	52
2.4.3. Satış Hasılatı	52
2.4.4. İhracat	53
2.4.5. Katma Değer	53
2.4.6. Dikey Tamlaşma	54
2.4.7. Varlıklar	55
2.4.8. Özkaynaklar	55
2.4.9. Devir Hızları	55

2.4.10. Kar ve Karlılık	56
2.4.11. İstihdam	56
2.4.12. Verimlilik	57
2.4.13. Sektörel Özet Bulgular	57
2.5. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi	59
2.5.1. Genel Değerlendirme	59
2.5.2. Üretimden Satışlar	59
2.5.3. Satış Hasılatı	59
2.5.4. İhracat	59
2.5.5. Katma Değer	60
2.5.6. Dikey Tamlaşma	61
2.5.7. Varlıklar	61
2.5.8. Özkaynaklar	62
2.5.9. Devir Hızları	62
2.5.10. Kar ve Karlılık	63
2.5.11. İstihdam	63
2.5.12. Verimlilik	64
2.5.13. Sektörel Özet Bulgular	64
2.6. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	66
2.6.1. Genel Değerlendirme	66
2.6.2. Üretimden Satışlar	66
2.6.3. Satış Hasılatı	66
2.6.4. İhracat	66
2.6.5. Katma Değer	67
2.6.6. Dikey Tamlaşma	68
2.6.7. Varlıklar	68
2.6.8. Özkaynaklar	69
2.6.9. Devir Hızları	69
2.6.10. Kar ve Karlılık	70
2.6.11. İstihdam	70
2.6.12. Verimlilik	71
2.6.13. Sektörel Özet Bulgular	71
2.7. Ana Metal Sanayi	73
2.7.1. Genel Değerlendirme	73
2.7.2. Üretimden Satışlar	73
2.7.3. Satış Hasılatı	73

2.7.4. İhracat	73
2.7.5. Katma Değer	74
2.7.6. Dikey Tamlaşma	75
2.7.7. Varlıklar	75
2.7.8. Özkaynaklar	76
2.7.9. Devir Hızları	76
2.7.10. Kar ve Karlılık	76
2.7.11. İstihdam	77
2.7.12. Verimlilik	77
2.7.13. Sektörel Özet Bulgular	78
2.8. Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi	80
2.8.1. Genel Değerlendirme	80
2.8.2. Üretimden Satışlar	80
2.8.3. Satış Hasılatı	80
2.8.4. İhracat	80
2.8.5. Katma Değer	81
2.8.6. Dikey Tamlaşma	82
2.8.7. Varlıklar	82
2.8.8. Özkaynaklar	83
2.8.9. Devir Hızları	83
2.8.10. Kar ve Karlılık	84
2.8.11. İstihdam	84
2.8.12. Verimlilik	85
2.8.13. Sektörel Özet Bulgular	85
2.9. Taşıt Araçları Sanayi	87
2.9.1. Genel Değerlendirme	87
2.9.2. Üretimden Satışlar	87
2.9.3. Satış Hasılatı	87
2.9.4. İhracat	87
2.9.5. Katma Değer	88
2.9.6. Dikey Tamlaşma	89
2.9.7. Varlıklar	89
2.9.8. Özkaynaklar	90
2.9.9. Devir Hızları	90
2.9.10. Kar ve Karlılık	90
2.9.11. İstihdam	91

2.9.12. Verimlilik	91
2.9.13. Sektörel Özet Bulgular	92
2.10. Madencilik ve Taşocakçılığı Sanayi	94
2.10.1. Genel Değerlendirme	94
2.10.2. Üretimden Satışlar	94
2.10.3. Satış Hasılatı	94
2.10.4. İhracat	94
2.10.5. Katma Değer	95
2.10.6. Dikey Tamlaşma	96
2.10.7. Varlıklar	96
2.10.8. Özkaynaklar	97
2.10.9. Devir Hızları	97
2.10.10. Kar ve Karlılık	97
2.10.11. İstihdam	98
2.10.12. Verimlilik	98
2.10.13. Sektörel Özet Bulgular	99
2.11. Elektrik Sektörü	100
2.11.1. Genel Değerlendirme	100
2.11.2. Üretimden Satışlar	100
2.11.3. Satış Hasılatı	100
2.11.4. İhracat	100
2.11.5. Katma Değer	100
2.11.6. Dikey Tamlaşma	101
2.11.7. Varlıklar	102
2.11.8. Özkaynaklar	102
2.11.9. Devir Hızları	102
2.11.10. Kar ve Karlılık	103
2.11.11. İstihdam	103
2.11.12. Verimlilik	104
2.11.13. Sektörel Özet Bulgular	104
3. Büyük Firmalar İçinde İSO Üyeleri	106
3.1. Genel Değerlendirme	106
3.2. Üretimden Satışlar	107
3.3. Satış Hasılatı	108
3.4. İhracat	108
3.5. Katma Değer	109

3.6. Dikey Tamlaşma	111
3.7. Varlıklar	112
3.8. Özkaynaklar	113
3.9. Devir Hızları	114
3.10. Kar ve Karlılık Oranları	115
3.11. İstihdam	118
3.12. Verimlilik	119
3.13. Bölüme Ait Özet Bulgular	122
4. 231 Büyük Firmaya İlişkin Genel Değerlendirme	126
4.1. 231 Büyük Firmanın Genel Görünümü	126
4.2. Üretimden Satışlar	128
4.3. Satış Hasılatı	129
4.4. İhracat	130
4.5. Katma Değer	131
4.6. Dikey Tamlaşma	135
4.7. Varlıklar	136
4.8. Özkaynaklar	138
4.9. Devir Hızları	139
4.10. Kar ve Karlılık	140
4.11. İstihdam	143
4.12. Verimlilik	144
5. Özet ve Değerlendirme	148

ÖNSÖZ

İstanbul Sanayi Odası her yıl gerçekleştirdiği Birinci ve İkinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Araştırmaları ile Türkiye'nin ilk 1000 sanayi kuruluşunu tespit etmekte ve bu kuruluşlarda yaşanan gelişmelere ilişkin değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, Odamız, İSO 500 Araştırmasına her yıl katılan özel büyük sanayi kuruluşlarındaki değişimi daha geniş bir zaman aralığında inceleme ve değerlendirmeye de tabii tutan bir ilave çalışmayı da gerçekleştirmektedir.

Bu çalışmamız ilk olarak, 100 özel büyük kuruluş kapsamında ve 1979 yılı bazında hazırlanmıştı. Daha sonra baz yılı 1982 olmuş ve 1988'den itibaren sanayi kuruluşu sayısı 100'den 150'ye çıkarılmıştı. 1982 baz yıllı çalışmamız, 1982-1989, 1982-1990, 1982-1991 ve 1982-1992 dönemleri için yayımlanmıştır.

Uzun sayılabilecek bir aradan sonra bu çalışmamızı tekrar yayımlıyor olmaktan memnuniyet duymaktayız. Son çalışmamız, 1999-2008 dönemini kapsamakta ve bu dönemde, İSO 500'e her yıl katılmış olan 231 özel büyük sanayi kuruluşunun verilerine dayanmaktadır. 1999-2008 döneminde, 231 özel büyük sanayi kuruluşuna ait verilerin incelenmesi sonucu elde edilen bulgular şöyle özetlenebilir;

- Türk sanayi yapısal bir değişim süreci içindedir.
- Taşıt Araçları, Ana Metal, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik, Metal Eşya, Makine&Teçhizat (Elektronik ve Elektrikli Makineler), Mesleki Aletler sanayileri ön plana çıkan sektörlerdir.
- Taşıt Araçları Sanayi ile Ana Metal Sanayi en hızlı gelişen sektörlerdir.
- Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi gibi geleneksel olarak nitelendirilen sektörler yavaş büyümekte ve bu nedenle İSO 500 içindeki ağırlıkları azalmaktadır.
- Kuruluşlar ara tüketimlerinde yurt içi girdi yerine giderek daha fazla ithal ara mal kullanır olmuşlardır.
- İSO 500 genelinde toplamda kar ve karlılık oranları azalmakla beraber, karlılık, sanayi dalları itibariyle büyük farklılıklar göstermekte, hızla büyüyen sanayi dallarında karlılık oranları da artmaktadır.

Çalışmamızın bulguları yorumlanırken, bunların 1999-2008 döneminde, İSO 500'deki 231 özel büyük sanayi kuruluşuna ait olduğu unutulmamalıdır. Buna karşılık, İSO 500'ün sanayimizdeki ağırlığı ve çalışmaya dayanak oluşturan 231 özel kuruluşun İSO 500 kapsamındaki özel kuruluşların toplam satışlarındaki %75'lik payı ile İSO 500 içindeki ağırlığı düşünüldüğünde, çalışmamızın temsil yeteneğinin oldukça yüksek olduğu ve sanayimizin ne yönde geliştiğini görmemize önemli katkı sağlayacağı tartışmasızdır.

Başlangıçtan itibaren bu çalışmaya büyük destek veren Sayın Öztin Akgüç'e ve Araştırma Şubemize emeklerinden dolayı teşekkür ediyor, hem İSO 500'ün hem de Türk sanayinin son dönemdeki gelişim çizgisini izlemek açısından çok önemli bulgular sunan bu çalışmayı, konuyla ilgili kişi ve kurumlar nezdinde yararlı bir kaynak olacağı inancıyla kamuoyumuzun bilgisine sunuyoruz.

Saygılarımızla,

C. Tanıl KÜÇÜK

İstanbul Sanayi Odası
Yönetim Kurulu Başkanı

GİRİŞ

İstanbul Sanayi Odası (İSO), 1968 yılından beri yaptığı anket çalışmaları ile sanayi sektöründe faaliyette bulunan kuruluşların üretimden satış, satış hasılatı, yaratılan katma değer, ihracat, varlık toplamı, özkaynak tutarı, dönem karı, istihdam gibi çeşitli ölçülere göre büyüklüklerini saptamakta; üretimden satış ölçüsü esas alınarak firmalar arasında sıralama yapılmakta, büyük firmalar listesi ya da tablosu oluşturulmaktadır. Büyüklük sıralaması 1979 yılından bu yana 500 sınıai firma için yapılmakta iken, 1997 yılından itibaren de ikinci 500 büyük firma araştırmalara eklenmiş bulunmaktadır.

İstanbul Sanayi Odası tarafından her yıl düzenli biçimde tekrarlanan Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Çalışması yanında, ayrıca büyük özel sanayi kuruluşlarındaki gelişmeleri aynı kapsamda ve daha geniş bir zaman aralığı içinde belirlemek ve cari fiyatlarla olduğu gibi, sabit fiyatlarla da gelişmeleri ortaya koymak üzere; Odamız, 1982 yılından sonra ayrı bir çalışma daha sürdürmüştür.

Bu çalışmada ele alınan, her yıl anketimize cevap veren özel sanayi kuruluşlarının kapsamı, 1988 yılından itibaren 100 Sanayi Kuruluşundan 150'ye çıkarılmış ve baz yıl da 1979'dan 1982'ye getirilmiştir. 1982 baz yıllı 150 Büyük Sanayi Kuruluşu çalışması 1982-1988, 1982-1989, 1982-1990 ve 1982-1991 yıllarını kapsayacak şekilde devam etmiştir. Bu alanda en son çalışma 1982-1991 yıllarını kapsamak üzere yapılmış ve araştırma sonuçları "150 Özel Büyük Firma" başlığı altında 1994 yılında yayımlanmıştır.

Oldukça uzun bir zaman aralığından sonra, bu tür çalışma ve araştırmalara yeniden başlanmış; ve son on yılda her yıl ankete cevap vermiş 231 büyük özel firmayı kapsamak üzere 1999-2008 yıllarına ilişkin bulgular ve gelişmeler bu yayında toplanmıştır.

İnceleme kapsamına giren 231 büyük firmanın ortak özellikleri;

- 1) 1999-2008 döneminde İSO anketlerine düzenli olarak cevap vermiş olmak,
- 2) Özel kesim kuruluşu olmak,
- 3) 1999-2008 döneminde İSO'nun belirlediği Birinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu sıralamasına girmiş bulunmak, şeklinde belirtilebilir.

İncelemeye kamu iktisadi teşebbüsleri ile 1999-2008 döneminde İSO anketini düzenli yanıtlamayan özel firmalar dahil edilmemiştir. Firmaların büyüklükle sıralamasını belirtmek için İSO tarafından düzenlenen ankete, istisnai de olsa cevap veremeyen özel firmalar bulunabilir; ancak bu firmalara ilişkin, sürekli, birbirini izleyen yıllara ait bilgi mevcut olmadığından, inceleme kapsamına alınamamışlardır.

Çalışmanın başlangıç yılı olan 1999 yılı, Türkiye ekonomisi için tam bir kriz yılı olmasa da kriz göstergelerinin olduğu, GSYİH'nın %3,4 oranında daraldığı bir yıldır. İnceleme döneminin son yılı 2008 yılı da 2009 krizinin öncü göstergelerinin olduğu, ekonominin, büyüme hızının %0,7'ye gerilediği bir yıldır. Bu açıdan 1999 yılı ile 2008 yılı sonuçları karşılaştırarak değerlendirme yapmak hatalı olmaz. İncelemelere, sonuçları normal olağan olarak nitelendirilen bir yılı temel olarak almak daha tutarlıdır. İnceleme başlangıç yılının bir kriz yılı olarak alınması, izleyen yıllar sonuçlarının aritmetiğin etkisiyle başarılı; buna karşın olağan dışı başarılı bir yılı incelemeye temel yıl olarak almak ise, izleyen yıllar sonuçlarının başarısız gözükmesine yol açar. Bu nedenle özellikle uzun süreli araştırmalarda, eğilimleri, gelişmeleri doğru saptayabilmek için, başlangıç yılının seçimi önem taşır. Bu açıdan bakıldığında 1999 yılı Türkiye ekonomisi için olağan bir yıl olarak nitelendirilemez. 1999 yılı temel alınması eleştirilebilir. Buna karşı incelemenin son yılı 2008 yılı da ekonomik yönden olağan bir yıl olarak nitelendirilemez. Bu nedenle 1999 ve 2008 yılları sonuçlarını karşılaştırma istatistiksel olarak tutarlı olduğu savunulabilir.

Araştırmada, 1999-2008 dönemi için 231 büyük özel firmaya ilişkin olarak;

- 1) Yıllar itibariyle üretimden satışlar, cari ve sabit fiyatlarla (1999 fiyatları ile) değişimler,
- 2) Cari ve sabit fiyatlarla satış hasılatı, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla değişimler,
- 3) Dolar bazında dışsattım tutarları ve dışsattım/satış hasılatı oranları
- 4) Cari ve sabit fiyatlarla kar-zarar rakamları, cari ve sabit fiyatlarla yıllık değişimler,

- 5) Yıllar itibariyle özsermaye toplamı, yıllık değişimler,
- 6) Cari ve sabit fiyatlarla yaratılan brüt ve net katma değerler, yıllar itibariyle değişim ve katma değerlerin üretim faktörleri arasında bölüşümü,
- 7) Üretimde yoğunlaşma derecesinin bir ölçüsü, bir göstergesi olarak, yıllar itibariyle Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranları,
- 8) Yıllar itibariyle toplam varlık, dönen varlık (dönen sermaye-işletme sermayesi) ve duran varlık (sabit değer) tutarları,
- 9) Özsermaye, varlık (aktif) ve işletme sermayesi devir hızları,
- 10) Ücretle çalışanların sayısı ve inceleme döneminde yıllar itibariyle gelişmeler,
- 11) Yıllar itibariyle mali rantabilite (özsermaye karlılığı) ve satış rantabilitesi (satış karlılığı) oranları
- 12) Hasıla / Sermaye oranının bir göstergesi ve ulusal ekonomi açısından bir karlılık ölçüsü olarak Net Katma Değer / Varlık Toplamı oranları
- 13) Çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatı, net bilanço karı ve yaratılan net katma değer tutarları yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla verilmiştir.

Diğer bir anlatımla, incelemede sırasıyla,

- 1) Üretimden Satış Hasılatı / Satış Hasılatı
- 2) Dışsattım / Satış Hasılatı
- 3) Ücret / Net Katma Değer
- 4) Faiz / Net Katma Değer
- 5) Kar (milli gelir anlamında) / Net Katma Değer
- 6) Net Katma Değer / Brüt Katma Değer
- 7) Brüt Katma Değer / Satışlar
- 8) Dönen Varlıklar / Toplam Varlık
- 9) Duran Varlık Tutarı / Toplam Varlık
- 10) Özsermaye / Toplam Varlık
- 11) Satışlar / Özsermaye
- 12) Satışlar / Varlık Toplamı
- 13) Satışlar / Döner Sermaye (İşletme Sermayesi)

- 14) Net Bilanço Karı / Öz Sermaye
- 15) Net Bilanço Karı / Satışlar
- 16) Net Katma Değer / Varlık (Aktif) Toplamı
- 17) Üretimden Satış / Çalışan Sayısı
- 18) Satış Hasılatı / Çalışan Sayısı
- 19) Net Bilanço Karı / Çalışan Sayısı
- 20) Net Katma Değer / Çalışan Sayısı oranları kullanılmıştır.

Oranlar hesaplanırken, yıl ortalamaları değil yıl sonu rakamları alınmıştır. Bu nedenle hesaplanan karlılık oranları ve devir hızları, olduğundan bir ölçüde daha düşük gözükmemektedir. Ancak tüm yıllar için yıl sonu rakamları esas alınmak suretiyle tutarlı davranıldığından, saptanan eğilimler, bu tür hesaplamadan etkilenmemektedir.

Sektör itibariyle Hasıla / Sermaye oranının ve ekonomik karlılığın (makro açıdan, ulusal ekonomi açısından) bir göstergesi olarak Net Katma Değer / Varlık Toplamı oranı hesaplanmıştır. Yıllık net katma değer, ücret, faiz, kar toplamı olarak hesaplanmıştır. Milli gelir kapsamına giren kar kavramı ile bilanço karı arasında fark bulunmakta, firmaların faaliyetlerinden doğan kar, milli gelir hesabına alınmaktadır. Firmaların faaliyet dışı, transfer niteliğindeki gelirleri, net katma değere dahil edilmemektedir.

Üretimde yoğunlaşma derecesinin bir göstergesi olmak üzere, üretim için gerekli girdilerin ne ölçüde firma içinden, ne ölçüde dışarıdan (diğer firmalardan) sağlandığını ortaya koyabilmek için, Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı kullanılmıştır. Brüt katma değer, net katma değere o yıl ödenen dolaylı vergiler ile ayrılan amortismanların eklenmesi ve sübvansiyonların indirilmesi suretiyle hesaplanmıştır.

İnceleme kapsamındaki firmaların fiziki üretim rakamları anket formlarında yer almadığından sağlıklı verimlilik hesapları yapılamamış, çalışan kişi başına üretimden satışlar, satış hasılatı, net bilanço karı ve net katma değer tutarları verimlilik ölçüsü olarak kullanılmıştır.

İnceleme dönemi fiyat artışlarının hızlı olduğu yılları da kapsadığından, gelişmeleri fiyat hareketlerinin etkilerinden arındırmak, cari değerleri sabit fiyatlarla indirgeyebilmek için kullanılan endeks veya deflatör son derece önemli olmaktadır. Ayrıca sektörler itibariyle fiyat artış hızları farklı olduğundan, deflatör

olarak cari değerleri sabit fiyatlarla indirgerken, genel fiyat endeksinin kullanılmasının da hatalı sonuçlar vereceği açıktır. Bu nedenle, Türkiye İstatistik Kurumu'nun her alt sektör için geliştirdiği Üretici Fiyat Endeksi kullanılmıştır. Her alt sektör için bir anlamda özel endeks kullanılmış; diğer bir deyişle farklı deflatör uygulanmıştır. Her alt sektör için o sektördeki fiyat artışlarını esas alarak, fiyat artışlarının etkisinden arındırılmış reel değerlerin bulunması, kuşkusuz araştırmayı daha sağlıklı hale getirmiştir.

Her alt sektörde fiyat artış hızı farklı olduğundan cari ve sabit fiyatlarla gelişmelerde, alt sektörler arasında farklılıklar oluşmuştur.

Üretimden satış, satış hasılatı, katma değer ve dönem karı gibi akışı gösteren dönemsel büyüklükler ya da

değişkenler, yıllık fiyat artışı ile düzeltilerek sabit fiyatlara indirgenirken; varlık (aktif) tutarı, dönen varlıklar (işletme sermayesi), duran varlıklar (sabit değerler), özsermaye (öz kaynak) gibi belli bir andaki mevcudu, stoku gösteren büyüklükler için bu yola gidilmemiş, söz konusu büyüklükler cari fiyatlarla ifade edilmiştir. Zira, yıllar itibariyle birikimli rakamları, sadece o yılki fiyat artışını dikkate alarak sabit fiyata indirgemek hatalı bir uygulama olacaktır.

Çalışmanın firmaların verdiği bilgilere dayandığı, verilen bilgilerde maddi hatalar dışında düzeltme yapılmadığı, sanayi dallarına ilişkin analiz ve değerlendirmelerin, ilgili sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olduğu dikkate alınmalıdır.

1. Genel Değerlendirme

1.1. FİRMALARIN SEKTÖREL DAĞILIMI

1999-2008 döneminde inceleme kapsamına giren 231 büyük firmanın sektörel dağılımı şöyledir;

Tablo 1. Firmaların Sektörel Dağılımı

Sektörler	Firma Sayısı	Pay (%)
Madencilik ve Taşocakçılığı	4	1,7
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	17,7
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi	28	12,1
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	2,2
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	4,3
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi	41	17,7
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	11,7
Ana Metal Sanayi	28	12,1
Metal Eşya, Mak.&Teçh. ve Mes.Alet.	21	9,1
Taşıt Araçları Sanayi	22	9,5
Diğer İmalat Sanayi	2	0,9
Elektrik Sektörü	2	0,9
Toplam	231	100,0

1999-2008 döneminde inceleme kapsamına giren 231 büyük firmanın %17,7'si Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde faaliyet gösterirken; yine aynı sayı ve oranda firma Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde yer almıştır. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı ve Ana Metal sanayilerinde yer alan firma sayısı oranı %12,1 ile aynı iken; Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi %11,7, Taşıt Araçları Sanayi %9,5, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi %9,1'lik paya sahiptir. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi %2,2 ve Madencilik ve Taşocakçılığı Sanayi %1,7'lik paya sahipken; Diğer İmalat Sanayi ve Elektrik alt sektöründe faaliyette bulunan firmaların payı %0,9 ile aynıdır.

1.2. ÜRETİMDEN SATIŞLAR

İnceleme kapsamına giren 231 firmanın üretimden satışlar cari fiyatlarla yaklaşık 11,4 kat artarak 14.211 milyon TL'den 176.423 milyon TL'ye yükselirken, sabit fiyatlarla da %62,5 oranında artarak 2008 yılında 23.097 milyon TL olmuştur.

231 büyük firma genelinde 1999-2008 döneminde üretimden satışlarda yıllık artış hızı cari fiyatlarla %9,2 ile %70,5 arasında değişmiş, ortalama %33,8 olmuştur. İnceleme döneminde üretimden satışlarda artış sabit fiyatlarla yıllık ortalama %5,5 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Tablo 2. Üretimden Satışlar (1999-2008)

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişme (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	14.210.835.781	14.210.835.781	-	-
2000	24.229.306.244	15.754.762.537	70,5	10,9
2001	38.858.928.549	15.150.749.009	60,4	-3,8
2002	57.648.425.478	15.188.097.212	48,4	0,2
2003	72.959.896.249	15.596.985.945	26,6	2,7
2004	98.339.446.964	19.034.266.231	34,8	22,0
2005	108.697.402.310	19.446.452.464	10,5	2,2
2006	133.579.848.103	21.333.695.726	22,9	9,7
2007	145.847.338.108	22.044.763.199	9,2	3,3
2008	176.423.320.172	23.096.656.651	21,0	4,8

İnceleme döneminde 231 büyük firmanın üretimden satışları en hızlı, yıllık reel artış hızı %22 olarak 2004 yılında gerçekleşmiştir. Üretimden satışların azaldığı tek yıl ise bir kriz yılı olan 2001 yılı olmuştur; anılan yılda üretimden satışlar sabit fiyatlarla %3,8 oranında azalmıştır.

1.2.1 Üretimden Satışların Sektörel Dağılımı

İnceleme kapsamına giren 231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde üretimden satışlarının yıllar itibariyle sektörel dağılımı ve bu dağılımda gelişmeler, cari ve sabit fiyatlarla iki ayrı tablo halinde verilmiştir.

1.2.1.1 Üretimden Satışların Sektörel Dağılımı (Cari Fiyatlarla)

Cari fiyatlarla üretimden satış ölçüsüne göre 2008 yılında sektörel sıralamada ilk sırayı %28,7 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi almakta; bu sektörü, %19,4 payla Ana Metal Sanayi ikinci, %14,1 payla Taşıt Araçları Sanayi üçüncü, %10,8 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi dördüncü, %10,2 payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi beşinci, %4,4 payla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi altıncı, %3,9 payla Elektrik sektörü yedinci, %3,4 payla Dokuma, Giyim Eşyası Deri ve Ayakkabı Sanayi sekizinci, %1,9 payla Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü dokuzuncu, %1,4 payla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi onuncu, %0,9 payla Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi on birinci ve yine aynı oranda Diğer İmalat Sanayi on ikinci ve son sırada takip etmektedir.

Tablo 3. Cari Fiyatlarla Sektörel Dağılım

Sektörler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Madencilik ve Taşocakçılığı	3,0	2,4	2,3	2,2	1,9	1,8	1,8	1,7	1,8	1,9
Gıda, İçki ve Tütün	13,3	12,0	12,4	11,9	13,0	11,2	11,9	10,8	11,1	10,8
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	6,4	6,2	7,4	6,9	6,4	5,5	4,9	4,5	4,3	3,4
Orman Ürünleri ve Mobilya	1,0	1,1	0,9	0,8	0,9	1,0	1,0	1,0	1,1	0,9
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	2,3	2,2	2,0	2,1	1,9	1,7	1,7	1,6	1,6	1,4
Kimya, Petrol Ür., Lastik ve Plastik	24,3	27,5	30,4	27,8	26,6	24,7	27,2	27,9	26,3	28,7
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	6,7	6,2	6,3	6,0	5,3	5,0	5,4	5,3	5,3	4,4
Ana Metal Sanayi	12,0	11,7	13,0	12,6	13,6	16,1	14,2	15,3	16,4	19,4
Metal Eşya, Mak.&Teçh. ve Mes.Alet.	12,9	11,9	11,8	11,9	11,8	12,4	12,0	12,5	11,6	10,2
Taşıt Araçları Sanayi	11,6	13,5	10,6	11,2	14,6	17,0	16,2	15,5	16,4	14,1
Diğer İmalat Sanayi	0,3	0,4	0,6	0,5	0,5	0,4	0,5	0,6	0,7	0,9
Elektrik Sektörü	6,2	4,9	2,4	6,0	3,5	3,3	3,3	3,2	3,5	3,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

İnceleme döneminde cari fiyatlarla üretimden satışlar en hızlı artan alt sektör Diğer İmalat Sanayi olmuştur. Diğer İmalat Sanayi 2 firma ile inceleme kapsamına girmekte, 2008 yılında dahi üretimden satışlar içindeki payı %0,9 düzeyinde bulunmaktadır. Bu nedenle, istatistiki açıdan Diğer İmalat Sanayi bir yana bırakılacak olursa, 1999-2008 döneminde cari fiyatlarda satışları en hızlı artan alt sektör Ana Metal Sanayi olmuştur. Satış artışı açısından bu sektörü sırasıyla Taşıt Araçları Sanayi, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, Taş

ve Toprağa Dayalı Sanayi, Elektrik ve Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörleri izlemektedir. Cari fiyatlarla 1999-2008 döneminde üretimden satışları en yavaş artan iki alt sektör; Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi olmuştur.

1.2.1.2 Üretimden Satışların Sektörel Dağılımı (Sabit Fiyatlarla)

İnceleme kapsamına giren 231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde üretilen satışların sabit fiyatlarla (1999 fiyatları ile) sektörel dağılımı ve bu dağılımdaki gelişmeler Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Sabit Fiyatlarla Sektörel Dağılım

Sektörler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Madencilik ve Taşocakçılığı	3,0	2,2	2,0	1,9	1,7	1,6	1,5	1,4	1,4	1,4
Gıda, İçki ve Tütün	13,3	12,2	13,4	12,5	12,9	10,8	12,2	11,8	11,7	11,8
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	6,4	6,5	7,8	7,1	6,4	5,6	5,3	5,3	4,9	4,3
Orman Ürünleri ve Mobilya	1,0	1,1	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	1,1	1,0	1,0
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	2,3	2,4	2,4	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4	2,3
Kimya, Petrol Ür., Lastik ve Plastik	24,3	25,3	27,1	25,3	24,6	23,6	22,6	21,8	20,9	20,5
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	6,7	6,3	6,4	6,3	5,9	5,5	5,7	5,8	5,6	5,1
Ana Metal Sanayi	12,0	11,4	12,2	12,4	12,7	12,5	11,6	11,1	11,7	12,8
Metal Eşya, Mak.&Teçh. ve Mes.Alet.	12,9	13,0	13,3	13,3	13,1	14,4	14,4	15,3	13,9	12,8
Taşıt Araçları Sanayi	11,6	14,3	11,5	11,5	14,7	17,8	17,8	18,4	20,4	20,6
Diğer İmalat Sanayi	0,3	0,3	0,8	0,9	1,2	1,2	1,5	1,8	2,2	3,5
Elektrik Sektörü	6,2	5,0	2,2	5,4	3,4	3,6	3,9	3,8	3,8	3,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

1999-2008 döneminde alt sektörler itibariyle fiyat artış hızları farklı olduğundan, üretimden satışların cari ve sabit fiyatlarla sektörel dağılımı bir ölçüde farklılık göstermektedir.

Üretimden satışları sabit fiyatlarla da en hızlı artan sanayi dalı yine Diğer İmalat Sanayi olmuştur. Ancak, Diğer İmalat Sanayi 231 büyük firma içinde 2 firma ile temsil edildiğinden, bu sanayi dalına ilişkin büyüklükler, sanayi sektörü geneli açısından fazla anlamlı bulunmamaktadır. Diğer İmalat Sanayi bir

yana bırakılacak olursa, 1999-2008 döneminde sabit fiyatlarla üretimden satışları en hızlı artan alt sektör Taşıt Araçları Sanayi (%19) olmuştur. Taşıt Araçları Sanayi'ni, sabit fiyatlarla üretimden satış artışı açısından, Ana Metal Sanayi (%74,7) ikinci; Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi (%62,6) üçüncü; Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi (%61,8) dördüncü; Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi (%61,2) beşinci; Gıda, İçki ve Tütün Sanayi (%45,3) altıncı; Kimya, Petrol Ürünleri,

Lastik ve Plastik Sanayi (%38) yedinci ve Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi (%25,9) ise sekizinci sırada izlemiştir.

Üretimden satışları en yavaş artan iki alt sektör, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi (%10,4) ile Elektrik alt sektörü (%2,4) olmuştur. Madencilik ve Taşocakçılığı sektörünün üretimden satışları ise sabit fiyatlarla %24,6 oranında azalmıştır.

Sabit fiyatlarla üretim satış artış hızının alt sektörler itibariyle farklı olması, 231 firma kapsamında alt sektörlerin üretimden satış içindeki paylarının değişmesine yol açmıştır.

Taşıt Araçları Sanayi'nin toplam içindeki payı %11,6'dan %20,6'ya, Ana Metal Sanayi'nin payı %12'den %12,8'e, Diğer İmalat Sanayi'nin payı da %0,3'ten %3,5'e yükselirken; Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler; Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım ve Orman Ürünleri ve Mobilya sanayilerinin payları değişme göstermezken, diğer tüm imalat sanayi dallarının payları azalmıştır.

En dramatik pay azalışı Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe gözlenmiş; bu alt sektörün üretimden satışlar içindeki payı %3,ten %1,4'e gerilemiştir. Üretimden satışlar içinde sabit fiyatlarla payları gerileyen diğer sanayi dalları ise Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi (%24,3-%20,5), Gıda, İçki ve Tütün Sanayi (%13,3-%11,8), Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi (%6,4-%4,3) ve Elektrik alt sektörü (%6,2-%3,9) olmuştur.

1999-2008 yılları itibariyle sanayi dallarının 231 büyük firmanın üretimden satışları içindeki payları karşılaştırıldığında, Taşıt Araçlar Sanayi'nin dördüncü sıradan ilk sıraya yükseldiği, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nin ilk sıradan ikinci sıraya, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nin de ikinci sıradan beşinci sıraya gerilediği görülmektedir. Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nin üçüncü, Ana Metal Sanayi'nin dördüncü, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nin altıncı, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nin yedinci, Elektrik alt sektörünün sekizinci, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nin onuncu sıradaki yerleri ise değişmemiştir. Diğer İmalat Sanayi son sıradan dokuzuncu sıraya yükselirken, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü on birinci sırada yer almış; Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi %1 payla on birinci sıradan son sıraya gerilemiştir.

1.3. SATIŞ HASILATI

İnceleme kapsamına giren 231 büyük firmanın satış hasılatı 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 10,9 kat artarak 17.689,6 milyon TL'den 210.922,7 milyon TL'ye; sabit fiyatlarla da %56,1 oranında artarak, 1999 fiyatları ile 27.613,2 milyon TL'ye yükselmiştir.

231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde satış hasılatındaki değişmeler, cari ve sabit fiyatlarla Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Satış Hasılatı (1999-2008)

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişme (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	17.689.599.854	17.689.599.854	-	-
2000	30.894.131.814	20.088.470.780	74,6	13,6
2001	47.032.535.166	18.337.565.192	52,2	-8,7
2002	69.091.293.201	18.202.843.684	46,9	-0,7
2003	88.423.610.870	18.902.738.173	28,0	3,8
2004	118.367.275.280	22.910.788.095	33,9	21,2
2005	132.444.460.051	23.694.907.530	11,9	3,4
2006	162.472.516.685	25.948.069.892	22,7	9,5
2007	176.323.658.061	26.651.246.013	8,5	2,7
2008	210.922.711.976	27.613.183.187	19,6	3,6

İnceleme döneminde 231 firmanın satış hasılatında yıllık artış hızı cari fiyatlarla %8,5 ile %74,6 aralığında değişmiş, yıllık ortalama artış %31,7 olmuştur.

İnceleme döneminde satış hasılatında yıllık artış sabit fiyatlarla -%8,7 ile %21,2 aralığında değişmiş, yıllık ortalama ise %5,1 olmuştur. İnceleme döneminde satışların reel olarak en hızlı arttığı yıl %21,2 olarak 2004 yılı olmuş; satışlar, krizin etkisi ile 2001 ve 2002 yıllarında ise üst üste sırasıyla %8,7 ve %0,7 oranlarında azalmıştır.

1.3.1 Satış Hasılatının Sektörel Dağılımı

İnceleme kapsamına giren 231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde satış hasılatının yıllar itibariyle sektörel dağılımı ve bu dağılımda gelişmeler, cari ve sabit fiyatlarla iki ayrı tablo halinde verilmiştir.

1.3.1.1 Satış Hasılatının Sektörel Dağılımı (Cari Fiyatlarla)

İnceleme kapsamına giren 231 büyük firmanın satışlarının cari fiyatlarla 1999-2008 döneminde yıllar itibariyle sektörel dağılımı Tablo 6'da gösterilmiştir.

2008 yılında 231 büyük firma ile sınırlı olarak satış hasılatı ölçüsüne göre sektörel sıralamada ilk sırayı %33,6 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi almakta; bu alt sektörü %16,5 payla Ana

Tablo 6. Cari Fiyatlarla Sektörel Dağılım

Sektörler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Madencilik ve Taşocakçılığı	2,4	2,1	1,9	1,8	1,6	1,5	1,5	1,4	1,5	1,6
Gıda, İçki ve Tütün	11,5	9,8	10,8	10,4	11,0	9,9	10,5	9,5	9,6	9,6
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	5,5	5,2	6,7	6,3	5,7	5,1	4,4	4,2	3,9	3,2
Orman Ürünleri ve Mobilya	0,9	0,9	0,8	0,7	0,7	0,9	1,0	1,0	1,0	0,9
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	1,9	1,8	1,7	1,8	1,6	1,5	1,4	1,4	1,4	1,2
Kimya, Petrol Ür., Lastik ve Plastik	29,9	33,1	37,4	34,9	33,5	30,1	32,8	33,3	31,8	33,6
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	5,5	5,0	5,4	5,2	4,7	4,3	4,6	4,6	4,7	4,1
Ana Metal Sanayi	10,0	9,6	11,2	10,9	11,5	13,7	11,9	13,0	13,9	16,5
Metal Eşya, Mak.&Teçh. ve Mes.Alet.	12,0	11,1	11,5	11,5	11,6	12,6	12,2	12,5	11,8	10,6
Taşıtl Araçları Sanayi	11,3	12,7	10,0	10,8	14,2	16,9	15,8	15,1	15,9	14,3
Diğer İmalat Sanayi	0,4	0,4	0,6	0,5	0,5	0,7	1,2	1,3	1,5	1,0
Elektrik Sektörü	8,6	8,4	2,0	5,0	3,3	2,9	2,9	2,8	3,0	3,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Metal Sanayi, %14,3 payla Taşıtl Araçları Sanayi, %10,6 payla da Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi izlemektedir. Söz konusu dört alt sektörün 231 büyük firmanın cari fiyatlarla satış hasılatı içindeki payı %75 düzeyindedir. 1999 yılında ise bu dört alt sektörün toplam satış hasılatı içindeki payı %63,2 düzeyinde idi.

2008 yılında satış hasılatı ölçüsüne göre sıralamada, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi (%9,6) beşinci, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi (%4,1) altıncı, Elektrik alt sektörü (%3,3) yedinci, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi (%3,2) sekizinci, Madencilik ve Taşocakçılığı (%1,6) alt sektörü dokuzuncu, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi (%1,2) onuncu, Diğer İmalat Sanayi (%1) on birinci ve Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi (%0,9) son sırada yer almaktadır.

1999-2008 döneminde 231 firma kapsamında satış hasılatı ölçüsüne göre sanayi dalları itibariyle artış hızı farklı olmuştur. Diğer İmalat Sanayi bir yana bırakılacak olursa, inceleme döneminde cari fiyatlarla en hızlı satış artışı Ana Metal Sanayi'nde gerçekleşmiş; sanayi dalının satış hasılatı içindeki payı %10'dan %16,5'e yükselmiştir.

Cari fiyatlarla satış artışı ölçüsüne göre ikinci sırayı Taşıtl Araçları Sanayi, üçüncü sırayı Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, dördüncü sırayı Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi, beşinci sırayı Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, altıncı sırayı Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, yedinci sırayı Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi, sekizinci sırayı Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü, dokuzuncu sırayı Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi, onuncu sırayı da Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi almıştır. Cari fiyatlarla

satış hasılatı en yavaş artan alt sektör Elektrik sektörü olmuştur.

Sanayi dalları itibariyle satış hasılatında alt sektörlerin artış hızlarının farklı oluşu, alt sektörlerin 231 firma kapsamındaki paylarını, 2008 yılı itibariyle incelemenin başlangıç yılı 1999'a göre değiştirmiştir. Cari fiyatlarla satış hasılatı içindeki pay Kimya, Petrol Ürünleri Lastik ve Plastik Sanayi'nde %29,9'dan %33,6'ya, Ana Metal Sanayi'nde %10'dan %16,5'e, Taşıtl Araçları Sanayi'nde %11,3'ten %14,3'e ve Diğer İmalat Sanayi'nde de %0,4'ten %1'e yükselmiştir.

Buna karşın satışlar içindeki pay; Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde %12'den %10,6'ya, Elektrik alt sektöründe %8,6'dan %3,3'e, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde %11,5'ten %9,6'ya, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde %5,5'ten %4,1'e, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde %5,5'ten %3,6'ya, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe %2,4'ten %1,6'ya ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde de %1,9'dan %1,2'ye gerilemiştir. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nin payı ise %3,9 olarak değişmemiştir.

1.3.1.2 Satış Hasılatının Sektörel Dağılımı (Sabit Fiyatlarla)

1999-2008 döneminde alt sektörler itibariyle fiyat artış hızları farklı olduğundan 231 büyük firmanın satış hasılatının sabit fiyatlarla (1999 fiyatları ile) sektörel dağılımı, cari fiyatlarla dağılıma göre farklılık göstermektedir. İnceleme kapsamındaki firmaların satışlarının sabit fiyatlarla sektörel dağılımı ve 1999-2008 yılları arasında sektörel dağılımdaki gelişmeler Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Sabit Fiyatlarla Sektörel Dağılım

Sektörler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Madencilik ve Taşocakçılığı	2,4	1,8	1,7	1,7	1,4	1,3	1,2	1,2	1,2	1,2
Gıda, İçki ve Tütün	11,5	10,0	11,7	11,0	11,0	9,5	10,7	10,2	9,9	10,5
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	5,5	5,6	7,1	6,6	5,8	5,1	4,8	4,8	4,5	4,1
Orman Ürünleri ve Mobilya	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	1,9	1,9	2,1	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1	2,0	1,9
Kimya, Petrol Ür., Lastik ve Plastik	29,9	30,6	33,7	31,9	31,1	28,5	27,1	25,8	25,0	24,1
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	5,5	5,1	5,6	5,5	5,2	4,7	4,8	5,0	4,9	4,8
Ana Metal Sanayi	10,0	9,3	10,5	10,8	10,8	10,5	9,7	9,3	9,9	10,9
Metal Eşya, Mak.&Teçh. ve Mes.Alet.	12,0	12,3	13,1	12,9	13,0	14,7	14,5	15,3	14,0	13,4
Taşıt Araçları Sanayi	11,3	13,5	11,0	11,2	14,3	17,5	17,3	17,8	19,6	20,9
Diğer İmalat Sanayi	0,4	0,3	0,8	1,0	1,2	1,9	3,3	4,1	4,8	3,9
Elektrik Sektörü	8,6	8,6	1,8	4,5	3,2	3,2	3,4	3,3	3,2	3,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

2008 yılında 231 büyük firma kapsamında sabit fiyatlarla (1999 fiyatları ile) satış hasılatı içinde payı %24,1 olarak Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi ilk sırada olup; bu alt sektörü %20,9 payla Taşıt Araçları Sanayi ikinci, %13,4 payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat, Lastik ve Plastik Sanayi üçüncü, %10,9 payla Ana Metal Sanayi dördüncü, %10,5 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi beşinci, %4,8 payla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi altıncı, %4,1 payla Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi yedinci, %3,9 payla Diğer İmalat Sanayi sekizinci, %3,3 payla Elektrik alt sektörü dokuzuncu, %1,9 payla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi onuncu sırada yer almıştır. Sıralamada en son sıraları %1,2 payla Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü ile %1 payla Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi paylaşmıştır.

1999-2008 döneminde satış hasılatı, sabit fiyatlarla, Diğer İmalat Sanayi bir yana bırakıldığında, en hızlı Taşıt Araçları Sanayi'nde (%190,1) artmış; artış hızı açısından Taşıt Araçları Sanayi'ni, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi (%74,8), Ana Metal Sanayi (%71,4), Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi (%67,4), Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi (%60), Gıda, İçki ve Tütün Sanayi (%43), Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi (%35,6), Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi (%26,1) ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi (%17,3) izlemiştir. Madencilik ve Taşocakçılığı ile Elektrik alt sektörlerinin sabit fiyatlarla satış hasılatları ise azalmıştır.

Sabit fiyatlarla satış hasılatı artış hızları farklı olduğundan, 231 büyük firmanın satış hasılatı içinde Taşıt Araçları Sanayi'nin payı %11,3'ten %20,9'a, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler

Sanayi'nin payı %12'den %13,4'e, Ana Metal Sanayi'nin payı %10'dan %10,9'a; Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nin payı da %0,9'dan %1'e yükselirken, diğer sanayi dallarının payı gerilemiştir.

1999-2008 döneminde sabit fiyatlarla satış hasılatı içinde Kimya Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nin payı %29,9'dan %24,1'e, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nin payı %11,5'ten %10,5'e, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nin payı %5,5'ten %4,1'e, Elektrik sektörünün payı %8,6'dan %3,3'e, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nin payı %5,5'ten %4,8'e ve Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörünün payı da %2,4'ten %1,2'ye gerilemiştir.

1.4. İHRACAT

İnceleme kapsamına giren 231 büyük firmanın, 1999-2008 döneminde ihracatı, cari USD değeri ile yaklaşık 5,5 kat artarak 7.582,6 milyon USD'den 49.566,9 milyon USD'ye yükselmiştir. 231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde cari dolar değeri ile dışsatımında yıllık ortalama artış hızı %23 olmuştur.

231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde dış satımında ve Dışsatım/Toplam satışlar oranındaki gelişmeler Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. İhracat (1999-2008)

Yıllar	İhracat Tutarı (Bin \$)	Yıllık Değişim (%)	İhracat / Toplam Satış (%)
1999	7.582.586	-	18,1
2000	8.171.350	7,8	16,6
2001	10.309.942	26,2	26,8
2002	12.316.089	19,5	27,1
2003	16.528.225	34,2	27,9
2004	23.494.964	42,2	28,4
2005	25.904.942	10,3	26,4
2006	31.386.350	21,2	27,8
2007	38.388.966	22,3	28,3
2008	49.566.852	29,1	30,1

1999-2008 döneminde 231 büyük firmanın dışsatımında yıllık artış hızı cari USD değeri ile %7,8 ile %42,2 arasında değişmiştir. 231 büyük firmanın dışsatımı, inceleme döneminde en hızlı %42,2 oranında 2004 yılında artmış, en yavaş ise %7,8 olarak 2000 yılında artmıştır.

İnceleme döneminde 231 büyük firmanın dışsatımı yurtiçi satışlardan çok hızlı arttığından “İhracat / Toplam Satış” oranı %18,1'den artış eğilimi

göstererek, 2008'de en yüksek düzeyi olan %30,1'e yükselmiştir. İnceleme döneminde İhracat / Toplam Satışlar oranı ortalaması %25,8 olmuştur.

1.4.1. İhracatın Alt Sektörler İtibariyle Dağılımı

231 büyük firmanın ihracatının alt sektörler arasında dağılımı ve bu dağılımda 1999-2008 dönemindeki gelişmeler, Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. İhracatın Alt Sektörler İtibariyle Dağılımı (%)

Sektörler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Madencilik ve Taşocakçılığı	0,0	0,0	0,0	1,5	1,2	1,1	1,2	1,2	1,0	1,1
Gıda, İçki ve Tütün	8,7	7,7	7,4	4,9	5,3	4,6	5,7	4,4	4,0	3,4
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	15,1	15,2	13,2	12,5	10,8	9,2	8,0	7,0	6,5	4,9
Orman Ürünleri ve Mobilya	0,4	0,4	0,5	0,4	0,5	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	0,7	0,8	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6	0,5	0,6	0,6
Kimya, Petrol Ür., Lastik ve Plastik	12,4	12,4	12,4	13,1	14,0	13,3	16,9	18,0	16,7	18,5
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	6,6	7,7	6,9	6,6	5,4	4,3	4,2	3,3	3,0	3,0
Ana Metal Sanayi	18,7	19,0	19,6	17,6	17,5	21,7	17,9	18,4	18,5	25,3
Metal Eşya, Mak.&Teçh. ve Mes.Alet.	17,6	18,4	16,2	19,3	19,3	19,2	19,3	18,9	17,2	13,7
Taşıt Araçları Sanayi	19,6	18,0	22,5	23,1	24,9	25,5	25,7	27,5	31,6	29,2
Diğer İmalat Sanayi	0,3	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,1
Elektrik Sektörü	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

2008 yılı itibariyle 231 büyük firma kapsamında dışsatımda en yüksek paya %29,2 payla Taşıt Araçları Sanayi sahip bulunmakta; bu sanayi dalını %25,3 payla Ana Metal Sanayi, %18,5 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi ve %13,7 payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi izlemektedir. Bu dört sanayi dalının, 231 büyük firmanın dışsatımı içindeki payı %86,7'ye ulaşmaktadır.

İhracat sıralaması açısından bu sanayi dallarını %4,9 payla Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi, %3,4 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, %3 payla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi ve %1,1 payla da Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü izlemektedir. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi ve Diğer İmalat Sanayi'nin, büyük firmaların dışsatımı içindeki payları ise çok küçüktür. Bu üç sanayi dalının toplam içindeki payı %1,1 düzeyindedir. Elektrik alt sektörünün, inceleme döneminde büyük firmalar kapsamında ihracatı bulunmamaktadır.

1999-2008 döneminde 231 büyük firma kapsamında Taşıt Araçları Sanayi'nin toplam ihracat içindeki payı %19,6'dan %29,2'ye, Ana Metal Sanayi'nin payı %18,7'den %25,3'e, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nin payı %12,4'ten %18,5'e yükselirken; dramatik pay kayıpları Dokuma, Giyim

Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde gözlemlenmiştir.

Büyük firmalar içinde Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nin payı %15,1'den %4,9'a, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nin payı da %8,7'den %3,4'e gerilemiştir. Büyük firmalar kapsamında önemli bir paya sahip olmayan Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi ve Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nin payları belirgin bir değişim göstermemiştir. İnceleme dönemi başı ve sonu itibariyle bu paylar; sırasıyla, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde %0,7'den %0,6'ya, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde %0,4'ten %0,3'e gerilemiş bulunmaktadır. Bu bağlamda 1999 yılında 231 büyük firma kapsamında ihracat içindeki hesaplanabilir bir payı bulunmayan Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü payının, 2008 yılında %1,1 düzeyinde de olsa bir paya sahip olması dikkat çekmektedir.

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü bir yana bırakılacak olursa, 1999-2008 döneminde dışsatımı en hızlı artan alt sektör %877,3 ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi olmuştur. İhracat artışı açısından bu sektörü çok yakın bir artış hızı ile, %875,1 oranında artışla Taşıt Araçları Sanayi izlemiştir. Ana Metal Sanayi %782,8 oranında artışla

ihracat artış hızı açısından üçüncü sırada yer almaktadır. İnceleme döneminde ihracat artışı, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde %459, Metal Eşya Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde %406, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde %403,4, düzeyinde olmuş; Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde %155,8, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde %111,8 ile daha sınırlı düzeyde kalmıştır.

1.5. KATMA DEĞER

1.5.1 Net Katma Değer

231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer yıl itibariyle cari ve sabit fiyatlarla gelişimi, Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Net Katma Değer (1999-2008)

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	2.513.942.001	2.513.942.001	-	-
2000	4.364.543.415	2.837.982.417	73,6	12,9
2001	4.817.342.949	1.878.238.969	10,4	-33,8
2002	8.751.490.795	2.305.674.298	81,7	22,8
2003	12.743.448.033	2.724.227.830	45,6	18,2
2004	18.644.929.973	3.608.852.520	46,3	32,5
2005	17.458.287.374	3.123.365.861	-6,4	-13,5
2006	21.166.040.387	3.380.374.149	21,2	8,2
2007	23.619.021.188	3.570.005.019	11,6	5,6
2008	22.038.153.669	2.885.149.582	-6,7	-19,2

İnceleme kapsamına giren 231 büyük firmanın, 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer cari fiyatlarla yaklaşık 7,8 kat artarken sabit fiyatlarla artış %14,8 düzeyinde kalmış; 1999 yılında 2.514 milyon TL iken, 2008 yılında da 2.885 milyon TL olmuştur. 2008 yılında 231 büyük firmanın yarattığı

katma değer reel olarak %19,2 oranında azalışı, inceleme döneminde 231 büyük firmanın yarattığı katma değerde artışın sınırlı boyutta kalmasına yol açmıştır.

1999-2008 döneminde 231 büyük firmanın yarattığı katma değerde yıllık artış hızı, cari fiyatlarla eksi %6,7 ile artı %81,7 arasında değişirken, sabit fiyatlarla eksi %33,8 ile artı %32,5 arasında büyük boyutlu dalgalanma göstermiştir. İnceleme döneminde 231 büyük firmanın yarattığı net katma değer reel olarak %32,5 oranında 2004 yılında artmış; en hızlı düşüşü ise eksi %33,8 olarak 2001 yılında göstermiştir.

1999-2008 döneminde 231 büyük firmanın yarattığı net katma değer düzenli bir gelişme göstermediği gibi, sabit fiyatlarla yıllık ortalama artış hızı %1,5 düzeyinde kalmıştır.

231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde sabit fiyatlarla üretimden satışları %62,5 oranında artarken, yaratılan net katma değerde artışın %14,8 oranında kalması; söz konusu firmaların satışa göre daha düşük oranda net katma değer yarattıkları, işletme içi girdi üretme yerine, işletme dışından, yurtdışından girdi sağladıklarını, üretimlerinin giderek montaj ağırlıklı olmaya başladığını göstermektedir.

1.5.1.1. Net Katma Değerin Sektörel Dağılımı

1999-2008 döneminde 231 büyük firmanın yarattığı net katma değer sektör dağılımı Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Net Katma Değerin Alt Sektörlere Göre Dağılımı (Cari Fiyatlarla) (%)

Sektörler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Madencilik ve Taşocakçılığı	8,8	7,5	9,0	7,0	5,0	3,7	4,1	4,0	4,1	5,5
Gıda, İçki ve Tütün	14,8	15,1	21,2	18,0	15,6	10,7	13,9	12,2	15,0	14,8
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	7,3	6,0	11,4	9,0	5,5	5,0	4,4	4,2	4,4	3,9
Orman Ürünleri ve Mobilya	1,3	1,1	1,7	1,1	0,8	0,8	1,0	0,9	1,5	0,8
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	1,1	1,3	-0,4	1,7	1,6	1,5	2,1	2,0	1,8	0,8
Kimya, Petrol Ür., Lastik ve Plastik	25,8	23,8	20,0	17,7	16,7	16,8	19,4	20,6	21,0	21,1
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	7,6	6,5	9,1	9,0	7,0	7,4	10,9	10,3	10,1	7,2
Ana Metal Sanayi	4,7	9,9	3,8	4,9	11,4	17,1	9,6	15,9	13,9	18,6
Metal Eşya, Mak.&Teçh. ve Mes.Alet.	14,9	13,9	12,4	15,7	13,7	12,5	13,0	13,6	10,3	11,2
Taşıt Araçları Sanayi	8,7	15,2	9,9	10,0	15,1	15,6	15,5	14,7	17,2	18,4
Diğer İmalat Sanayi	0,1	0,1	0,2	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1	0,2
Elektrik Sektörü	5,0	-0,5	1,8	5,7	7,5	8,8	6,2	1,5	0,8	-2,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

2008 yılında 231 büyük firma kapsamında yaratılan net katma değer açısından ilk sırayı %21,1 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi almaktadır. Bu alt sektörü %18,6 payla Ana Metal Sanayi, %18,4 payla Taşıt Araçları Sanayi, %14,8 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi ve %11,2 payla da Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi izlemektedir. Bu beş sanayi dalı, 2008 yılı itibariyle 231 büyük firmanın yarattığı katma değer içinde %84,1'ni yaratmaktadır. Yaratılan katma değer içinde Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nin payı %7,2, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörünün payı %5,5, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nin payı ise %3,9'dur. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nin yaratılan net katma değer içindeki payları binde 8'er gibi düşük düzeyde bulunmaktadır. Elektrik alt sektörünün 2008 yılı itibariyle yarattığı net katma değer ise negatiftir.

231 büyük firma içindeki payı önemsiz olan Diğer İmalat Sanayi bir yana bırakılacak olursa; 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değeri sabit fiyatlarla en hızlı artan sanayi dalı Taşıt Araçları Sanayi olmuştur. İnceleme döneminde Taşıt Araçları Sanayi'nin yarattığı net katma değer sabit fiyatlarla %256 oranında artmıştır. Net katma değer artışı açısından, Taşıt Araçları Sanayi'ni %199,3 oranında artışla Ana Metal Sanayi ikinci, %28,9 oranda artışla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi üçüncü, %27,5 oranında artışla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dördüncü, bu düzeye çok yakın %27,2 oranında artışla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi beşinci ve %9,3 oranında artışla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi de altıncı izlemektedir.

2008 yılında 1999 yılına göre yaratılan net katma değer, Elektrik alt sektöründe %159,1, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe %46,1, Kimya, Petrol

Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde %32,4, Dokuma , Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde %21,9, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde de %19,2 oranında azalmıştır.

1.5.1.2. Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve kar olarak bölüşümü ve bu bölüşümdeki gelişmeler, yıllar itibariyle Tablo 12'de verilmiştir.

1999-2008 döneminde 231 büyük firmanın yarattığı net katma değer içinde ücretlerin payı %75,0'ten %62,4'e, faizin payı da %34,9'dan %14,5'e gerilerken; milli gelir anlamındaki kârın payı eksi %10,7'den artı %23,1'e yükselmiş, yaratılan katma değer üretim faktörleri arasında dağılımı belirgin bir değişme göstermiştir.

İnceleme döneminde ücretlerin net katma değer içindeki payı, en yüksek 2001 ve en düşük 2004 yılı olmak üzere, %82,7 ile %46 arasında değişmiştir. Çalışan kişi başına reel ücretin en yüksek olduğu yıl 2000 yılıdır. İzleyen yıllarda toplam ücret tutarında azalış, 2001 krizinin etkisiyle anılan yıl ücretle çalışan sayısında %9,3 oranında azalıştan kaynaklanmıştır.

1999-2008 döneminde 231 büyük firma genelinde ücretle çalışan sayısı %14,2 oranında artarken, toplam ücret ödemesinin sabit fiyatlarla %4,5 oranında azalması, çalışan kişi başına ortalama reel ücretin yaklaşık %16,4 oranında düştüğünü göstermektedir.

Faizin yaratılan net katma değer içindeki payı, en yüksek 2001 ve en düşük 2005 yılı olmak üzere, %6,5 ile %55,1 arasında değişim göstermiştir. Faiz, krizin etkisiyle en yüksek düzeyine 2001 yılında ulaşmış, izleyen yıllarda ise azalma eğilimi göstermiştir. Faiz, en düşük düzeyine indiği 2005

Tablo 12. Üretim Faktörlerine Göre Net Katma Değer (1999 Fiyatlarıyla) (1999-2008)

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)
1999	1.885.858.130	-	75,0	876.348.559	-	34,9	20.871.700	-	0,8	-269.136.388	-	-10,7
2000	2.101.598.369	11,4	74,1	679.494.936	-22,5	23,9	20.021.867	-4,1	0,7	36.867.244	-113,7	1,3
2001	1.554.089.972	-26,1	82,7	1.033.987.919	52,2	55,1	27.491.791	37,3	1,5	-737.330.713	-2.100,0	-39,3
2002	1.463.954.226	-5,8	63,5	476.821.678	-53,9	20,7	22.743.207	-17,3	1,0	342.155.187	-146,4	14,8
2003	1.550.226.177	5,9	56,9	359.069.888	-24,7	13,2	25.452.189	11,9	0,9	789.479.576	130,7	29,0
2004	1.659.940.221	7,1	46,0	284.482.917	-20,8	7,9	26.584.062	4,4	0,7	1.637.845.320	107,5	45,4
2005	1.786.731.521	7,6	57,2	202.889.342	-28,7	6,5	-	-	0,0	1.133.744.998	-30,8	36,3
2006	1.751.225.310	-2,0	51,8	256.272.793	26,3	7,6	-	-	0,0	1.372.876.046	21,1	40,6
2007	1.904.004.183	8,7	53,3	286.957.637	12,0	8,0	-	-	0,0	1.379.043.199	0,4	38,6
2008	1.801.218.393	-5,4	62,4	417.208.913	45,4	14,5	-	-	0,0	666.722.276	-51,7	23,1

yılından sonra, hem tutar hem de net katma değer içinde pay olarak artış göstermeye başlamıştır. Ancak, 2008 yılında ulaştığı %14,5'lik pay, 2001 yılının çok altında bulunmaktadır.

İşletmelerin bilanço ve ticari karları ile milli gelir kapsamındaki karları arasında, esas faaliyet dışı gelir ve karlar ve işletmelere yapılan transfer niteliğindeki ödemeler nedeniyle büyük farklar bulunmaktadır. Bu nedenle inceleme döneminde 231 büyük firmanın bilanço karı toplamı pozitif olmasına karşın, bazı yıllarda milli gelir anlamındaki kar toplamları eksi, negatif olmakta; milli gelir anlamındaki karlar bilanço karlarının çok altında kalmaktadır. Milli gelir anlamındaki karın yaratılan net katma değer içindeki payı en yüksek 2004, en düşük 2001 yılı olmak üzere; artı %45,4 ile eksi %39,3 olmak üzere büyük dalgalanma göstermiştir.

1.5.2 Brüt Katma Değer

231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı brüt katma değer cari ve sabit fiyatlarla ve net katma değer/ brüt katma değer oranı yıllar itibariyle Tablo 13'de verilmiştir.

Tablo 13. Brüt Katma Değer (1999-2008)

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Net Katma Değer / Brüt Katma Değer (%)
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	
1999	5.916.621.807	5.916.621.807	42,5
2000	9.340.390.585	6.073.456.424	46,7
2001	15.115.435.442	5.893.373.212	31,9
2002	27.200.013.278	7.166.135.803	32,2
2003	33.568.090.676	7.176.011.280	38,0
2004	42.747.911.147	8.274.147.829	43,6
2005	44.647.578.302	7.987.651.872	39,1
2006	51.598.847.339	8.240.719.873	41,0
2007	54.388.785.675	8.220.841.850	43,4
2008	54.487.741.700	7.133.323.761	40,4

231 büyük firmanın yarattığı brüt katma değer inceleme döneminde cari fiyatlarla 8,2 kat artarken, sabit fiyatlarla artış % 20,6 oranında kalmış; yıllık ortalama artış hızı, %2,1 olmuştur. İnceleme döneminde brüt katma değer net katma değerden daha hızlı artması, dolaylı vergilerin ağırlığının artması ile açıklanabilir.

Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı inceleme dönemi başında %42,5 düzeyinde iken, 2008 yılında %40,4'e gerilemiş, ortalama olarak %39,9 olmuştur. Oranın bu denli düşük düzeyde kalması büyük kuruluşlar üzerindeki dolaylı vergilerin yüksekliğinin göstergesidir.

1.6 DİKEY TAMLAŞMA

231 büyük firma genelinde dikey tamlama derecesi; başka bir deyişle Brüt Katma Değer / Satışlar oranındaki gelişmeler Tablo 14'de verilmiştir.

Tablo 14. Dikey Tamlama (Brüt Katma Değer / Satışlar) (1999-2008)

Yıllar	Brüt Katma Değer / Satışlar (%)
1999	33,5
2000	30,2
2001	32,1
2002	39,4
2003	38,0
2004	36,1
2005	33,7
2006	31,8
2007	30,9
2008	25,8

Brüt Katma Değer / Satışlar oranı ile ölçülen dikey tamlama derecesi (vertical integration), 231 büyük firma kapsamında 1999 yılında %33,5 düzeyinde iken, 2008 yılında %25,8'e gerilemiştir. Oranın gerileyişi inceleme kapsamındaki firmaların satışa göre daha düşük oranda brüt katma yarattıklarını göstermektedir.

Satış fiyatına dahil dolaylı vergilerdeki artışa karşın, oradaki düşüş, firmaların girdilerini işletme içinde üretme yerine, işletme dışından, tercihen de yurtdışından sağlama yoluna gittiklerini, üretimin daha çok montaj ağırlıklı hale geldiğini göstermektedir. Montaj ağırlıklı Taşıt Araçları Sanayi'nin 231 büyük firma içindeki ağırlığının artmasının da bu gelişmede etkisi olmuş olabilir.

İnceleme döneminde dikey tamlama derecesinin en yüksek düzeye ulaştığı yıl 2002 yılıdır. Anılan yıl dikey tamlama derecesi %39,4'e yükselmiştir. İzleyen yıllarda ise sürekli düşme eğilimi göstermiştir.

İzlenen kur politikasının ve döviz kurundaki gelişmelerin dikey tamlama derecesi üzerinde etkisinin olabileceğini göstermektedir.

2001 yılında yapılan devalüasyon, işletmeleri daha çok iç üretime yönlendirdiği halde, izleyen yıllarda oranın düşmesi, TL'nin reel değer kazanmasının işletmeleri, yurt dışından girdi, yarı mamul, ara malı tedarikine özendirilmesinin bir başka göstergesini oluşturmaktadır.

Tablo 15. Net Aktifler (1999-2008) (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)
1999	17.774.285.297	-	9.251.597.938	-	8.522.687.359	-
2000	26.872.558.215	51,2	14.328.651.855	54,9	12.543.906.360	47,2
2001	39.988.689.439	48,8	22.590.862.055	57,7	17.397.827.384	38,7
2002	63.509.957.905	58,8	32.652.622.568	44,5	30.857.335.337	77,4
2003	75.762.927.562	19,3	37.379.104.248	14,5	38.383.823.314	24,4
2004	106.501.411.132	40,6	51.616.421.505	38,1	54.884.989.627	43,0
2005	115.055.391.933	8,0	58.076.544.699	12,5	56.978.847.234	3,8
2006	133.794.903.636	16,3	68.378.256.248	17,7	65.416.647.388	14,8
2007	152.436.415.363	13,9	76.848.592.232	12,4	75.587.823.131	15,5
2008	178.379.133.371	17,0	94.346.053.174	22,8	84.033.080.197	11,2

1.7. VARLIKLAR (NET AKTİF)

231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde net varlıkları (aktif), dönen varlık (döner sermaye-işletme sermayesi) ve duran varlıklar olarak, bunların dağılımındaki gelişmeler cari fiyatlarla Tablo 15'te verilmiştir.

231 büyük firmanın inceleme döneminde toplam varlıkları cari fiyatlarla yaklaşık 9 kat artarak 17.774 milyon TL'den 178.379 milyon TL'ye yükselmiştir. Bu derece yüksek artışta, özellikle 2004 yılı sonuna değin yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesi etkili olmuştur. Anılan yıldan sonra fiyat artış hızının yavaşlamasının etkisiyle enflasyon düzeltilmesinin yapılmaması, varlık artış hızını yavaşlatmıştır.

İnceleme döneminde firmaların dönen varlıkların cari fiyatlarla yaklaşık 9,2 kat artarken, duran varlıklardaki artış da buna yakın düzeyde olmuş; Dönen Varlık / Toplam Varlık oranı 1999 yılında %52,1 düzeyinde iken, 2008 yılında da %52,9 olarak çok fazla değişmemiştir.

Oranın da ortaya koyduğu gibi, inceleme döneminde 231 büyük firmanın varlık (aktif) yapısında belirgin bir değişim olmamıştır. Duran varlıklar 2003 öncesinde yeniden değerlemeye, 2003 ve 2004 yıllarında da enflasyon düzeltilmesine tabi tutulurken; dönen varlıklar içinde yalnız stoklar parasal olmayan değer olarak 2003 ve 2004 yıllarında enflasyon düzeltilmesine tabi tutulmuştur.

Dönen ve duran varlıklar için bu farklı düzeltme nedeniyle inceleme döneminde Dönen Varlık / Toplam Varlık oranının düşmesi beklenirken belirgin bir değişim göstermemesi, duran varlık yatırımlarının yavaşlaması ile açıklanabilir. Nitekim 2004 yılı sonrasında duran varlıklardaki yıllık artış hızları, dönen varlık artış hızının gerisinde kalmıştır.

1.8. ÖZSERMAYE (ÖZKAYNAK)

İnceleme kapsamına giren 231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde özsermaye toplamındaki yıllar itibariyle gelişmeler, cari fiyatlarla Tablo 16'da gösterilmiştir.

Tablo 16. Özsermaye ve Yıllık Değişimler (1999-2008) (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Özsermaye (TL)	Artış (TL)	Artış Oranı (%)
1999	7.797.469.916	-	-
2000	12.055.523.015	4.258.053.099	54,6
2001	14.842.285.117	2.786.762.102	23,1
2002	26.317.011.099	11.474.725.982	77,3
2003	37.446.216.897	11.129.205.798	42,3
2004	62.606.541.978	25.160.325.081	67,2
2005	65.010.352.056	2.403.810.078	3,8
2006	73.121.261.388	8.110.909.332	12,5
2007	85.468.666.005	12.347.404.617	16,9
2008	87.988.413.953	2.519.747.948	2,9

231 büyük firmanın özkaynağı (özsermayesi) 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 10,3 kat artarak 7.798 milyon TL'den 87.988 milyon TL'ye yükselmiştir. 2000'li yılların başlarında enflasyon hızının yüksek olması nedeniyle, 2003 ve 2004 yıllarında enflasyon düzeltilmesi yapılması, özkaynaklarda hızlı artışa yol açmıştır.

Ancak bu artış, firmalara kaynak sağlayan reel bir artış olmayıp, yeniden değerlemeden ve enflasyon düzeltilmesinden kaynaklanmıştır. İnceleme döneminde enflasyon düzeltilmesinin yapıldığı son yıl 2004 yılıdır. 2004 yılını izleyen dönemde özkaynak artışı cari fiyatlarla dahi çok düşük düzeyde, hatta 2005 ve 2008 yıllarında fiyat artış hızının dahi gerisinde kalmıştır.

İnceleme döneminde 231 büyük firmanın toplam varlıkları (net aktif) cari fiyatlarla yaklaşık 9 kat artarken, özkaynakların 10,3 kat artması, varlık finansmanında özkaynak katkısının yükselmesine olanak vermiştir.

231 büyük firma, inceleme döneminin başlangıç yılı olan 1999 yılında varlıklarının (aktifin) yaklaşık %43,9'unu özkaynaklarla finanse ederken, bu oran inceleme dönemi son yılı 2008 yılında %49,3'e yükselmiştir.

1.9. DEVİR HIZLARI

İnceleme kapsamındaki 231 büyük firmanın özsermaye, net aktif ve işletme sermayesi devir hızları ve 1999-2008 döneminde gösterdiği gelişmeler, Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17. Devir Hızları (1999-2008)

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı (Satışlar / Özsermaye)	Net Aktif Devir Hızı (Satışlar / Net Aktif)	İşletme Ser. Devir Hızı (Satışlar / İşletme)
1999	2,27	1,00	1,91
2000	2,56	1,15	2,16
2001	3,17	1,18	2,08
2002	2,63	1,09	2,12
2003	2,36	1,17	2,37
2004	1,89	1,11	2,29
2005	2,04	1,15	2,28
2006	2,22	1,21	2,38
2007	2,06	1,16	2,29
2008	2,40	1,18	2,24

İnceleme döneminde 231 büyük firmada devir hızları (dönüşüm çabuklukları), fiyat artışlarının da etkisiyle belirgin olmasa da artmıştır.

İnceleme döneminde özkaynak (özsermaye) devir hızı 2,27'den 2,40'a yükselmiştir. Özsermaye devir hızının en yüksek olduğu yıl, kriz yılı olan 2001 yılıdır. Anılan yılda uğranılan zarar nedeniyle ortaya çıkan özkaynak kaybı, devir hızının yüksek hesaplanmasında etkili olmuştur.

Devir hızının en düşük olduğu yıl ise 1,89 olarak 2004 yılıdır. Anılan yılda enflasyon düzeltmesi yapılması nedeniyle, özsermayenin hesaben yüksek hesaplanması, devir hızının düşük görünmesine yol açmıştır.

Varlık ya da net aktif devir hızı, incelemenin başlangıç yılı, 1999 yılında 1,00 düzeyinde iken, 2008 yılında 1,18'e yükselmiştir. İnceleme döneminde varlık devir hızının en yüksek olduğu yıl, 1,21 ile 2006 yılı olmuştur.

İşletme sermayesi (dönen sermaye-dönen varlık) devir hızı, inceleme döneminde 1,91'den 2,24'e yükselmiştir.

İşletme sermayesi devir hızı da inceleme döneminde en yüksek düzeyine 2,38 ile 2006 yılında ulaşmıştır. Gün olarak ifade edersek 231 büyük firma 1999

yılında yaklaşık 190 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, bu süre 2008 yılında 163 güne inmiştir.

Devir hızlarının, özellikle de işletme sermayesi devir hızının yükselmesi, finansal verimliliğin etkinliğinin artmasının bir göstergesidir. Satış hasılatı fiyat artışını da içerdiği halde, 2004 yılından sonra enflasyon düzeltmesinin yapılmaması, devir hızlarının yüksek hesaplanmasında bir etkidir.

Ancak çok sınırlı düzeyde de kalsa, varlık kullanımında ve işletme sermayesi yönetiminde etkinliğin arttığı söylenebilir.

1.10. KAR VE KARLILIK

İnceleme kapsamındaki 231 firmanın 1999-2008 döneminde toplam kar, karın sektörel dağılımı ve karlılık oranındaki gelişmeler bu bölümde açıklanmıştır.

1.10.1. Toplam Kar

231 firmanın toplam karında 1999-2008 döneminde cari ve sabit fiyatlarla yıllar itibariyle gelişmeler, Tablo 18'de verilmiştir.

Tablo 18. Toplam Kar (1999-2008)

Yıllar	Kar Toplamı (TL)		Yıllık Değişme (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	1.220.784.685	1.220.784.685	-	-
2000	1.778.175.215	1.156.233.199	45,7	-5,3
2001	2.569.895.460	1.001.979.276	44,5	-13,3
2002	4.878.590.628	1.285.317.129	89,8	28,3
2003	7.241.059.901	1.547.956.005	48,4	20,4
2004	10.326.433.418	1.998.751.152	42,6	29,1
2005	7.423.846.783	1.328.159.464	-28,1	-33,6
2006	10.798.584.847	1.724.614.354	45,5	29,8
2007	13.255.936.890	2.003.629.230	22,8	16,2
2008	9.001.726.426	1.178.471.102	-32,1	-41,2

İnceleme döneminde 231 büyük firmanın toplam ticari (bilanço) karı cari fiyatlarla yaklaşık 6,4 kat artarken, sabit fiyatlarla %3,4 oranında azalmıştır. Toplam karda yıllar itibariyle dalgalanma büyük boyutlu olmuş; yıllar itibariyle eksi %41,2 ile artı %29,8 arasında değişmiştir.

Toplam kar, en yüksek düzeye 2007 yılında ulaşmış, en düşük düzeye de 2001 kriz yılında inmiştir. Karın reel olarak en hızlı düşüş gösterdiği yıl ise 2008 yılı olmuştur.

1.10.2 Toplam Karın Sektörel Dağılımı

İnceleme kapsamına giren 231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde toplam karının cari fiyatlarla sektörel dağılımı ve dağılımın gösterdiği gelişme Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 19. Toplam Karın Sektörel Dağılımı (1999-2008) (Cari Fiyatlarla) (Yüzde Pay)

Sektörler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Madencilik ve Taşocakçılığı	7,7	6,1	6,4	6,3	3,6	3,1	2,9	3,2	3,0	7,1
Gıda, İçki ve Tütün	5,2	6,1	4,1	15,0	13,7	6,3	12,2	9,1	12,7	10,7
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	2,9	4,0	9,1	6,8	3,4	2,5	1,9	1,6	2,6	-1,8
Orman Ürünleri ve Mobilya	1,3	1,3	-0,6	0,9	0,8	0,5	0,8	0,3	1,6	-1,1
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	2,8	2,5	-0,2	2,9	2,2	1,4	2,7	2,2	2,0	0,0
Kimya, Petrol Ür., Lastik ve Plastik	54,3	50,5	55,0	33,4	23,3	19,1	22,9	24,9	26,8	33,6
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	8,0	6,6	8,0	9,8	7,2	7,9	16,8	15,8	13,7	9,4
Ana Metal Sanayi	-3,1	4,9	-9,5	0,0	11,6	20,9	6,7	19,6	17,2	26,2
Metal Eşya, Mak.&Teçh. ve Mes.Alet.	16,2	16,8	7,3	13,8	12,7	8,9	13,1	9,6	6,5	6,8
Taşıt Araçları Sanayi	7,7	21,8	6,7	1,8	15,0	15,6	14,6	12,2	13,0	15,1
Diğer İmalat Sanayi	0,3	0,4	1,1	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Elektrik Sektörü	-3,2	-21,0	12,8	8,9	6,3	13,9	5,4	1,5	0,8	-5,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Cari fiyatlarla kar tutarı ölçüsüne göre 2008 yılında 231 büyük firma kapsamında ilk sırayı %33,6 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi almakta; bu sanayi dalını %26,2 payla Ana Metal Sanayi ve %15,1 payla da Taşıt Araçları Sanayi izlemiştir. %10,7 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi dördüncü sırada yer alırken, %9,4 payla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi beşinci, % 7,1 payla Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü altıncı, %6,8 payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi yedinci sırada izlemiştir.

231 büyük firma kapsamında Elektrik alt sektörü, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi zarar etmiştir. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi ile Diğer İmalat Sanayi ise çok küçük ağırlıklı paya sahip kar elde etmişlerdir.

231 büyük firmada cari fiyatlarla toplam karın 1999-2008 döneminde sektörel dağılımı incelendiğinde; toplam kar içerisinde özellikle Ana Metal Sanayi'nin payının eksi %3,1'den artı %26,2'ye yükseldiği görülmektedir. Cari fiyatlarla toplam kar içinde Taşıt Araçları Sanayi'nin payı %7,7'den %15,1'e, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nin payı %8'den %9,4'e, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nin payı da %5,2'den %10,7'ye yükselirken; diğer alt sektörlerin payları ise azalmıştır.

En belirgin pay gerilemesi Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde olmuş, bu alt sektörün toplam kar içindeki payı %54,3'ten %33,6'ya gerilemiştir. Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nin payı %16,2'den %6,8'e, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörünün payı %7,7'den %7,1'e, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nin payı artı %2,9'dan eksi %1,8'e, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nin artı %1,3'ten

eksi %1,1'e, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nin payı da %2,8 den sıfıra gerilemiştir.

1.10.3 Birleştirilmiş Toplam Karın Sabit Fiyatlarla Sektörel Dağılımı

İnceleme kapsamına giren 231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde birleştirilmiş toplam karının sabit fiyatlarla (1999 fiyatları ile) sektörel dağılımı ve dağılımdaki gelişmeler Tablo 20'de verilmiştir.

Alt sektörler itibariyle fiyat artış hızları 1999-2008 döneminde farklı olduğundan, 231 büyük firma kapsamında toplam karın sabit fiyatlarla (1999 fiyatları ile) sektörel dağılımı cari fiyatlarla dağılıma kıyasla bir ölçüde de olsa farklı görüntü vermektedir.

2008 yılında sabit fiyatlarla toplam karın sektörel dağılımda yine ilk sırayı %26,7 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi almakta; ancak cari fiyatla %33,6 olan payı sabit fiyatla %26,7'ye gerilemektedir. İkinci sıraya %24,5 payla Taşıt Araçları Sanayi yükselmektedir. Taşıt Araçları Sanayi'nin cari fiyatlarla toplam kar içindeki payı %15,1 iken, sabit fiyatlarla %24,5'e çıkmaktadır. Kar payı sıralamasında üçüncü sıraya %19,1 payla Ana Metal Sanayi almaktadır. Bu üç alt sektörün, 2008 yılında 231 büyük firma genelinde toplam kar içindeki payı %70,3'e ulaşmaktadır.

Bu alt sektörü %13 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi dördüncü, %12,1 payla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi beşinci, %9,4 payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi altıncı, %5,9 payla da Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü yedinci sırada izlemektedir. 231 Büyük firma kapsamında Elektrik sektörü, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi ve Diğer İmalat Sanayi zararlı olduklarından, sabit fiyatlarla da toplam birleştirilmiş kar içinde payları eksidir.

Tablo 20. Toplam Karın Sektörel Dağılımı (1999-2008) (Sabit Fiyatlarla) (Yüzde Pay)

Sektörler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Madencilik ve Taşocakçılığı	7,7	5,5	5,9	5,6	3,1	2,8	2,4	2,7	2,4	5,9
Gıda, İçki ve Tütün	5,2	6,4	4,6	15,8	13,6	6,2	12,2	10,3	13,9	13,0
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	2,9	4,3	10,1	7,1	3,4	2,5	2,1	2,0	3,0	-2,6
Orman Ürünleri ve Mobilya	1,3	1,3	-0,7	1,0	0,9	0,5	0,8	0,3	1,7	-1,3
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	2,8	2,7	-0,3	3,6	2,9	2,0	3,9	3,5	3,1	0,0
Kimya, Petrol Ür., Lastik ve Plastik	54,3	47,3	51,4	30,5	21,5	18,4	18,6	20,0	22,1	26,7
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	8,0	6,9	8,5	10,3	8,0	8,9	17,3	17,8	15,0	12,1
Ana Metal Sanayii	-3,1	4,9	-9,3	0,0	10,9	16,4	5,3	14,6	12,8	19,1
Metal Eşya, Mak.&Teçh. ve Mes.Alet.	16,2	18,7	8,6	15,5	14,1	10,5	15,4	12,2	8,1	9,4
Taşıt Araçları Sanayi	7,7	23,5	7,6	1,8	15,0	16,5	15,8	15,0	16,8	24,5
Diğer İmalat Sanayii	0,3	0,3	1,4	0,8	0,3	0,0	-0,1	-0,1	0,1	-0,2
Elektrik Sektörü	-3,2	-21,9	12,1	8,0	6,2	15,5	6,2	1,8	0,9	-6,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

1999-2008 döneminde toplam birleştirilmiş kar içinde Ana Metal Sanayi'nin payı eksi %3,1'den artı %19,1'e, Taşıt Araçları Sanayi'nin payı %7,7'den %24,5'e, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nin payı %5,2'den %13'e, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nin payı da %8'den %12,1'e yükselirken; diğer tüm alt sektörlerin payı azalmıştır.

Sabit fiyatlarla toplam birleştirilmiş kar içinde Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nin payı %54,3'den %26,7'ye, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nin payı %16,2'den %9,4'e, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nin payı %2,8'den sıfıra, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nin payı %2,9'dan eksi %2,6'ya, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nin payı %1,3'ten eksi %1,3'e ve Diğer İmalat Sanayi'nin payı da binde 3'ten eksi binde 2'ye gerilemiştir. Elektrik sektörü, 231 büyük firma kapsamında, 1999 yılında olduğu gibi 2008 yılında da zarardadır.

1999-2008 döneminde toplam karı gerek cari gerek sabit fiyatlarla en hızlı artan alt sektör Ana Metal Sanayi olmuştur. 231 Büyük firma kapsamında Ana Metal Sanayi 1999 yılında zarar ederken, 2008 yılında Ana Metal Sanayi'nin toplam karı cari fiyatlarla %26,2'ye, sabit fiyatlarla da %19,1'e yükselmiştir.

1.10.4 Karlılık Oranları

İnceleme kapsamındaki 231 firmanın 1999-2008 döneminde karlılık oranlarında gelişmeler yıllar itibariyle Tablo 21'de verilmiştir.

231 büyük firmaya ilişkin karlılık göstergesi olarak özsermaye karlılığı (mali rantabilitesi), satış karlılığı (iş hacmi rantabilitesi) ve ekonomik karlılık (Net Katma Değer / Aktif Toplamı) oranları hesaplanmıştır. Aşağıda daha ayrıntılı olarak

açıklandığı üzere, inceleme döneminde büyük firmaların karlılık oranları düşme eğilimi göstermiştir.

1.10.4.1 Özsermaye Karlılığı

İnceleme döneminde 231 büyük firmanın öz kaynak karlılığı %15,7'den %10,2'ye gerilemiştir. Öz kaynak karlılığının en yüksek olduğu yıl %19,3 olarak 2003 yılı, en düşük düzeye indiği yıl ise inceleme döneminin son yılı olan 2008'de %10,2 olmuştur. Enflasyon düzeltmesinin yapıldığı yıllarda, öz kaynak karlılığının düşük hesaplanması normal iken, 231 büyük firma örneğinde olduğu gibi enflasyon düzeltmesinden sonra oranda yaşanan düşüş, ciddi bir kar daralmasını göstermektedir.

1.10.4.2 Satış Karlılığı

Satış rantabilitesi olarak nitelendirilebilen Net Kar / Satışlar oranı, 231 büyük firma genelinde 1999-2008 döneminde %6,9'dan %4,3'e gerilemiştir. İnceleme döneminde satış karlılığının en yüksek yılı %8,7 olarak 2004 yılı, en düşük düzeye indiği yıl ise %4,3 olarak 2008 yılıdır.

1.10.4.3 Ekonomik Karlılık

Yaratılan net katma değer varlık toplamına, başka bir deyişle kullanılan tüm kaynaklara oranlanması yolu ile hesaplanan ekonomik karlılık, 231 büyük

Tablo 21. Karlılık Oranları (1999-2008) (%)

Yıllar	Özsermaye Karlılığı	Satış Karlılığı	Ekonomik Karlılık
	(Kar / Özsermaye)	(Kar / Satışlar)	(Net Katma Değer / Aktif Toplamı)
1999	15,7	6,9	14,1
2000	14,7	5,8	16,2
2001	17,3	5,5	12,0
2002	18,5	7,1	13,8
2003	19,3	8,2	16,8
2004	16,5	8,7	17,5
2005	11,4	5,6	15,2
2006	14,8	6,6	15,8
2007	15,5	7,5	15,5
2008	10,2	4,3	12,4

firma genelinde inceleme döneminde %14,1'den %12,4'e gerilemiştir. İnceleme döneminde ekonomik karlılığında en yüksek düzeye ulaştığı yıl %17,5 olarak 2004 yılı; en düşük düzeye indiği yıllar ise %12 ve %12,4 olarak ekonominin kriz yaşandığı 2001 ve 2008 yıllarıdır.

İnceleme döneminde ekonomik karlılığın düşmesi, kullanılan kaynaklara göre daha düşük oranda katma değer yaratması, sanayinin giderek montaj sanayi haline gelmesinin ve / veya montaj nitelikli sanayilerin sanayi sektörü içinde nispi önemlerinin artmasının diğer bir göstergesini oluşturmaktadır.

Karlılık oranlarındaki gelişmeler de 231 büyük firmanın mali performansının, 2004 yılı sonrasında giderek bozulduğunu ortaya koymaktadır.

1.11. İSTİHDAM

1999-2008 döneminde 231 büyük firmada ücretle çalışanların sayısında yıllar itibariyle gelişmeler, Tablo 22'de verilmiştir.

Tablo 22. Ücretle Çalışanlar (1999-2008)

Yıllar	Çalışan Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		Değişim (Kişi)	Değişim Oranı (%)
1999	310.656	-	-
2000	314.300	3.644	1,2
2001	285.169	-29.131	-9,3
2002	287.028	1.859	0,7
2003	297.264	10.236	3,6
2004	320.013	22.749	7,7
2005	328.025	8.012	2,5
2006	335.875	7.850	2,4
2007	351.331	15.456	4,6
2008	354.804	3.473	1,0

1999-2008 döneminde inceleme kapsamına giren 231 büyük firmada çalışanların sayısı %14,2 oranında artarak 310.656 kişiden 354.804 kişiye yükselmiştir. İnceleme döneminde yıllık olarak çalışan sayısı değişimi eksi %9,3 ile artı %7,7 arasında değişmiştir. İnceleme döneminde büyük firmalar düzeyinde istihdamın azaldığı tek yıl 2001 yılı olmuştur. Anılan yılda ekonomik bunalımın etkisiyle 231 büyük firmada çalışan sayısında %9,3 oranında azalış olmuştur.

Çalışan sayısında en büyük artış 2004 yılında yaşanmış; anılan yılda 231 büyük firma kapsamında çalışan sayısı %7,7 oranında gerçekleşmiştir. İnceleme döneminde, 2001 yılında belirgin bir istihdam azalışı, izleyen yıllarda ise 2004 yılı dışında çalışan sayısında artışın sınırlı olması sonucu, yıllık ortalama istihdam artışı %1,5 düzeyinde kalmıştır.

İşletmelerin bünye içinde üretim yerine, girdilerin önemli bölümünü işletme dışı kaynaklardan tedarik etme politikaları, istihdam düzeyinin artışının sınırlı düzeyde kalmasında başlıca etken olmuştur.

1.12. VERİMLİLİK

Verimlilik göstergeleri olarak çalışan kişi başına kar, yaratılan katma değer, üretimden satışlar ve satış hasılatında 1999-2008 döneminde yaşanan gelişmeler, Tablo 23 olarak bu bölümde verilmiştir.

1.12.1 Çalışan Kişi Başına Kar ve Net Katma Değer

İnceleme döneminde çalışan kişi başına kar cari fiyatlarla yaklaşık 5,5 kat artarken, sabit fiyatlarla %14,5 oranında azalarak 3.930 TL'den 3.321 TL ye inmiştir. Çalışan kişi başına karın en yüksek düzeye ulaştığı yıl sabit fiyatlarla 6.426 TL olarak 2004 yılı; en düşük düzeye indiği yıl ise 3.321 TL ile 2008 yılıdır.

Tablo 23. Çalışan Kişi Başına Kar ve Net Katma Değer (1999-2008) (TL)

Yıllar	Kar		Net Katma Değer	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	3.930	3.930	8.092	8.092
2000	5.658	3.679	13.887	9.030
2001	9.012	3.514	16.893	6.586
2002	16.997	4.478	30.490	8.033
2003	24.359	5.207	42.869	9.164
2004	32.269	6.246	58.263	11.277
2005	22.632	4.049	53.222	9.522
2006	32.151	5.135	63.018	10.064
2007	37.731	5.703	67.227	10.161
2008	25.371	3.321	62.114	8.132

Çalışan kişi başına net katma değer inceleme döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 6,7 kat artarken, sabit fiyatlarla binde 5 gibi ufak bir artışla 8.092 TL'den 8.132 TL'ye yükselmiştir. Çalışan kişi başına yaratılan net katma değer en yüksek düzeye ulaştığı yıl 2004; en düşük düzeye indiği yıl ise yine bir kriz yılı olan 2001 yılıdır. 2004 yılında çalışan kişi başına yaratılan katma değer 11.277 TL olarak 2001 düzeyinden %71,2 oranında daha fazladır.

1.12.2 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satış ve Satış Hasılatı

1999-2008 döneminde 231 büyük firma kapsamında çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatı tutarı, cari ve sabit fiyatlarla Tablo 24'te verilmiştir.

İnceleme döneminde çalışan kişi başına üretimden satış 231 büyük firmada cari fiyatlarla yaklaşık 9,9

kat artarken, sabit fiyatlarla %42,3 artarak 45.745 TL'den 65.097 TL'ye yükselmiştir. İnceleme döneminde üretimden satışlar artarken, istihdamda artışın sınırlı düzeyde kalışı, çalışan kişi başına üretimden satışların sürekli olarak yükselmesine yol açmıştır. Nitekim çalışan kişi başına üretimden satışın en yüksek düzeye ulaştığı yıl, inceleme döneminin son yılı 2008 olmuştur.

Tablo 24. Çalışan Kişi Başına Üretimden Satış ve Satış Hasılatı (1999-2008) (TL)

Yıllar	Üretimden Satış		Satış Hasılatı	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	45.745	45.745	56.943	56.943
2000	77.090	50.127	98.295	63.915
2001	136.266	53.129	164.929	64.304
2002	200.846	52.915	240.713	63.418
2003	245.438	52.468	297.458	63.589
2004	307.298	59.480	369.883	71.593
2005	331.369	59.283	403.763	72.235
2006	397.707	63.517	483.729	77.255
2007	415.128	62.746	501.873	75.858
2008	497.242	65.097	594.477	77.827

231 büyük firma kapsamında çalışan kişi başına satış hasılatı da inceleme döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 9,4 kat artarken, sabit fiyatlarla %36,7 oranında artarak 56.943 TL'den 77.827 TL'ye yükselmiştir. Çalışan kişi başına satış hasılatı da sürekli artış eğilimi göstererek, en yüksek düzeye 2008 yılında ulaşmıştır.

1.13. BÖLÜME AİT ÖZET BULGULAR

231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde reel olarak (sabit fiyatlarla) üretimden satışları, %62,5, satış hasılatı %56,1, yarattığı net katma %14,8, brüt katma değer %20,6 artarken; ihracatı da cari USD değeri ile 5,5 kat artış göstermiştir.

Toplam birleştirilmiş kar ise 2008 yılında 1999 yılına kıyasla, reel olarak %3,4 oranında azalmış; istihdam artışı ise %14,2 düzeyinde kalmıştır.

İnceleme döneminde yıllık ortalama artış hızları sabit fiyatlarla, üretimden satışlarda %5,5, satış hasılatında %5,1, yaratılan net katma değerde %1,5, brüt katma değerde %2,1, ihracatta cari USD değeri ile %21 olmuştur. İstihdam artışı ise yıllık ortalama %1,5 düzeyinde kalmıştır.

231 büyük firma kapsamında üretimden satış, satış hasılatı, ihracat ölçütlerine göre, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, Ana Metal Sanayi ve Taşıt Araçları Sanayi'nin payları artarken; Gıda, İçki ve Tütün, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve

Ayakkabı, Taş ve Toprağa Dayalı, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım sanayilerinin payları azalmıştır.

Metal Eşya, Makine&Teçhizat, Mesleki Aletler Sanayi'nin satışlar içindeki payı artarken, üretimden satışlar içindeki payı hemen hemen değişmemiş; ihracat ve yaratılan katma değer içindeki payları ise azalmıştır. Alt sektörlerin ekonomik büyüklükler içindeki paylarında bu değişiklik, sanayi sektöründe yapısal bir değişimin göstergeleri olmaktadır.

Üretimden satış artışına kıyasla yaratılan net katma değerde artış hızının çok düşük düzeyde kalışı, Satışlar / Brüt Katma Değer oranı ile ölçülen dikey tamlama derecesinin inceleme döneminde %33,5'ten %25,8'e gerilemesi, sanayinin giderek montaj sanayi haline geldiğini ve / veya montaj ağırlıklı sanayilerin sektör içindeki paylarının arttığını göstermektedir.

İnceleme döneminde firmalar işletme içi üretim yerine, girdilerini işletme dışından, önemli ölçüde de yurt dışından tedarik etme eğiliminde ve tercihinde olmuşlardır.

Dış satımın (ihracatın) satış hasılatından daha hızlı artması ve Dışsatım / Satışlar oranının %18,1'den %30,1'e yükselmesi, büyük firmaların yurt dışı pazarlara açılma stratejilerini sürdürdüklerini ortaya koymaktadır.

Yaratılan katma değerün üretim faktörleri arasındaki dağılımı inceleme döneminde değişmiş; ücret ve faizin payı azalırken, milli gelir anlamındaki karın payı artmıştır. Bilanço karı, firmaların faaliyet dışı, cari transfer ödemesi niteliğindeki gelir unsurlarını da içerdiği halde, milli gelir anlamındaki kar firmanın esas faaliyetinden kaynaklanmakta; bu nedenle de arada fark bulunmaktadır.

1999 yılında yaratılan net katma değerden çalışanlar, ücretliler %75 oranında pay alırken, bu pay 2008 yılında %62,4'e gerilemiş; buna karşı milli gelir anlamındaki karın payı 1999 yılında eksi iken 2008 yılında %23,1'e yükselmiştir. Faizin payı ise dramatik bir düşüşle %34,9'dan %14,5'e inmiştir.

İnceleme döneminde büyük firmalarda çalışan sayısı %14,2 oranında artarken, toplam ücretin sabit fiyatlarla %4,5 oranında azalması, reel ücretin, çalışan kişi başına yaklaşık %16,4 düştüğünü göstermektedir.

231 büyük firmada inceleme döneminde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranının ortalama %40 dolayına değin gerilemesi, dolaylı vergilerin ağırlaştığını göstermektedir.

İnceleme döneminde 231 büyük firmanın cari fiyatlarla toplam varlıkları 9 kat, dönen varlıkları 9,2 kat, duran varlıkları da buna yakın 8,9 kat artması sonucu, firmaların varlık yapısı değişmemiştir. Ancak 2003 öncesi yapılan yeniden değerlemeye, 2003 ve 2004 yıllarında da enflasyon düzeltmesine karşın duran varlıklarda artışın dönen varlık artışından da daha düşük düzeyde kalması, sabit sermaye yatırımlarının yavaşlamasının bir göstergesi olmaktadır.

Firmaların özkaynak toplamı cari fiyatlarla inceleme döneminde 10,3 kat artmıştır. Bu artışın önemli bölümü reel kaynak girişi sağlamayan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinden kaynaklanmıştır. Nitekim özsermaye artışının %68,3'ü yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 1999-2004 döneminde gerçekleşmiştir.

1999-2008 döneminde 231 büyük firmanın dönem karı (bilanço kar) reel olarak %3,4 oranında azalmış, karlılık oranları düşme eğilimi göstermiştir. Toplam karda azalış esas itibariyle 2008 yılındaki kar daralmasından kaynaklanmıştır. Genel kar daralmasına ve karlılık oranlarındaki düşüşe karşın, alt sektörler itibariyle karlılıkta önemli farklar gözlenmektedir. Nitekim 2008 yılı itibariyle,

incelemenin başlangıç yılı 1999 yılına kıyasla, toplam kar içinde Taşıt Araçları, Ana Metal, Gıda, İçki ve Tütün ve Taş Toprağa Dayalı sanayilerinin payı artmıştır. Buna kaşı Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik, Metal Eşya, Makine&Teçhizat, Mesleki Aletler, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı sanayilerinin karları ve karlılık oranları ciddi düşüşler göstermiştir.

Finansal verimliliğin ya da faaliyet etkinliğinin ölçüsü olan devir hızları inceleme döneminde hafifçe de olsa yükselmiştir. İşletme sermayesi devir hızının 1,91'den 2,24'e yükselmesi, büyük firmalar genelinde işletme sermayesi yöneliminin daha etkin hale geldiğini göstermektedir.

İnceleme döneminde büyük firmaların yeni iş yaratma olanakları, gerek büyüme hızlarının yavaşlaması ve gerekse de sabit sermaye yatırımlarının durağanlaşması sonucu sınırlı kalmış; 10 yıllık dönemde istihdam, yıllık ortalama %1,5 oranında artışla, %14,2 düzeyinde artmıştır.

Yavaş büyüme, sanayinin yapısının giderek montaj ağırlıklı hale gelmesi, sabit sermaye yatırımlarındaki durağanlık, reel ücret azalışı, karlılık oranlarında düşüş ve iş yaratma olanaklarının sınırlı düzeyde kalışı; 1999-2008 döneminde 231 büyük firmada gözlenen gelişmelerin özetini oluşturmaktadır.

2. Sektörlere Göre Değerlendirme

2.1. GIDA, İÇKİ VE TÜTÜN SANAYİ

2.1.1. Genel Değerlendirme

1999-2008 döneminde Gıda, İçki ve Tütün Sanayi kapsamına giren firma sayısı 41'dir. Bu alt sektörde inceleme kapsamında giren firmaların 2008 yılı itibariyle 231 büyük firma içinde çeşitli göstergelere göre payı; firma sayısı olarak %17,7, üretimden satışlarda cari ve sabit fiyatlarla %10,8 ve %11,8, satış hasılatında cari ve sabit fiyatlarla %9,6 ve %10,5, dış satımda %3,4, yaratılan net katma değerde %14,8, toplam karda %10,7 ve çalışan kişi olarak istihdamda %17,9'dur.

Gıda, İçki ve Tütün Sanayi inceleme döneminde 231 büyük firma kapsamında çeşitli göstergelere göre göreceli yeri, kar dışında, gerileyen sanayi dalıdır. 1999 ve 2008 yılları arasında sektörün payı üretimden satışlarda cari fiyatlarla %13,3'den %10,8'e ve sabit fiyatlarla %11,8'e, satış hasılatında cari fiyatlarla %11,5'den %9,6'ya ve sabit fiyatlarla %10,5'e, ihracatta %8,7'den %3,4'e ve istihdamda da %18,6'dan %17,9'a gerilemiştir.

Sektörün yaratılan net katma değerdeki payı cari fiyatlarla %14,8 olarak değişmemiş; toplam kar içindeki payı ise cari fiyatlarla %5,2'den %10,7'ye ve sabit fiyatlarla ise %13'e yükselmiştir.

2.1.2. Üretimden Satışlar

Sektörde 1999-2008 döneminde üretimden satışlardaki gelişmeler yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla karşılaştırılmalı olarak Tablo 25'te verilmiştir.

Tablo 25. Gıda, İçki ve Tütün Sanayinde Üretimden Satışlar (1999-2008)

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	1.888.534.195	1.888.534.195	-	-
2000	2.898.354.702	1.898.378.595	53,5	0,5
2001	4.815.247.883	1.995.215.678	66,1	5,1
2002	6.872.619.386	1.874.208.338	42,7	-6,1
2003	9.478.325.064	1.998.229.528	37,9	6,6
2004	10.985.393.179	2.036.049.701	15,9	1,9
2005	12.964.017.298	2.343.339.356	18,0	15,1
2006	14.406.315.554	2.477.838.107	11,1	5,7
2007	16.183.834.971	2.582.783.572	12,3	4,2
2008	18.980.674.352	2.744.953.050	17,3	6,3

Gıda, İçki ve Tütün alt sektörlerinde inceleme kapsamına giren 41 firmanın üretimden satışları 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 9,1 kat artarken, sabit fiyatlarla artış %45,3 düzeyinde olmuştur. Sabit fiyatlarla üretimden satışlarda artış düzenli bir gelişme göstermemiş, eksi %6,1 ile artı %15,1 arasında dalgalanmıştır. Üretimden satışlarda artış yıllık en yüksek düzeyine 2005 yılında ulaştıktan sonra bu düzeyini koruyamamıştır. Sektörde 1999-2008 döneminde üretimden satışlarda yıllık ortalama artış yaklaşık %4,3 olarak, 231 büyük firma genelinin altında kalmıştır.

2.1.3. Satış Hasılatı

Sektörde inceleme kapsamındaki 41 firmanın 1999-2008 döneminde satış hasılatındaki gelişmeler yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 26'da verilmiştir.

Tablo 26. Gıda, İçki ve Tütün Sanayinde Satış Hasılatı (1999-2008)

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	2.038.547.450	2.038.547.450	-	-
2000	3.034.032.660	1.987.245.610	48,8	-2,5
2001	5.065.555.434	2.098.931.533	67,0	5,6
2002	7.189.706.480	1.960.680.066	41,9	-6,6
2003	9.747.793.242	2.055.039.067	35,6	4,8
2004	11.662.040.988	2.161.460.648	19,6	5,2
2005	13.932.942.409	2.518.479.538	19,5	16,5
2006	15.358.997.889	2.641.696.284	10,2	4,9
2007	16.879.965.948	2.693.879.345	9,9	2,0
2008	20.158.604.350	2.915.303.295	19,4	8,2

Sanayi dalında Üretimden Satışlar / Satış Hasılatı oranı yaklaşık %95 düzeyinde olduğundan, inceleme döneminde satışlar da üretimden satışlara paralel bir gelişme göstermiştir.

Gıda, İçki ve Tütün alt sektörlerinde inceleme kapsamındaki 41 firmanın satış hasılatı 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 8,9 kat artarken, sabit fiyatlarla (1999 fiyatlarıyla) artış, reel olarak %43 düzeyinde olmuştur. İnceleme döneminde alt sektörde satış hasılatında artış hızı en düşük

2002, en yüksek 2005 yıllarında olmak üzere eksi %6,6 ile artı %16,5 aralığında değişmiş; satış hasılatı, sabit fiyatlarla yıllık ortalama %4,1 oranında artış göstererek 231 büyük firma genelinin altında kalmıştır.

Gıda, İçki ve Tütün alt sektörü, inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak, sanayi sektöründe göreceli payı gerileyen sanayi dalları arasında yer almıştır.

2.1.4. İhracat

Gıda, İçki ve Tütün Sanayi alt sektöründe inceleme kapsamına giren 41 firmanın ihracatında 1999-2008 döneminde USD bazında yaşanan gelişmeler, yıllar itibariyle Tablo 27'de verilmiştir.

Tablo 27. Gıda, İçki ve Tütün Sanayinde İhracat (1999-2008)

Yıllar	İhracat (Bin ABD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
1999	659.813	-	13,7
2000	628.558	-4,7	13,0
2001	758.412	20,7	18,3
2002	607.796	-19,9	12,9
2003	875.325	44,0	13,4
2004	1.089.635	24,5	13,4
2005	1.477.237	35,6	14,3
2006	1.395.741	-5,5	13,1
2007	1.539.448	10,3	11,9
2008	1.688.128	9,7	10,7

Alt sektörlerde inceleme kapsamına giren 41 firmanın ihracatı 1999-2008 döneminde cari dolar değeri ile %155,8 oranında artarak 660 milyon dolardan 1.668 milyon dolara yükselmiştir. Yıllık artış hızları düzenli olmamış, eksi %19,9 ile artı %44 arasında değişmiştir.

Alt sektörde dışsatımın en hızlı azaldığı yıl 2002, buna karşı en hızlı arttığı yıl ise izleyen 2003 yılı olmuştur.

Alt sektörlerde cari dolar değeriyle dışsatım yıllık ortalama %11 oranında artmıştır. Artış hızı, sanayi sektöründe %23 olan yıllık ortalama dışsatım artış oranının çok altında kalmıştır.

Alt sektörde İhracat / Satış Hasılatı oranı %13,7'den %10,7'ye gerilemiş, ortalama %13,5 olmuştur. Alt sektörde İhracat / Satış Hasılatı oranı 231 büyük firma geneli olan %25,8 oranının çok altında bulunmaktadır.

Alt sektörün, inceleme döneminde 231 büyük firma toplam ihracatı içindeki payı %8,7'den %3,4'e

gerilemiştir. Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi ile birlikte, İhracat / Satış Hasılatı oranı azalan iki sektörden birisidir.

2.1.5. Katma Değer

2.1.5.1. Net Katma Değer

Gıda, İçki ve Tütün alt sektöründe inceleme kapsamına giren 41 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 28'de verilmiştir.

Tablo 28. Gıda, İçki ve Tütün Sanayinde Net Katma Değer (1999-2008)

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	371.373.585	371.373.585	-	-
2000	659.750.481	432.126.610	77,7	16,4
2001	1.023.277.118	423.998.639	55,1	-1,9
2002	1.571.326.025	428.510.903	53,6	1,1
2003	1.983.004.761	418.058.955	26,2	-2,4
2004	1.995.542.441	369.856.911	0,6	-11,5
2005	2.418.276.581	437.120.883	21,2	18,2
2006	2.587.245.830	444.997.632	7,0	1,8
2007	3.535.768.274	564.274.428	36,7	26,8
2008	3.266.646.195	472.416.852	-7,6	-16,3

Sektörde inceleme kapsamına giren 41 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer cari fiyatlarla 7,8 kat artarken, sabit fiyatlarla, başka bir deyişle reel olarak %27,2 oranında artmıştır.

Alt sektörün yarattığı net katma değerde gelişmeler düzenli olmamış, eksi %16,3 ile artı %26,8 arasında değişmiştir.

Yaratılan katma değer en hızlı arttığı yıl 2007 olurken, buna karşı en hızlı düşüş gösterdiği yıl %16,3 olarak 2008 yılı olmuştur.

Alt sektörde sabit fiyatlarla net katma değerde artış hızı 1999-2008 döneminde yıllık ortalama %2,7 olarak, 231 büyük firma ortalamasının üstünde gerçekleşmiştir.

2.1.5.1.1. Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde 231 büyük firma kapsamına giren 41 firmanın, 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve kar olarak bölüşümü Tablo 29'da verilmiştir.

Tablo 29. Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü (1999-2008)

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)
1999	268.356.843	-	72,3	123.480.620	-	33,2	3.297.558	-	0,9	-23.761.436	-	-6,4
2000	326.950.703	21,8	75,7	118.502.935	-4,0	27,4	3.086.777	-6,4	0,7	-16.413.805	30,9	-3,8
2001	267.702.143	-18,1	63,1	251.925.038	112,6	59,4	4.173.918	35,2	1,0	-99.802.459	-508,0	-23,5
2002	240.698.425	-10,1	56,2	99.772.566	-60,4	23,3	3.015.339	-27,8	0,7	85.024.573	185,2	19,8
2003	235.981.140	-2,0	56,4	53.560.960	-46,3	12,8	3.814.776	26,5	0,9	124.702.078	46,7	29,8
2004	233.831.172	-0,9	63,2	49.310.363	-7,9	13,3	4.187.703	9,8	1,1	82.527.673	-33,8	22,3
2005	278.823.323	19,2	63,8	26.339.049	-46,6	6,0	-	-	0,0	131.958.511	59,9	30,2
2006	272.723.083	-2,2	61,3	37.866.405	43,8	8,5	-	-	0,0	134.408.144	1,9	30,2
2007	303.980.201	11,5	53,9	50.859.123	34,3	9,0	-	-	0,0	209.435.103	55,8	37,1
2008	304.361.755	0,1	64,4	74.862.047	47,2	15,8	-	-	0,0	93.193.050	-55,5	19,7

1999-2008 döneminde Gıda, İçki ve Tütün alt sektöründe inceleme kapsamına giren firmaların yarattıkları net katma değer üretim faktörleri arasında dağılımında belirgin bir değişim olmuş; ücret, özellikle de faizin payı azalırken, milli gelir anlamındaki karın payı negatiften artı %19,7'ye dönüşmüştür.

1999-2008 döneminde yaratılan net katma değerde ücretin payı %72,3'den %64,4'e, faizin payı da %33,2'den %15,8'e gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı eksi %6,4'den %19,7'ye yükselmiştir.

İnceleme döneminde alt sektörde ödenen ücretlerdeki değişim oranları, reel olarak eksi %18,1 ila artı %21,8 arasında değişmiştir. Ücretlerin en yüksek düzeye ulaştığı yıl 2000 yılı olup, izleyen yıllarda krizin de etkisiyle ücret düzeyi gerilemiştir. 1999-2008 arasında alt sektörde çalışan sayısı %10,2 oranında artarken, ödenen toplam ücretlerin %13,4 düzeyinde artmış olması, 10 yıllık dönemde çalışan kişi başına ücret artışlarının %2,9 gibi çok düşük bir düzeyde kalmasına yol açmıştır.

Alt sektörde, 2001 yılında krizin de etkisiyle faiz ödemeleri %112,6 oranında artışla en yüksek düzeyine, yaratılan katma değer %59,4'ne kadar yükselmiş ve de izleyen yıllarda faiz ödemeleri azalarak 2005 yılında en düşük düzeyine inmiştir. Anılan yılda faiz ödemelerinin yaratılan katma değer içindeki payı %6'ya gerilemiştir. 2005 yılı sonrasında faiz ödemelerinin payının yükseldiği, 2008 yılında %15,8 düzeyine kadar eriştiği görülmektedir.

1999 ve 2001 yılları krizlerinin etkisiyle 2001 yılında net katma değer içindeki payı eksi %23,5'e kadar gerileyen milli gelir anlamındaki karın payı, 2007 yılında %37,1 olarak en yüksek düzeyine ulaşmış; ancak, izleyen 2008 yılında %55,5 oranındaki azalış, karın payının %19,7'ye değin gerilemesine yol açmıştır. Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, kar konjonktür

hareketlerinden en fazla etkilenen sanayi dalı özelliği göstermektedir.

2.1.5.2. Brüt Katma Değer

Gıda, İçki ve Tütün alt sektöründe inceleme kapsamına giren 41 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı brüt katma değer ve Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı yıllar itibarıyla Tablo 30'da verilmiştir.

Tablo 30. Gıda, İçki ve Tütün Sanayinde Brüt Katma Değer (1999-2008)

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Net Katma Değer / Brüt Katma Değer (%)
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	
1999	478.713.556	478.713.556	77,6
2000	893.634.117	585.316.862	73,8
2001	1.518.222.505	629.081.081	67,4
2002	2.717.202.324	740.998.878	57,8
2003	3.709.637.307	782.069.275	53,5
2004	4.639.818.645	859.951.138	43,0
2005	5.108.154.330	923.335.630	47,3
2006	5.461.006.767	939.274.905	47,4
2007	7.029.090.196	1.121.774.828	50,3
2008	7.323.166.406	1.059.063.950	44,6

Alt sektörde inceleme kapsamına giren 41 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı brüt katma değer yaklaşık 14,3 kat artarken, sabit fiyatlarla (1999 fiyatlarıyla) %121,1 oranında artmıştır. Yaratılan brüt katma değer sabit fiyatlarla yıllık ortalama %9,2 oranında artmıştır.

Alt sektörde brüt katma değer sanayi sektörüne göre bu denli hızla artmasının başlıca nedeni, sektörün ürünleri üzerindeki dolaylı vergilerin ağırlaştırılmış olmasıdır. Nitekim inceleme döneminde Brüt Katma Değer / Net Katma Değer oranı %77,6'dan %44,6'ya gerileyerek dramatik bir düşüş göstermiştir. Oranda düşüş eğiliminin özellikle 2001 yılı sonucunda gözlenmesi, sektörün ürünleri (özellikle tütün ve içki) üzerinde dolaylı vergilerin ağırlığının artmasının diğer bir göstergesi olmaktadır.

2.1.6. Dikey Tamlama

İncelemede Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlama derecesinin Gıda, İçki ve Tütün alt sektöründe, 1999-2008 döneminde gösterdiği gelişme inceleme kapsamındaki 41 firma ile sınırlı olarak Tablo 31'de verilmiştir.

Tablo 31. Gıda, İçki ve Tütün Sanayinde Dikey Tamlama (1999-2008)

Yıllar	Brüt Katma Değer / Satışlar (%)
1999	23,5
2000	29,5
2001	30,0
2002	37,8
2003	38,1
2004	39,8
2005	36,7
2006	35,6
2007	41,6
2008	36,3

Alt sektörde üretimde dikey tamlama derecesi %23,5'den %36,3'e yükselmiş; ortalama ise %34,9 olmuştur.

Sanayi sektörü genelinde üretimde dikey tamlama derecesi 1999-2008 döneminde düşerken; Gıda, İçki ve Tütün Sanayi dalında genel eğilimin aksine yükselmesi, girdilerin işletme dışından sağlanması yerine işletme içi üretilmesinden değil, dolaylı vergilerin artırılmasından kaynaklanmıştır.

Gerçi dolaylı vergiler, piyasa fiyatlarının bir ögesi olarak hem brüt katma değer hem de satış hasılatı içinde yer almaktadır. Ancak bir oranın değeri "1" den ya da %100'den küçükse pay ve paydaya aynı tutarın eklenmesi oranın değerini yükseltir.

Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı yükselmesi de alt sektörde vergilerin ağırlığının bir göstergesi olmaktadır.

2.1.7. Varlıklar (Aktifler)

Gıda, İçki ve Tütün alt sektöründe inceleme kapsamına giren 41 firmanın 1999-2008 döneminde toplam varlıkların (aktifin), döner sermayeleri (dönen varlıklar-işletme sermayesi) ve duran (sabit) varlıklarındaki gelişmeler, yıllar itibariyle ve cari fiyatlarla Tablo 32'de verilmiştir.

Alt sektörün 1999-2008 döneminde toplam varlıklar (net aktifleri) cari fiyatlarla yaklaşık 11,3 kat artmıştır. Cari fiyatlarla artış, esas itibariyle hem fiyat artış oranlarının yüksekliği hem de yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi nedeniyle 1999-2004 aralığında gerçekleşmiştir.

Söz konusu zaman aralığında gerçekleşen varlık artışı 5,3 kattır. 2004 sonrasında fiyat artış hızının yavaşlamasının yanı sıra enflasyon düzeltmesi yapılmaması, varlık artış hızını yavaşlatmıştır.

Alt sektörde varlık yapısı incelemenin başlangıç yılı 1999 yılında %67,3 döner varlık, %32,7 duran varlık şeklinde iken; 2008 yılında %57,1 döner varlık, %42,9 duran varlık şeklini almıştır. Alt sektörde 2008 yılında duran varlıkların göreceli olarak hızlı artışı, sabit sermaye yatırımlarının göstergesi olabilir.

2.1.8. Özkaynaklar (Özsermaye)

Gıda, İçki ve Tütün alt sektöründe inceleme kapsamına giren 41 firmanın 1999-2008 döneminde özsermayesinde yıllar itibariyle gelişmeler cari fiyatlarla Tablo 33'de verilmiştir.

Alt sektörde inceleme kapsamındaki 41 firmanın 1999-2008 döneminde özsermaye tutarı cari fiyatlarla yaklaşık 14,9 kat artmıştır. Özsermaye artışı düzenli olmamış, yıllar itibariyle %2,2 ile %98,1 arasında değişmiştir. Özsermayede artış cari fiyatlarla en hızlı 2000 yılında, en yavaş 2008 yılında gerçekleşmiş; anılan yıl özsermaye artışı fiyat artış hızının da çok altında kalmıştır.

Tablo 32. Gıda, İçki ve Tütün Sanayinde Varlık Yapısı (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)
1999	1.855.799.774	-	1.249.383.002	-	606.416.772	-
2000	3.061.022.297	64,9	1.920.840.435	53,7	1.140.181.862	88,0
2001	4.490.230.756	46,7	2.757.036.256	43,5	1.733.194.500	52,0
2002	6.878.961.558	53,2	4.322.925.086	56,8	2.556.036.472	47,5
2003	8.498.421.098	23,5	5.117.421.112	18,4	3.380.999.986	32,3
2004	11.608.449.853	36,6	6.131.842.917	19,8	5.476.606.936	62,0
2005	12.304.510.098	6,0	7.194.426.804	17,3	5.110.083.294	-6,7
2006	13.501.536.029	9,7	7.536.881.237	4,8	5.964.654.792	16,7
2007	15.254.626.363	13,0	8.683.456.230	15,2	6.571.170.133	10,2
2008	19.046.515.196	24,9	10.878.852.606	25,3	8.167.662.590	24,3

Tablo 33. Gıda, İçki ve Tütün Sanayinde Özkaynaklar (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Özkaynaklar (TL)	Yıllık Değişim	
		Değişim (TL)	Değişim Oranı (%)
1999	621.399.067	-	-
2000	1.230.856.790	609.457.723	98,1
2001	1.920.835.574	689.978.784	56,1
2002	3.023.149.292	1.102.313.718	57,4
2003	4.484.583.170	1.461.433.878	48,3
2004	7.364.076.279	2.879.493.109	64,2
2005	8.014.424.204	650.347.925	8,8
2006	8.604.145.550	589.721.346	7,4
2007	9.673.368.689	1.069.223.139	12,4
2008	9.885.024.049	211.655.360	2,2

İnceleme döneminde 1999-2004 aralığında yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi etkisiyle özsermayede hızlı artış görülürken; izleyen dört yılda özsermaye artışı cari fiyatlarla sadece %34,2 düzeyinde kalmıştır. Yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi, firmalara reel yeni kaynak sağlamamakta, artışlar hesap düzeyinde kalmaktadır.

Alt sektörde varlıklar yaklaşık 1,3 kat artarken özkaynakların daha hızlı artması sonucu varlık finansmanında kaynakların payı %33,5'ten %51,9'a yükselmiştir.

2.1.9. Devir Hızları

Gıda, İçki ve Tütün alt sektöründe inceleme kapsamına giren 41 firmanın varlık işletme sermayesi ve özkaynak devir hızlarının 1999-2008 döneminde gösterdiği gelişme Tablo 34'te gösterilmiştir.

Tablo 34. Gıda, İçki ve Tütün Sanayinde Devir Hızları (1999-2008)

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
1999	3,28	1,10	1,63
2000	2,46	0,99	1,58
2001	2,64	1,13	1,84
2002	2,38	1,05	1,66
2003	2,17	1,15	1,90
2004	1,58	1,00	1,90
2005	1,74	1,13	1,94
2006	1,79	1,14	2,04
2007	1,74	1,11	1,94
2008	2,04	1,06	1,85

Alt sektörlerde özellikle içki ve tütün sanayilerinde stoklar göreceli olarak yüksek ve stok devir hızı yavaş olduğundan, varlık ve işletme sermayesi devir hızları sanayi sektörü geneline göre düşüktür.

Alt sektörde 1999 yılında 1,10 olan varlık (aktif) devir hızı, 2003 yılında inceleme döneminin en yüksek düzeyi 1,15'e yükseldikten sonra, 2008 yılında 1,06'ya gerilemiştir.

Varlık devir hızı inceleme döneminde 0,99 ile 1,15 gibi dar bir bant içinde değişmiştir. Varlık devir hızının yavaş olması, finansman gereksinimini artırdığı gibi; özsermaye karlılığı üzerinde de olumsuz etki yapmaktadır.

İşletme sermayesi devir hızı da, inceleme döneminde 1,58 ile 2,04 aralığında dalgalanmış; 1999 yılındaki 1,63 düzeyinden 2008 yılında 1,85'e yükselmiştir. Sanayi dalı 1999 yılında yaklaşık 224 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, bu süre 2008 yılında 197 güne kadar düşmüştür.

Alt sektörlerde satışların göreceli olarak yavaş artmasına karşın, özsermaye tutarındaki hızlı artış; 1999-2008 döneminde özsermaye devir hızının 3,28'den 2,04'e gerilemesine yol açmıştır. Özsermaye devir hızının yavaşlaması, karlılığı olumsuz yönde etkileyen bir gelişmedir.

2.1.10. Kar ve Karlılık

2.1.10.1. Toplam Kar

Gıda, İçki ve Tütün alt sektöründe inceleme kapsamına giren 41 firmanın birleştirilmiş toplam karında 1999-2008 dönemindeki gelişmeler, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 35'te verilmiştir.

Tablo 35. Gıda, İçki ve Tütün Sanayinde Toplam Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	62.907.962	62.907.962	-	-
2000	109.062.042	71.433.992	73,4	13,6
2001	105.834.351	43.852.853	-3,0	-38,6
2002	732.933.656	199.875.810	592,5	355,8
2003	994.780.526	209.720.579	35,7	4,9
2004	654.026.439	121.218.268	-34,3	-42,2
2005	905.548.724	163.684.444	38,5	35,0
2006	987.580.129	169.860.480	9,1	3,8
2007	1.686.844.461	269.204.065	70,8	58,5
2008	963.271.916	139.306.757	-42,9	-48,3

1999-2008 döneminde alt sektörde inceleme kapsamına giren 41 firmanın birleştirilmiş toplam karı cari fiyatlarla 14,3 kat artarken, sabit fiyatlarla %121,4 oranında artmıştır. Alt sektörlerde sabit fiyatlarla yıllık kar artış hızı eksi %48,3 ile artı %355,8 gibi geniş bir aralıkta dalgalanmıştır. Alt sektörde inceleme döneminde kar artış hızı, 231 firma ile sınırlı olarak sanayi sektörü ortalamasının üstünde olup; alt sektörün toplam birleştirilmiş kar içindeki payı sabit fiyatlarla %5,2'den %13'e yükselmiştir. Ancak, bu sanayi dalındaki karın dalgalanma boyutu oldukça yüksektir.

2.1.10.2. Karlılık Oranları

Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 41 firmanın özsermaye karlılığı (mali rantabilite), satış karlılığı ve ekonomik karlılık oranlarının 1999-2008 döneminde yıllar itibariyle göstermiş olduğu gelişme Tablo 36'da verilmiştir.

Tablo 36. Gıda, İçki ve Tütün Sanayinde Karlılık Oranları

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar / Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Aktif Toplamı)
1999	10,1	3,1	20,0
2000	8,9	3,6	21,6
2001	5,5	2,1	22,8
2002	24,2	10,2	22,8
2003	22,2	10,2	23,3
2004	8,9	5,6	17,2
2005	11,3	6,5	19,7
2006	11,5	6,4	19,2
2007	17,4	10,0	23,2
2008	9,7	4,8	17,2

Alt sektörde kardaki dalgalanmaya ve istikrarsızlığa paralel olarak özsermaye karlılığı ile satış karlılığı da geniş aralıklar içinde dalgalanmıştır.

Alt sektörde özsermaye karşılığının en yüksek olduğu yıl 2002 olurken, en düşük olan yıl kriz yılı 2001 olmak üzere %24,2 ile %5,5 arasında dalgalanmış; 1999 yılında %10,1 düzeyinde olan oran, 2008 yılında hafifçe gerileyerek, %9,7'ye inmiştir.

Alt sektörde hızlı özsermaye artışı ve özsermaye devir hızının yavaş olması, özsermaye karlılığının göreceli olarak düşük düzeyde kalmasına yol açmıştır.

Satış karlılığı, 1999-2008 döneminde en yüksek 2002 ve 2003 yılları, en düşük 2001 yılı olmak üzere %2,1 ile %10,2 arasında dalgalanmış; 1999 yılında %3,1 düzeyinde olan oran, 2008 yılında %4,8'e yükselmiştir.

Sanayi dalında ekonomik karlılık göreceli olarak istikrarlı olup, inceleme döneminde en yüksek 2003 yılı, en düşük 2004 ve 2008 yılları olmak üzere %17,2 ile %23,3 arasında dalgalanmış; 1999 yılında %20 iken, 2008 yılında %17,2'ye gerilemiş ve dönemin en düşük düzeyine inmiştir.

Sanayi dalında ekonomik karlılığın düşmesi, Brüt Katma Değer / Satışlar oranındaki yükselişin, dolaylı vergilerden kaynaklandığının diğer bir göstergesini oluşturmaktadır.

2.1.11. İstihdam

Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 41 firmada ücretle çalışanların sayısında 1999-2008 dönemindeki gelişmeler Tablo 37'de verilmiştir.

Tablo 37. Gıda, İçki ve Tütün Sanayinde Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışan Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		Değişim (Kişi)	Değişim Oran (%)
1999	57.650	-	-
2000	58.603	953	1,7
2001	55.627	-2.976	-5,1
2002	55.273	-354	-0,6
2003	55.376	103	0,2
2004	59.905	4.529	8,2
2005	60.041	136	0,2
2006	59.510	-531	-0,9
2007	62.703	3.193	5,4
2008	63.531	828	1,3

İnceleme kapsamındaki firmalarda 1999-2008 döneminde çalışan sayısı %10,2 oranında artmıştır. Yıllık ortalama artış hızı ise %1,1 düzeyinde kalarak, 231 büyük firma genelinin altında kalmıştır. Alt sektörlerde yıllık istihdam artışı en hızlı 2004, en düşük kriz dönemi 2001 yılı olmak üzere, eksi %5,1 ile artı %8,2 arasında değişmiştir.

Alt sektörde istihdam artışı 231 büyük firma genelinin altında kaldığından alt sektörün istihdam içindeki payı %18,6'dan %17,9'a gerilemiştir.

2.1.12. Verimlilik

İncelemede verimlilik ölçüsü olarak kullanılan çalışan kişi başına üretimden satış, satış hasılatı, elde edilen bilanço karı ve yaratılan net katma değer tutarında cari ve sabit fiyatlarla 1999-2008 dönemindeki gelişmeler, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 41 firmaya ilişkin olarak Tablo 38 ve Tablo 39'da verilmiştir.

Tablo 38. Çalışan Kişi Başına Üretimden Satış ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satış (TL)		Satış Hasılatı (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	32.759	32.759	35.361	35.361
2000	49.457	32.394	51.773	33.910
2001	86.563	35.868	91.063	37.732
2002	124.340	33.908	130.076	35.473
2003	171.163	36.085	176.029	37.111
2004	183.380	33.988	194.676	36.081
2005	215.919	39.029	232.057	41.946
2006	242.082	41.637	258.091	44.391
2007	258.103	41.191	269.205	42.963
2008	298.762	43.207	317.303	45.888

Alt sektörde 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına üretimden satış cari fiyatlarla 8,1 kat artarken, sabit fiyatlarla (1999 fiyatlarıyla) %31,9 oranında artmıştır. Çalışan kişi başına üretimden satış, genelde düzenli bir artış göstererek en yüksek düzeyine 2008 yılında almıştır.

Alt sektörde inceleme kapsamına giren firmalarda 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına satış hasılatı cari fiyatlarla yaklaşık 8 kat artarken; artış reel olarak %29,8 düzeyinde olmuştur.

Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatında artış hızları 231 büyük firma ortalamasının genelde üstünde gerçekleşmiştir.

Tablo 39. Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	1.091	1.091	6.442	6.442
2000	1.861	1.219	11.258	7.374
2001	1.903	788	18.395	7.622
2002	13.260	3.616	28.428	7.753
2003	17.964	3.787	35.810	7.549
2004	10.918	2.024	33.312	6.174
2005	15.082	2.726	40.277	7.280
2006	16.595	2.854	43.476	7.478
2007	26.902	4.293	56.389	8.999
2008	15.162	2.193	51.418	7.436

Alt sektörlerde çalışan kişi başına bilanço karı 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 12,9 kat artarken, sabit fiyatlarla yaklaşık 2 kat artmıştır. Çalışan kişi başına bilanço karının en yüksek düzeye yükseldiği yıl 2007 yılı olmuştur.

İzleyen yılda çalışan kişi sayısının artışının yanı sıra toplu bilanço karında büyük oranlı azalış, çalışan kişi başına bilanço karının 2007 düzeyinin altına düşmesine yol açmıştır.

Alt sektörlerde inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına yaratılan katma değer cari fiyatlarla yaklaşık 7 kat artarken, sabit fiyatlarla %15,4 oranında artmıştır.

Sanayi dalında çalışan kişi başına yaratılan net katma değerde inceleme döneminde en yüksek düzeyine 2007 yılında ulaşmışsa da; 2008 yılında yaşanan daralma, kişi başına yaratılan net katma değerde önceki yıla göre reel olarak %17,4 oranında azalışa neden olmuştur.

2.1.13 Sektörel Özet Bulgular

Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 41 firmaya ilişkin 1999-2008 dönemindeki gelişmeler şu şekilde özetlenebilir;

Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, 1999-2008 döneminde 231 büyük firma kapsamında, çeşitli büyüme ölçülerine göre gerileyen bir sınai dalıdır. Sanayi dalında, inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak, 1999-2008 döneminde sabit fiyatlarla üretimden satışlar %45,3, satış hasılatı %43, yaratılan net katma değer %27,2, toplu kar %121,4, dış satım cari USD değeri ile %155,7 ve istihdam %10,2 oranında artmıştır.

İnceleme döneminde sabit fiyatlarla yıllık ortalama olarak, üretimden satışlar %4,3, satış hasılatı %4,1, yaratılan net katma değer %2,7, ihracat cari USD değeri ile %11 ve istihdam da %1,1 oranında artmıştır.

Sanayi dalında yaratılan net katma değer artış hızı hafifçe, sağlanan toplu kardaki artış ise belirgin biçimde 231 büyük firma genelinin üstünde gerçekleşirken; diğer göstergelerde 231 büyük firma ortalamasının gerisinde kalmıştır.

Sanayi dalı konjonktür hareketlerinden en fazla etkilenen faaliyet dallarından biri olduğundan inceleme döneminde gelişmeler düzenli olmamış, geniş aralıklı dalgalar göstermiştir.

Sanayi dalında yaratılan net katma değerün üretim faktörleri arasında dağılımı değişmiş; 2008 yılında 1999 yılına göre üretim payı %72,3'den %64,4'e, faizin payı %33,2'den %15,8'e gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı eksi %6,4'den artı %19,7'ye yükselmiştir. Sanayi dalında çalışan kişi başına ücret artışı ise 1999-2008 döneminde %2,9 düzeyinde kalmıştır.

Sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranının %77,6'dan %44,6'ya kadar gerilemesi, özellikle tütün ve içki ürünleri üzerinde dolaylı vergilerin büyük ölçüde artırıldığını göstermektedir. İnceleme döneminde sanayi dalının ürünleri üzerinde dolaylı vergi yükü ciddi biçimde artırılmıştır.

Sanayi dalında, üretimde dikey bütünleşme derecesini gösteren Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranının %23,5'den %36,3'e yükselmesi genel eğilimin tersine, sanayi dalında bazı fiziki girdilerin işletme içi üretilmeye başlandığını göstermektedir.

Sanayi dalında toplam varlıklar cari fiyatlarla 11,3 kat artmıştır. Artışın büyük bölümü, fiyat artışlarından ve 1999-2004 döneminde yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinden kaynaklanmıştır.

Sanayi dalının varlık yapısı değişmiş; dönen varlıkların (işletme sermayesinin) payı %67,3'den %57,1'e gerilerken, duran varlıkların (sabit değerlerin) payı %32,3'den %42,9'a yükselmiştir.

Duran varlık artışında, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi etkili olmakla beraber, dönen varlıklardan daha hızlı artması, yeni sabit yatırımlar yapıldığını da göstermektedir.

Duran varlıklardaki artış, üretimde dikey bütünleşme derecesinin yükselmesi olgusu ile tutarlı bulunmaktadır.

Sanayi dalında özkaynaklar cari fiyatlarla 14,9 kat artmıştır. Özkaynak artışında da, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi etkili olmakla beraber; artış oranının yüksekliği, reel özkaynak artışı olduğunu da göstermektedir.

Nitekim özkaynakların varlıklardan daha hızlı artması sonucu, varlık finansmanında özkaynak katkısı %33,5'den %51,9'a yükselmiştir.

Sanayi dalında satış hasılatının sınırlı artışı sonucu, finansal verimlilik ya da faaliyet etkinliği olumlu sonuç göstermemiştir. Hızlı özsermaye artışı sonucu yılda kez olarak 3,28'den 2,04'e; varlık devir hızı da yatırımlar nedeniyle 1,10'dan 1,06'ya gerilemiştir. Yalnız işletme sermayesi devir hızınının 1,63'den 1,85'e yükselmesi, işletme sermayesi kullanım süresinin 224 günden 197 güne gerilemesi, işletme sermayesi yönteminde hafifçe de olsa iyileşme olduğunu göstermektedir.

Sanayi dalının istihdam yaratma olanağı 231 büyük firma genelinin gerisinde kalmış, sanayi dalında işgücü verimliliği ise yükselmiştir.

Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, verilere göre, yavaş büyüyen sanayi sektöründe yeri gerileyen, istihdam yaratma gücü azalan, konjonktürel duyarlılığı ve göreceli karlılığı yüksek bir sanayi dalı görüntüsü vermektedir.

2.2. DOKUMA, GİYİM EŞYASI, DERİ VE AYAKKABI SANAYİ

2.2.1. Genel Değerlendirme

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde inceleme kapsamına 28 firma girmektedir.

Bu sanayi dalının 2008 yılı itibariyle inceleme kapsamındaki 231 firma içindeki payları firma sayısı olarak %12,1, üretimden satışlarda cari fiyatlarla %3,4, sabit fiyatlarla %4,3, satış hasılatında cari fiyatlarla %3,2, sabit fiyatlarla %4,1, dış satımda %4,9, yaratılan katma değerde %3,9, toplam karda cari fiyatlarla eksi %1,8, sabit fiyatlarla eksi %2,6 ve istihdamda da %11,7'dir.

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi 1999-2008 döneminde 231 büyük firma kapsamında gerileyen bir alt sektördür. Sanayi dalının inceleme döneminde 231 firma toplamı içinde payları, üretimden satışlarda cari fiyatlarla %6,4'ten %3,4'e, sabit fiyatlarla %6,4'ten %4,3'e, satış hasılatında cari fiyatlarla %5,5'ten %3,2'ye, sabit fiyatlarla %5,5'ten %4,1'e, dış satışta %15,1'den %4,9'a, yaratılan net katma değerde %7,3'ten %3,9'a, toplu karda %2,9'dan eksi %1,8'e gerilemiştir. Yalnız istihdamdaki payı %10,9'dan %11,7'ye yükselmiştir.

2.2.2. Üretimden Satışlar

Sektörde 1999-2008 döneminde üretimden satışlardaki gelişmeler yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla karşılaştırılmalı olarak Tablo 40'da verilmiştir.

Tablo 40. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayinde Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	903.072.121	903.072.121	-	-
2000	1.490.297.487	1.015.800.960	65,0	12,5
2001	2.861.118.375	1.161.300.455	92,0	14,3
2002	3.980.089.570	1.068.304.667	39,1	-8,0
2003	4.636.329.549	985.435.619	16,5	-7,8
2004	5.405.473.693	1.052.612.060	16,6	6,8
2005	5.281.864.228	1.022.505.409	-2,3	-2,9
2006	6.070.295.780	1.115.770.727	14,9	9,1
2007	6.207.819.188	1.078.043.031	2,3	-3,4
2008	5.962.476.104	997.285.252	-4,0	-7,5

Alt sektörde inceleme kapsamına giren 28 firma ile sınırlı olarak üretimden satışlar cari fiyatlarla 5,6 kat artarken, sabit fiyatlarla artış %10,4, yıllık ortalama olarak da yaklaşık %1,1 düzeyinde kalmıştır. Sanayi dalında üretimden satış artışı, yıllık ortalama olarak, sanayi sektörü ortalaması olan %5,2'nin çok altında kalmıştır.

Alt sektörde üretimden satışlardaki artış sabit fiyatlarla düzenli olmamış, eksi %8 ile %14,3 aralığında değişmiştir. İhracata dönük üretim yapan alt sektörün üretimden satışlarında reel olarak en hızlı artış kriz yılı olan 2001 yılında gerçekleşmiştir. İç pazarda durgunluk olduğu dönemlerde firmalar dış pazarlara yöneldiklerinden, iç pazardaki kayıplarını bu yolla dengelemişlerdir. Nitekim 2001 yılında alt sektörlerde dış satımın satışlara oranı %52,8'e yükselmiştir. Ayrıca döviz kurlarındaki artışların enflasyon hızından yüksek olduğu dönemlerde, ihracata dönük endüstrilerde satış artışları reel olarak yüksek; buna karşı, döviz kurundaki değişmelerin enflasyon hızından daha düşük kaldığı dönemlerde satış artış hızı olduğundan daha düşük hesaplanmaktadır. Nitekim alt sektörlerde üretimden satışlar, deflatör yalnız yurt içi fiyat artışlarını 2001 yılını izleyen iki yılda yansıttığından, sırasıyla reel olarak %8 ve %7,8 oranlarında azaldığı hesaplanmıştır.

2.2.3. Satış Hasılatı

Alt sektörde inceleme kapsamına giren 28 firmanın 1999-2008 döneminde satış hasılatındaki yıllık gelişmeler, cari ve sabit fiyatlarla Tablo 41'de verilmiştir.

Tablo 41. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayinde Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	976.216.285	976.216.285	-	-
2000	1.612.302.055	1.098.960.436	65,2	12,6
2001	3.155.986.989	1.280.984.792	95,7	16,6
2002	4.383.648.599	1.176.624.841	38,9	-8,1
2003	5.080.670.797	1.079.878.796	15,9	-8,2
2004	5.990.455.841	1.166.526.085	17,9	8,0
2005	5.815.612.265	1.125.832.611	-2,9	-3,5
2006	6.783.622.752	1.246.886.143	16,6	10,8
2007	6.948.275.636	1.206.629.881	2,4	-3,2
2008	6.846.761.260	1.145.191.009	-1,5	-5,1

Alt sektörde inceleme kapsamına giren 28 firma ile sınırlı olarak 1999-2008 döneminde satışlar cari fiyatlarla yaklaşık 6 kat artarken, sabit fiyatlarla %17,3 oranında artmıştır. Satış hasılatının üretimden satışlardan daha hızlı artması sanayi dalında Üretimden Satışlar / Satış Hasılatı oranının %97'den %87'ye gerilemiş olmasından kaynaklanmıştır. Firmalar kendi ürettiklerinin dışında diğer işletmelerden aldıkları nihai ürünlerin satışının (ticaretin) toplam satış hasılatı içindeki payını artırmışlardır.

Sanayi dalında yıllık ortalama satış artışı, üretimden satışlardan daha hızlı olmakla beraber yine de sabit

fiyatlarla %1,8 oranında, sanayi sektörü ortalaması %5,1'in çok altında kalmıştır. Alt sektör ihracata dönük olduğundan döviz kurundaki değişimler, satış artış hızının hesaplanmasında etkili olmaktadır. 2001 yılı sonrası TL reel olarak genelde değer kazandığından, deflatör, kur değişimlerini yansıtmadığından ihracata dönük sanayi dallarında satış hasılatında sabit fiyatlarla artış reel artışı tam yansıtamamaktadır. Nitekim sanayi dalında en hızlı satış artışı, kriz yılı olan 2001 yılında yüksek oranlı devalüasyonun etkisiyle %16,6 olarak hesaplanmış, izleyen iki yılda ise satış hasılatı sırasıyla %8,1 ve %8,2 olarak azalış göstermiştir. Alt sektörde satış hasılatı artış hızındaki dalgalanma, kur değişimlerinin farklı oran ve yönde olmasının da etkisini taşımaktadır.

2.2.4. İhracat

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firmanın 1999-2008 döneminde dış satımında yaşanan gelişmeler, USD bazında yıllar itibariyle Tablo 42'de verilmiştir.

Tablo 42. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayinde İhracat

Yıllar	İhracat (Bin ABD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
1999	1.142.122	-	49,4
2000	1.240.552	8,6	48,3
2001	1.365.778	10,1	52,8
2002	1.535.614	12,4	53,3
2003	1.784.422	16,2	52,4
2004	2.166.939	21,4	51,8
2005	2.067.883	-4,6	47,9
2006	2.204.839	6,6	46,8
2007	2.495.822	13,2	46,7
2008	2.419.317	-3,1	45,3

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 28 firmanın dış satımı 1999-2008 döneminde, USD bazında, %111,8 oranında artarak 1.142 milyon USD'den 2.419 milyon USD'ye yükselmiştir. Sanayi dalında ihracat artış hızı da 231 büyük firma genelinde kalmıştır. 231 büyük firma genelinde inceleme döneminde yıllık dışsatım, ortalama olarak, USD bazında %23 oranında artarken; Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayiinde %8,7 düzeyinde kalmıştır.

Sanayi dalı ihracata dönüktür. İnceleme kapsamındaki 23 firmanın İhracat / Satış Hasılatı oranı, 1999-2008 döneminde ortalama %49,5 olup, 1999 yılındaki %49,4 düzeyinden, 2008 yılında %45,3 düzeyine gerilemiştir.

Sanayi dalında ihracattaki gelişmeler USD bazında da düzenli olmamış, %21,4 ile eksi %4,6 aralığında

yıllar itibariyle değişmiştir. TL'nin değer kazanması, alt sektörün ihracat hacmi üzerinde olumsuz etki yapmıştır.

2.2.5. Katma Değer

2.2.5.1. Net Katma Değer

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla gösterdiği gelişme Tablo 43'te verilmiştir.

Tablo 43. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayinde Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	183.487.577	183.487.577	-	-
2000	262.079.615	178.635.962	42,8	-2,6
2001	549.555.510	223.059.301	109,7	24,9
2002	786.414.581	211.083.282	43,1	-5,4
2003	702.155.037	149.240.596	-10,7	-29,3
2004	941.285.603	183.297.271	34,1	22,8
2005	770.674.670	149.193.350	-18,1	-18,6
2006	892.031.244	163.962.743	15,7	9,9
2007	1.030.100.775	178.886.164	15,5	9,1
2008	857.151.404	143.367.359	-16,8	-19,9

Alt sektörde inceleme kapsamına giren 28 firmanın yarattığı net katma değer 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 3,7 kat artarken, sabit fiyatlarla %22,9 oranında azalmıştır. Sanayi dalında yaratılan net katma değer yıllık değişimi %24,9 ile eksi %29,3 aralığında dalgalanmıştır. İhracata dönük sanayilerde döviz kurunun da etkisiyle dalgalanmanın boyutu yüksek olmaktadır. Sanayi dalında yaratılan net katma değer en yüksek düzeye ulaştığı yıl, döviz kurlarının büyük boyutlu arttığı 2001 yılı olmuştur.

2.2.5.1.1. Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve kar olarak bölüşümü ve bölüşümdeki değişimler yıllar itibariyle Tablo 44'te verilmiştir.

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde inceleme kapsamındaki firmalarda 1999-2008 döneminde yaratılan net katma değer üretim faktörleri arasında dağılımı değişmiş; ücretin payı %62,4'ten %95'e yükselirken, faizin payı %62,5'ten %27,8'e gerilemiş, milli gelir anlamındaki karın eksi %25,4 olan payı da eksi %22,7'ye düşmüştür. Sanayi dalının 2008 yılında büyük boyutlu olması nedeniyle yaratılan net katma değer tamamına yakın bölümü

Tablo 44. Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)
1999	114.495.965	-	62,4	114.679.977	-	62,5	910.828	-	0,5	-46.599.193	-	-25,4
2000	124.238.123	8,5	69,5	66.128.306	-42,3	37,0	1.040.491	14,2	0,6	-12.770.957	72,6	-7,1
2001	108.623.171	-12,6	48,7	108.043.849	63,4	48,4	2.239.945	115,3	1,0	4.152.336	132,5	1,9
2002	103.695.808	-4,5	49,1	57.241.613	-47,0	27,1	4.616.773	106,1	2,2	45.529.088	996,5	21,6
2003	118.127.172	13,9	79,2	34.025.568	-40,6	22,8	4.384.400	-5,0	2,9	-7.296.544	-116,0	-4,9
2004	117.992.923	-0,1	64,4	44.010.629	29,3	24,0	2.779.788	-36,6	1,5	18.513.931	353,7	10,1
2005	129.101.553	9,4	86,5	28.387.809	-35,5	19,0	-	-	0,0	-8.296.012	-144,8	-5,6
2006	137.757.247	6,7	84,0	30.681.667	8,1	18,7	-	-	0,0	-4.476.171	46,0	-2,7
2007	140.797.802	2,2	78,7	31.780.074	3,6	17,8	-	-	0,0	6.308.289	240,9	3,5
2008	136.158.956	-3,3	95,0	39.811.703	25,3	27,8	-	-	0,0	-32.603.300	-616,8	-22,7

ödenen ücretlerden oluşmaktadır. Ödenen toplam ücretler 1999-2008 döneminde sabit fiyatla %18,9 oranında artmıştır. Aynı dönemde sanayi dalında ücretle çalışan sayısının %23,1 oranında arttığı dikkate alındığında reel ücret azalışı %3,4 düzeyinde olmuştur.

2.2.5.2. Brüt Katma Değer

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı brüt katma değerde yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla gelişmeleri ile Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranları Tablo 45'te verilmiştir.

Tablo 45. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Net Katma Değer / Brüt Katma Değer (%)
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	
1999	258.724.721	258.724.721	70,9
2000	377.920.219	257.594.020	69,3
2001	750.426.471	304.590.894	73,2
2002	1.126.363.753	302.329.793	69,8
2003	1.145.619.916	243.497.504	61,3
2004	1.528.734.618	297.691.671	61,6
2005	1.281.940.154	248.168.201	60,1
2006	1.403.558.856	257.985.762	63,6
2007	1.473.271.785	255.846.753	69,9
2008	1.236.357.499	206.793.466	69,3

Alt sektörde inceleme kapsamına giren 28 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı brüt katma değer cari fiyatlarla 3,8 kat artarken, sabit fiyatlarla %20 dolayında azalmıştır. Yaratılan brüt katma değerde hızlı düşüş, %19,2 olarak 2008 yılında yaşanmış ve anılan yıl yaratılan net katma değer inceleme döneminin en düşük düzeyine inmiştir.

Dış satıma yönelik sektörlerde döviz kurundaki dalgalanmalar ve kurdaki yıllık değişimin iç fiyat artışından farklı oran ve yönde oluşu, sonuçları büyük ölçüde etkilemektedir. Nitekim Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde inceleme

döneminde brüt katma değerde en hızlı artış, ekonomik kriz yılı 2001 yılında gerçekleşmiş ve anılan yılda yaratılan brüt katma değer en yüksek düzeyine ulaşmıştır.

Sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı inceleme döneminin başında %70,9, son yılında da %69,3 olarak belirgin bir değişime göstermemiştir. Sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranının sanayi sektörü geneline göre yüksek oluşu da, satışlar içinde yurtdışı satışlar payının yüksekliği ile açıklanabilir. İhracatta KDV iadesi, net katma değer ile brüt katma değer arasındaki marjı daraltmaktadır.

2.2.6. Dikey Tamlaşma

İncelemede Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlaşma (bütünleşme-entegrasyon) derecesinin 1999-2008 döneminde Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde göstermiş olduğu gelişme Tablo 46'da gösterilmiştir.

Tablo 46. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde Dikey Tamlaşma

Yıllar	Brüt Katma Değer / Satışlar (%)
1999	26,5
2000	23,4
2001	23,8
2002	25,7
2003	22,5
2004	25,5
2005	22,0
2006	20,7
2007	21,2
2008	18,1

Alt sektörde inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak dikey tamlaşma derecesi 1999-2008 döneminde %26,5'ten %18,1'e gerilemiş, ortalama %22,9 olmuştur. Sanayi dalında dikey tamlaşma derecesinin düşük oluşu ve giderek daha da düşme eğilimi göstermesi, inceleme kapsamındaki firmaların ana fiziki girdilerini işletme dışından sağladıklarını

Tablo 47. Varlık Yapısı (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)
1999	1.074.109.652	-	631.518.684	-	442.590.968	-
2000	1.636.586.958	52,4	956.520.623	51,5	680.066.335	53,7
2001	2.898.885.640	77,1	1.717.283.721	79,5	1.181.601.919	73,7
2002	4.124.543.344	42,3	2.303.866.909	34,2	1.820.676.435	54,1
2003	4.998.622.671	21,2	2.691.773.964	16,8	2.306.848.707	26,7
2004	6.975.879.121	39,6	3.530.904.821	31,2	3.444.974.300	49,3
2005	7.585.961.970	8,7	3.845.079.982	8,9	3.740.881.988	8,6
2006	8.622.376.382	13,7	4.366.369.839	13,6	4.256.006.543	13,8
2007	8.988.124.214	4,2	4.666.116.810	6,9	4.322.007.404	1,6
2008	9.302.720.143	3,5	4.789.102.895	2,6	4.513.617.248	4,4

ve/veya fason imalata yöneldiklerini göstermektedir. Sanayi dalında ekonomik karlılığın düşük oluşu, giderek düşme eğilimi göstermesi de bu tanıyı güçlendirmektedir. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi yapı değiştirmekte; entegre tesislerden, kombine imalattan uzaklaşmaktadır.

2.2.7. Varlıklar (Aktifler)

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firmanın 1999-2008 döneminde varlıklarındaki (net aktiflerinde) gelişmeler yıllar itibariyle cari fiyatlarla Tablo 47'de gösterilmiştir.

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde inceleme kapsamına giren firmaların toplam varlıkları (net aktifleri), 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 7,7 kat artmıştır. Varlık artışının büyük bir bölümü, 5,5 katı, fiyat artış hızının yüksek olduğu ve yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesinin yapıldığı 1999-2004 döneminde gerçekleşmiştir. Sanayi dalında 2004 sonrası varlık artış hızı, fiyat artış hızının dahi gerisinde kalmıştır.

Sanayi dalının varlık yapısı inceleme döneminde bir ölçüde değişme göstermiş, dönen varlıkların toplam varlıklar içindeki payı %58,8'den %51,4'e gerilerken, duran varlıkların payı %41,2'den %48,6'ya yükselmiştir.

2.2.8. Özkaynaklar (Özsermaye)

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firmanın 1999-2008 döneminde özsermayesinde cari fiyatlarla gelişmeler, yıllar itibariyle Tablo 48'de gösterilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmaların özsermayeleri 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 12,5 kat artmıştır. Ancak artışın büyük bölümü, 8,9 katı, 1999-2004 döneminde yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesinden kaynaklanmıştır. 2004 sonrasında özsermaye artışı %36 gibi sınırlı düzeyde kalmıştır.

Tablo 48. Özkaynaklar (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Özkaynaklar (TL)	Yıllık Değişim	
		Değişim (TL)	Değişim Oranı (%)
1999	371.660.855	-	-
2000	583.120.942	211.460.087	56,9
2001	1.038.590.607	455.469.665	78,1
2002	1.702.435.853	663.845.246	63,9
2003	2.230.823.716	528.387.863	31,0
2004	3.682.072.773	1.451.249.057	65,1
2005	4.032.051.136	349.978.363	9,5
2006	4.765.528.028	733.476.892	18,2
2007	5.202.620.680	437.092.652	9,2
2008	5.006.752.573	-195.868.107	-3,8

Yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesinden kaynaklanan özsermaye artışları hesaba alınmaz. Nitekim enflasyon düzeltilmesinin yapılmadığı 2004 sonrasında özsermaye artışı, cari fiyatlarla dahi çok sınırlı düzeyde kalmıştır. Sanayi dalında karlılık oranlarının düşük oluşu ve 2008 yılında inceleme kapsamındaki firmaların toplu olarak zarar etmeleri özkaynak artışını sınırlamıştır. Buna karşın özsermayenin toplam varlıklardan daha hızlı artması, varlık finansmanında özsermaye katkısını %34,6'dan %53,8'e yükseltmiştir.

2.2.9. Devir Hızları

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firmanın özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızları, 1999-2008 döneminde yıllar itibariyle Tablo 49'da verilmiştir.

Tablo 49. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
1999	2,63	0,91	1,55
2000	2,76	0,99	1,69
2001	3,04	1,09	1,84
2002	2,57	1,06	1,90
2003	2,28	1,02	1,89
2004	1,63	0,86	1,70
2005	1,44	0,77	1,51
2006	1,42	0,79	1,55
2007	1,34	0,77	1,49
2008	1,37	0,74	1,43

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmaların devir hızları yavaşlamış, 1999-2008 döneminde genelde düşme eğilimi göstermiştir. Sanayi dalında satışların yavaş artması devir hızlarında da düşüşe yol açmıştır.

Sanayi dalında varlık devir hızı, 2001 yılında 1,09 keze kadar yükselmiş ise de, inceleme döneminde 0,91'den 0,74'e gerilemiş; 2008 yılı varlık devir hızının en düşük düzeye indiği yıl olmuştur.

İşletme sermayesi devir hızı yılda 1,90 kez olarak inceleme döneminde en yüksek düzeyine 2002 yılında yükselmiş olmakla beraber, izleyen yıllarda bu düzeyini koruyamamıştır. İnceleme dönemi başında 1,55 kez olan işletme sermayesi devir hızı, 2008 yılında dönemin en düşük düzeyi olan 1,43'e gerilemiştir. Sanayi dalı 1999 yılında 235 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, bu süre 2008 yılında 255 güne değin uzamıştır.

Özsermaye devir hızı da inceleme döneminde 2,63 kezden 1,37 keze gerilemiş, en yüksek düzeyine 3,04 kez olarak 2001 yılında ulaşmış ise de izleyen yıllarda bu düzeyini koruyamamış, en düşük düzeyine 1,34 kez olarak 2008 yılında inmiştir.

Finansal verimlilik göstergeleri de olan devir hızlarında yavaşlama, sanayi dalında finansman gereksinimini arttırdığı gibi, karlılık üzerinde de olumsuz etki yapmaktadır.

2.2.10. Kar ve Karlılık

2.2.10.1. Toplam Kar

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firma ile sınırlı olarak, 1999-2008 döneminde birleştirilmiş, toplu karda gelişmeler yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 50'de verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalar, inceleme döneminin başında toplu olarak kar

Tablo 50. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayinde Toplam Kar

Yıllar	Toplam Kar		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	35.286.572	35.286.572	-	-
2000	71.165.352	48.506.982	101,7	37,5
2001	233.728.219	94.868.038	228,4	95,6
2002	333.216.936	89.439.497	42,6	-5,7
2003	246.916.600	52.481.259	-25,9	-41,3
2004	253.640.280	49.391.567	2,7	-5,9
2005	144.493.898	27.972.281	-43,0	-43,4
2006	175.430.585	32.245.597	21,4	15,3
2007	339.677.093	58.987.949	93,6	82,9
2008	-165.688.724	-27.713.138	-148,8	-147,0

sağlarken, 2008 yılında büyük boyutlu zarara uğramışlardır. Döviz kurundaki dalgalanmaların boyutu ve yönü, diğer ekonomik büyüklükler gibi sanayi dalının toplu, birleştirilmiş karını da etkileyen başlıca etmen olmuştur.

Sanayi dalı sabit fiyatlarla en yüksek kar düzeyine, döviz kurlarının hızla arttığı 2001 kriz yılında ulaşmıştır. Sanayi dalında toplu karda dalgalanmanın boyutu, kur etkisiyle yüksek olup, zararlı yıl 2008 yılı bir yana bırakıldığında yıllar itibariyle eksi %43,4 ile %95,6 aralığında değişmiştir.

2.2.10.2. Karlılık Oranları

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, 1999-2008 döneminde özsermaye karlılığı, satış karlılığı ve ekonomik karlılıktaki gelişmeler, yıllar itibariyle Tablo 51'de verilmiştir.

Tablo 51. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayinde Karlılık Oranları

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar / Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Aktif Toplamı)
1999	9,5	3,6	17,1
2000	12,2	4,4	16,0
2001	22,5	7,4	19,0
2002	19,6	7,6	19,1
2003	11,1	4,9	14,0
2004	6,9	4,2	13,5
2005	3,6	2,5	10,2
2006	3,7	2,6	10,3
2007	6,5	4,9	11,5
2008	-3,3	-2,4	9,2

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak karlılık oranları dalgalanma göstermiştir. İnceleme döneminin son yılı 2008'de firmalar toplu olarak zarar etmiş olduklarından, 1999 yılı ile karşılaştırıldığında karlılık oranları düşüş göstermiştir.

Özsermaye karlılığı, inceleme döneminde %9,5'den eksi %3,3'e düşmüştür. Sanayi dalında özsermaye karlılığının en yüksek düzeye ulaştığı yıl %22,5 olarak 2001 yılıdır. İzleyen yıllarda genelde düşme eğilimi göstererek, 2008 yılında dönemin en düşük düzeyi olan eksi %3,3 seviyelerine kadar gerilemiştir.

Satış karlılığı da 1999-2008 döneminde %3,6'dan eksi %2,4'e düşmüştür. Satış karlılığının en yüksek düzeye ulaştığı yıl %7,6 olarak 2002 yılı, en düşük düzeye indiği yıl da 2008 yılıdır. Satış karlılığının en yüksek düzeye ulaştığı yıl ile özsermaye karlılığının en yüksek düzeye ulaştığı yıl arasındaki farklılık, 2002 yılında özsermaye devir hızının, 2001 yılına göre yavaşlamasından kaynaklanmaktadır.

Sanayi dalında inceleme döneminde ekonomik karlılık da %17,1'den %9,2'ye gerilemiştir. Sanayi dalının giderek fason imalata yönelmesi ve ana girdileri işletme içi üretme yerine işletme dışından tedarike yönelmesi, ekonomik karlılıkla gerilemenin en önemli nedeni olmuştur. Ekonomik karlılık inceleme döneminde %19,1 olarak en yüksek düzeyine 2002 yılında ulaşırken, en düşük düzeyine %9,2 olarak 2008 yılında inmektedir.

2.2.11. İstihdam

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firma ile sınırlı olarak, 1999-2008 döneminde ücretle çalışanlar sayısında gelişmeler, yıllar itibariyle Tablo 52'de verilmiştir.

Tablo 52. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayinde Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışan Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		Değişim (Kişi)	Değişim Oranı (%)
1999	33.804	-	-
2000	34.599	795	2,4
2001	33.615	-984	-2,8
2002	35.811	2.196	6,5
2003	41.036	5.225	14,6
2004	40.378	-658	-1,6
2005	42.792	2.414	6,0
2006	43.616	824	1,9
2007	43.741	125	0,3
2008	41.599	-2.142	-4,9

Alt sektörde inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak 1999-2008 döneminde çalışan sayısı %23,1 oranında artmıştır. İnceleme döneminde ücretle çalışan sayısı en yüksek düzeyine 2007 yılında ulaşmışsa da, kriz etkilerinin yaşandığı 2008 yılında ücretle çalışan sayısı %4,9 oranında azalmıştır.

Sanayi dalında ücretle çalışan sayısında yıllık ortalama artış %2,4 olmasına karşın, artış hızı yine de 231 büyük firma ortalamasının üstündedir. Sanayi dalının istihdamda 231 büyük firma içindeki payı 2008 yılı itibariyle %11,7 olup, inceleme dönemi başında 1999 yılında %10,9 olan payından daha yüksektir.

2.2.12. Verimlilik

Araştırmada çalışan kişi başına üretimden satış, satış hasılatı, net bilanço karı ve yaratılan net katma değer tutarı verimlilik ölçüleri olarak kullanılmıştır. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde 1999-2008 döneminde kar konusu ölçüler çerçevesinde verimlilikte gelişmeler, Tablo 53 ve Tablo 54 olarak iki tablo halinde verilmiştir.

Tablo 53. Çalışan Kişi Başına Üretimden Satış ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satış (TL)		Satış Hasılatı (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	26.715	26.715	28.879	28.879
2000	43.073	29.359	46.600	31.763
2001	85.114	34.547	93.886	38.108
2002	111.142	29.832	122.411	32.857
2003	112.982	24.014	123.810	26.315
2004	133.872	26.069	148.359	28.890
2005	123.431	23.895	135.904	26.309
2006	139.176	25.582	155.531	28.588
2007	141.922	24.646	158.850	27.586
2008	143.332	23.974	164.590	27.529

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde 1999-2008 döneminde sabit fiyatlarla çalışan kişi başına üretimden satış tutarı %10,2 oranında azalırken, satış hasılatı da %4,7 oranında azalmıştır.

Yukarıdaki bölümlerde de açıklandığı gibi, satışların önemli bölümünü yurtdışına yapan işletmeler ve sanayi dalları için hesaplanan ÜFE (Üretici Fiyatları Endeksi), sabit fiyatlara indirgemedede döviz kurları fiyat endeksinden farklı oranlarda, hatta yönlerde değişiklik gösterdiğinde, yeterli bir deflatör olmamaktadır. Üretimden satış, satış hasılatı gibi dönemsel artış büyüklükleri, kur değişimlerinden büyük ölçüde etkilenmektedir. Nitekim sanayi dalında inceleme döneminde çalışan kişi başına, gerek satış hasılatının, gerek üretimden satışların en yüksek değerlere ulaştığı yıl kriz yılı 2001 yılı olmuştur. Anılan yılda hızlı kur yükselişi, sanayi dalına ilişkin göstergeleri büyük ölçüde etkilemiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarda sınırlı olarak 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına sağlanan birleştirilmiş bilanço karı ve yaratılan net katma değer Tablo 54'te verilmiştir.

Tablo 54. Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	1.044	1.044	5.428	5.428
2000	2.057	1.402	7.575	5.163
2001	6.953	2.822	16.349	6.636
2002	9.305	2.498	21.960	5.894
2003	6.017	1.279	17.111	3.637
2004	6.282	1.223	23.312	4.540
2005	3.377	654	18.010	3.486
2006	4.022	739	20.452	3.759
2007	7.766	1.349	23.550	4.090
2008	-3.983	-666	20.605	3.446

Sanayi dalı 2008 yılında büyük boyutlu zarar etmiş olduğundan, inceleme dönemi başında çalışan kişi başına 1.044 TL olan net kar, 2008 yılında sabit fiyatla (1999 fiyatlarıyla) 666 TL zarara dönüşmüştür.

Çalışan kişi başına yaratılan net katma değer de, reel olarak %36,5 oranında azalışla 5.428 TL'den 3.446 TL'ye gerilemiştir. Sanayi dalında çalışan kişi başına yaratılan net katma değer de göreceli olarak düşük düzeyde bulunmaktadır.

2.2.13 Sektörel Özet Bulgular

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde inceleme kapsamındaki 28 firmanın 1999-2008 döneminde faaliyet sonuçlarına ilişkin bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi, 1999-2008 döneminde, 231 büyük firma içinde çeşitli ölçütlere göre gerileyen bir sanayi dalıdır.

1999-2008 döneminde sanayi dalının 231 büyük firma kapsamında payları sabit fiyatlarla, üretim satışlardan %6,4'ten %4,3'e, satış hasılatında %5,5'ten %4,1'e, yaratılan net katma değerde %7,3'ten %3,9'a, toplu karda %2,9'dan eksi %1,8'e, dışsatımda cari USD değeri ile % 15,1'den %4,9'a gerilemiştir. Sanayi dalının yalnız istihdamdaki payı %10,9'dan %11,7'ye yükselmiştir.

Yıllık ortalama artış hızları sabit fiyatlarla üretimden satışlarda %1,1, satış hasılatında %1,8 dışsatımda cari ücretle USD bazında %8,7 düzeyinde kalmıştır. İstihdamda çalışan kişi olarak yıllık ortalama artış hızı %2,4 oranında olmuştur. İnceleme dönemi sonu itibariyle, inceleme dönemi başına göre sanayi dalında yaratılan net katma değer sabit fiyatlarla %22,9 oranında azalmış, toplu net kar ise zarara dönüşmüştür.

Sanayi dalında Üretimden Satışlar / Satış Hasılatı oranı %93,0'ten %87'ye gerilemiş; inceleme kapsamındaki firmaların sınai üretimleri ticari faaliyetlerine göre sınırlı ölçüde de olsa genişlemiştir.

Sanayi dalı ihracata dönük olup, İhracat / Satış Hasılatı oranı ortalama %49,5 gibi yüksek düzeydedir. Sanayi dalının ihracata dönük olması nedeniyle döviz kurundaki dalgalanmalar sanayi dalının faaliyet sonuçlarını büyük ölçüde etkilemektedir. Sanayi dalında İhracat / Satış Hasılatı oranı inceleme döneminde %49,4'ten %45,3'e gerilemiştir.

Sanayi dalında yaratılan net katma değer azalmasının yanı sıra, üretim faktörleri arasında dağılımı değişmiş; ödenen faizin payı %62,5'ten %25,3'e gerilerken, ücretin payı %62,4'ten %95'e yükselmiştir. Ücretin net katma değer içindeki payının

yükselmesine karşın, çalışan kişi başına reel ücret %3,4 düzeyinde azalmıştır.

Sanayi dalında dolaylı vergi yükü göreceli olarak düşük olup, Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı ortalama %70,9 düzeyindedir.

Sanayi dalında üretimde dikey bütünleşme derecesi düşük olup, inceleme döneminde de %26,5'ten %18,1'e gerilemiştir. Sanayi dalı ana fiziki girdilerini üretmek yerine, işletme dışından sağlamaktadır.

Sanayi dalında toplam varlıklar (net aktif) cari fiyatlarla 7,7 kat artmış, artışın duran varlıklarda daha hızlı olması sonucu, sanayi dalının varlık yapısı değişmiş, dönen varlıkların (işletme sermayesinin payı) %58,8'den %51,4'e gerilerken, duran varlıkların payı %41,2'den %48,6'ya yükselmiştir. Ancak bu değişim 1999-2004 döneminde maddi duran varlıkların yeniden değerlendirilmesinden ve enflasyon düzeltmesinden kaynaklanmıştır.

Sanayi dalında özsermaye cari fiyatlarla 12,5 kat artış, artış büyük ölçüde hesaben yeniden değerlendirilme ve enflasyon düzeltmesinden kaynaklanmıştır. Bununla beraber özsermayenin varlıklardan daha hızlı artması sonucu, varlık finansmanında özkaynak katkısı %34,6'dan %53,8'e yükselmiştir.

Faaliyet etkinliği veya finansal verimliliği gösteren devir hızları sanayi dalında yavaşlamıştır. Yılda kez olarak, özsermaye devir hızı 2,63'ten 1,37'ye, varlık devir hızı 0,91'den 0,74'e, işletme sermayesi devir hızı da 1,55'ten 1,43'e gerilemiştir.

Sanayi dalında toplu kar, kur değişmelerinin etkisiyle büyük dalgalanma göstermektedir. İnceleme dönemi başında karlı olan sanayi dalı, inceleme döneminin son yılında büyük boyutlu zarar etmiştir. Sanayi dalının inceleme döneminde karının en yüksek düzeye ulaştığı yıl, kriz yılı 2001 yılı olmuştur.

Sanayi dalında ücretle çalışanların sayısı %23,1 oranında artmış, istihdam artışı 231 büyük firma genelinde gerçekleşmiştir.

Sanayi dalında işgücü verimliliği azalmaktadır. 1999 yılına göre, 2008 yılında ücretle çalışan kişi başına reel olarak üretimden satışlar %10,2, satış hasılatı da %4,7 oranında azalmıştır.

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi; 231 büyük firma kapsamında gerileyen, karlılığı ve finansal verimliliği azalan ve ihracata dönük olması nedeniyle faaliyet sonuçları büyük ölçüde döviz kuru dalgalanmalarından etkilenen bir sınai dalı görüntüsü vermektedir.

2.3. ORMAN ÜRÜNLERİ VE MOBİLYA SANAYİ

2.3.1. Genel Değerlendirme

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi dalında 1999-2008 döneminde inceleme kapsamına 5 firma girmektedir.

Bu alt sektörde inceleme kapsamında giren firmaların 2008 yılı itibariyle 231 büyük firma kapsamında çeşitli ölçülere göre payı; firma sayısı olarak %2,2, üretimden satışlarda cari fiyatlarla binde 9, sabit fiyatlarla %1; satış hasılatında cari fiyatlarla binde 9, sabit fiyatlarla %1; dış satımda binde 3, yaratılan net katma değerde binde 8, toplam karda eksi %1,1, istihdamda %2,5'dir.

Bu alt sektörde inceleme kapsamına giren firmaların ölçüğü, 231 büyük firma ortalamasına göre belirgin biçimde küçüktür. Alt sektörün 231 büyük firma genelinde ağırlığı az olup, sıralamadaki yeri ve payı incelemenin başlangıç yılı 1999 yılına kıyasla göze çarpıcı bir değişme göstermemiştir.

Alt sektörün 1999 yılında da payları, üretimden satışlarda %1, satış hasılatında binde 9, dış satımda binde 4, yaratılan net katma değerde %1,3, toplam karda %1,3 ve istihdamda da %1,7 düzeyinde idi.

2.3.2. Üretimden Satışlar

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın 1999-2008 döneminde üretimden satışlarındaki gelişmeler yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 55'te gösterilmiştir.

Tablo 55. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayinde Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	148.940.060	148.940.060	-	-
2000	258.646.447	169.016.156	73,7	13,5
2001	332.872.592	137.734.269	28,7	-18,5
2002	475.609.259	135.801.421	42,9	-1,4
2003	622.827.292	144.180.220	31,0	6,2
2004	939.828.848	181.202.832	50,9	25,7
2005	1.129.230.241	199.696.266	20,2	10,2
2006	1.391.392.861	230.078.443	23,2	15,2
2007	1.533.652.649	229.008.535	10,2	-0,5
2008	1.666.872.173	240.079.525	8,7	4,8

Alt sektörlerde inceleme kapsamındaki firmaların 1999-2008 döneminde üretimden satışları cari fiyatlarla yaklaşık olarak 10,2 kat artarken, sabit

fiyatlarla da %61,2 oranında artmıştır. Sabit fiyatlarla üretimden satışlar, inceleme döneminde en hızlı 2004 yılında %25,7 oranında artarken, en hızlı azalışı kriz yılı 2001 yılında eksi %18,5 olarak göstermiştir.

Sanayi dalının 2004 yılı sonrasında üretimden satışlarında bir yavaşlama gözlenmektedir. İnceleme döneminde sanayi dalında üretimden satışlarda yıllık ortalama reel artış %5,5 düzeyinde gerçekleşmiştir.

2.3.3. Satış Hasılatı

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın 1999-2008 döneminde satış hasılatındaki gelişmeler, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 56'da gösterilmiştir.

Tablo 56. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayinde Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	165.017.277	165.017.277	-	-
2000	278.787.687	182.177.732	68,9	10,4
2001	367.837.101	152.201.700	31,9	-16,5
2002	516.467.558	147.467.752	40,4	-3,1
2003	652.739.394	151.104.665	26,4	2,5
2004	1.014.244.118	195.550.399	55,4	29,4
2005	1.263.917.366	223.514.718	24,6	14,3
2006	1.610.224.724	266.264.121	27,4	19,1
2007	1.780.615.452	265.885.588	10,6	-0,1
2008	1.917.898.094	276.234.777	7,7	3,9

Sanayi dalında Üretimden Satışlar / Satış Hasılatı oranı %89 düzeyinde olduğundan, satış hasılatı, üretimden satışlara karşı gelişme göstermiştir.

İnceleme kapsamına giren 5 firmanın satış hasılatı 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 10,6 kat artarken, sabit fiyatlarla da %67,4 oranında artmıştır.

Satış hasılatı sabit fiyatlarla en hızlı 2004 ve en yavaş 2001 yılı olmak üzere artı %29,4 ile eksi %16,5 arasında dalgalanmış, ortalama %5,9 olmuştur.

Sanayi dalında satış hasılatı, 1999-2008 döneminde 231 firma genelinin hafifçe üstünde artmış olmakla beraber, sanayi dalının satış hasılatı içinde binde 9 olan payı değişmemiştir.

2.3.4. İhracat

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın 1999-2008 döneminde dış satımında USD bazında gelişmeler ile İhracat / Satış Hasılatı oranı yıllar itibariyle Tablo 57'de gösterilmiştir.

Tablo 57. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayinde İhracat

Yıllar	İhracat (Bin USD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
1999	29.346	-	7,5
2000	36.340	23,8	8,2
2001	54.959	51,2	18,2
2002	52.846	-3,8	15,6
2003	76.182	44,2	17,4
2004	65.968	-13,4	9,3
2005	88.336	33,9	9,4
2006	102.973	16,6	9,2
2007	152.927	48,5	11,2
2008	164.016	7,3	11,0

Sanayi dalı ağırlıklı olarak iç pazara yönelik üretim yapmakta, İhracat / Satış Hasılatı oranı, inceleme döneminde %11,7 gibi düşük bir düzeyde bulunmaktadır. Bununla beraber sanayi dalında inceleme kapsamına giren 5 firmanın dış satımı, 1999-2008 döneminde USD bazında %458,9 oranında artarak 29,3 milyon USD'den 164 milyon USD'ye yükselmiştir. Sanayi dalının dış satımı, inceleme döneminde USD bazında, 2002 ve 2004 yılları dışında sürekli artış göstermiş; artış hızı artı %51,2 ile eksi %13,4 arasında değişmiş, yıllık ortalama %21,1 olmuştur.

Dış satımın en hızlı artış gösterdiği yılın kriz yılı 2001 yılı; buna karşı en belirgin azalış gösterdiği yılında satış hasılatının en hızlı arttığı 2004 yılında oluşu, firmaların kriz yıllarında dış pazarlara yöneldiği, iç pazarın canlı olduğu dönemlerde ise yurt içi satışları tercih etmelerinin bir göstergesi olmaktadır.

Sanayi dalı dış satıma yönelmiş olmakla beraber, dış satım artışı yine de 231 büyük firma genelinin %23 olan oranının altında kaldığından, sanayi dalının 231 büyük firmanın dış satımı içindeki payı hafifçe binde 4'ten binde 3'e gerilemiştir.

2.3.5. Katma Değer

2.3.5.1. Net Katma Değer

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın yarattığı net katma değer, 1999-2008 dönemindeki gelişmeler yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 58'de verilmiştir.

Tablo 58. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayinde Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	32.312.304	32.312.304	-	-
2000	49.657.503	32.449.393	53,7	0,4
2001	83.051.731	34.364.708	67,2	5,9
2002	100.313.623	28.642.698	20,8	-16,7
2003	101.719.420	23.547.344	1,4	-17,8
2004	146.331.307	28.213.272	43,9	19,8
2005	168.893.837	29.867.663	15,4	5,9
2006	183.742.031	30.383.281	8,8	1,7
2007	360.521.955	53.833.966	96,2	77,2
2008	181.294.840	26.111.888	-49,7	-51,5

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 5 firma ile sınırlı olarak yaratılan net katma değer, 1999-2008 döneminde sabit fiyatlarla %19,2 oranında azalmış, yıllık ortalama azalış ise %2 olmuştur. Sanayi dalında inceleme döneminde yaratılan net katma değer azalışına yol açan gelişme, inceleme döneminin son yılı 2008 yılında yaratılan net katma değer bir önceki yıla göre sabit fiyatlarla %51,5 oranında azalmış olmasıdır.

2.3.5.1.1. Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve kar olarak bölüşümü ve bölüşümdeki gelişmeler yıllar itibariyle Tablo 59'da gösterilmiştir.

Tablo 59. Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)
1999	14.249.556	-	44,1	5.195.554	-	16,1	5.228	-	0,0	12.861.966	-	39,8
2000	15.539.520	9,1	47,9	5.983.775	15,2	18,4	99.768	1.808,3	0,3	10.826.330	-15,8	33,4
2001	14.468.041	-6,9	42,1	33.494.851	459,8	97,5	105.755	6,0	0,3	-13.703.939	-226,6	-39,9
2002	14.037.337	-3,0	49,0	10.922.079	-67,4	38,1	88.128	-16,7	0,3	3.595.154	-126,2	12,6
2003	12.699.462	-9,5	53,9	5.544.400	-49,2	23,5	99.549	13,0	0,4	5.203.932	44,7	22,1
2004	16.157.121	27,2	57,3	6.019.113	8,6	21,3	166.665	67,4	0,6	5.870.374	12,8	20,8
2005	22.785.098	41,0	76,3	4.490.702	-25,4	15,0	-	-	0,0	2.591.864	-55,8	8,7
2006	23.185.421	1,8	76,3	6.532.825	45,5	21,5	-	-	0,0	665.035	-74,3	2,2
2007	27.252.179	17,5	50,6	6.332.201	-3,1	11,8	-	-	0,0	20.249.586	2.944,9	37,6
2008	28.235.876	3,6	108,1	10.339.822	63,3	39,6	-	-	0,0	-12.463.810	-161,6	-47,7

Sanayi dalında net katma değer in üretim faktörleri arasında dağılımı değişmiş, ücretin payı artarken, faiz ve milli gelir tanımındaki karın payı azalmıştır. 1999 yılında yaratılan net katma değer in üretim faktörleri arasında bölüşümü %44,1 ücret, %16,1 faiz ve %39,8 milli gelir anlamındaki kar şeklinde iken; 2008 yılında sanayi dalının büyük boyutlu zarar etmesi sonucu, karın payı eksi %47,7'ye düşmüş, ücretin tutarı ise yaratılan net katma değeri aşmıştır.

İnceleme döneminde ödenen toplam ücret sabit fiyatla %98,2 oranında artmıştır. Sanayi dalında ücretle çalışan sayısı %63,3 oranında artmış olduğundan, çalışan kişi başına reel ücret artışı %21,4 oranında gerçekleşmiştir.

2.3.5.2. Brüt Katma Değer

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 5 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı brüt katma değer, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 60'da verilmiştir.

Tablo 60. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayinde Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Net Katma Değer / Brüt Katma Değer (%)
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	
1999	46.687.041	46.687.041	69,2
2000	68.941.614	45.050.867	72,0
2001	112.507.091	46.552.592	73,8
2002	147.417.803	42.092.425	68,0
2003	159.275.357	36.871.146	63,9
2004	197.013.367	37.984.980	74,3
2005	292.820.929	51.783.280	57,7
2006	314.230.644	51.960.664	58,5
2007	494.672.300	73.865.604	72,9
2008	318.645.339	45.894.474	56,9

Alt sektörde inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak 1999-2008 döneminde yaratılan brüt katma değer cari fiyatlarla 5,8 kat artarken, sabit fiyatlarla %1,7 oranında azalmıştır.

Bu azalış, 2008 yılında yaratılan net katma değer in bir önceki yıla göre sabit fiyatlarla yaklaşık %38 oranında azalmasından kaynaklanmıştır. Nitekim, 1999-2007 aralığında sanayi dalında yaratılan katma değer %58,2 oranında artmıştı.

Sanayi dalında 1999-2008 döneminde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı %69,2'den %56,9'a düşmekle beraber, dönemin ortalaması %66,7 olarak yüksektir.

Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranının yüksekliği, sanayi dalının ürünleri üzerinde dolaylı vergi yükünün girdi olarak hafif olduğunu ve sanayi dalının emek yoğun teknoloji kullandığını, sabit sermaye yatırımlarının sınırlı oluşu nedeniyle amortisman giderlerinin ağırlıklı pay taşımadığını göstermektedir.

2.3.6. Dikey Tamlaşma

Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlaşma (bütünleşme-entegrasyon) derecesinin 1999-2008 döneminde gösterdiği gelişme, yıllar itibariyle Tablo 61'de verilmiştir.

Tablo 61. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayinde Dikey Tamlaşma

Yıllar	Brüt Katma Değer / Satışlar (%)
1999	28,3
2000	24,7
2001	30,6
2002	28,5
2003	24,4
2004	19,4
2005	23,2
2006	19,5
2007	27,8
2008	16,6

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak dikey bütünleşme derecesi, 1999-2008 döneminde %28,3'den %16,6'ya gerilemiş, ortalama %24,3 olmuştur.

Sanayi dalında dikey tamlaşma derecesinin düşük oluşu ve düşme eğilimi göstermesi, inceleme kapsamındaki firmaların ana girdilerinin önemli bölümünü işletmede üretmedikleri işletme dışından sağladıklarını göstermektedir.

2.3.7. Varlıklar (Aktifler)

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın 1999-2008 döneminde toplam varlıklarında ve varlıkların dönen varlıklar ve duran varlıklar olarak dağılımındaki gelişmeler, cari fiyatlarla Tablo 62'de verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 1999-2008 döneminde toplam varlıklar cari fiyatlarla 16,4 kat artmıştır. Diğer alt sektörlerde olduğu gibi Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi alt sektöründe varlık artışının önemli bölümü, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesinin yapıldığı 1999-2005 döneminde gerçekleşmiştir. Sanayi

Tablo 62. Varlık Yapısı (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)
1999	122.837.356	-	80.642.408	-	42.194.948	-
2000	220.486.508	79,5	158.692.477	96,8	61.794.031	46,4
2001	353.455.612	60,3	256.107.659	61,4	97.347.953	57,5
2002	471.513.919	33,4	310.700.505	21,3	160.813.414	65,2
2003	643.786.072	36,5	375.049.426	20,7	268.736.646	67,1
2004	1.006.979.140	56,4	551.710.415	47,1	455.268.725	69,4
2005	1.303.132.424	29,4	706.659.168	28,1	596.473.256	31,0
2006	1.644.503.472	26,2	1.020.475.115	44,4	624.028.357	4,6
2007	1.815.572.420	10,4	962.575.522	-5,7	852.996.898	36,7
2008	2.145.159.432	18,2	1.202.790.643	25,0	942.368.789	10,5

dalında duran varlıkların, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi sonucu daha hızlı artması sonucu varlık yapısı değişmiş, dönen varlıkların (işletme sermayesinin) payı %65,6'dan %56'ya gerilerken, duran varlıkların payı %34,4'den %44'e yükselmiştir. 2004 yılından sonrada duran varlıklardaki artış, sanayi dalında sınırlı ölçüde de olsa yeni sabit sermaye yatırımlarının olduğunu göstermektedir.

2.3.8. Özkaynaklar (Özsermaye)

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın 1999-2008 döneminde özsermayesindeki gelişmeler, yıllar itibariyle, cari fiyatlarla Tablo 63'te gösterilmiştir.

Tablo 63. Özkaynaklar (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Özkaynaklar (TL)	Yıllık Değişim	
		Değişim (TL)	Değişim Oranı (%)
1999	61.013.187	-	-
2000	92.696.678	31.683.491	51,9
2001	117.744.110	25.047.432	27,0
2002	218.873.525	101.129.415	85,9
2003	312.927.556	94.054.031	43,0
2004	500.144.993	187.217.437	59,8
2005	563.890.352	63.745.359	12,7
2006	594.841.079	30.950.727	5,5
2007	793.968.188	199.127.109	33,5
2008	659.734.586	-134.233.602	-16,9

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 1999-2008 arasında özsermaye cari fiyatlarla yaklaşık 9,8 kat artmıştır. Özsermaye artışının büyük bölümü (%72,5'i), yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi yapıldığı 1999-2004 döneminde gerçekleşmiştir.

Yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi, özsermayeyi reel olarak değil, hesaben artırmakta; yani reel kaynak artışı sağlamamaktadır. Bu nedenle inceleme döneminde sanayi dalında reel özsermaye

artışı sınırlı boyuttadır. Özsermayenin varlıklardan daha yavaş artması sonucu, özsermayenin varlık finansmanına katkısı %49,6'dan %30,8'e gerilemiştir.

2.3.9. Devir Hızları

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın 1999-2008 döneminde özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızları yıllar itibariyle Tablo 64'te verilmiştir.

Tablo 64. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayinde Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
1999	2,70	1,34	2,05
2000	3,01	1,26	1,76
2001	3,12	1,04	1,44
2002	2,36	1,10	1,66
2003	2,09	1,01	1,74
2004	2,03	1,01	1,84
2005	2,24	0,97	1,79
2006	2,71	0,98	1,58
2007	2,24	0,98	1,85
2008	2,91	0,89	1,59

Sanayi dalında satış artışının varlık artışına kıyasla sınırlı düzeyde kalışı, inceleme döneminde genelde devir hızlarının yavaşlamasına yol açmıştır.

Varlık (aktif) devir hızı, 1999 yılında 1,34 olarak inceleme döneminin en yüksek düzeyinde iken; en düşük düzeyine 0,89 olarak, inceleme döneminin son yılı 2008 yılında inmiştir.

İşletme sermayesi devir hızı da inceleme döneminde 2,05'den 1,59'a gerilemiştir. Sanayi dalı 1999 yılında 178 günlük işletme sermayesi çalışırken, bu süre 2008 yılında 230 güne uzamıştır.

Özsermaye devir hızı, 1999-2008 yılları itibariyle yılda 2,70 kezden 2,91 keze yükselmiştir. Özsermaye devir hızının yükselmesi kaynak kullanımında etkinlik artışından ve/veya özsermaye yetersizliğinden

kaynaklanabilir. Sanayi dalında 2008 yılında özsermayenin cari fiyatla dahi %16,9 oranında azalmış olmasında önemli bir etmendir.

Sanayi dalında varlık ve işletme sermayesi devir hızlarının yavaşlaması, inceleme döneminde finansal verimliliğin de azaldığını göstermektedir.

2.3.10. Kar ve Karlılık

2.3.10.1. Toplam Kar

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın 1999-2008 döneminde toplu karları, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 65'te gösterilmiştir.

Tablo 65. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayinde Toplam Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	16.294.288	16.294.288	-	-
2000	22.964.088	15.006.206	40,9	-7,9
2001	-16.512.641	-6.832.514	-171,9	-145,5
2002	42.331.211	12.086.894	356,4	276,9
2003	58.370.800	13.512.437	37,9	11,8
2004	52.810.711	10.182.120	-9,5	-24,6
2005	62.856.189	11.115.666	19,0	9,2
2006	29.346.239	4.852.646	-53,3	-56,3
2007	217.053.679	32.410.954	639,6	567,9
2008	-99.655.623	-14.353.395	-145,9	-144,3

Sanayi dalı, inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak, inceleme döneminin başında karlı iken, inceleme döneminin son yıllarında büyük boyutlu olarak zarar etmiştir.

Sanayi dalında toplu kar düzenli gelişme göstermemekte, toplu kar sabit fiyatla eksi %145,5 ile artı %567,9 aralığında değişmiştir. Sanayi dalının karının en yüksek düzeye ulaştığı yıl 2007 yılı olup; kriz yılları olan 2001 ve 2008 yıllarında toplu zarar etmiştir.

Toplu kardaki büyük oynaklık, sanayi dalının konjonktür hareketlerine karşı duyarlı olduğunu göstermektedir. Bu tür dayanıklı tüketim malı üreten sektörün konjonktürel duyarlılığının yüksek olması beklenmektedir.

2.3.10.2. Karlılık Oranları

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde inceleme kapsamındaki firmaların karlılık oranları; özsermaye karlılığı, satış karlılığı ve ekonomik karlılık olarak yıllar itibariyle Tablo 66'da verilmiştir.

Tablo 66. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayinde Karlılık Oranları

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar / Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Aktif Toplamı)
1999	26,7	9,9	26,3
2000	24,8	8,2	22,5
2001	-14,0	-4,5	23,5
2002	19,3	8,2	21,3
2003	18,7	8,9	15,8
2004	10,6	5,2	14,5
2005	11,1	5,0	13,0
2006	4,9	1,8	11,2
2007	27,3	12,2	19,9
2008	-15,1	-5,2	8,5

İnceleme döneminin son yılı 2008 yılında sanayi dalında inceleme kapsamındaki 5 firmanın toplu olarak zarar etmesi, karlılık oranlarının düşmesine yol açmıştır. Sanayi dalında özsermaye karlılığı 1999 yılında %26,7 iken, 2008 yılında eksi %15,1'e düşmüştür. Sanayi dalında özsermaye karlılığının en yüksek düzeyine ulaştığı yıl %27,3 olarak 2007 yılı iken, en düşük düzeyine eksi %15,1 olarak 2008 yılında inmiştir. Özkaynak karlılığının negatif olduğu diğer yıl, kriz yılı 2001 yılı olmuştur.

Satış karlılığı da inceleme döneminin başı olan 1999 yılında %9,9 düzeyinde iken, en düşük düzeyine 2008 yılında eksi %5,2 ile inmiştir. Satış karlılığının da en yüksek olduğu yıl %12,2 olarak yine 2007 yılıdır.

Ekonomik karlılık inceleme döneminin başında, %26,3 oranı ile en yüksek düzeyinde iken, genelde düşme eğilimi göstererek en düşük düzeyine %8,5 olarak 2008 yılında inmiştir.

2.3.11. İstihdam

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki 5 firmada çalışan sayısındaki 1999-2008 döneminde yaşanan gelişmeler, yıllar itibariyle Tablo 67'de gösterilmiştir.

Tablo 67. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayinde Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışan Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		Değişim (Kişi)	Değişim Oranı (%)
1999	5.432	-	-
2000	6.312	880	16,2
2001	6.238	-74	-1,2
2002	6.008	-230	-3,7
2003	6.496	488	8,1
2004	8.899	2.403	37,0
2005	9.376	477	5,4
2006	9.394	18	0,2
2007	9.089	-305	-3,2
2008	8.905	-184	-2,0

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarda ücretle çalışanların sayısı 1999-2008 döneminde %63,9 oranında artmıştır. Sanayi dalında ücretle çalışanların sayısında artış hızı 231 büyük firma ortalaması üstünde gerçekleşmiştir. Sanayi dalında ücretle çalışanların sayısında yıllık ortalama artış hızı, 2007 ve 2008 yıllarındaki istihdam azalışına rağmen %5,6 olmuştur. Sanayi dalı emek yoğun olup, göreceli olarak 231 büyük firma geneline kıyasla daha fazla istihdam yaratmaktadır.

2.3.12. Verimlilik

Araştırmada çalışan kişi başına üretimden satış, satış hasılatı, net bilanço karı ve yaratılan net katma değer tutarıyla ölçülen verimliliğin, 1999-2008 döneminde Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde gösterdiği gelişme Tablo 68 ve Tablo 69'da yıllar itibariyle gösterilmiştir.

Tablo 68. Çalışan Kişi Başına Üretimden Satış ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satış (TL)		Satış Hasılatı (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	27.419	27.419	30.379	30.379
2000	40.977	26.777	44.168	28.862
2001	53.362	22.080	58.967	24.399
2002	79.163	22.603	85.963	24.545
2003	95.879	22.195	100.483	23.261
2004	105.611	20.362	113.973	21.974
2005	120.438	21.299	134.803	23.839
2006	148.115	24.492	171.410	28.344
2007	168.737	25.196	195.909	29.254
2008	187.184	26.960	215.373	31.020

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, çalışan kişi başına üretimden satışlar sabit fiyatlarla %1,7 oranında azalırken, satış hasılatı hafifçe %2,1 oranında artmıştır. Sanayi dalında çalışan kişi başına üretimden satış tutarının en yüksek olduğu yılın 1999 olmasına karşın, satış hasılatının en yüksek düzeye ulaştığı yıl 2008 olmuştur.

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde inceleme kapsamındaki 5 firmada 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına net bilanço karı ve net katma değer, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 69'da verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak inceleme döneminin son yılında büyük boyutlu zarar edildiğinden, 1999 yılında çalışan kişi başına 3.000 TL olan net bilanço karı, sabit fiyatla 2008 yılında 1.612 TL'ye zarara dönüşmüştür. Sanayi dalında sabit fiyatla çalışan kişi başına net karın en

Tablo 69. Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	3.000	3.000	5.949	5.949
2000	3.638	2.377	7.867	5.141
2001	-2.647	-1.095	13.314	5.509
2002	7.046	2.012	16.697	4.767
2003	8.986	2.080	15.659	3.625
2004	5.934	1.144	16.444	3.170
2005	6.704	1.186	18.013	3.186
2006	3.124	517	19.560	3.234
2007	23.881	3.566	39.666	5.923
2008	-11.191	-1.612	20.359	2.932

yüksek düzeye ulaştığı yıl 3.566 TL ile 2007 yılı olmuştur.

Sanayi dalında yaratılan net katma değer 2008 yılında reel olarak %51,5 oranında azaldığından, inceleme döneminde çalışan kişi başına yaratılan net katma değer, sabit fiyatla %50,7 oranında azalışla 5.949 TL'den 2.932 TL'ye gerilemiştir. Sanayi dalında çalışan kişi başına en yüksek katma değer yaratıldığı yıl, incelemenin başlangıç yılı olan 1999 yılı olmuştur.

2.3.13 Sektörel Özet Bulgular

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın 1999-2008 döneminde faaliyet sonuçlarına ilişkin bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi, 231 büyük firma kapsamında önemli paya sahip bir sınai dalı olmayıp, inceleme döneminde önem derecesi belirgin bir değişme göstermemiştir.

Sanayi dalının inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak, 1999-2008 döneminde 231 büyük firma içindeki payı, sabit fiyatla, üretimden satışlarda %1 ve satış hasılatında binde 9 olarak değişmemiş, net katma değerde %1,3'ten eksi %1,1'e gerilemiştir. Sanayi dalı dışsattım ağırlıklı olmayıp, dış satımın cari dolar değeri ile 231 büyük firma içindeki payı, dönem başı ve dönem sonu itibariyle sırasıyla binde 4 ve binde 3 düzeyinde kalmıştır. Sanayi dalı göreceli olarak emek yoğun olup, inceleme döneminde istihdamdaki payı %1,7'den %2,5'e yükselmiştir.

Sanayi dalında yıllık ortalama artış hızları, sabit fiyatla üretimden satışlarda %5,5, satış hasılatında ise %5,9 olmuştur. Dışsattım cari USD değeri ile yılda ortalama %21,1 olurken, yaratılan net katma değer yılda ortalama %2 oranında azalmıştır. Sanayi

dalı 1999 yılında karlı iken, 2008 yılında kar zarara dönüşmüş, kar artışı olmamıştır.

Sanayi dalında Üretimden Satış / Satış Hasılatı oranı %89 düzeyinde olup, firmaların üretim dışında ticari faaliyetleri son derece sınırlıdır.

Sanayi dalı ağırlıklı olarak iç pazara yönelik üretim yapmakta olup, inceleme döneminde İhracat / Satış Hasılatı oranı %11,7 düzeyinde kalmıştır. Sanayi dalında İhracat / Satış Hasılatı oranının %7,5'ten dönem sonunda %11'e yükselmesi, sanayi dalında dışa açılma eğilimini göstermektedir.

Sanayi dalında 2008 yılında yaratılan net katma değer sabit fiyatlarla %51,5 oranında azaldığından, inceleme döneminde yaratılan net katma değerde azalış %19,2 oranında olmuştur. Net katma değerde azalışın yanı sıra, net katma değerün üretim faktörleri arasında dağılımı da değişmiş, ücretin payı artarken, faiz ve milli gelir anlamındaki karın payı azalmıştır. 2008 yılında yaratılan net katma değer tümü ücretten oluşmaktadır. İnceleme döneminde toplam ücret %98,2 oranında, çalışan kişi başına reel ücret ise %21,4 oranında artmıştır.

Sanayi dalında üretimde dikey tamlama (bütünleşme) derecesi, inceleme döneminde ortalama olarak %24 olup, %28,3'ten %16,6'ya gerilemiştir. Sanayi dalı ana fiziki girdilerini işletme içi üretmek yerine, ağırlıklı olarak işletme dışından sağlamaktadır.

Sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı %69,2'den %56,9'a gerilemiştir. Oranın inceleme dönemi ortalaması %66,7 ile göreceli olarak yüksek düzeydedir. Oranın yüksekliği, sanayi dalının ürünleri üzerindeki dolaylı vergilerin yüksek olmadığını göstermektedir.

Sanayi dalında varlıklar (net aktif) göreceli olarak hızlı, cari fiyatlarla 16,4 kat artmıştır. Sanayinin varlık yapısı değişmiş; dönen varlıkların payı %65,6'dan %56'ya gerilerken, duran varlıkların payı %34,4'ten %44'e yükselmiştir.

Sanayi dalında özsermaye, büyük ölçüde yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinden kaynaklanmak üzere cari fiyatlarla 9,8 kat artmış; özsermayenin varlıklardan daha yavaş artması

sonucu, özsermayenin varlık finansmanındaki payı %49,6'dan %30,8'e gerilemiştir.

Finansal verimliliği ya da faaliyet etkinliğini gösteren devir hızları, sanayi dalında, özsermaye devir hızı dışında yavaşlamıştır. Özsermaye devir hızının yılda 2,70 kezden hafifçe 2,91 keze yükselmesinde de özsermayenin daha yavaş artışı etkili olmuştur. Varlık devir hızı 1,34'ten 0,89'a, işletme sermayesi devir hızı da 2,05'ten 1,59'a gerilemiştir. İşletme sermayesi döngü süresi 178 günden 230 güne yükselmiştir.

Sanayi dalının konjonktürel duyarlılığının yüksek oluşu nedeniyle, inceleme kapsamındaki firmalar kriz yılları 2001 ve 2008 yıllarında topluca zarar etmişlerdir. Sanayi dalı incelemenin başlangıç yılı 1999'da karlı iken, 2008 yılında büyük boyutlu zarar etmiştir.

Sanayi dalının incelemenin başlangıç yılı 1999 yılında karlılık oranları yüksek düzeyde iken, 1999-2008 döneminde belirgin biçimde düşme eğilimi göstermiştir. Özsermaye karlılığı %26,7'den eksi %15,1'e; satış karlılığı %9,9'dan eksi %5,2'ye; ekonomik karlılık ta %26,3'den %8,5'e gerilemiştir.

Sanayi dalı emek yoğun olup, istihdam yaratma olanağı yüksektir. İnceleme döneminde sanayi dalında ücretle çalışanların sayısı %63,3 oranında, 231 firma genelinde artış göstermiştir.

İstihdamda hızlı artışa karşın, sanayi dalında göreceli yavaş üretimden satış ve satış hasılatı artışı, yaratılan net katma değerdeki reel azalış ve toplu karın zarara dönüşmesi verimlilik artışını engellemiştir. Sanayi dalında inceleme döneminde çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatı sırasıyla %1,7 ve %2,1 gibi düşük oranlarda artarken, yaratılan net katma değer %50,7 oranında azalmış, net bilanço karı zarara dönüşmüştür.

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi, dayanıklı tüketim malı ürettiğinden konjonktürel duyarlılığı yüksek, iç pazara dönük, emek yoğun ve istihdam yaratma kapasitesi yüksek bir sanayi dalı görüntüsü vermektedir. İnceleme döneminde sanayi dalında finansal verimlilik ve işgücü verimliliği azalmış, mali yapı zayıflamış ve karlılık dramatik bir azalışla zarara dönüşmüştür.

2.4. KAĞIT, KAĞIT ÜRÜNLERİ VE BASIM SANAYİ

2.4.1. Genel Değerlendirme

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde 1999-2008 döneminde inceleme kapsamına 10 firma girmektedir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmaların 2008 yılı itibariyle 231 büyük firma içinde çeşitli ölçülere göre payı; firma sayısı olarak %4,3; üretimden satışlarla cari fiyatlarla %1,4, sabit fiyatlarla %2,3; satış hasılatında cari fiyatlarla %1,2, sabit fiyatlarla %1; dışsatımda binde 6, yaratılan katma değerde binde 8 ve istihdam da %1,4'tür. Sektörün toplam kar içindeki payı ise sıfırdır.

Alt sektörde inceleme kapsamına giren firmaların ölçekleri 231 büyük firma ortalamasına göre belirgin biçimde küçük olup, 231 büyük firma ile sınırlı olarak Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nin sanayi sektöründeki yeri ve ağırlığı önemli değildir. Sanayi dalının inceleme döneminde sanayi sektöründeki payı ve yeri belirgin bir değişim göstermemiştir. İncelemenin başlangıcı 1999 yılında da sanayi dalının payı üretimden satışlarda ve satış hasılatında %2,3, dış satımda binde 7, yaratılan net katma değerde %1,1, toplam karda %2,8 ve istihdamda da %1,1 düzeyinde idi. Alt sektörde en göze çarpıcı gelişme karın azalması olmuştur.

2.4.2. Üretimden Satışlar

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 10 firma ile sınırlı olarak, 1999-2008 döneminde üretimden satışlarda yıllar itibariyle gelişmeler, cari ve sabit fiyatlarla Tablo 70'de verilmiştir.

Tablo 70. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayinde Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	323.601.070	323.601.070	-	-
2000	528.339.676	369.327.829	63,3	14,1
2001	767.438.549	360.215.151	45,3	-2,5
2002	1.192.944.501	378.258.533	55,4	5,0
2003	1.388.903.099	386.095.492	16,4	2,1
2004	1.704.666.070	466.637.574	22,7	20,9
2005	1.856.821.972	487.005.733	8,9	4,4
2006	2.166.423.402	528.613.551	16,7	8,5
2007	2.354.965.722	534.565.599	8,7	1,1
2008	2.429.450.722	523.715.085	3,2	-2,0

Sanayi dalında 1999-2008 döneminde inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak üretimden satışlar cari fiyatlarla yaklaşık 6,5 kat artarken, sabit fiyatlarla %61,8 oranında artmıştır. Sabit fiyatlarla yıllık ortalama artış %5,5 ile hafifçe de olsa 231 büyük firma genelinin üstünde olsa da; bu farklılık sanayi dalının 231 firma kapsamında üretimden satışlar içindeki payını arttırmaya yeterli olmamıştır. Sanayi dalında inceleme döneminde üretimden satışlar en hızlı %20,9 olarak 2004 yılında artarken, kriz yılları olan 2001 ve 2008 yıllarında sırasıyla %2,5 ve %2 oranlarında azalmıştır. Üretimden satış rakamlarında dalgalanmalar, sanayi dalının konjonktürel duyarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir.

2.4.3. Satış Hasılatı

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 10 firma ile sınırlı olarak 1999-2008 döneminde satış hasılatı yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 71'de verilmiştir.

Tablo 71. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayinde Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	333.861.826	333.861.826	-	-
2000	543.734.283	380.089.196	62,9	13,8
2001	786.966.349	369.380.979	44,7	-2,8
2002	1.219.870.905	386.796.351	55,0	4,7
2003	1.414.775.061	393.287.533	16,0	1,7
2004	1.743.897.733	477.376.902	23,3	21,4
2005	1.905.798.338	499.851.213	9,3	4,7
2006	2.205.105.481	538.052.089	15,7	7,6
2007	2.397.635.797	544.251.495	8,7	1,2
2008	2.478.583.979	534.306.709	3,4	-1,8

İnceleme döneminde sanayi dalında üretimden satışlar, satış hasılatının yaklaşık %98'ini oluşturduğundan, satış hasılatı üretimden satışlara paralel bir gelişme göstermiştir.

İnceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak sanayi dalında 1999-2008 döneminde satış hasılatı cari fiyatlarla 6,4 kat artarken, sabit fiyatlarla artış %60, yıllık ortalama artış da %5,4 oranında olmuştur.

Satış hasılatı üretimden satışlara paralel gelişme gösterdiğinden, inceleme döneminde satış hasılatı da en hızlı %21,4 olarak 2004 yılında artmış; 2001 ve 2008 yıllarında da sırasıyla %2,8 ve %1,8 olarak azalmıştır.

2.4.4. İhracat

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 10 firmanın, 1999-2008 döneminde dışsatımındaki gelişmeler, yıllar itibariyle cari USD değeri ile Tablo 72'de verilmiştir.

Tablo 72. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayinde İhracat

Yıllar	İhracat (Bin ABD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
1999	54.964	-	7,0
2000	66.180	20,4	7,6
2001	83.078	25,5	12,9
2002	85.025	2,3	10,6
2003	123.643	45,4	13,0
2004	130.547	5,6	10,7
2005	142.633	9,3	10,1
2006	170.625	19,6	11,1
2007	249.125	46,0	13,5
2008	276.715	11,1	14,3

Sanayi dalında 1999-2008 döneminde dışsatım cari USD değeri ile yaklaşık 4,0 kat artmış, yıllık ortalama artış hızı %19,7 olmuştur.

Sanayi dalında Dışsatım / Satış Hasılatı oranı 1999-2008 döneminde %7'den %14,3'e yükselmiş; ortalama %11,1 olup, sanayi sektörü ortalamasının çok altındadır. Sanayi sektörünün dış satımının toplam satış içindeki payının düşük olmasının yanı sıra, artış hızının da göreceli olarak yavaş olması sonucu, 231 büyük firma kapsamında Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nin payının binde 7'den binde 6'ya düşmesine yol açmıştır. Sanayi dalında Dışsatım / Satış Hasılatı oranının kriz yılları 2001 ve 2008 yıllarında ortalamanın üstüne yükseldiği görülmektedir.

2.4.5. Katma Değer

2.4.5.1. Net Katma Değer

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 10 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer,

Tablo 73. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayinde Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	28.781.163	28.781.163	-	-
2000	57.224.966	40.002.244	98,8	39,0
2001	-21.443.655	-10.065.079	-137,5	-125,2
2002	150.992.991	47.876.818	804,1	575,7
2003	197.772.387	54.977.937	31,0	14,8
2004	277.465.570	75.953.797	40,3	38,2
2005	359.899.957	94.394.263	29,7	24,3
2006	426.279.052	104.013.317	18,4	10,2
2007	417.783.508	94.834.795	-2,0	-8,8
2008	172.145.111	37.109.208	-58,8	-60,9

yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 73'te verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak yaratılan net katma değer, 1999-2008 döneminde sabit fiyatlarla yaklaşık 5 kat artarken, sabit fiyatlarla %28,9 oranında artmıştır. Sanayi dalında 2007 ve 2008 yıllarında yaratılan net katma değer reel olarak azalması, ortalama artış hızının %2,8 düzeyinde kalmasına yol açmıştır.

Sanayi dalında yaratılan net katma değer büyük boyutlu dalgalanma göstermekte, 2000 ve 2004 yıllarında sırasıyla %39 ve %38,2 gibi büyük boyutlu artış gösterirken, kriz yılları 2001 yılında negatif olmakta, 2008 yılında ise sabit fiyatlarla %60,9 oranında azalış göstermektedir. Yaratılan katma değerde dalgalanmanın boyutu, sanayi dalının konjonktürel duyarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir.

2.4.5.1.1. Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 10 firma ile sınırlı olarak 1999-2008 döneminde yaratılan net katma değer, ücret, faiz ve kar olarak bölüşümünde yıllar itibariyle gelişmeler Tablo 74'te verilmiştir.

Tablo 74. Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)
1999	25.091.051	-	87,2	15.424.352	-	53,6	842.994	-	2,9	-12.577.234	-	-43,7
2000	33.837.817	34,9	84,6	13.478.757	-12,6	33,7	919.911	9,1	2,3	-8.234.241	-34,5	-20,6
2001	28.480.409	-15,8	-283,0	18.383.078	36,4	-182,6	1.994.368	116,8	-19,8	-58.922.934	615,6	585,4
2002	23.860.130	-16,2	49,8	9.317.163	-49,3	19,5	1.272.764	-36,2	2,7	13.426.761	-122,8	28,0
2003	30.204.923	26,6	54,9	3.826.120	-58,9	7,0	1.093.574	-14,1	2,0	19.853.320	47,9	36,1
2004	38.847.177	28,6	51,1	4.373.772	14,3	5,8	1.280.645	17,1	1,7	31.452.203	58,4	41,4
2005	43.684.992	12,5	46,3	2.447.956	-44,0	2,6	-	-	0,0	48.261.316	53,4	51,1
2006	50.395.703	15,4	48,5	3.213.093	31,3	3,1	-	-	0,0	50.404.520	4,4	48,5
2007	54.327.889	7,8	57,3	1.983.777	-38,3	2,1	-	-	0,0	38.523.129	-23,6	40,6
2008	52.199.156	-3,9	140,7	7.966.884	301,6	21,5	-	-	0,0	-23.056.832	-159,9	-62,1

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 10 firma ile sınırlı olarak net katma değer üretim faktörleri arasında dağılımı değişmiştir. Sanayi dalında milli gelir anlamındaki karın eksi olduğu yıllarda ödenen ücret ve faizlerin toplamı yaratılan net katma değeri aşmaktadır. Bu nedenle Ücret / Net Katma Değer oranı, kriz yıllarında yükselmekte, 2008 yılında olduğu gibi %100'ü de aşmaktadır.

İncelemenin başlangıç yılı olan 1999 yılı, GSMH'nin %6,1 oranında azaldığı kriz yılıdır. Anılan yılda milli gelir anlamındaki kar eksi olduğundan, kira ile birlikte toplam karın net katma değere oranı eksi %40,8, ücretin oranı %87,2, faizin ise %53,6'dır. İncelemenin son yılında ücretin net katma değere oranı %140,7'ye yükselirken, faizin oranı %21,5'e, milli gelir tanımındaki karın payı ise eksi %62,1'e düşmüştür.

Sanayi dalında 1999-2008 döneminde ödenen ücretler sabit fiyatla %108,0 oranında artarken, çalışan sayısında artış %48,8 oranında olmuş; çalışan kişi başına ücret yaklaşık %40 oranında artmıştır. Çalışan kişi başına yıllık reel ücret artışı %3,8 oranında olmuştur.

Ödenen faizler, kriz yılları olan 2001 ve 2008 yılları dışında genelde düşme eğilimi göstermiş, 1999-2008 döneminde sabit fiyatla %48 oranında azalmıştır. Milli gelir anlamındaki kar inceleme döneminde büyük boyutlu dalgalanma göstermiş; net katma değer oranı artı %585,4 ile eksi %62,1 arasında değişme göstermiştir.

2008 yılı itibariyle sanayi dalı toplu olarak zarar etmiş; milli gelir anlamındaki zararı, 1999 yılı toplu zararına göre %83,3 oranında artmıştır. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi özellikle kar açısından konjonktürel duyarlılığı çok yüksek bir faaliyet dalı görüntüsü vermektedir. Gerçekten de sanayi dalı 1999, 2001 ve 2008 kriz yıllarında büyük boyutlu zarara uğramış, ekonominin büyüme yıllarında karı hızlı bir yükselme göstermiştir.

2.4.5.2. Brüt Katma Değer

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde, inceleme kapsamına giren 10 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı brüt katma değer yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla ve Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranındaki gelişmeler Tablo 75'te verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 10 firma ile sınırlı olarak 1999-2008 döneminde yaratılan

Tablo 75. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayinde Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Net Katma Değer / Brüt Katma Değer (%)
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	
1999	60.183.059	60.183.059	47,8
2000	120.405.312	84.167.505	47,5
2001	71.748.164	33.676.671	-29,9
2002	329.321.930	104.421.312	45,8
2003	397.176.056	110.409.347	49,8
2004	527.375.694	144.364.529	52,6
2005	591.545.017	155.149.938	60,8
2006	641.060.293	156.420.558	66,5
2007	588.269.962	133.534.379	71,0
2008	357.588.288	77.085.071	48,1

brüt katma değer cari fiyatlarla 4,9 kat artarken, sabit fiyatlarla artış %28,1 oranında kalmıştır. 2007 ve 2008 yıllarında brüt katma değerde sırasıyla %14,6 ve %42,3 oranlarında azalışlar, sanayi dalında brüt katma değer artış hızının düşük düzeyde kalmasına yol açmıştır. İnceleme döneminde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı ortalama olarak %54,4 olmuştur.

2.4.6. Dikey Tamlaşma

Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlaşma derecesinin, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde 1999-2008 döneminde gelişmeler Tablo 76'da verilmiştir.

Tablo 76. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayinde Dikey Tamlaşma

Yıllar	Brüt Katma Değer / Satışlar (%)
1999	18,0
2000	22,1
2001	9,1
2002	27,0
2003	28,1
2004	30,2
2005	31,0
2006	29,1
2007	24,5
2008	14,4

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak dikey tamlaşma derecesi %18'den %14,4'e gerilemiştir. Sanayi dalında inceleme döneminde ortalama dikey bütünleşme derecesi ise %23,4 olmuştur. Sanayi dalında üretimde dikey bütünleşme derecesinin düşük oluşu ve düşme eğilimi göstermesi, inceleme kapsamına giren firmaların temel fiziki girdileri üretmek yerine, işletme dışı yurtiçi ve/veya yurt dışı firmalardan sağlama yoluna gittiklerini göstermektedir. Sanayi dalı inceleme döneminde satışa göre daha az brüt katma değer yaratır olmuştur.

Tablo 77. Varlık Yapısı (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)
1999	395.139.945	-	159.189.259	-	235.950.686	-
2000	584.361.760	47,9	267.147.580	67,8	317.214.180	34,4
2001	996.722.177	70,6	459.662.890	72,1	537.059.287	69,3
2002	1.388.467.930	39,3	656.142.932	42,7	732.324.998	36,4
2003	1.591.252.397	14,6	703.811.308	7,3	887.441.089	21,2
2004	1.992.710.228	25,2	853.346.793	21,2	1.139.363.435	28,4
2005	2.047.193.245	2,7	956.468.672	12,1	1.090.724.573	-4,3
2006	2.408.051.892	17,6	1.095.701.309	14,6	1.312.350.583	20,3
2007	3.222.294.145	33,8	1.185.241.841	8,2	2.037.052.304	55,2
2008	3.622.805.821	12,4	1.347.602.055	13,7	2.275.203.766	11,7

2.4.7. Varlıklar (Aktifler)

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde inceleme kapsamındaki 10 firmanın 1999-2008 döneminde varlık toplamındaki gelişmeler, cari fiyatlarla yıllar itibariyle Tablo 77'de verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki 10 firma ile sınırlı olarak toplam varlıklar (aktif) 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 8,2 kat artmıştır. İnceleme dönemindeki varlık artışının yaklaşık %50'si fiyat artış hızının yüksek olduğu, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 1999-2004 döneminde gerçekleşmiştir.

Sanayi dalının varlık yapısı inceleme döneminde sınırlı da olsa değişime göstermiş, duran varlıkların payı %59,7'den %62,8'e yükselirken, dönen varlıkların payı %40,3'ten %37,2'ye gerilemiştir. Sanayi dalında toplam varlıklar içinde duran varlıkların payının yüksekliği, sermaye yoğun teknoloji kullanılmasının bir göstergesi olmaktadır.

2.4.8. Özkaynaklar (Özsermaye)

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde, inceleme kapsamına giren 10 firmanın 1999-2008 döneminde özsermayesinde yaşanan gelişmeler yıllar itibariyle cari fiyatlarla Tablo 78'de verilmiştir.

Tablo 78. Özkaynaklar (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Özkaynaklar (TL)	Yıllık Değişim	
		Değişim (TL)	Değişim Oranı (%)
1999	198.496.313	-	-
2000	307.401.283	108.904.970	54,9
2001	424.328.423	116.927.140	38,0
2002	786.792.482	362.464.059	85,4
2003	1.066.528.985	279.736.503	35,6
2004	1.521.982.239	455.453.254	42,7
2005	1.605.997.856	84.015.617	5,5
2006	1.746.248.501	140.250.645	8,7
2007	1.983.738.899	237.490.398	13,6
2008	1.938.153.162	-45.585.737	-2,3

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 10 firma ile sınırlı olarak 1999-2008 döneminde özsermaye cari fiyatlarla 8,8 kat artmıştır. Sermaye artışının büyük bölümü 1999-2004 döneminde yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinden kaynaklanmıştır. Özsermaye bu zaman aralığında 6,7 kat artmıştır. 2004-2008 döneminde ise özsermaye artışı cari fiyatlarla dahi %30,2 oranında kalmıştır. Yine de özsermayenin varlıklardan daha hızlı artışı sonucu, varlık finansmanında özsermaye katkısını %50,1'den %53,5'e yükseltmiştir.

2.4.9. Devir Hızları

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 10 firmanın, özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızlarında 1999-2008 dönemindeki gelişmeler, Tablo 79'da verilmiştir.

Tablo 79. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayinde Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
1999	1,68	0,84	2,10
2000	1,77	0,93	2,04
2001	1,85	0,79	1,71
2002	1,55	0,88	1,86
2003	1,33	0,89	2,01
2004	1,15	0,88	2,04
2005	1,19	0,93	1,99
2006	1,26	0,92	2,01
2007	1,21	0,74	2,02
2008	1,28	0,68	1,84

Sanayi dalında devir hızları belirgin bir biçimde yavaşlamıştır. İncelenen dönemde özsermaye devir hızı 1,68'den 1,28'e, varlık devir hızı 0,84'ten 0,68'e ve işletme sermayesi devir hızı da 2,10'dan 1,84'e gerilemiştir. İnceleme kapsamındaki firmalar, 1999 yılında ortalama 174 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, bu süre 2008 yılında 198 güne yükselmiştir.

Sanayi dalında görel olarak yavaş olan devir hızları inceleme döneminde daha da yavaşlamıştır. Devir hızlarının yavaşlaması sanayi dalında finansal verimliliğin ya da faaliyet etkinliğinin yavaşladığını göstermektedir.

2.4.10. Kar ve Karlılık

2.4.10.1. Toplam Kar

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 10 firmanın, 1999-2008 döneminde sağlamış oldukları toplu-birleştirilmiş- kar, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 80'de verilmiştir.

Tablo 80. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayinde Toplam Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	34.244.166	34.244.166	-	-
2000	43.841.448	30.646.699	28,0	-10,5
2001	-5.745.001	-2.696.550	-113,1	-108,8
2002	143.444.369	45.483.303	2.596,9	1.786,7
2003	161.298.116	44.838.604	12,4	-1,4
2004	140.286.700	38.402.269	-13,0	-14,4
2005	198.712.043	52.118.030	41,6	35,7
2006	236.841.354	57.789.973	19,2	10,9
2007	264.688.052	60.082.882	11,8	4,0
2008	-2.458.030	-529.876	-100,9	-100,9

Sanayi dalı inceleme döneminde kriz yılları 2001 ve 2008 yılları dışında kar sağlamış, sağlanan toplu bilanço karı da en yüksek düzeyine 2007 yılında ulaşmıştır. Sanayi dalının, sınırlı düzeyde de olsa, 2001 ve 2008 yıllarında zarar etmesi, sanayi dalının konjonktürel duyarlılığının diğer bir göstergesi olmaktadır.

Sanayi dalında, toplu net bilanço karı ile milli gelir anlamındaki karı arasında azımsanmayacak farklar bulunması, inceleme kapsamındaki firmaların önemli boyutta esas faaliyet dışı gelirleri olduğunu göstermektedir.

2.4.10.2. Karlılık Oranları

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi alt sektöründe inceleme kapsamına giren 10 firmanın 1999-2008 döneminde karlılık oranlarındaki gelişmeler Tablo 81'de verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalar, 2008 yılında toplu olarak zarar etmiş olduklarından inceleme dönemi sonu itibariyle dönem başına göre karlılık oranları düşmüştür.

Tablo 81. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayinde Karlılık Oranları

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar / Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Aktif Toplamı)
1999	17,3	10,3	7,3
2000	14,3	8,1	9,8
2001	-1,4	-0,7	-2,2
2002	18,2	11,8	10,9
2003	15,1	11,4	12,4
2004	9,2	8,0	13,9
2005	12,4	10,4	17,6
2006	13,6	10,7	17,7
2007	13,3	11,0	13,0
2008	-0,1	-0,1	4,8

Özsermaye karlılığı %17,3'ten eksi binde 1'e; satış karlılığı %10,3'ten eksi binde 1'e; ekonomik karlılık oranı da %7,3'ten %4,8'e gerilemiştir. Sanayi dalının en yüksek kar düzeyine ulaştığı yıllar, özsermaye karlılığında %18,2 olarak 2002 yılı, satış karlılığında %11,8 olarak yine 2002 yılı, ekonomik karlılıkta ise %17,7 olarak 2006 yılı olmuştur.

2.4.11. İstihdam

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 10 firmada ücretle çalışanlar sayısında 1999-2008 döneminde yıllar itibariyle gelişmeler Tablo 82'de verilmiştir.

Tablo 82. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayinde Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışan Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		Değişim (Kişi)	Değişim Oranı (%)
1999	3.364	-	-
2000	3.536	172	5,1
2001	3.454	-82	-2,3
2002	3.800	346	10,0
2003	3.935	135	3,6
2004	4.044	109	2,8
2005	4.061	17	0,4
2006	4.631	570	14,0
2007	4.725	94	2,0
2008	5.006	281	5,9

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 1999-2008 döneminde ücretle çalışanların sayısı %48,8 oranında artmış, yıllık ortalama artış hızı %4,5 olarak 231 büyük firma ortalamasının üstünde olmuştur. Sanayi dalında ücretle çalışan sayısında sanayi sektörü ortalamasının üstündeki artış, sanayi dalının 231 büyük firma kapsamında istihdamda payının inceleme döneminde %1,1'den %1,4'e yükselmesine yol açmıştır. Sanayi dalında istihdam, 2001 kriz yılı dışında, sürekli artış göstermiştir.

2.4.12. Verimlilik

İncelemede çalışan kişi başına üretimden satış, satış hasılatı, sağlanan net bilanço karı ve yaratılan net katma değer verimlilik ölçüleri olarak kullanılmış; Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde bu kapsamda verimlilikteki gelişmeler, iki tablo halinde, Tablo 83 ve Tablo 84 olarak özetlenmiştir.

Tablo 83. Çalışan Kişi Başına Üretimden Satış ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satış (TL)		Satış Hasılatı (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	96.195	96.195	99.245	99.245
2000	149.417	104.448	153.771	107.491
2001	222.188	104.289	227.842	106.943
2002	313.933	99.542	321.019	101.789
2003	352.961	98.118	359.536	99.946
2004	421.530	115.390	431.231	118.046
2005	457.233	119.923	469.293	123.086
2006	467.809	114.147	476.162	116.185
2007	498.405	113.136	507.436	115.186
2008	485.308	104.617	495.123	106.733

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde 1999-2008 döneminde sabit fiyatla çalışan kişi başına üretimden satışlar %8,8, satış hasılatı da %7,5 oranında artmıştır.

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde inceleme kapsamındaki firmalarda 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına kar ve yaratılan katma değer yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 84'te verilmiştir.

Tablo 84. Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	10.180	10.180	8.556	8.556
2000	12.399	8.667	16.184	11.313
2001	-1.663	-781	-6.208	-2.914
2002	37.749	11.969	39.735	12.599
2003	40.991	11.395	50.260	13.972
2004	34.690	9.496	68.612	18.782
2005	48.932	12.834	88.623	23.244
2006	51.143	12.479	92.049	22.460
2007	56.019	12.716	88.420	20.071
2008	-491	-106	34.388	7.413

Sanayi dalı inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, 2008 yılında toplu olarak zarar etmiş olduğundan dönem başında çalışan kişi başına 10.180TL olan net kar, dönem sonunda çalışan kişi başına net 106 TL zarara dönüşmüştür.

1999-2008 döneminde sanayi dalında çalışan kişi başına sabit fiyatla en yüksek karın elde edildiği yıl 12.834 TL olarak 2005 yılı olmuştur.

Sanayi dalında 2008 yılında yaratılan net katma değer bir önceki yıla göre sabit fiyatla %60,9 oranında azalmış olduğundan, inceleme döneminde çalışan kişi başına yaratılan katma değerde %13,4 oranında azalış göstermiştir. 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına en yüksek net katma değere ulaşılan yıl 23.244 TL ile yine 2005 yılı olmuştur.

2.4.13. Sektörel Özet Bulgular

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 10 firmanın 1999-2008 dönemindeki faaliyet sonuçlarına ilişkin bulgular aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

231 büyük firma içinde önemli paya sahip bulunmayan Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nin inceleme döneminde önem ölçüleri de belirgin değişim göstermemiştir.

1999-2008 döneminde sanayi dalında sabit fiyatlarla üretimden satışlar %61,8, satış hasılatı %60, yaratılan net katma değer %28,9, dışsattım cari USD değeri ile yaklaşık %403, ücretle çalışan kişi sayısı da %48,8 oranında artmış; dönem başında sağlanan toplu kar, dönemin son yılında zarara dönüşmüştür.

Yıllık ortalama artış hızları; sabit fiyatla üretimden satışlarda %5,5, satış hasılatında %5,4, yaratılan net katma değerde %2,8, dışsattımda cari USD değeri ile %19,7, ücretle çalışan kişi olarak %4,5 olmuştur. Sanayi dalında yıllık ortalama artış hızları, istihdamda daha belirgin, üretimden satış, satış hasılatı ve yaratılan katma değerde ise sınırlı biçimde olmak üzere 231 büyük firma genelinin üstünde gerçekleşmiştir. Dışsattımda artış 231 büyük firma genelinin gerisinde kalmış, toplu kar ise inceleme döneminin son yılı 2008'de zarara dönüşmüştür.

Sanayi dalında Üretimden Satış / Satış Hasılatı oranının %98 gibi yüksek bir düzeyde olması inceleme kapsamındaki firmaların üretim dışındaki ticari faaliyetlerinin çok sınırlı olduğunu göstermektedir.

Sanayi dalında üretim, ağırlıklı olarak iç pazara yöneliktir. İnceleme döneminde İhracat / Satış Hasılatı oranı %7'den %14,3'e yükselmiş ise de, dönem ortalaması %11,1 olarak 231 büyük firma genelinin çok altında kalmıştır.

Sanayi dalında yaratılan net katma değer, milli gelir anlamındaki kara bağlı olarak büyük dalgalanma göstermesinin yanı sıra bölüşümü de değişmiş, ücretin

payı 1999 yılında %87,2 iken, 2008 yılında %140,7 olarak yaratılan net katma değeri aşmıştır. İnceleme döneminde faizin payı giderek azalmış, milli gelir anlamındaki karın eksi olan değeri ise artmıştır. Ücretin yaratılan katma değer içindeki payının artmasının yanı sıra, ücretle çalışanların reel ücreti de %40 dolayında artış göstermiştir.

Sanayi dalında üretimde dikey bütünleşme derecesi inceleme döneminde %18'den %14,4'e gerilemiş, ortalama %23,4 olmuştur. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi de iç üretim yerine, ana fiziki girdilerini işletme dışından, yurt dışından sağlamıştır.

Sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı dönem başı dönem sonu itibariyle hafifçe %47,8'den %48,1'e yükselmiş, ortalama ise %54,4 olmuştur.

Oranın düşük oluşu, net katma değer negatif olduğu 2001 yılında dahi brüt katma değer artışı, sanayi dalı ürünleri üzerinde dolaylı vergilerin yüksekliğini göstermektedir.

Sanayi dalında varlıklar (net aktif) cari fiyatlarla 8,2 kat artmış; varlık yapısı belirgin olmasa da değişmiş; duran varlıkların payı %59,7'den %62,8'e yükselirken, dönen varlıkların (işletme sermayesinin) payı %40,3'den %37,2'ye gerilemiştir.

Sanayi dalında duran varlıkların payının yüksekliği, sermaye yoğun teknolojisinin kullanımının bir göstergesidir.

Sanayi dalında inceleme döneminde özsermayenin cari fiyatlarla 8,8 kat olarak varlıklardan daha hızlı artması, varlık finansmanında özkaynak katkısını %50,1'den %53,5 yükseltmiştir.

Finansal verimliliği veya faaliyet etkinliğini gösteren devir hızları inceleme döneminde yavaşlamıştır. Özsermaye devir hızı, yılda kez olarak, 1,68'den 1,28'e, varlık devir hızı 0,84'ten 0,68'e, işletme sermayesi devir hızı da 2,10'dan 1,84'e gerilemiş; işletme sermayesi döngü süresi 174 günden 198 güne yükselmiştir. Sanayi dalında finansal verimlilik veya faaliyet etkinliği inceleme döneminde azalmıştır.

Sanayi dalında toplu bilanço karı, kriz yılları 2001 ve 2008 yılları dışında, genelde artma eğilimi göstermiştir. Kriz yıllarında sanayi dalının toplu olarak zarar etmesi, konjonktürel duyarlılığın bir göstergesi olmaktadır.

Sanayi dalı, 2008 yılında toplu olarak zarar etmiş olduğundan, inceleme dönemi itibariyle kar oranları düşmüştür. Sanayi dalında karlılığın en yüksek olduğu yıllar, özsermaye karlılığında 1999, satış karlılığında 2002 ve ekonomik karlılıkta da 2006 yılı olmuştur.

Sanayi dalı, varlık yapısı itibariyle sermaye yoğun görüntü vermekle beraber, inceleme döneminde ücretle çalışan sayısı %48,8 oranında artmıştır.

Sanayi dalında işgücü verimliliği, çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatı ölçülerine göre sınırlı ölçüde artış gösterirken, yaratılan net kar ve net katma değer ölçülerine göre azalmıştır.

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi, 231 büyük firma kapsamında önemli bir yere sahip olmadığı gibi; genelde, %1 ile %2 dolayında paylar inceleme döneminde de belirgin bir değişme göstermemiştir. Sanayi dalı, sermaye yoğun, konjonktürel dalgalanmalardan etkilenen bir görünüm vermektedir.

2.5. KİMYA, PETROL ÜRÜNLERİ, LASTİK VE PLASTİK SANAYİ

2.5.1. Genel Değerlendirme

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi alt sektöründe 1999-2008 döneminde inceleme kapsamına 41 firma girmektedir.

Bu alt sektörün 2008 yılı itibariyle 231 büyük firma içinde çeşitli ölçülere göre payı; firma sayısı olarak %17,7, üretimden satışlarda cari fiyatlarla %28,7, sabit fiyatlarla %20,5; satış hasılatında cari fiyatlarla %33,6, sabit fiyatlarla %24,1; ihracatta %18,5, yaratılan net katma değerde %21,1, toplam karda %33,6 ve istihdamda da %12,5 düzeyindedir.

Alt sektörde inceleme kapsamına giren firmalar, ölçek olarak 231 büyük firma ortalamasının üstündedir. Alt sektörün 231 büyük firma içinde incelemenin başlangıç yılı olan 1999 yılındaki payları; üretimden satışlarda %24,3, satış hasılatında %29,9, ihracatta %12,4, yaratılan net katma değerde %25,8, toplam karda %54,3 ve istihdamda %15,1 düzeyinde idi.

2.5.2. Üretimden Satışlar

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 41 firmanın 1999-2008 döneminde üretimden satışları yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 85'te gösterilmiştir.

Tablo 85. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayinde Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	3.450.296.748	3.450.296.748	-	-
2000	6.669.857.331	3.947.001.712	93,3	14,4
2001	11.805.267.764	4.053.257.101	77,0	2,7
2002	16.037.186.828	3.802.995.038	35,8	-6,2
2003	19.423.212.500	3.809.076.545	21,1	0,2
2004	24.314.005.597	4.439.904.339	25,2	16,6
2005	29.519.693.199	4.349.003.858	21,4	-2,0
2006	37.262.035.408	4.586.470.662	26,2	5,5
2007	38.343.912.266	4.621.573.095	2,9	0,8
2008	50.545.735.748	4.760.505.842	31,8	3,0

Alt sektörde inceleme kapsamına giren 41 firma ile sınırlı olarak 1999-2008 döneminde üretimden satışlar cari fiyatlarla 13,7 kat artarken, sabit fiyatlarla (1999 fiyatlarıyla) artış %38 düzeyinde olmuştur. Üretimden satışlarda sabit fiyatlarla yıllık ortalama artış hızı %3,6 olarak, 231 büyük firma ortalamasının altında bulunmaktadır. Sanayi dalında cari fiyatlarla artış hızının sabit fiyatlarla artış hızından çok farklı oluşu, petrol ürünleri fiyatlarındaki ayarlamaların sonudur.

Sanayi dalında üretimden satışların en hızlı arttığı yıl, sabit fiyatlarla %16,6 olarak 2004 yılı; azalış gösterdiği yıllar ise sırasıyla %6,2 ve %2 olarak 2002 ve 2005 yıllarıdır.

Ekonominin büyüdüğü 2002 ve 2005 yıllarında sanayi dalında sabit fiyatlarla üretimden satışlardaki azalış, fiyat ayarlamalarının etkisini taşımaktadır.

2.5.3. Satış Hasılatı

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 41 firmanın satış hasılatında gelişmeler yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 86'da gösterilmiştir.

Tablo 86. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayinde Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	5.297.565.553	5.297.565.553	-	-
2000	10.216.411.291	6.045.735.442	92,9	14,1
2001	17.605.673.171	6.044.786.211	72,3	0,0
2002	24.114.946.310	5.718.522.965	37,0	-5,4
2003	29.603.551.299	5.805.537.724	22,8	1,5
2004	35.612.831.521	6.503.147.520	20,3	12,0
2005	43.389.880.209	6.392.436.234	21,8	-1,7
2006	54.142.490.143	6.664.234.518	24,8	4,3
2007	56.111.128.516	6.763.047.027	3,6	1,5
2008	70.954.283.279	6.682.626.636	26,5	-1,2

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 41 firma ile sınırlı olarak, 1999-2008 döneminde satış hasılatı cari fiyatlarla 12,4 kat artarken, sabit fiyatlarla artış %26,1 oranında olmuştur. Satış hasılatında sabit fiyatla yıllık ortalama artış hızı %2,6 olup, 231 firma ortalamasının altında kalmıştır.

Sanayi dalında Üretimden Satış / Satış Hasılatı oranı, inceleme döneminde %65,1'den, %71,2'ye yükselmiş, ortalama olarak ise %68,4 olmuştur. Oranın göreceli olarak düşük oluşu, sanayi dalında ticari faaliyetlerin de ağırlıklı olduğunu göstermektedir.

İnceleme döneminde satış hasılatı sabit fiyatla en hızlı %14,1 olarak 2000 yılında artmış; 2002 yılında ise satış hasılatı %5,4 oranında azalmıştır. Sanayi dalında fiyat ayarlamaları, düzenlemeleri, sabit fiyatla hesaplanan satış hasılatını da büyük ölçüde etkilemektedir.

2.5.4. İhracat

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 41 firmanın, 1999-2008 döneminde dış satımında USD bazında yaşanan gelişmeler Tablo 87'de verilmiştir.

Tablo 87. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayinde İhracat

Yıllar	İhracat (Bin ABD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
1999	936.640	-	7,5
2000	1.009.396	7,8	6,2
2001	1.280.855	26,9	8,9
2002	1.607.646	25,5	10,1
2003	2.317.856	44,2	11,7
2004	3.128.429	35,0	12,6
2005	4.382.496	40,1	13,6
2006	5.662.554	29,2	15,1
2007	6.421.654	13,4	14,9
2008	9.153.374	42,5	16,5

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 41 firmanın, 1999-2008 döneminde dışsatımı USD bazında 8,8 kat artarak 9,2 milyar USD'ye ulaşmıştır. Dışsatımda yıllık ortalama artış %27,8 olarak 231 firma ortalamasının üstünde olmuştur. Ayrıca, sanayi dalında Dışsatım / Satış Hasılatı oranı inceleme döneminde %7,5'den %16,5'e yükselmiş olmasına karşın, oran görece olarak düşük düzeyde bulunmaktadır.

İnceleme döneminde de İhracat / Satış Hasılatı oranı ortalama %11,7 olarak, 231 büyük firma ortalamasının altında kalmıştır.

2.5.5. Katma Değer

2.5.5.1. Net Katma Değer

Alt sektörde inceleme kapsamına giren 41 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değerde yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla gelişmeler Tablo 88'de gösterilmiştir.

Tablo 88. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayinde Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	648.877.599	648.877.599	-	-
2000	1.037.387.612	613.891.794	59,9	-5,4
2001	961.788.024	330.223.271	-7,3	-46,2
2002	1.550.253.515	367.620.985	61,2	11,3
2003	2.132.938.411	418.289.491	37,6	13,8
2004	3.138.235.109	573.063.275	47,1	37,0
2005	3.379.664.110	497.910.739	7,7	-13,1
2006	4.359.047.276	536.541.878	29,0	7,8
2007	4.948.741.746	596.469.436	13,5	11,2
2008	4.660.459.440	438.932.069	-5,8	-26,4

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 41 firmanın, 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer cari fiyatlarla 6,2 kat artarken, sabit fiyatla %32,4 oranında azalmıştır. Kriz yılları 2001 ve 2008 yıllarında, yaratılan net katma değer, bir önceki yıla göre sırasıyla %46,2 ve %26,4 oranlarında azalışı, inceleme döneminde 2008 yılında yaratılan net katma değer, sabit fiyatla 1999 düzeyinin dahi altında kalmasına yol açmıştır. Sanayi dalının finansal sonuçları, fiyat düzenlemeleri dışında konjonktür dalgalanmalardan da büyük ölçüde etkilenmektedir.

2.5.5.1.1. Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi alt sektöründe inceleme kapsamına giren 41 firmanın, 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve kar olarak bölüşümü ve bölüşümdeki gelişmeler, Tablo 89'da verilmiştir.

Tablo 89. Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)
1999	381.037.856	-	58,7	98.236.166	-	15,1	5.589.388	-	0,9	164.014.189	-	25,3
2000	366.251.154	-3,9	59,7	47.761.603	-51,4	7,8	4.645.222	-16,9	0,8	195.233.815	19,0	31,8
2001	270.503.046	-26,1	81,9	75.316.762	57,7	22,8	4.205.566	-9,5	1,3	-19.802.103	-110,1	-6,0
2002	252.854.471	-6,5	68,8	49.350.288	-34,5	13,4	3.178.111	-24,4	0,9	62.238.115	-414,3	16,9
2003	270.954.462	7,2	64,8	35.170.661	-28,7	8,4	3.306.692	4,0	0,8	108.857.677	74,9	26,0
2004	300.647.109	11,0	52,5	17.557.761	-50,1	3,1	4.205.526	27,2	0,7	250.652.879	130,3	43,7
2005	273.758.053	-8,9	55,0	19.251.583	9,6	3,9	-	-	0,0	204.901.103	-18,3	41,2
2006	260.731.139	-4,8	48,6	25.235.354	31,1	4,7	-	-	0,0	250.575.384	22,3	46,7
2007	298.162.882	14,4	50,0	37.164.799	47,3	6,2	-	-	0,0	261.141.755	4,2	43,8
2008	241.778.264	-18,9	55,1	28.904.680	-22,2	6,6	-	-	0,0	168.249.125	-35,6	38,3

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak yaratılan net katma değer üretim faktörleri arasında 1999-2008 döneminde bölüşümü, inceleme dönemi ilk ve son yılları itibariyle karşılaştırıldığında, milli gelir anlamındaki karın payı artarken, faizin payı azalmış, ücretin payı ise

hemen hemen değişme göstermemiştir. Milli gelir anlamındaki karın payı %25,3'den %38,3'e yükselirken, faizin payı %15,1'den %6,6'ya gerilemiş, ücretin payı ise dönem başı ve dönem sonu itibariyle sırasıyla %58,7 ve %55,1 olarak belirgin bir değişme göstermemiştir.

Milli gelir anlamındaki karın payını artırmaya karşın, sabit tutar olarak kar neredeyse değişmemiş, 2008 yılı karı 1999 yılına göre sadece %2,6 oranında artış göstermiştir. Tutar olarak bu sınırlı artışın nedeni, milli gelir anlamındaki karın 2008 yılında bir önceki yıla göre %35,6 oranındaki azalmış olması etkili olmuştur.

Sanayi dalında ödenen toplam ücret 1999-2008 döneminde sabit fiyatla %36,5 oranında azalmıştır. Ücret azalışında, kuşkusuz ödenen ücretlerin 2008 yılında bir önceki yıla göre sabit fiyatla %18,9 oranında azalışı da etkili olmuştur.

İnceleme döneminde sanayi dalında çalışan sayısının da %5,7 oranında azaldığı dikkate alındığında, 2008 yılında 1999 yılına göre reel ücret azalışı %32,7 gibi çok yüksek düzeyde olmuştur. İnceleme döneminde sanayi dalında ödenen ücret tutarı, hiçbir yıl 1999 düzeyine ulaşamamıştır.

2.5.5.2. Brüt Katma Değer

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 41 firmanın yarattığı brüt katma değer 1999-2008 döneminde cari ve sabit fiyatlarla gösterdiği gelişme ile alt sektördeki Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı yıllar itibariyle Tablo 90'da gösterilmiştir.

Tablo 90. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayinde Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Net Katma Değer / Brüt Katma Değer (%)
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	
1999	2.935.263.930	2.935.263.930	22,1
2000	4.213.920.966	2.493.659.525	24,6
2001	8.767.703.532	3.010.330.415	11,0
2002	15.289.911.821	3.625.789.200	10,1
2003	17.036.297.087	3.340.979.750	12,5
2004	19.304.924.917	3.525.211.819	16,3
2005	22.086.060.635	3.253.840.148	15,3
2006	25.971.120.270	3.196.706.242	16,8
2007	25.413.653.668	3.063.095.315	19,5
2008	26.311.771.139	2.478.099.060	17,7

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 41 firma ile sınırlı olarak yaratılan brüt katma değer cari fiyatlarla yaklaşık 8 kat artarken, sabit fiyatla %15,6 oranında azalmıştır. Brüt katma değerde azalışın, net katma değerdeki azalıştan daha sınırlı boyutta kalışı, sanayi dalı ürünleri üstündeki ÖTV, KDV gibi dolaylı vergilerin yüksek oranlı oluşu ve bu tür vergilerin oranlarının inceleme döneminde yükselmiş olması ile açıklanabilir.

Nitekim, sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı düşük olup inceleme döneminde

%22,1 düzeyinden %17,7'ye gerilemiştir. Sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranının bu denli düşük oluşu, dolaylı vergilerin göreceli olarak yüksekliğini göstermektedir.

2.5.6. Dikey Tamlaşma

İncelemede Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlaşma derecesinin (bütünleşme, entegrasyon) Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde 1999-2008 döneminde gösterdiği gelişme Tablo 91'de gösterilmiştir.

Tablo 91. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayinde Dikey Tamlaşma

Yıllar	Brüt Katma Değer / Satışlar (%)
1999	55,4
2000	41,2
2001	49,8
2002	63,4
2003	57,5
2004	54,2
2005	50,9
2006	48,0
2007	45,3
2008	37,1

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 41 firmayla sınırlı olarak dikey bütünleşme derecesi, 1999-2008 döneminde %55,4'ten %37,1'e gerilemiş, ortalama ise %50,3 olmuştur. Sanayi dalında Brüt Katma Değer / Satışlar oranı, dolaylı vergilerin ağırlığı nedeniyle 231 firma ortalamasının üstünde bulunmaktadır. Böyle olmakla beraber oranın inceleme döneminde genelde düşmesi, sanayi dalının ana fiziki girdilerini üretmek yerine, işletme dışından sağlamayı, tedarik etmeyi yeğlediklerini göstermektedir.

2002 yılı sonrası gelişmeler, TL'nin yabancı paralara karşı değer kazanmasının firmaların girdilerini yurtdışından sağlamaya yönelttiğini göstermektedir. Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı, özellikle 2002 yılı sonrası hızlı bir düşüş eğilimi içine girmiştir. Sanayi dalında inceleme döneminde yaratılan net katma değer ve istihdamdaki gerileme de, ana girdilerin üretim yerine özellikle yurt dışından tedarik edildiğini göstermektedir.

2.5.7. Varlıklar (Aktifler)

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 41 firmanın 1999-2008 döneminde net dönen ve duran varlıklarındaki gelişmeler cari fiyatlarla Tablo 92'de gösterilmiştir.

Tablo 92. Varlık Yapısı (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)
1999	3.433.177.233	-	2.310.162.446	-	1.123.014.787	-
2000	5.104.786.611	48,7	3.530.205.397	52,8	1.574.581.214	40,2
2001	7.986.548.112	56,5	5.352.211.886	51,6	2.634.336.226	67,3
2002	14.057.837.231	76,0	7.473.375.722	39,6	6.584.461.509	149,9
2003	15.844.524.264	12,7	7.471.047.687	0,0	8.373.476.577	27,2
2004	20.640.541.463	30,3	10.822.990.691	44,9	9.817.550.772	17,2
2005	22.617.941.214	9,6	12.509.808.062	15,6	10.108.133.152	3,0
2006	27.102.577.667	19,8	14.448.126.786	15,5	12.654.450.881	25,2
2007	30.469.348.722	12,4	17.044.924.303	18,0	13.424.424.419	6,1
2008	34.671.481.382	13,8	19.581.821.400	14,9	15.089.659.982	12,4

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 41 firmanın net varlıkları 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 9,1 kat artmıştır. Varlık artışının önemli bölümü, fiyat artış hızının yüksek olduğu, buna bağlı olarak yüksek oranlı yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi yapıldığı 1999-2008 döneminde gerçekleşmiştir. Gerçekten anılan dönemde toplam varlıklar 5 katın üstünde artış gösterirken, 2004-2008 yılları arasında varlık artışı, cari fiyatlarla dahi %68 oranında kalmıştır.

Dönen varlıklar yaklaşık 7,5 kat artarken, duran varlıkların 12,4 kat artması, sanayi dalının varlık yapısını değiştirmiştir; 2008 yılında 1999 yılına göre, dönen varlıkların payı %67,3'den %56,5'e gerilerken, duran varlıkların payı %32,7'den %43,5'e yükselmiştir. Bu değişim 1999-2004 döneminde parasal olmayan kıymet olarak duran varlıkların yeniden değerlendirme ve 2003 ve 2004 yıllarında da enflasyon düzeltmesine tabi olmasından kaynaklanmıştır.

2.5.8. Özkaynaklar (Özsermaye)

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 41 firmanın 1999-2008 döneminde özsermayesindeki artışlar, yıllar itibariyle cari fiyatlarla Tablo 93'te gösterilmiştir.

Tablo 93. Özkaynaklar (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Özkaynaklar (TL)	Yıllık Değişim	
		Değişim (TL)	Değişim (%)
1999	1.588.326.558	-	-
2000	2.408.500.022	820.173.464	51,6
2001	3.732.564.674	1.324.064.652	55,0
2002	6.057.425.319	2.324.860.645	62,3
2003	8.451.173.024	2.393.747.705	39,5
2004	11.807.860.277	3.356.687.253	39,7
2005	12.434.322.785	626.462.508	5,3
2006	14.331.308.239	1.896.985.454	15,3
2007	16.473.162.623	2.141.854.384	14,9
2008	17.342.109.793	868.947.170	5,3

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak özsermaye, 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 9,9 kat artmıştır. Özsermaye artışının büyük bölümü, fiyat artış hızının yüksek olması nedeniyle yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi yapılan 1999-2004 döneminde gerçekleşmiştir. Gerçekten 1999-2004 döneminde sanayi dalında özkaynak artışı cari fiyatlarla 6,4 kat olmuştur. Ancak yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi, işletmelere reel kaynak sağlamamakta; ancak kağıt üzerinde bir artışa olanak vermektedir. Nitekim, 2004 yılından sonra sanayi dalında özsermaye artışı cari fiyatlarla dahi %46,9 oranında kalmıştır.

Sanayi dalında cari fiyatlarla özsermaye artışının, yine de varlık artışından daha hızlı oluşu; varlık finansmanında özkaynak katkısını veya payını 2008 yılında 1999 yılına göre, %46,3'den %50'ye yükseltmiştir.

2.5.9. Devir Hızları

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 41 firma ile sınırlı olarak 1999-2008 döneminde özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızlarında yaşanan gelişmeler yıllar itibariyle Tablo 94'te verilmiştir.

Tablo 94. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayinde Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
1999	3,34	1,54	2,29
2000	4,24	2,00	2,89
2001	4,72	2,20	3,29
2002	3,98	1,72	3,23
2003	3,50	1,87	3,96
2004	3,02	1,73	3,29
2005	3,49	1,92	3,47
2006	3,78	2,00	3,75
2007	3,41	1,84	3,29
2008	4,09	2,05	3,62

Devir hızları finansal verimlilik veya etkinlik göstergeleri olarak kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sanayi dalında 1999-2008 döneminde finansal etkinliğin arttığı görülmektedir.

Varlık devir hızı 1999-2008 döneminde genelde yükselme eğilimi göstererek, yılda 1,54 kezden 2,05 keze yükselmiştir. İşletme sermayesi devir hızı, 2,29'dan 3,62'ye yükselmiş; firmalar 1999 yılında ortalama 159 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, 2008 yılında bu süreyi 101 güne kadar indirmişlerdir. Sanayi dalında göreceli olarak hızlı özsermaye artışına karşın, özsermaye devir hızı yılda 3,34 kezden 4,09'a yükselmiştir.

Devir hızlarının yükselmesi, finansman gereksinimini göreceli olarak azalttığı gibi, karlılık üzerinde de olumlu etki yapmaktadır.

2.5.10. Kar ve Karlılık

2.5.10.1. Toplam Kar

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 41 firmanın 1999-2008 döneminde toplu karı yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 95'te gösterilmiştir.

Tablo 95. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayinde Toplam Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	663.020.344	663.020.344	-	-
2000	898.515.624	531.711.929	35,5	-19,8
2001	1.412.275.266	484.894.952	57,2	-8,8
2002	1.628.687.166	386.220.431	15,3	-20,3
2003	1.685.261.940	330.495.881	3,5	-14,4
2004	1.971.834.209	360.070.463	17,0	8,9
2005	1.701.172.406	250.626.092	-13,7	-30,4
2006	2.686.419.194	330.663.172	57,9	31,9
2007	3.556.171.368	428.623.605	32,4	29,6
2008	3.026.993.663	285.088.758	-14,9	-33,5

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 41 firma ile sınırlı olarak 1999-2008 döneminde toplu kar, cari fiyatlarla 3,6 kat artarken, sabit fiyatla %57 oranında azalmıştır. Sanayi dalının inceleme döneminde toplu karının en yüksek düzeye ulaştığı yıl 1999, en düşük düzeye indiği yıl da 2005 yılları olmuştur.

2.5.10.2. Karlılık Oranları

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 41 firma ile sınırlı olarak özsermaye karlılığı (mali rantabilite), satış karlılığı (iş hacmi karlılığı) ve ekonomik karlılık oranlarının 1999-2008 döneminde gösterdiği gelişmeler Tablo 96'da verilmiştir.

Tablo 96. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayinde Karlılık Oranları

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar / Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Aktif Toplamı)
1999	41,7	12,5	18,9
2000	37,3	8,8	20,3
2001	37,8	8,0	12,0
2002	26,9	6,8	11,0
2003	19,9	5,7	13,5
2004	16,7	5,5	15,2
2005	13,7	3,9	14,9
2006	18,7	5,0	16,1
2007	21,6	6,3	16,2
2008	17,5	4,3	13,4

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 1999-2008 döneminde karlılık oranları genelde hızlı düşme eğilimi göstermiştir.

Özsermaye karlılığı %41,7'den %17,5'e, satış karlılığı %12,5'ten %4,3'e ve ekonomik karlılık da %18,9'dan %13,4'e gerilemiştir. İnceleme döneminde özsermaye ve satış karlılığının en yüksek olduğu yıl 1999 yılıdır. Ekonomik karlılık ise %20,3 olarak en yüksek düzeyine 2000 yılında ulaşmıştır.

2.5.11. İstihdam

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 41 firmada ücretle çalışanlar sayısında, 1999-2008 döneminde gelişmeler yıllar itibariyle Tablo 97'de gösterilmiştir.

Tablo 97. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayinde Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışan Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		Değişim (Kişi)	Değişim Oranı (%)
1999	46.875	-	-
2000	45.036	-1.839	-3,9
2001	39.635	-5.401	-12,0
2002	40.994	1.359	3,4
2003	40.668	-326	-0,8
2004	42.646	1.978	4,9
2005	43.528	882	2,1
2006	43.494	-34	-0,1
2007	44.796	1.302	3,0
2008	44.197	-599	-1,3

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 41 firma ile sınırlı olarak ücretle çalışanlar sayısı 1999-2008 döneminde %5,7 oranında azalmıştır.

231 büyük firmada inceleme döneminde çalışan sayısı %14,2 oranında artarken, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde çalışan sayısında %5,7 oranındaki azalış, sanayi dalının 231 büyük firma içinde istihdamdaki payının %15,1'den %12,1'e inmesine neden olmuştur.

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi sermaye yoğun teknoloji kullanan bir sektör olduğundan, istihdam yaratma etkisi sınırlı kalmaktadır.

2.5.12. Verimlilik

Araştırmada çalışan başına üretimden satış, satış hasılatı, net bilanço karı ve yaratılan net katma değer tutarı verimlilik ölçüleri olarak kullanılmış; Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde 41 firma ile sınırlı olarak, 1999-2008 döneminde bu tanımdaki verimlilikte yaşanan gelişmeler, iki tablo halinde Tablo 98 ve Tablo 99 olarak özetlenmiştir.

Tablo 98. Çalışan Kişi Başına Üretimden Satış ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satış (TL)		Satış Hasılatı (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	73.606	73.606	113.015	113.015
2000	148.101	87.641	226.850	134.242
2001	297.850	102.265	444.195	152.511
2002	391.208	92.770	588.256	139.497
2003	477.604	93.663	727.932	142.754
2004	570.136	104.111	835.080	152.491
2005	678.177	99.913	996.827	146.858
2006	856.717	105.451	1.244.827	153.222
2007	855.967	103.169	1.252.592	150.974
2008	1.143.646	107.711	1.605.409	151.201

İnceleme döneminde Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde çalışan kişi başına üretimden satış sabit fiyatla %46,3, satış hasılatı da %33,8 oranında artmıştır. Çalışan kişi başına üretimden satış tutarı sabit fiyatla en yüksek düzeyine 2008 yılında ulaşmıştır. Çalışan kişi başına satış hasılatının en yüksek olduğu yıl ise 2006 yılı olmuş, izleyen yıllarda bu düzeyi koruyamamıştır.

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 41 firmada 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına yaratılan net katma değer ve elde edilen net kar, cari ve sabit fiyatlarla yıllar itibariyle Tablo 99'da verilmiştir.

Tablo 99. Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	14.144	14.144	13.843	13.843
2000	19.951	11.806	23.035	13.631
2001	35.632	12.234	24.266	8.332
2002	39.730	9.421	37.817	8.968
2003	41.440	8.127	52.448	10.285
2004	46.237	8.443	73.588	13.438
2005	39.082	5.758	77.643	11.439
2006	61.765	7.603	100.222	12.336
2007	79.386	9.568	110.473	13.315
2008	68.489	6.450	105.447	9.931

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarda 1999-2008 döneminde yaratılan katma değer ve elde edilen toplu karın azalması, çalışan kişi başına net bilanço karı ile net katma değer de reel olarak azalmasına yol açmıştır. Çalışan kişi başına yaratılan net katma değer sabit fiyatla %28,3, sağlanan net kar da %54,4 oranında azalmıştır. Sanayi dalında çalışan kişi başına, sabit fiyatla net karın ve net katma değer en yüksek düzeyde olduğu yıl, sırasıyla 14.144 TL ve 13.843 TL olarak 1999 yılıdır.

2.5.13. Sektörel Özet Bulgular

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 41 firmanın 1999-2008 döneminde faaliyet sonuçlarına ilişkin bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi inceleme döneminde çeşitli ölçütlere göre, 231 büyük firma içindeki göreceli yeri gerilemiştir. Paylar, üretimden satışlarda %24,3'ten %20,5'e, satış hasılatında %29,9'dan %24,1'e, yaratılan net katma değer %25,8'den %21,1'e, toplam net karda %54,3'ten %33,6'ya ve istihdamda da %15,1'den %12,5'e gerilemiş; yalnız ihracatta %12,4'ten %18,5'e yükselmiştir.

Sanayi dalında 1999-2008 döneminde üretimden satışlar %38, satış hasılatı %26,1 ve ihracat cari USD değeri ile 8,8 kat artmış; buna karşı yaratılan net katma değer %32,4, toplu net kar %57 ve ücretle çalışan sayısı da %5,7 oranında azalmıştır.

Sanayi dalında yıllık ortalama olarak üretimden satışlar %3,6, satış hasılatı %2,6 ve ihracat ta cari USD değeri ile %27,8 oranında artmıştır.

Sanayi dalında Üretimden Satışlar / Satışlar Hasılatı oranının ortalama %68,4 düzeyinde oluşu, inceleme kapsamındaki firmaların, üretimin yanı sıra küçümsenmeyecek ticari faaliyeti olduğunu da göstermektedir.

Sanayi dalında İhracat / Satış Hasılatı oranının yükselmesine karşın ortalama %11,7 ile 231 büyük firma genelinde çok altında bulunmaktadır.

Sanayi dalında yaratılan net katma değer azalmasının yanısıra katma değer üretim faktörleri arasında bölüşümü de değişmiştir. Milli gelir anlamındaki karın payı %25,3'ten %38,3'e yükselirken, faizin payı %15,1'den %6,6'ya gerilemiş; ücretin payı ise dönem başı ve dönem sonu itibariyle %58,7 ve %55,1 olarak belirgin bir değişim

göstermemiştir. Buna karşın çalışan kişi başına ücret, 1999-2008 döneminde reel olarak %32,7 oranında azalmıştır.

Sanayi dalında üretimde dikey tamlama derecesi %55,4'ten %37,1'e gerilemiş; firmalar ana girdilerini işletme içi üretme yerine, işletme dışından, yurt dışından tedarik yoluna gitmişlerdir.

Sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı düşük olup, inceleme döneminde de %22,1'den %17,7'ye gerilemiştir. Sanayi dalı ürünleri, özellikle petrol ve petrol ürünleri üzerindeki dolaylı vergiler yüksek olup, inceleme döneminde vergi yükü daha da ağırlaşmıştır.

İnceleme döneminde sanayi dalında toplam varlıklar (net aktif tutarı) cari fiyatlarla 9,1 kat artmıştır. Varlıkların yapısı değişmiş; dönen varlıkların payı %67,3'den %56,5'e gerilerken, duran varlıkların payı %32,7'den %43,5'e yükselmiştir. Varlık yapısındaki bu değişim, işletme sermayesinin yönetiminde etkinliğinin artmasının yanı sıra, sanayi dalında sabit sermaye yatırımlarında hareketlenmenin sonucudur.

Sanayi dalında özsermaye, inceleme döneminde cari fiyatlarla varlıklardan daha hızlı olarak 9,9 kat artmış; varlık finansmanında özkaynak katkısı %46,3'ten %50'ye yükselmiştir.

Sanayi dalında finansal verimliliğin ya da faaliyet etkinliğinin göstergeleri olan devir hızları yükselmiş; yılda kez olarak özsermaye devir hızı 3,34'ten 4,09'a,

varlık devir hızı 1,54'ten 2,05'e, işletme sermayesi devir hızı da 2,29'dan 3,62'ye yükselmiş; işletme sermayesinde döngü süresi 153 günden 101 güne inmiştir.

Sanayi dalında toplu kar, inceleme döneminde genelde azalma eğilimi göstermiş; 2008 yılında sabit fiyatla 1999 düzeyinin %57 oranında altına düşmüştür.

Azalan toplu kara karşıt olarak, sanayi dalında karlılık oranları da belirgin bir şekilde düşmüştür. Özsermaye karlılığı %41,7'den %17,5'e, satış karlılığı %12,5'ten %4,3'e, ekonomik karlılık da %18,9'dan %13,4'e gerilemiştir.

Sanayi dalında istihdam, 2001 ve 2008 kriz yıllarındaki azalış nedeniyle %5,7 oranında daralmıştır.

Sanayi dalında işgücü verimliliği, ücretle çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatı ölçülerine göre yükselmiş; elde edilen net bilanço karı ve yaratılan net katma değer ölçülerine göre ise azalmıştır.

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, 1999-2008 döneminde çeşitli ölçütlere göre 231 büyük firma içinde gerileyen sanayi dalı görüntüsü vermektedir. Fiyatların, özellikle petrol fiyatlarının kamu tarafından ayarlanması ve ürünler üzerindeki dolaylı vergilerin ağırlığı sektörün faaliyet sonuçlarını etkilemektedir.

2.6. TAŞ VE TOPRAĞA DAYALI SANAYİ

2.6.1. Genel Değerlendirme

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalında 1999-2008 döneminde inceleme kapsamına 27 firma girmektedir.

Alt sektörde inceleme kapsamına giren firmaların 231 büyük firma kapsamında 2008 yılı itibariyle çeşitli ölçülere göre payı; firma sayısı olarak %11,7, üretimden satışlarda cari fiyatlarla %4,4, sabit fiyatlarla %5,1; satış hasılatında cari fiyatlarla %4,1, sabit fiyatlarla %4,8; ihracatta USD bazında %3, yaratılan net katma değerde %7,2, toplam karda %9,4 ve istihdamda %6,2 düzeyindedir.

Alt sektörde ortalama büyüklükler 231 büyük firma ortalamasının altında olup, alt sektörün sanayi sektöründe ağırlığı da inceleme döneminde azalmıştır. 1999-2008 döneminde sanayi dalının payı, üretimden satışlarda %6,7'den %4,4'e, satış hasılatında %5,5'ten %4,1'e, dışsatımda %6,6'dan %3'e, yaratılan net katma değerde %7,6'dan %7,2'ye gerilemiş; toplam karda ise %8'den %9,4'e yükselmiştir. İstihdamdaki pay ise hemen hemen değişmemiş, sırasıyla %6,1 ve %6,2 olmuştur.

2.6.2. Üretimden Satışlar

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 27 firmanın 1999-2008 döneminde üretimden satışları, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 100'de gösterilmiştir.

Tablo 100. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayinde Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	949.263.649	949.263.649	-	-
2000	1.510.239.869	989.903.698	59,1	4,3
2001	2.446.458.628	959.602.062	62,0	-3,1
2002	3.475.970.117	946.580.923	42,1	-1,4
2003	3.881.869.179	918.713.727	11,7	-2,9
2004	4.876.325.383	1.037.535.480	25,6	12,9
2005	5.817.133.612	1.088.754.238	19,3	4,9
2006	7.058.067.729	1.217.543.501	21,3	11,8
2007	7.753.923.283	1.246.473.872	9,9	2,4
2008	7.825.126.441	1.195.429.884	0,9	-4,1

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak 1999-2008 döneminde üretimden satışlar cari fiyatlarla 7,2 kat artarken, sabit fiyatlarla artış %25,9 oranında olmuştur. Üretimden satışlarda artış yıllık ortalama %2,6 olarak, 231 büyük firma genelinin altında kalmıştır.

İnceleme döneminde sanayi dalında üretimden satışlar düzenli bir gelişme göstermemiş; yıllık artış

hızı eksi %4,1 ile artı %12,9 arasında değişmiştir. Sanayi dalının konjonktürel duyarlılığı yüksek olduğundan, kriz yıllarında üretimden satışlarda düşüş yaşanmaktadır. Nitekim, sanayi dalında kriz yıllarında 2001 ve 2008 yıllarında üretimden satışlar sırasıyla %3,1 ve %4,1 oranlarında düşüş göstermiştir. Üretimden satışların en hızlı arttığı yıl ise 2004 yılı olmuştur.

2.6.3. Satış Hasılatı

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 27 firmanın 1999-2008 döneminde satış hasılatı, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 101'de gösterilmiştir.

Tablo 101. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayinde Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	974.719.427	974.719.427	-	-
2000	1.549.406.613	1.015.575.981	59,0	4,2
2001	2.553.623.800	1.001.636.666	64,8	-1,4
2002	3.594.406.073	978.833.564	40,8	-2,3
2003	4.114.315.166	973.726.225	14,5	-0,5
2004	5.069.010.957	1.078.533.179	23,2	10,8
2005	6.063.844.077	1.134.929.396	19,6	5,2
2006	7.439.655.021	1.283.368.759	22,7	13,1
2007	8.290.742.731	1.332.769.724	11,4	3,8
2008	8.652.535.985	1.321.831.688	4,4	-0,8

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak satış hasılatı; 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 7,9 kat artarken, sabit fiyatla artış %35,6 düzeyinde kalmıştır. İnceleme döneminde satış hasılatı sabit fiyatla yıllık ortalama %3,4 oranında artmış; artış hızı 231 büyük firma ortalamasının altında kalmıştır. Sanayi dalının satış hasılatında yıllık artış hızı eksi %2,3 ile artı %13,1 arasında dalgalanmıştır.

Sanayi dalında satış hasılatının üretimden satışlardan daha hızlı artması inceleme kapsamındaki firmaların üretim dışında ticari faaliyetlerinin olduğunu da göstermektedir. Sanayi dalında inceleme döneminde Üretimden Satışlar / Satış Hasılatı oranının %94,4 olması da inceleme kapsamındaki firmaların ticari faaliyetinin az da olsa olduğu kanısını desteklemektedir.

2.6.4. İhracat

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 27 firmanın 1999-2008 döneminde ihracatındaki gelişmeler yıllar itibariyle cari USD değeri ile Tablo 102'de verilmiştir.

Tablo 102. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayinde İhracat

Yıllar	İhracat (Bin ABD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
1999	498.047	-	21,6
2000	626.626	25,8	25,4
2001	708.961	13,1	33,9
2002	818.043	15,4	34,6
2003	896.873	9,6	32,5
2004	1.004.962	12,1	28,4
2005	1.087.131	8,2	24,2
2006	1.022.854	-5,9	19,8
2007	1.164.735	13,9	18,3
2008	1.475.863	26,7	21,8

İnceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak sanayi dalında 1999-2008 döneminde dışsatım cari USD değeri ile 2 kata yakın artış göstermiş, yıllık ortalama dışsatım artışı %12,8 olarak 231 büyük firma genelinin altında kalmıştır.

Sanayi dalında İhracat / Satış Hasılatı oranı 1999-2008 döneminde dönem başı ve dönem sonu yılları itibariyle değişme göstermemiş; sırasıyla %21,6 ve %21,8 olmuştur.

İnceleme döneminde ortalama olarak İhracat / Satış Hasılatı oranı, daha yüksek, %26 olmuştur. Sanayi dalında dışsatım özellikle kriz yıllarında, 2001 ve 2008 yıllarında, %13,1 ve %26,7 oranlarında artmıştır. İç pazarın daraldığı yıllarda sanayi dalı dış pazarlara yönelmektedir.

2.6.5. Katma Değer

2.6.5.1. Net Katma Değer

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalında inceleme kapsamındaki 27 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 103'te verilmiştir.

Tablo 103. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayinde Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	189.813.298	189.813.298	-	-
2000	283.028.266	185.514.058	49,1	-2,3
2001	437.103.660	171.450.099	54,4	-7,6
2002	784.770.444	213.709.758	79,5	24,6
2003	896.976.786	212.285.589	14,3	-0,7
2004	1.376.142.062	292.801.670	53,4	37,9
2005	1.899.612.346	355.537.818	38,0	21,4
2006	2.178.709.843	375.835.726	14,7	5,7
2007	2.387.480.834	383.796.998	9,6	2,1
2008	1.584.563.421	242.070.781	-33,6	-36,9

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak 1999-2008 döneminde yaratılan net katma değer cari fiyatlarla 7,3 kat artarken, sabit fiyatla artış %32,6 düzeyinde kalmıştır. Sanayi dalında sabit fiyatla net katma değer artışının sınırlı düzeyde kalmasında en önemli etken, 2008 yılında yaratılan net katma değer reel olarak %36,9 oranında azalmasıdır.

Sanayi dalında 1999-2008 döneminde yaratılan net katma değer yıllık %3,2 oranında artışla 231 büyük firma genel ortalamasının altında kalmıştır. Sanayi dalında yaratılan net katma değer, kriz yılları 2001 ve 2008 yıllarında sırasıyla %7,6 ve %36,9 oranlarında azalması, sanayi dalının konjonktürel duyarlılığının yüksek olmasının diğer bir göstergesini oluşturmaktadır.

2.6.5.1.1. Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 27 firmanın yarattığı net katma değer üretim faktörleri arasında, ücret, faiz ve kar olarak bölüşümü ve bu bölüşümün 1999-2008 döneminde gösterdiği değişim Tablo 104'te verilmiştir.

Tablo 104. Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)
1999	138.128.178	-	72,8	64.332.327	-	33,9	2.663.085	-	1,4	-15.310.292	-	-8,1
2000	156.618.579	13,4	84,4	34.011.137	-47,1	18,3	1.337.926	-49,8	0,7	-6.453.583	-57,8	-3,5
2001	132.316.684	-15,5	77,2	90.745.165	166,8	52,9	4.193.074	213,4	2,4	-55.804.824	764,7	-32,5
2002	113.240.032	-14,4	53,0	32.046.737	-64,7	15,0	3.372.579	-19,6	1,6	65.050.409	-216,6	30,4
2003	119.168.762	5,2	56,1	17.986.160	-43,9	8,5	4.678.270	38,7	2,2	70.452.397	8,3	33,2
2004	126.277.309	6,0	43,1	22.696.541	26,2	7,8	5.028.583	7,5	1,7	138.799.237	97,0	47,4
2005	138.928.734	10,0	39,1	12.112.205	-46,6	3,4	-	-	0,0	204.496.879	47,3	57,5
2006	136.437.667	-1,8	36,3	17.494.955	44,4	4,7	-	-	0,0	221.903.104	8,5	59,0
2007	138.459.298	1,5	36,1	15.425.365	-11,8	4,0	-	-	0,0	229.912.334	3,6	59,9
2008	131.317.424	-5,2	54,2	34.224.026	121,9	14,1	-	-	0,0	76.529.330	-66,7	31,6

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak yaratılan net katma değerün üretim faktörleri arasında dağılımı değişmiş ve ücret ve faizin payı azalırken milli gelir anlamındaki karın payı artmıştır.

1999 yılında yaratılan net katma değer içinde ücretin payı %72,8, faizin payı %33,9 ve milli gelir anlamındaki karın payı, eksi %8,1 iken; 2008 yılında ücretin payı %54,2'ye, ödenen faizin payı %14,1'e gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı %31,6'ya yükselmiştir.

2001 krizinden sonra net katma değer içinde milli gelir anlamındaki karın payı, inceleme döneminde başka bir kriz başlangıç yılı olan 2008 yılına değin sürekli artmış; 2008 yılında ise konjonktürel duyarlılığı yüksek olan sanayi dalında karın %66,7 oranında azalışı, karın payının da bir önceki yıla göre %59,9'dan %31,6'ya düşüşüne yol açmıştır.

Sanayi dalında ödenen toplam ücret, 2008 yılında 1999 yılına göre %4,9 oranında azalmış, bu azalışa da 2008 yılında ücret ödemelerinin %5,2 oranında azalması yol açmıştır.

Sanayi dalında 1999-2008 döneminde ücretle çalışanların sayısı %15,8 oranında artarken, toplam ücret ödemesinin daralması çalışan kişi başına yaklaşık %18 oranında reel ücret azalışına yol açmıştır.

2.6.5.2. Brüt Katma Değer

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 27 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı brüt katma değer, cari ve sabit fiyatlarla ve Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranları yıllar itibariyle Tablo 105'te verilmiştir.

Tablo 105. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayinde Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Net Katma Değer / Brüt Katma Değer (%)
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	
1999	352.522.850	352.522.850	53,8
2000	534.983.553	350.660.983	52,9
2001	800.867.643	314.133.349	54,6
2002	1.250.818.432	340.624.581	62,7
2003	1.435.306.969	339.691.049	62,5
2004	1.993.841.209	424.229.483	69,0
2005	2.570.655.095	481.132.430	73,9
2006	2.967.500.157	511.905.052	73,4
2007	3.190.148.992	512.829.083	74,8
2008	2.226.280.937	340.104.762	71,2

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 1999-2008 yılında yaratılan net katma değer cari fiyatlarla 5,3 kat artarken, sabit fiyatla %3,7 oranında azalmıştır. Azalış, 2008 yılında yaratılan brüt katma değer bir önceki yıla göre reel olarak %33,7 oranında azalmasından kaynaklanmıştır.

Sanayi dalında yaratılan net katma değer artarken brüt katma değer azalması, sanayi dalının ürünleri üzerindeki dolaylı vergilerin göreceli olarak hafiflemesi ile açıklanabilir.

Sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranının ortalama %64,9 olarak yüksek olması ve inceleme döneminde de %53,8'den %71,2'ye yükselmesi, dolaylı vergi yükünün diğer sanayi dallarına göre daha hafif olduğunu göstermektedir.

2.6.6. Dikey Tamlaşma

Araştırmada Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlaşma derecesinin Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde 1999-2008 döneminde gösterdiği gelişme Tablo 106'da gösterilmiştir.

Tablo 106. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayinde Dikey Tamlaşma

Yıllar	Brüt Katma Değer / Satışlar (%)
1999	36,2
2000	34,5
2001	31,4
2002	34,8
2003	34,9
2004	39,3
2005	42,4
2006	39,9
2007	38,5
2008	25,7

Sanayi dalında üretimde tamlaşma derecesi, inceleme kapsamına giren firmalarda 1999 ve 2008 yılları itibariyle %36,2'den %25,7'ye gerilemiş olmakla beraber; dönem ortalaması %35,8 olarak 1999 yılı düzeyine çok yakındır.

Sanayi dalında üretimde dikey bütünleşme derecesinin 231 büyük firma ortalaması olan %33,1'in üstünde olması, sektörün 231 büyük firmaya kıyasla iç üretimle girdi sağladığını göstermektedir.

2.6.7. Varlıklar (Aktifler)

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 27 firmanın net varlık, dönen varlık ve duran varlıklarında 1999-2008 dönemindeki gelişmeler cari fiyatlarla Tablo 107'de verilmiştir.

Tablo 107. Varlık Yapısı (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)
1999	1.302.574.010	-	566.640.719	-	735.933.291	-
2000	1.909.550.121	46,6	911.850.761	60,9	997.699.360	35,6
2001	2.945.229.115	54,2	1.533.318.320	68,2	1.411.910.795	41,5
2002	4.089.554.642	38,9	2.013.008.433	31,3	2.076.546.209	47,1
2003	4.803.985.723	17,5	2.189.523.982	8,8	2.614.461.741	25,9
2004	7.211.901.756	50,1	2.818.573.737	28,7	4.393.328.019	68,0
2005	8.722.535.515	20,9	3.565.769.537	26,5	5.156.765.978	17,4
2006	10.103.631.400	15,8	4.164.041.236	16,8	5.939.590.164	15,2
2007	10.720.450.997	6,1	4.334.798.392	4,1	6.385.652.605	7,5
2008	11.857.482.095	10,6	4.839.028.509	11,6	7.018.453.586	9,9

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 27 firmanın toplam varlıkları 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 8,1 kat artmıştır. Varlıklar içinde cari fiyatlarla dönen varlıklar 7,5 kat artarken, duran varlıkların daha hızlı artması, sektörün varlık yapısını değiştirmiştir.

İnceleme döneminde varlıklar içinde dönen varlıkların payı %43,5'den %40,8'e gerilerken, duran varlıkların payı %56,5'ten %59,2'ye yükselmiştir. Sanayi dalında bu varlık yapısı değişikliği, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinden kaynaklanmıştır. Dönen varlıklar içinde stoklar enflasyon düzeltmesi kapsamında iken, duran varlıkların büyük bölümünün yeniden değerlemeye, 2003 ve 2004 yıllarında da enflasyon düzeltmesine tabi tutulması, varlık yapısında görünürde değişikliğe yol açmıştır.

Sanayi dalında da varlık artışının büyük bölümü yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 1999-2004 döneminde olmuştur. Anılan dönemde varlık artışı 4,5 kat olurken, 2004-2008 döneminde varlık artışı %64,4 oranında kalmıştır.

2.6.8. Özkaynaklar (Özsermaye)

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 27 firmanın 1999-2008 döneminde özkaynaklarındaki gelişmeler yıllar itibariyle cari fiyatlarla Tablo 108'de gösterilmiştir.

Tablo 108. Özkaynaklar (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Özkaynaklar (TL)	Yıllık Değişim	
		Değişim (TL)	Değişim Oranı (%)
1999	728.974.960	-	-
2000	1.096.640.118	367.665.158	50,4
2001	1.579.528.188	482.888.070	44,0
2002	2.388.049.947	808.521.759	51,2
2003	3.134.605.201	746.555.254	31,3
2004	5.397.821.997	2.263.216.796	72,2
2005	6.074.363.455	676.541.458	12,5
2006	7.040.664.549	966.301.094	15,9
2007	7.714.742.271	674.077.722	9,6
2008	7.650.754.472	-63.987.799	-0,8

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmaların özsermayesi, 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 9,5 kat artmıştır. Özsermaye artışının büyük bölümü 1999-2004 döneminde, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi sonucu hesaben gerçekleşmiştir. Tablo 107'den izlenebileceği gibi, 1999-2004 döneminde sanayi dalında özsermaye cari fiyatlarla 6,4 kat artmış, 2004-2008 döneminde ise özsermaye artışı yaklaşık %42 düzeyinde olmuştur.

Sanayi dalının varlık yapısı içinde duran varlıkların payının yüksek oluşunun yanı sıra sektörün karlı oluşu, göreceli olarak daha hızlı özsermaye artışına yol açmıştır. Sanayi dalında varlık finansmanında özsermaye katkısı da, bu gelişme sonucu yaklaşık %56'dan %64,5'e yükselmiştir.

2.6.9. Devir Hızları

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 27 firma ile sınırlı olarak, özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızlarında 1999-2008 dönemindeki gelişmeler yıllar itibariyle Tablo 109'da verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme döneminde, özsermaye devir hızı dışında, diğer devir hızlarında belirgin bir değişim görülmemektedir. Sanayi dalında hızlı özsermaye artışı sonucu, özsermaye devir hızı yılda 1,34'ten 1,13'e gerilemiştir.

Tablo 109. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayinde Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
1999	1,34	0,75	1,72
2000	1,41	0,81	1,70
2001	1,62	0,87	1,67
2002	1,51	0,88	1,79
2003	1,31	0,86	1,88
2004	0,94	0,70	1,80
2005	1,00	0,70	1,70
2006	1,06	0,74	1,79
2007	1,07	0,77	1,91
2008	1,13	0,73	1,79

Varlık devir hızı dönem başı ve dönem sonu itibariyle sırasıyla, yılda 0,75 ve 0,73 olarak belirgin bir değişme göstermemiştir.

İşletme sermayesi devir hızı da 1999 yılında 1,72 iken, 2008 yılında da 1,79 olmuştur. Sanayi dalında firmalar 1999 yılında 212 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, 2008 yılında da 204 günlük işletme sermayesi ile çalışmıştır.

Sanayi dalında devir hızlarının belirgin değişme göstermemesi, inceleme döneminde kaynak kullanımında etkinliğin artmadığının göstergesi olmaktadır.

2.6.10. Kar ve Karlılık

2.6.10.1. Toplam Kar

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 27 firmanın toplu birleştirilmiş karında, cari ve sabit fiyatlarla gelişmeler Tablo 110'da verilmiştir.

Tablo 110. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayinde Toplam Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	97.407.930	97.407.930	-	-
2000	118.221.007	77.489.288	21,4	-20,4
2001	205.587.176	80.639.777	73,9	4,1
2002	478.484.603	130.301.580	132,7	61,6
2003	521.240.858	123.360.966	8,9	-5,3
2004	815.667.545	173.549.538	56,5	40,7
2005	1.244.564.536	232.936.873	52,6	34,2
2006	1.710.405.197	295.051.395	37,4	26,7
2007	1.815.265.053	291.811.045	6,1	-1,1
2008	845.596.801	129.180.237	-53,4	-55,7

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 27 firmanın birleştirilmiş toplu karı, 2008 yılında %53,4 oranında azalmasına karşın, 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 7,7 kat artarken, sabit fiyatla da yaklaşık %33 oranında artmıştır. Sanayi dalında toplu kar istikrarlı bir gelişme göstermemekte, yıllık değişme oranı sabit fiyatla artı %61,6 ile eksi %55,7 arasında dalgalanmaktadır. Sanayi dalında toplu karın sabit fiyatla en hızlı arttığı yıl %61,6 olarak 2002 yılı, en hızlı düşüş gösterdiği yıl da eksi %55,7 olarak 2008 yılıdır.

2.6.10.2. Karlılık Oranları

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 27 firma ile sınırlı olarak, 1999-2008 döneminde özsermaye karlılığı, satış karlılığı ve ekonomik karlılık oranlarındaki gelişmeler Tablo 111'de verilmiştir.

Tablo 111. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayinde Karlılık Oranları

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar / Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Aktif Toplamı)
1999	13,4	10,0	14,6
2000	10,8	7,6	14,8
2001	13,0	8,1	14,8
2002	20,0	13,3	19,2
2003	16,6	12,7	18,7
2004	15,1	16,1	19,1
2005	20,5	20,5	21,8
2006	24,3	23,0	21,6
2007	23,5	21,9	22,3
2008	11,1	9,8	13,4

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmaların karlılık oranlarının düzeyi, 2008 yılında 1999 yılının hafifçe de olsa altındadır. 1999-2008 döneminde, özsermaye karlılığı %13,4'ten %11,1'e, satış karlılığı %10'dan %9,8'e, ekonomik karlılık da %14,6'dan %13,4'e gerilemiştir. 2008 yılında karlılık oranlarının düşüşünde, anılan yılda toplu karın sabit fiyatlarla %55,7 oranında azalması belirleyici olmuştur.

Sanayi dalında özsermaye ve satış karlılığı oranları sırasıyla %24,3 ve %23 olarak en yüksek düzeylerine 2006 yılında ulaşmışlardır. Ekonomik karlılığın en yüksek olduğu yıl ise %22,3 ile 2007 yılıdır.

Sanayi dalında inceleme döneminde özsermaye ve satış karlılığının en düşük olduğu yıl 2000 yılıdır. Anılan yılda özsermaye karlılığı %10,8'e, satış karlılığı da %7,6'ya değin gerilemiştir. Ekonomik karlılık ise en düşük düzeyine %13,4 olarak 2008 yılında inmiştir.

2.6.11. İstihdam

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 27 firmanın 1999-2008 döneminde ücretle çalışanların sayısındaki gelişmeler yıllar itibariyle Tablo 112'de verilmiştir.

Tablo 112. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayinde Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışan Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		Değişim (Kişi)	Değişim Oranı (%)
1999	18.842	-	-
2000	20.540	1.698	9,0
2001	19.419	-1.121	-5,5
2002	17.579	-1.840	-9,5
2003	17.393	-186	-1,1
2004	20.058	2.665	15,3
2005	21.315	1.257	6,3
2006	21.543	228	1,1
2007	22.581	1.038	4,8
2008	21.826	-755	-3,3

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 27 firmada ücretle çalışan sayısı 1999-2008 döneminde, 2008 yılındaki %3,3 oranında azalışa rağmen, %15,6 oranında artmıştır. Sanayi dalındaki artış oranı, 231 büyük firmanın 1999-2008 dönemindeki ortalama istihdam artış oranı %14,2'nin üstünde bulunmaktadır. Sanayi dalında istihdam artışı yıllık ortalama olarak %1,6'dır.

Sanayi dalında istihdam artışı düzenli bir gelişme göstermemektedir. 1999-2008 döneminde sanayi dalında istihdam 2004 yılında %15,3 oranı ile en hızlı artışını gösterirken, 2002 yılında da %9,5 oranında azalış ile en hızlı düşüşünü göstermiştir.

2.6.12. Verimlilik

Araştırmada çalışan kişi başına üretimden satış, satış hasılatı, elde edilen net bilanço karı ve yaratılan net katma değer verimlilik ölçüleri olarak kullanılmıştır. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalında 1999-2008 döneminde bu dönemdeki verimlilik ölçülerindeki gelişmeler, inceleme kapsamındaki 27 firma ile sınırlı olarak Tablo 113 ve Tablo 114'te özetlenmiştir.

Tablo 113. Çalışan Kişi Başına Üretimden Satış ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satış (TL)		Satış Hasılatı (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	50.380	50.380	51.731	51.731
2000	73.527	48.194	75.434	49.444
2001	125.983	49.416	131.501	51.580
2002	197.734	53.847	204.472	55.682
2003	223.186	52.821	236.550	55.984
2004	243.111	51.727	252.718	53.771
2005	272.913	51.079	284.487	53.246
2006	327.627	56.517	345.340	59.572
2007	343.383	55.200	367.156	59.022
2008	358.523	54.771	396.433	60.562

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatı sabit fiyatla sırasıyla %8,7 ve %17,1 oranlarında artmıştır. İnceleme döneminde çalışan kişi başına üretimden satışların reel olarak en yüksek düzeyine ulaştığı yıl 2006, satış hasılatının ise 2008 yılı olmuştur.

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 27 firmada 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına elde edilen net kar ve yaratılan net katma değer yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 114'te verilmiştir.

Tablo 114. Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	5.170	5.170	10.074	10.074
2000	5.756	3.773	13.779	9.032
2001	10.587	4.153	22.509	8.829
2002	27.219	7.412	44.642	12.157
2003	29.968	7.093	51.571	12.205
2004	40.665	8.652	68.608	14.598
2005	58.389	10.928	89.121	16.680
2006	79.395	13.696	101.133	17.446
2007	80.389	12.923	105.730	16.996
2008	38.743	5.919	72.600	11.091

Sanayi dalında çalışan kişi başına elde edilen net kar 1999-2008 döneminde sabit fiyatla %14,5 oranında artarak 5.170 TL'den 5.919 TL'ye yükselmiştir. Çalışan kişi başına karın en yüksek düzeye ulaştığı yıl 13.696 TL olarak 2006 yılı olmuştur.

Çalışan kişi başına yaratılan net katma değer 1999-2008 döneminde %10,1 oranında artarak 11.091 TL'ye yükselmiştir. Sanayi dalında çalışan kişi başına yaratılan net katma değer, en yüksek düzeyine 17.446 TL olarak 2006 yılında ulaşmıştır.

2.6.13. Sektörel Özet Bulgular

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 27 firmanın 1999-2008 döneminde faaliyet sonuçlarına ilişkin bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'de 1999-2008 döneminde sabit fiyatla üretimden satışlar %25,9, satış hasılatı %35,6, yaratılan net katma değer %32,6, toplu kar %33, dışsatımda cari USD değeri ile %196,2 ve ücretle çalışan sayısı da %15,8 oranlarında artmıştır.

Yıllık ortalama artış hızları sabit fiyatla, üretimden satışlarda %2,6, satış hasılatında %3,4, yaratılan net katma değerde %3,2, dışsatımda cari USD değeri ile %12,8 ve istihdamda çalışan kişi sayısı olarak %1,6'dır. Sanayi dalında artış hızları, istihdam dışında, 231 büyük firma genelinin gerisinde kalmıştır. İstihdamdaki artış ise sınırlı ölçüde olmuş, sektörün 231 firma içindeki payı %6,1'den ancak %6,2'ye yükselebilmektedir.

Sanayi dalında Üretimden Satışlar / Satış Hasılatı oranı %94,4 gibi yüksek bir düzeyde oluşu, inceleme kapsamındaki firmaların üretim yanı sıra ağırlıklı olmamakla beraber ticari faaliyetlerinin de bulunduğunu göstermektedir.

Sanayi dalı ağırlıklı olarak iç pazara yöneliktir. İhracat / Satış Hasılatı oranı inceleme döneminde ortalama %26 olup, dönem başı ve dönem sonu itibariyle sırasıyla %21,6 ve %21,8 olarak, neredeyse değişim göstermemiştir.

1999-2008 döneminde sektörün yıllık dışsatım artış hızı da 231 büyük firma geneli olan %23'ün çok altında kalmıştır.

Sanayi dalında yaratılan net katma değerün üretim faktörleri arasındaki dağılımı da değişmiş; ücretin payı %72,8'den %54,2'ye, faizin payı %33,9'dan %14,1'e gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı eksi %8,1'den artı %31,6'ya yükselmiştir. İnceleme döneminde ödenen ücretler, reel olarak %4,9 oranında azalış gösterirken; ücretle çalışan sayısındaki %15,8 oranındaki artış, çalışan kişi başına %18 oranında reel ücret azalışına yol açmıştır.

Sanayi dalında üretimde bütünleşme ölçüsü olarak kullanılan Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı %36,2'den %25,7'ye gerilemiş, dönem ortalaması da %35,8 olmuştur.

Sanayi dalı ana fiziki girdilerinin önemli bir bölümünü işletme dışından sağlamakla beraber, üretimde dikey bütünleşme derecesi hafifçe de olsa 231 büyük firma ortalamasının üstünde olmuştur.

Sanayi dalında dolaylı vergi yükü göreceli olarak düşüktür. Sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı inceleme döneminde ortalama %64,9 olarak 231 firma geneline ait olan %39,9'un çok üstünde olmuştur.

Sanayi dalında toplam varlıklar (net aktif değer) cari fiyatlarla 8,1 kat artmış, varlıkların yapısı bir ölçüde değişmiş; dönen varlıkların (işletme sermayesinin) payı %43,5'ten %40,8'e gerilerken, duran varlıkların payı %56,5'ten %59,2'ye yükselmiştir. Sanayi dalında varlık yapısı içinde duran varlıkların payının

yüksekliği, sektörün giderek sermaye yoğun haline geldiğini göstermektedir.

Sanayi dalında özsermaye cari fiyatlarla 9,5 kat artmış, özsermayenin varlık finansmanındaki payı %56'dan %64,5 gibi yüksek bir düzeye ulaşmıştır.

Sanayi dalında finansal verimlilik ya da faaliyet etkinliğinin ölçüsü olan devir hızları belirgin bir değişme göstermemiş, düşük düzeylerini sürdürmüşlerdir. Özsermaye devir hızı yılda kez olarak 1,34'ten 1,13'e gerilerken; varlık devir hızı dönem başı ve dönem sonu itibariyle 0,75 ve 0,73, işletme sermayesi devir hızı da 1,72 ve 1,79 olarak belirgin bir değişme göstermemişlerdir.

Sanayi dalı 1999-2008 döneminde sürekli kar elde etmiş, kar düzeyi yükselme eğilimi göstererek, en yüksek düzeyine 2007 yılında ulaşmıştır. 2008 yılında toplu karda %53,4 oranındaki azalışa karşın, inceleme döneminde toplu kar, sabit fiyatla %33 oranında artmıştır.

Sanayi dalında karlılık oranları göreceli olarak yüksek olup, 2008 yılı dışında yükselme eğilimi göstermiştir. Özsermaye karlılığı %24,3, satış karlılığı da %23 olarak en yüksek düzeylerine 2006 yılında, ekonomik karlılık da %22,3 olarak 2007 yılında ulaşmıştır.

Sanayi dalında ücretle çalışanların sayısı 2008 yılında %3,3 azalmasına karşın, inceleme döneminde %15,8 olarak 231 firma ortalamasının üstünde kalmıştır.

İşgücü verimliliği olarak çalışan kişi başına üretimden satışlar %8,7, satış hasılatı %17,1, net bilanço karı %14,5 ve yaratılan net değer de %10,1 oranlarında artmıştır.

Sanayi dalı büyüme hızı göreceli olarak yavaş, ağırlıklı olarak iç pazara dönük, giderek sermaye yoğun teknoloji kullanan, sermaye ikame etkisiyle de işgücü verimliliği yüksek bir sektör görünümü vermektedir.

2.7. ANA METAL SANAYİ

2.7.1. Genel Değerlendirme

Ana Metal Sanayi'nde, 1999-2008 döneminde inceleme kapsamına 28 firma girmektedir.

Ana Metal Sanayi'nde inceleme kapsamına giren firmaların 231 büyük firma içinde çeşitli ölçülere göre 2008 yılındaki payı; firma sayısı olarak %12,1, üretimden satışlarda cari fiyatlarla %19,4, sabit fiyatlarla %12,8, satış hasılatında cari fiyatlarla %12,8, satış hasılatında cari fiyatlarla %16,5, sabit fiyatlarla %10,9, dışsatımda USD bazında %25,3, yaratılan net katma değerde %18,6, toplam karda %26,2 ve istihdamda da %10,9'dur.

Ana Metal Sanayi, 231 büyük firma kapsamında hızla büyüyen ve sanayi sektöründe ağırlığı artan bir sanayi dalıdır.

Ana Metal Sanayi'nin 1999-2008 döneminde 231 büyük firma kapsamında payı, üretimden satışlarda %12'den %19,4'e, satış hasılatında %10'dan %16,5'e, dışsatımda %18,7'den %25,3'e, yaratılan net katma değerde %4,7'den %18,6'ya, toplam karda -%3,1'den %26,3'e yükselmiş; istihdamda ise %10,9 olarak değişmemiştir.

2.7.2. Üretimden Satışlar

Ana Metal Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firmanın 1999-2008 dönemindeki üretimden satışları yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 115'te gösterilmiştir.

Tablo 115. Ana Metal Sanayinde Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	1.701.422.606	1.701.422.606	-	-
2000	2.843.401.366	1.769.986.675	67,1	4,0
2001	5.065.740.596	1.822.217.698	78,2	3,0
2002	7.273.794.787	1.862.950.062	43,6	2,2
2003	9.907.666.667	1.973.180.419	36,2	5,9
2004	15.823.344.933	2.350.782.240	59,7	19,1
2005	15.433.097.427	2.240.004.070	-2,5	-4,7
2006	20.462.104.892	2.330.527.625	32,6	4,0
2007	23.893.648.576	2.603.346.917	16,8	11,7
2008	34.207.039.436	2.973.180.233	43,2	14,2

Ana Metal Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firma ile sınırlı olarak 1999-2008 döneminde üretimden satışlar cari fiyatlarla 19,1 kat artarken, sabit fiyatla da %74,8 oranında artmıştır.

Üretimden satışlarda cari fiyatlarla yıllık ortalama artış hızı %6,4 olarak, 231 büyük firma ortalamasının

üstünde gerçekleşmiştir. Sanayi dalında, 2001 ve 2008 kriz yıllarında üretimden satışlar, sırasıyla %3 ve %14,2 oranlarında artmıştır.

İnceleme döneminde sanayi dalında üretimden satışların en hızlı arttığı yıl %19,1 olarak 2004 yılı olmuştur. 2005 yılında sanayi dalında üretimden satışlar bir önceki yıla göre %4,7 oranında azalmıştır.

2.7.3. Satış Hasılatı

Ana Metal Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firmanın 1999-2008 döneminde satış hasılatında gelişmeler yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 116'da verilmiştir.

Tablo 116. Ana Metal Sanayinde Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	1.769.433.583	1.769.433.583	-	-
2000	2.962.078.930	1.843.862.178	67,4	4,2
2001	5.244.345.713	1.886.464.455	77,0	2,3
2002	7.515.315.115	1.924.807.775	43,3	2,0
2003	10.167.862.452	2.025.000.211	35,3	5,2
2004	16.177.405.737	2.403.382.993	59,1	18,7
2005	15.753.124.819	2.286.453.764	-2,6	-4,9
2006	21.079.323.398	2.400.825.612	33,8	5,0
2007	24.492.346.796	2.668.578.443	16,2	11,2
2008	34.889.767.466	3.032.521.045	42,5	13,6

Sanayi dalında Üretimden Satışlar / Satış Hasılatı oranı %97,5 gibi yüksek bir düzeyde olduğundan, satış hasılatı da üretimden satışlara paralel bir gelişme göstermiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak satış hasılatı, 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 18,7 kat artarken, sabit fiyatla da artış %72,6 oranında olmuştur.

Sabit fiyatla satış hasılatında artış yıllık ortalama %6,2 olarak, 231 büyük firma genelinin üstünde olmuştur.

Sanayi dalında kriz yıllarında da, 2001 ve 2008 yıllarında da satışlar reel olarak sırasıyla, %2,3 ve %13,6 olarak artmıştır.

Sanayi dalında satış hasılatında artış, reel olarak -%4,9'la %18,7 aralığında dalgalanmış, en hızlı artışı 2004 yılında gösterirken, izleyen 2005 yılında ise azalmıştır.

2.7.4. İhracat

Ana Metal Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firmanın 1999-2008 döneminde dışsatımı, cari USD değeri ile yıllar itibariyle Tablo 117'de gösterilmiştir.

Tablo 117. Ana Metal Sanayinde İhracat

Yıllar	İhracat (Bin ABD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
1999	1.418.203	-	33,9
2000	1.551.454	9,4	32,9
2001	2.025.756	30,6	47,2
2002	2.165.958	6,9	43,8
2003	2.894.791	33,6	42,5
2004	5.089.291	75,8	45,0
2005	4.633.820	-8,9	39,6
2006	5.767.128	24,5	39,4
2007	7.106.953	23,2	37,7
2008	12.520.310	76,2	46,0

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 28 firma ile sınırlı olarak, 1999-2008 döneminde cari USD değeri ile dışsatım 7,8 kat artmış, yıllık ortalama artış hızı 27,4 olmuştur. Sanayi dalında İhracat / Satış Hasılatı oranı yüksek olup, 1999 ve 2008 yılları itibariyle de %33,9'dan %46'ya yükselmiş, yıllık ortalama %40,8 olmuştur.

Ana Metal Sanayi ihracata dönük bir sektör olup, kriz yıllarında dışsatımı artırma yoluyla iç pazarın daralmasının etkisini azaltmakta hatta yok etmektedir. Sanayi dalında dışsatım kriz yılları 2001 ve 2008 yıllarında sırasıyla %30,6 ve %76,2 oranlarında artışı, dış pazara bu yönelişi göstermektedir. Sanayi dalında dışsatımda en belirgin artışlar kriz yıllarında yaşanmaktadır.

Sanayi dalında 1999-2008 ekonomisinde dışsatımın azaldığı tek yıl 2005 yılı olmuştur. Anılan yıl dışsatımda USD bazında %8,9 oranındaki azalış, sanayi dalında toplam satış hasılatında da azalışa yol açmıştır.

2.7.5. Katma Değer

2.7.5.1. Net Katma Değer

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 28 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 118'de verilmiştir.

Tablo 118. Ana Metal Sanayinde Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	118.919.967	118.919.967	-	-
2000	433.836.092	270.058.287	264,8	127,1
2001	181.409.005	65.255.355	-58,2	-75,8
2002	431.739.997	110.576.402	138,0	69,5
2003	1.456.301.696	290.032.566	237,3	162,3
2004	3.179.486.229	472.357.759	118,3	62,9
2005	1.673.374.243	242.878.342	-47,4	-48,6
2006	3.370.623.001	383.896.479	101,4	58,1
2007	3.290.982.802	358.571.020	-2,4	-6,6
2008	4.094.706.207	355.900.416	24,4	-0,7

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 1999-2008 döneminde yaratılan net katma değer cari fiyatlarla 33,4 kat artarken, sabit fiyatla da %199,2 oranında, yaklaşık 2 kat artmıştır. Sanayi dalında yaratılan net katma değerde yıllık ortalama artış hızı yaklaşık %13 olarak, 231 büyük firma genelini çok üstünde gerçekleştirmiştir. Sanayi dalında net katma değer bu denli hızlı artışı, 231 büyük firma genelini büyük ölçüde etkilemiş; net katma değer artışını pozitif çeviren etkenlerden biri olmuştur. Sanayi dalında yaratılan net katma değer, inceleme döneminde en yüksek düzeye 2004 yılında ulaşmışsa da izleyen yıllarda bu düzeyini koruyamamıştır.

2.7.5.1.1. Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Ana Metal Sanayi'nde inceleme kapsamındaki 28 firmanın yarattığı net katma değer 1999-2008 döneminde üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve kar olarak bölüşümü ve bölüşümdeki değişimler Tablo 119'da verilmiştir.

Sanayi dalı inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 1999 yılında milli gelir anlamında karda büyük boyutlu zarar etmiş olduğundan, anılan yıl gerek ödenen ücretlerin gerek faizlerin tutarı yaratılan net katma değerden daha fazla olmuştur.

Tablo 119. Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)
1999	220.314.322	-	185,3	152.511.288	-	128,2	1.201.881	-	1,0	-255.107.524	-	-214,5
2000	239.115.703	8,5	88,5	92.951.501	-39,1	34,4	2.222.245	84,9	0,8	-64.231.162	-74,8	-23,8
2001	171.420.418	-28,3	262,7	116.279.097	25,1	178,2	3.272.903	47,3	5,0	-225.717.063	251,4	-345,9
2002	168.808.742	-1,5	152,7	54.192.676	-53,4	49,0	2.600.039	-20,6	2,4	-115.025.055	-49,0	-104,0
2003	170.331.849	0,9	58,7	24.897.043	-54,1	8,6	2.060.809	-20,7	0,7	92.742.865	-180,6	32,0
2004	151.942.724	-10,8	32,2	23.632.630	-5,1	5,0	1.280.525	-37,9	0,3	295.501.881	218,6	62,6
2005	172.133.552	13,3	70,9	23.514.991	-0,5	9,7	-	-	0,0	47.229.799	-84,0	19,4
2006	146.698.869	-14,8	38,2	39.089.635	66,2	10,2	-	-	0,0	198.107.975	319,5	51,6
2007	163.931.105	11,7	45,7	31.219.892	-20,1	8,7	-	-	0,0	163.420.023	-17,5	45,6
2008	150.191.153	-8,4	42,2	71.733.645	129,8	20,2	-	-	0,0	133.975.618	-18,0	37,6

İzleyen yıllarda genelde bölüşümde ücret ve faizin payı azalırken milli gelir anlamındaki kar payı özellikle 2003 yılından itibaren artmıştır.

2008 yılı itibariyle net katma değerde ücretin payı %42,2'ye, faizin payı %20,2'ye gerilerken; milli gelir anlamındaki karın payı %37,6'ya yükselmiştir. Karın payının en yüksek düzeye ulaştığı yıl %62,6 olarak, 2004 yılı olmuştur.

Sanayi dalında 1999-2008 döneminde ücretle çalışan sayısı %13,9 oranında artarken, ödenen ücretler sabit fiyatlarla %31,8 oranında azalmıştır. Verilere göre, 1999-2008 döneminde ücretle çalışan kişi başına reel ücret azalışı %40 düzeyinde olmuştur.

2.7.5.2. Brüt Katma Değer

Ana Metal Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı brüt katma değer cari ve sabit fiyatlarla ve Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranları yıllar itibariyle Tablo 120'de verilmiştir.

Tablo 120. Ana Metal Sanayinde Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Net Katma Değer / Brüt Katma Değer (%)
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	
1999	268.635.632	268.635.632	44,3
2000	655.207.322	407.859.489	66,2
2001	571.572.368	205.602.570	31,7
2002	941.626.726	241.167.591	45,9
2003	2.088.554.372	415.950.065	69,7
2004	4.452.385.712	661.465.025	71,4
2005	2.740.653.465	397.786.312	61,1
2006	4.723.479.068	537.979.769	71,4
2007	4.801.374.086	523.136.614	68,5
2008	6.194.704.809	538.426.423	66,1

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 1999-2008 döneminde yaratılan brüt katma değer cari fiyatlarla yaklaşık 22 kat artarken, sabit fiyatla da ikiye katlanmıştır. Sanayi dalında yaratılan brüt katma değer incelemedöneminde en yüksek değerine 2004 yılında ulaşmıştır.

Tablo 122. Varlık Yapısı (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)
1999	1.964.250.909	-	879.098.919	-	1.085.151.990	-
2000	2.911.830.632	48,2	1.333.524.114	51,7	1.578.306.518	45,4
2001	4.975.715.305	70,9	2.273.601.806	70,5	2.702.113.499	71,2
2002	7.357.134.859	47,9	3.067.772.514	34,9	4.289.362.345	58,7
2003	9.134.725.275	24,2	3.709.242.263	20,9	5.425.483.012	26,5
2004	17.060.816.981	86,8	6.575.428.935	77,3	10.485.388.046	93,3
2005	17.828.976.452	4,5	6.409.224.052	-2,5	11.419.752.400	8,9
2006	21.285.491.071	19,4	8.167.954.504	27,4	13.117.536.567	14,9
2007	24.839.048.626	16,7	9.432.288.314	15,5	15.406.760.312	17,5
2008	32.218.226.331	29,7	14.670.195.773	55,5	17.548.030.558	13,9

Sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı inceleme döneminde %44,3'ten %66,1'e yükselmiş, ortalama %59,7 olmuştur. Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranının yüksekliği, sanayi dalında dolaylı vergilerin göreceli olarak düşük olduğunu göstermektedir.

2.7.6. Dikey Tamlaşma

Araştırmada Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlaşma derecesinin Ana Metal Sanayi'nde 1999-2008 döneminde gösterdiği gelişme, Tablo 121'de gösterilmiştir.

Tablo 121. Ana Metal Sanayinde Dikey Tamlaşma

Yıllar	Brüt Katma Değer / Satışlar (%)
1999	15,2
2000	22,1
2001	10,9
2002	12,5
2003	20,5
2004	27,5
2005	17,4
2006	22,4
2007	19,6
2008	17,8

Sanayi dalında Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı her ne kadar 1999-2008 döneminde %15,2'den %17,8 düzeyine yükselmişse de, ortalama %18,6 olarak düşük düzeydedir. Anılan oranın düşük oluşu, sanayi dalının montaj karakterli olduğunu göstermektedir. İnceleme kapsamındaki firmalar, ana fiziki girdilerini kendi işletmelerinde üretmek yerine, işletme dışından büyük ölçüde yurtdışından sağlamaktadır.

2.7.7. Varlıklar (Aktifler)

Ana Metal Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firmanın net varlık, dönen varlık ve duran varlıklarında 1999-2008 dönemindeki gelişmeler cari fiyatlarla Tablo 122'de verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmanın net varlıkları 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 15,4 kat artmıştır. Bu kapsamda dönen varlıklar (işletme sermayesi) cari fiyatlarla 15,7 kat artarken, duran varlıklar da (sabit değerler) 15,2 kat artmış; sanayi dalının varlık yapısı ise 1999-2008 döneminde belirgin bir değişme göstermemiştir. Sanayi dalının varlık yapısı 1999 yılında %44,8 dönen varlık, %55,2 duran varlık şeklinde iken; 2008 yılında da %45,5 dönen varlık, %54,5 duran varlık şeklini almıştır.

Sanayi dalında varlıkların büyük bir bölümü cari fiyatlarla, enflasyon hızının yüksek olduğu, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesi yapıldığı 1999-2004 döneminde artmıştır. Söz konusu dönemde toplam varlıklar 7,7 kat artarken, 2004-2008 döneminde artış cari fiyatlarla %88,5 oranında olmuştur. Dönen varlıkların artışında iş hacminin gelişmesi ve fiyat artışları etkili olurken; duran varlık artışında 2003 öncesi yeniden değerlendirme, 2003 ve 2004 yıllarında da enflasyon düzeltilmesi etkili olmuştur.

2.7.8. Özkaynaklar (Özsermaye)

Ana Metal Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firmanın özkaynaklarında 1999-2008 dönemindeki gelişmeler, yıllar itibariyle, cari fiyatlarla Tablo 123'te verilmiştir.

Tablo 123. Özkaynaklar (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Özkaynaklar (TL)	Yıllık Değişim	
		Değişim (TL)	Değişim Oranı (%)
1999	833.775.818	-	-
2000	1.378.762.256	544.986.438	65,4
2001	1.769.608.635	390.846.379	28,3
2002	3.250.391.591	1.480.782.956	83,7
2003	4.810.464.090	1.560.072.499	48,0
2004	11.782.995.503	6.972.531.413	144,9
2005	11.688.765.723	-94.229.780	-0,8
2006	13.489.783.686	1.801.017.963	15,4
2007	15.714.314.837	2.224.531.151	16,5
2008	17.472.332.198	1.758.017.361	11,2

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 1999-2008 döneminde özsermaye (özkaynak) cari fiyatlarla yaklaşık 20 kat artmıştır. Özsermayenin 1999-2004 dönemindeki hızlı artışında yeniden değerlendirme ve 2003-2004 yıllarında da enflasyon düzeltilmesi etkili olmuştur. Sanayi dalının varlık yapısı içinde duran varlıkların payının görece olarak yüksek oluşu, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesinden daha fazla etkilenmesine yol açmıştır.

Sanayi dalının 2004 yılından itibaren yüksek tutarda kar elde etmesi de hızlı özkaynak artışında etkili olmuştur. Sanayi dalında özsermayenin varlık tutarından daha hızlı artması sonucu, varlık

finansmanında özkaynak katkısı 1999-2008 döneminde %49'dan %51'e yükselmiştir.

2.7.9. Devir Hızları

Ana Metal Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 28 firma ile sınırlı olarak özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızlarında 1999-2008 dönemindeki gelişmeler, yıllar itibariyle Tablo 124'te verilmiştir.

Tablo 124. Ana Metal Sanayinde Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
1999	2,12	0,90	2,01
2000	2,15	1,02	2,22
2001	2,96	1,05	2,31
2002	2,31	1,02	2,45
2003	2,11	1,11	2,74
2004	1,37	0,95	2,46
2005	1,35	0,88	2,46
2006	1,56	0,99	2,58
2007	1,56	0,99	2,60
2008	2,00	1,08	2,38

Sanayi dalında 1999-2008 döneminde özsermaye devir hızı dışında diğer devir hızları yükselmiştir. Varlık devir hızı yılda 0,90'lardan 1,08'lere yükselirken; işletme sermayesi devir hızı da 2,01'den 2,38'e yükselmiştir. İnceleme kapsamındaki firmalar 1999 yılında ortalama 182 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, 2008 yılında bu süreyi 153 güne indirmişlerdir.

Sanayi dalında yüksek oranlı özsermaye artışı, özsermaye devir hızını yavaşlatmış; özsermaye devir hızı yılda 2,12'lerden hafifçe 2'lere gerilemiştir. Sanayi dalında, özellikle işletme sermayesi devir hızının yükselmesi, işletme sermayesi yönetiminde etkinliğin artmasını göstermektedir.

2.7.10. Kar ve Karlılık

2.7.10.1. Toplam Kar

Ana Metal Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firmanın 1999-2008 dönemindeki toplu net karı, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 125'te verilmiştir.

Tablo 125. Ana Metal Sanayinde Toplam Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	-38.220.682	-38.220.682	-	-
2000	87.660.811	54.567.909	329,4	242,8
2001	-244.400.635	-87.914.324	-378,8	-261,1
2002	-445.823	-114.183	99,8	99,9
2003	841.738.123	167.637.975	-	-
2004	2.157.384.388	320.510.039	156,3	91,2
2005	494.115.509	71.717.344	-77,1	-77,6
2006	2.116.374.775	241.044.111	328,3	236,1
2007	2.286.071.367	249.080.287	8,0	3,3
2008	2.354.858.705	204.677.735	3,0	-17,8

Ana Metal Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firma 1999 yılında toplu olarak zarar etmiş iken, 2003 yılından itibaren sürekli olarak kara geçmişlerdir. Sanayi dalı inceleme döneminde 1999 yılı dışında da 2001 kriz yılında ve izleyen 2002 yılında toplu olarak zarar etmiştir.

Sanayi dalı, 1999-2008 döneminde en yüksek kar düzeyine 2004 yılında ulaşmış ise de bu düzeyini koruyamamış, toplu kar 2008 yılında da bir önceki yıla göre sabit fiyatla %17,8 oranında azalmıştır. Sanayi dalında toplu kar istikrarlı bir eğilim göstermemektedir.

2.7.10.2. Karlılık Oranları

Ana Metal Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 28 firma ile sınırlı olarak 1999-2008 döneminde özsermaye karlılığı, satış karlılığı ve ekonomik karlılık oranlarındaki gelişmeler Tablo 126'da verilmiştir.

Tablo 126. Ana Metal Sanayi'nde Karlılık Oranları

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar / Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Aktif Toplamı)
1999	-4,6	-2,2	6,1
2000	6,4	3,0	14,9
2001	-13,8	-4,7	3,6
2002	0,0	0,0	5,9
2003	17,5	8,3	15,9
2004	18,3	13,3	18,6
2005	4,2	3,1	9,4
2006	15,7	10,0	15,8
2007	14,5	9,3	13,2
2008	13,5	6,7	12,7

Ana Metal Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 28 firma ile sınırlı olarak 1999-2008 döneminde karlılık oranları yükselmiştir. Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalar 1999 yılında toplu olarak zarar etmiş olduklarından, anılan yılda karlılık oranları negatiftir. İnceleme döneminde özsermaye karlılığı -%4,6'dan %13,5'e, satış karlılığı -%2,2'den %6,7'ye ve ekonomik karlılık ta %6,1'den %12,7'ye yükselmiştir.

Sanayi dalı inceleme döneminde en yüksek karlılık düzeyine, özsermaye karlılığında %18,3, satış karlılığında %13,3 ve ekonomik karlılıkta da %18,6 olarak 2004 yılında ulaşmıştır. Ancak izleyen yıllarda bu karlılık düzeyini koruyamamış olmakla beraber, en azından bir kriz başlangıç yılı olan 2008 yılında da karlılık oranları göreceli olarak yüksektir.

2.7.11. İstihdam

Ana Metal Sanayi'nde inceleme kapsamındaki 28 firmada 1999-2008 döneminde ücretle çalışanlar sayısındaki gelişmeler yıllar itibariyle Tablo 127'de gösterilmiştir.

Tablo 127. Ana Metal Sanayinde Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışan Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		Değişim (Kişi)	Değişim Oranı (%)
1999	34.014	-	-
2000	33.366	-648	-1,9
2001	30.779	-2.587	-7,8
2002	34.956	4.177	13,6
2003	36.324	1.368	3,9
2004	35.619	-705	-1,9
2005	35.220	-399	-1,1
2006	36.009	789	2,2
2007	38.239	2.230	6,2
2008	38.701	462	1,2

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak 1999-2008 döneminde ücretle çalışanların sayısı %13,8 oranında, 231 büyük firma ortalamasına yakın bir düzeyde artmıştır. Sanayi dalında 2001 krizinden sonra ücretle çalışan sayısı artış eğilimi göstermiş, en yüksek düzeyine de 2008 yılında ulaşmıştır. Ana Metal Sanayi'nde üretim daha çok montaj nitelikli olduğundan, sanayi dalının istihdam yaratma gücü sınırlı düzeyde kalmaktadır.

2.7.12. Verimlilik

Araştırmada çalışan kişi başına üretimden satış, satış hasılatı, elde edilen net bilanço karı ve yaratılan net katma değer verimlilik ölçüleri olarak kullanılmaktadır. Ana Metal Sanayi'nde 1999-2008 döneminde bu tanımdaki verimlilik ölçülerinde yaşanan gelişmeler, inceleme kapsamındaki 28 firma ile sınırlı olarak Tablo 128 ve Tablo 129'da özetlenmiştir.

Tablo 128. Çalışan Kişi Başına Üretimden Satış ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satış (TL)		Satış Hasılatı (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	50.021	50.021	52.021	52.021
2000	85.219	53.048	88.775	55.262
2001	164.584	59.203	170.387	61.291
2002	208.084	53.294	214.994	55.064
2003	272.758	54.322	279.921	55.748
2004	444.239	65.998	454.179	67.475
2005	438.191	63.600	447.278	64.919
2006	568.250	64.721	585.390	66.673
2007	624.850	68.081	640.507	69.787
2008	883.880	76.824	901.521	78.358

Ana Metal Sanayi'nde inceleme kapsamındaki 28 firmalarda 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatı artış eğilimi göstererek, sabit fiyatla sırasıyla 76.824 TL ve 78.358 TL'ye yükselmiştir. Çalışan kişi başına üretimden satış reel olarak %53,6, satış hasılatı da %50,6 oranlarında artmıştır.

Ana Metal Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firmada 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına elde edilen net bilanço karı ve yaratılan net katma değer yıllar itibariyle cari ve sabit değerlerle Tablo 129'da verilmiştir.

Tablo 129. Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	-1.124	-1.124	3.496	3.496
2000	2.627	1.635	13.002	8.094
2001	-7.940	-2.856	5.894	2.120
2002	-13	-3	12.351	3.163
2003	23.173	4.615	40.092	7.985
2004	60.568	8.998	89.264	13.261
2005	14.029	2.036	47.512	6.896
2006	58.773	6.694	93.605	10.661
2007	59.784	6.514	86.064	9.377
2008	60.847	5.289	105.804	9.196

Ana Metal Sanayi'nde inceleme dönemi başında kişi başına zarar 1.124 TL iken, inceleme dönemi sonunda zarar, 5.289 TL kara dönüşmüştür. Çalışan kişi başına elde edilen kar, en yüksek düzeyine 8.998 TL olarak 2004 yılında ulaşmıştır.

Çalışan kişi başına yaratılan net katma değer, inceleme döneminde sabit fiyatla %61,9 oranında artarak, 2008 yılında 9.196 TL'ye yükselmiştir. Çalışan kişi başına yaratılan net katma değer de inceleme dönemindeki en yüksek düzeyine 2004 yılında ulaşmıştır. Anılan yıl çalışan kişi başına yaratılan net katma değer 13.261 TL seviyelerine kadar yükselmiştir.

2.7.13. Sektörel Özet Bulgular

Ana Metal Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 28 firmanın 1999-2008 dönemi faaliyet sonuçlarına ilişkin bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Ana Metal Sanayi'nde 1999-2008 döneminde sabit fiyatla üretimden satışlar %74,8, satış hasılatı %72,6, net katma değer %199,2, ihracat cari USD değeri ile %78,3 ve ücretle çalışan kişi sayısı %13,8 oranlarında artmış; dönem başında uğranılan toplu zarar toplu net kara dönüşmüştür.

Sanayi dalında yıllık ortalama artış hızları üretimden satışlarda %6,4, satış hasılatında %6,2, yaratılan

katma değerinde %13, ihracatta %27,4, istihdamda %1,4 oranlarında olmuştur.

Sanayi dalında istihdam dışında diğer ölçütlere göre büyüme hızları, 231 büyük firma genelinin üstünde olmuş, üretimden satışlarda %12'den %19,4'e, satış hasılatında %10'dan %16,5'e, ihracatta %18,7'den %25,3'e, net katma değerinde %4,7'den %18,6'ya, toplam karda eksi %3,1'den artı %26,3'e yükselmiş, istihdamda ise %10,9 olarak değişmemiştir.

Sanayi dalında Üretimden Satış / Satış Hasılatı oranının %97,5 gibi yüksek düzeyde oluşu, inceleme kapsamındaki firmaların üretim dışında salt ticari faaliyetlerinin son derece sınırlı olduğunu göstermektedir.

Sanayi dalında Dışsatım / Satış Hasılatı oranı %33,9'dan %46'ya yükselmiştir. Oranın inceleme dönemi ortalamasının %40,8 gibi yüksek düzey oluşu, sanayi dalının dış pazarlara dönük üretim yaptığını göstermektedir.

Sanayi dalında net katma değerinde hızlı artışın yanı sıra, net katma değerinde üretim faktörleri arasında bölüşümü de değişmiş; ücretin ve faizin payı azalırken, karın payı artmıştır. İnceleme döneminin başında uğranılan zarar nedeniyle ücret, hatta ödenen faiz tutarı, yaratılan net katma değerden fazla iken, ücretin payı %185,3'den %42,2'ye, ödenen faizin payı %128,2'den %20,2'ye gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı eksi %214,5'ten %37,6'ya yükselmiştir. Sanayi dalında çalışan kişi başına reel ücret azalışı, 1999-2008 döneminde %40 gibi yüksek bir boyutta olmuştur.

Sanayi dalında üretimde dikey bütünleşme derecesi %15,2'den %17,8'e yükselmişse de, ortalama %18,6 olarak düşük düzeyde kalmıştır. Sanayi dalında üretimde dikey bütünleşme (entegrasyon) derecesinin düşüklüğü, üretim faaliyetinin montaj ağırlıklı olduğunu göstermektedir.

Sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı %44,3'ten %68,1'e yükselmiş, ortalama olarak ise %59,7 olmuştur. Oranın göreceli yüksekliği, sanayi dalı ürünlerin üzerindeki dolaylı vergi yükünün, sanayi dalının ihracata dönük oluşu nedeniyle 231 büyük firma geneline kıyasla düşük olduğunu göstermektedir.

Sanayi dalında toplam varlıklar (net aktif) cari fiyatlarla 15,4 kat artmış, artış hızı 231 büyük firma genelinin çok üstünde olmuştur. Sanayi dalının varlık yapısı belirgin bir değişme göstermemiş, dönen

varlıkların (işletme sermayesinin) payı hafifçe %44,8'den %45,5'e yükselirken, duran varlıkların payı da %55,2'den %54,5'e gerilemiştir.

Sanayi dalında özsermayenin cari fiyatlarla 20 kat olarak, varlıklardan daha hızlı artması sonucu, özsermayenin varlık finansmanında payı %49'dan %51'e yükselmiştir.

Sanayi dalında özsermaye devir hızı dışında diğer devir hızlarının yükselmesi, finansal verimliliğin ya da finansal etkinliğin sınırlı ölçüde de olsa arttığını göstermektedir.

Hızlı özsermaye artışı nedeniyle, özsermaye devir hızı yılda kez olarak 2,12'den 2'ye gerilerken; varlık devir hızı 0,90'dan 1,08'e , işletme sermayesi devir hızı da 2,01'den 2,38'e yükselmiştir. İnceleme kapsamındaki firmalar 1999 yılında 182 günlük işletme sermayesi de çalışırken, bu seviyeyi 2008 yılında 153 güne kadar indirmişlerdir.

1999 yılında sanayi dalında toplu olarak zarar eden firmalar, en yüksek kar düzeyine 2004 yılında ulaşmışlarsa da izleyen yıllarda bu kar düzeyini koruyamamışlardır.

Sanayi dalında karlılık oranları yükselmiş, 2008 yılı itibariyle özsermaye karlılığı %13,5, satış karlılığı %6,7, ekonomik karlılık da %12,7 olmuştur. Sanayi dalı en yüksek karlılık oranlarına, özsermaye karlılığı %18,3, satış karlılığı %13,3 ve ekonomik karlılık da %18,6 olarak 2004 yılında ulaşmıştır.

Sanayi dalında istihdam artışı %13,8 olarak, 231 büyük firmanınkine yakın olmuş, işgücü verimliliği belirgin biçimde artmıştır. Çalışan kişi başında reel olarak üretimden satış %53,6, satış hasılatı %50,6, yaratılan net katma değer %161,9 oranında artmış, zarar ise kara dönüşmüştür.

Sanayi dalı hızla büyüyen, dışarıya dönük, montaj karakterli bir görüntü vermektedir.

2.8. METAL EŞYA, MAKİNE & TEÇHİZAT VE MESLEKİ ALETLER SANAYİ

2.8.1. Genel Değerlendirme

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde 1999-2008 döneminde inceleme kapsamına 21 firma girmektedir.

Alt sektörün 231 büyük firma içinde 2008 yılı itibariyle çeşitli ölçülere göre payı, firma sayısı olarak %8,1, üretimden satışlarda cari fiyatlarla %10,2, sabit fiyatlarla %12,8; satış hasılatında cari fiyatlarla %10,6, sabit fiyatlarla %13,4; ihracatta USD bazında %13,7, yaratılan net katma değerde %11,2, toplam karda %6,8 ve istihdamda %11 düzeyindedir.

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, 231 büyük firma ile sınırlı olarak, 1999-2008 döneminde göreceli olarak gerileyen sanayi dallarındandır. Gerçekten, 1999-2008 döneminde bu alt sektörün 231 büyük firma içinde payı; üretimden satışlarda %12,9'dan %10,2'ye, satış hasılatında %12'den %10,6'ya, dışsatımda USD bazında %17,6'dan %13,7'ye, yaratılan net katma değerde %14,7'den %11,2'ye, toplam karda %16,2'den %6,8'e gerilemiş; istihdamda ise %9,5'den %11 düzeyine yükselmiştir.

2.8.2. Üretimden Satışlar

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 21 firmanın 1999-2008 döneminde üretimden satışları yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 130'da verilmiştir.

Tablo 130. Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	1.837.145.482	1.837.145.482	-	-
2000	2.873.078.354	2.025.175.804	56,4	10,2
2001	4.581.496.236	1.988.998.340	59,5	-1,8
2002	6.860.740.965	2.002.164.644	49,7	0,7
2003	8.638.183.550	2.037.152.848	25,9	1,7
2004	12.155.274.997	2.718.453.526	40,7	33,4
2005	13.087.047.163	2.777.432.973	7,7	2,2
2006	16.683.577.520	3.226.398.549	27,5	16,2
2007	16.923.389.685	3.081.844.381	1,4	-4,5
2008	18.072.767.297	2.987.441.369	6,8	-3,1

Sanayi dalında, inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 1999-2008 döneminde üretimden satışlar cari fiyatlarla 8,8 kat artarken, sabit fiyatlarla %62,6 oranında artmıştır. Sanayi dalında 2007-2008

yıllarında üretimden satışların reel olarak azalışı, üretimden satışlarda artış hızını yavaşlatmış; inceleme döneminde yıllık ortalama artış hızının sabit fiyatlarla %5,5 düzeyinde kalmasına yol açmıştır.

Sanayi dalında üretimden satışlarda gelişmeler inceleme düzenli olmamış, yıllık artış hızı en yüksek 2004 yılı en düşük 2007 yılı olmak üzere, artı %33,4 ile eksi %4,5 arasında dalgalanmıştır.

2.8.3. Satış Hasılatı

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 21 firmanın 1999-2008 döneminde satış hasılatında yaşanan gelişmeler, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 131'de verilmiştir.

Tablo 131. Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	2.123.096.948	2.123.096.948	-	-
2000	3.441.617.483	2.425.927.731	62,1	14,3
2001	5.410.076.863	2.348.716.085	57,2	-3,2
2002	7.931.600.538	2.314.672.751	46,6	-1,4
2003	10.298.387.747	2.428.680.729	29,8	4,9
2004	14.967.896.116	3.347.479.180	45,3	37,8
2005	16.127.373.910	3.422.674.306	7,7	2,2
2006	20.350.097.783	3.935.458.440	26,2	15,0
2007	20.829.790.843	3.793.221.988	2,4	-3,6
2008	22.456.280.368	3.712.039.217	7,8	-2,1

Sanayi dalında Üretimden Satışlar / Satış Hasılatı oranı inceleme döneminde %82,1; başka bir deyişle satışlar, üretimden satışlardan %21,8 daha fazladır.

Oran, sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmaların üretim dışında, küçümsenmeyecek bir ticari faaliyetinin de olduğunu göstermektedir.

Sanayi dalında inceleme döneminde satış hasılatı, üretimden satışlardan daha hızlı artmış; satışlar cari fiyatlarla 9,6 kat artarken, sabit fiyatlarla da %74,8 oranında artmış, yıllık ortalama artış hızı ise %6,4 olmuştur.

Sanayi dalında satış hasılatı, üretimden satışlar gibi en hızlı artışı %37,8 oranı ile 2004 yılında gösterirken, en şiddetli daralmayı da eksi %3,6 ile 2007 yılında göstermiştir.

2.8.4. İhracat

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 21 firmanın 1999-2008 döneminde dışsatımı yıllar itibariyle cari USD değeri ile Tablo 132'de verilmiştir.

Tablo 132. İhracat

Yıllar	İhracat (Bin ABD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
1999	1.337.551	-	26,6
2000	1.501.370	12,2	27,4
2001	1.666.975	11,0	37,6
2002	2.380.402	42,8	45,6
2003	3.195.250	34,2	46,3
2004	4.506.708	41,0	43,1
2005	5.003.989	11,0	41,8
2006	5.919.348	18,3	41,9
2007	6.590.096	11,3	41,1
2008	6.767.955	2,7	38,6

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamındaki firmaların 1999-2008 döneminde dışsatımı cari USD değeri ile yaklaşık 5,1 kat artmış ve yıllık ortalama artış hızı %19,7 olmuştur. Ancak sanayi dalında dışsatım artış hızı 231 büyük firma genelinin altında kaldığından, sektörün dışsatım içindeki payı %17,6'dan %13,7'ye gerilemiştir.

Sanayi dalı önemli ölçüde dışsatıma yönelik üretim yapmaktadır. 1999-2008 döneminde İhracat / Satış Hasılatı oranı ortalama olarak %39 olup, dönem başı ve dönem sonu itibariyle de %26,6'dan %38,6'ya yükselmiştir.

2.8.5. Katma Değer

2.8.5.1. Net Katma Değer

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamındaki 21 firma 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 133'te gösterilmiştir.

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamındaki firmaların 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer cari fiyatlarla 5,6 kat artarken, sabit fiyatlarla %9,2 oranında artmış, yıllık ortalama artış hızı ise %1

Tablo 133. Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	373.774.922	373.774.922	-	-
2000	607.073.503	427.914.041	62,4	14,5
2001	597.356.276	259.334.632	-1,6	-39,4
2002	1.376.627.606	401.740.152	130,5	54,9
2003	1.743.444.613	411.158.566	26,6	2,3
2004	2.331.528.709	521.432.254	33,7	26,8
2005	2.275.953.646	483.020.243	-2,4	-7,4
2006	2.868.235.924	554.681.525	26,0	14,8
2007	2.422.555.713	441.161.012	-15,5	-20,5
2008	2.470.927.357	408.446.061	2,0	-7,4

düzeyinde kalmıştır. Sanayi dalında inceleme döneminde net katma değer bu denli yavaş artmasında belirleyici etken, yaratılan net katma değer 2007 ve 2008 yıllarında üst üste sırasıyla %20,5 ve %7,4 oranında azalış göstermiş olmasıdır.

Sanayi dalında yaratılan net katma değer artış hızı yıllar itibariyle büyük aralıklı dalgalanma göstermiş, inceleme döneminde 2001 yılında yaratılan net katma değer sabit fiyatlarla %39,4 oranında azalış gösterirken, izleyen 2002 yılında da %54,9 olarak dönemin en hızlı artışını göstermiştir.

Verilere göre, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, konjonktürel dalgalanmalardan etkilenen, konjonktürel duyarlılığı yüksek olan bir sanayi dalıdır.

2.8.5.1.1. Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 21 firmanın yarattığı net katma değer üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve kar olarak bölüşümü ve bölüşümün 1999-2008 döneminde gösterdiği değişim Tablo 134'te verilmiştir.

Tablo 134. Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)
1999	209.281.508	-	56,0	136.894.267	-	36,6	1.552.709	-	0,4	26.046.438	-	7,0
2000	246.429.796	17,8	57,6	100.847.688	-26,3	23,6	2.641.487	70,1	0,6	77.995.070	199,4	18,2
2001	194.524.161	-21,1	75,0	223.407.678	121,5	86,1	3.332.699	26,2	1,3	-161.929.906	-307,6	-62,4
2002	190.268.828	-2,2	47,4	63.776.481	-71,5	15,9	1.436.264	-56,9	0,4	146.258.579	190,3	36,4
2003	204.395.397	7,4	49,7	35.043.282	-45,1	8,5	1.245.780	-13,3	0,3	170.474.106	16,6	41,5
2004	240.610.644	17,7	46,1	46.569.174	32,9	8,9	1.874.540	50,5	0,4	232.377.896	36,3	44,6
2005	260.570.342	8,3	53,9	37.421.413	-19,6	7,7	-	-	0,0	185.028.488	-20,4	38,3
2006	269.284.089	3,3	48,5	36.800.023	-1,7	6,6	-	-	0,0	248.597.413	34,4	44,8
2007	270.509.325	0,5	61,3	41.414.309	12,5	9,4	-	-	0,0	129.237.377	-48,0	29,3
2008	286.246.232	5,8	70,1	49.888.323	20,5	12,2	-	-	0,0	72.311.505	-44,0	17,7

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde, inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak, 1999-2008 döneminde ücret ve milli gelir anlamındaki karın payı artarken, faizin payı azalmıştır. İncelemenin başlangıç yılı 1999 yılında sanayi dalında yaratılan net katma değer %56 ücret, %36,6 faiz ve %7,4 (kar + kira) olarak bölüşülürken; bölüşüm 2008 yılında %70,1 ücret, %12,2 faiz ve %17,7 kar (milli gelir anlamında) şeklini almıştır.

Sanayi dalında ücret ve faizin net katma değer içindeki payı kriz yıllarında, örneğin, daha belirgin olmak üzere 2001 ve 2008 yıllarında yükselirken; karın payı ekonominin hızlı büyüme yıllarında artmaktadır. Karın net katma değer içindeki payının, sırasıyla %44,6 ve %44,8 olarak en yüksek düzeylere ulaştığı yıllar 2004 ve 2006 yılları olmuştur.

Sanayi dalında milli gelir anlamındaki kar 1999-2008 döneminde, 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla %48 ve %44 oranlarında azalmış olmasına karşın, reel olarak %177,6 düzeyinde artarken; ödenen ücretlerde artış %36,8 düzeyinde kalmıştır. Sanayi dalında 1999-2008 döneminde ücretle çalışanların sayısının %31,5 oranında arttığı dikkate alındığında, çalışan kişi başına reel ücret artışı on yıllık dönemde %4 düzeyinde olmaktadır.

2.8.5.2. Brüt Katma Değer

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 21 firmanın yarattığı brüt katma değer ve Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranları yıllar itibariyle Tablo 135'te gösterilmiştir.

Tablo 135. Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Net Katma Değer / Brüt Katma Değer (%)
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	
1999	541.891.294	541.891.294	69,0
2000	867.792.290	611.689.530	70,0
2001	886.643.757	384.925.114	67,4
2002	1.821.409.283	531.540.440	75,6
2003	2.302.343.923	542.964.438	75,7
2004	3.195.676.501	714.693.666	73,0
2005	2.961.741.886	628.563.454	76,8
2006	3.663.984.346	708.569.476	78,3
2007	3.247.245.924	591.341.734	74,6
2008	3.273.616.573	541.131.162	75,5

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamındaki firmaların yarattığı brüt katma değer 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 5 kat artarken, sabit fiyatlarla hemen hemen değişme göstermemiştir. Sanayi dalına yaratılan brüt katma değer 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla %16,5 ve %8,5 oranlarında azalışı, inceleme

döneminde sanayi dalında yaratılan brüt katma değer tutarının değişmemesine yol açmıştır. Sanayi dalında net katma değer sınırlı düzeyde de olsa artarken, brüt katma değer hemen hemen değişmemesi, sanayi dalında vergi yükünün göreceli olarak hafiflediğini göstermektedir. Nitekim, 1999-2008 döneminde sektörde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı %69'dan %75,5'e yükselmiştir. Sanayi dalında 1999-2008 döneminde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranının ortalama olarak %73,6 oluşu da, sektör ürünleri üzerinde dolaylı vergilerin ağırlığının düşük olduğunu göstermektedir.

2.8.6. Dikey Tamlaşma

Araştırmada Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlaşma derecesinin Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde 1999-2008 döneminde gösterdiği gelişme Tablo 136'da gösterilmiştir.

Tablo 136. Dikey Tamlaşma

Yıllar	Brüt Katma Değer / Satışlar (%)
1999	25,5
2000	25,2
2001	16,4
2002	23,0
2003	22,4
2004	21,4
2005	18,4
2006	18,0
2007	15,6
2008	14,6

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde üretimde dikey bütünleşme derecesi inceleme döneminde ortalama %20 düzeyinde olup, dönem başına göre %25,5'ten %14,6'ya gerilemiştir. Üretimde bu denli düşük dikey bütünleşme derecesi, inceleme kapsamındaki firmaların ana fiziki girdilerini işletme içi üretmek yerine, işletme dışından, yurt dışından sağladıklarını göstermektedir.

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi montaj ağırlıklı bir sektör olup, bu niteliğini 1999-2008 döneminde daha da belirginleştirmiştir. Sanayi dalının montaj ağırlıklı üretim yapısı, satışa göre yaratılan katma değer düşük düzeyde kalmasına yol açmaktadır.

2.8.7. Varlıklar (Aktifler)

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 21 firmanın net varlık, dönen varlık ve duran varlıklarında (sabit değerlerinde) 1999-2008 dönemindeki gelişmeler, cari fiyatlarla Tablo 137'de verilmiştir.

Tablo 137. Varlık Yapısı (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)
1999	1.696.314.362	-	1.338.925.459	-	357.388.903	-
2000	2.746.502.859	61,9	2.211.368.001	65,2	535.134.858	49,7
2001	4.413.525.633	60,7	3.658.860.217	65,5	754.665.416	41,0
2002	6.674.106.980	51,2	5.474.339.461	49,6	1.199.767.519	59,0
2003	8.006.092.209	20,0	6.337.899.000	15,8	1.668.193.209	39,0
2004	11.444.256.220	42,9	8.782.423.881	38,6	2.661.832.339	59,6
2005	12.758.793.010	11,5	9.770.606.091	11,3	2.988.186.919	12,3
2006	15.349.151.356	20,3	11.658.031.829	19,3	3.691.119.527	23,5
2007	16.043.342.815	4,5	11.894.727.633	2,0	4.148.615.182	12,4
2008	17.816.122.022	11,0	12.537.259.952	5,4	5.278.862.070	27,2

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamındaki firmaların varlıkları, 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 9,5 kat artmıştır. Bu kapsamda dönen varlıklar (işletme sermayesi) 8,4 kat artarken, duran varlıklar (sabit değerler) 13,8 kat artmış; artış hızlarının farklı oluşu, sektörün varlık yapısını değiştirmiştir.

1999 yılında varlık yapısı %79 dönen varlık, %21 duran varlık şeklinde iken; 2008 yılında bu yapı %70 dönen varlık, %30 duran varlık şeklinde değişmiştir.

Dönen varlıkların payının bu denli yüksek oluşu sektörün emek yoğun olduğunu göstermektedir. Sanayi dalının, 231 büyük firma kapsamında istihdamın %11'ini sağlaması da, emek yoğunluğunun diğer bir göstergesini oluşturmaktadır.

Sanayi dalında varlıklar, fiyat artış hızının yüksek ve buna bağlı olarak yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltme oranlarının yüksek olması nedeniyle, 1999-2004 döneminde 5,7 kat artmış; 2004-2008 döneminde ise varlık artışı %55,7 düzeyinde olmuştur.

2004 yılından sonra sektörde duran varlıkların daha hızlı arttığı gözlenmektedir. Bu artış, sektörde yatırımların arttığı, emek yerine bir ölçüde sermayenin (makine-teçhizat) ikame edildiği şeklinde yorumlanabilir.

2.8.8. Özkaynaklar (Özsermaye)

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 21 firmanın 1999-2008 döneminde özsermayesinde yaşanan gelişmeler yıllar itibariyle cari fiyatlarla Tablo 138'de verilmiştir.

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamındaki firmaların özsermayesi, 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla

yaklaşık 9 kat artmıştır. Bu sektörde de özsermaye artışının büyük bölümü, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 1999-2004 döneminde olmuştur. Sanayi dalında özsermaye, 1999-2004 döneminde 6,6 kat artarken; artış, 2004-2008 döneminde %30,6 düzeyinde kalmıştır.

Yeniden değerlendirme ve 2003-2004 yıllarında yapılan enflasyon düzeltmesi sonucu özsermaye artışı, işletmelere yeni reel kaynak sağlamamakta, artış hesaben düzeltme yolu ile olmaktadır.

Sanayi dalında özsermaye artışının önemli bölümünün hesaben olmasına karşın, yine de özsermaye artış hızı, varlık artış hızının gerisinde kalmış; özsermayenin varlık finansmanındaki payı inceleme döneminde %34,4'ten %32,8'e gerilemiştir.

Tablo 138. Özkaynaklar (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Özkaynaklar (TL)	Yıllık Değişim	
		Değişim (TL)	Değişim Oranı (%)
1999	584.147.789	-	-
2000	971.512.201	387.364.412	66,3
2001	1.251.885.628	280.373.427	28,9
2002	2.053.540.862	801.655.234	64,0
2003	2.862.988.966	809.448.104	39,4
2004	4.465.661.730	1.602.672.764	56,0
2005	4.668.535.267	202.873.537	4,5
2006	5.051.906.074	383.370.807	8,2
2007	5.378.594.151	326.688.077	6,5
2008	5.835.169.445	456.575.294	8,5

2.8.9. Devir Hızları

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 21 firma ile sınırlı olarak, özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızları ve devir hızlarında 1999-2008 dönemindeki gelişmeler yıllar itibariyle Tablo 139'da verilmiştir.

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde, finansal verimlilik ya da etkinlik ölçüleri olarak kullanılan devir hızlarında inceleme

Tablo 139. Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
1999	3,63	1,25	1,59
2000	3,54	1,25	1,56
2001	4,32	1,23	1,48
2002	3,86	1,19	1,45
2003	3,60	1,29	1,62
2004	3,35	1,31	1,70
2005	3,45	1,26	1,65
2006	4,03	1,33	1,75
2007	3,87	1,30	1,75
2008	3,85	1,26	1,79

döneminde belirgin bir değişme görülmemiştir. Özsermaye devir hızı, sektörde özsermayenin göreceli olarak yavaş artması sonucu, hafifçe yılda 3,63 kezden 3,85'e yükselirken, varlık devir hızı hemen hemen değişmemiş; inceleme döneminin başında 1,25 kez iken, inceleme döneminin son yılı 2008'de de 1,26 olmuştur.

Ekonomide, yavaşlamış olsa da fiyat artışı sürmekte; buna karşın, 2004 sonrası enflasyon düzeltilmesi yapılmamaktadır. Etkinlik, verimlilik artmasa bile, enflasyon düzeltilmesi yapılmaması nedeniyle, 2004 yılı sonunda varlık devir hızında artış olması beklenirdi.

İşletme sermayesi devir hızı 1,59'dan 1,79'a yükselmiştir. İnceleme kapsamındaki firmalar, 1999 yılında 230 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, bu süreyi 2008 yılında 204 güne indirmişlerdir. Sanayi dalında işletme sermayesi devir hızı artarken, varlık devir hızının değişmemesi duran varlık yatırımlarının arttığı; işletme sermayesi kullanım gününün uzunluğu da emek yoğun teknolojinin göstergesi olarak yorumlanabilir.

2.8.10. Kar ve Karlılık

2.8.10.1. Toplam Kar

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 21 firmanın toplu, birleştirilmiş karında cari ve sabit fiyatlarla gelişmeler Tablo 140'da verilmiştir.

Tablo 140. Toplam Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	197.713.912	197.713.912	-	-
2000	297.849.379	209.948.105	50,6	6,2
2001	187.028.615	81.196.095	-37,2	-61,3
2002	671.498.965	195.963.015	259,0	141,3
2003	921.535.077	217.326.686	37,2	10,9
2004	914.450.966	204.511.412	-0,8	-5,9
2005	975.819.409	207.095.838	6,7	1,3
2006	1.038.850.597	200.900.919	6,5	-3,0
2007	861.955.575	156.966.955	-17,0	-21,9
2008	609.552.466	100.759.459	-29,3	-35,8

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamındaki firmaların toplu karı 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 3,1 kat artarken, sabit fiyatlarla %49 oranında azalmıştır.

Toplu karın azalışında, karın sabit fiyatla 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla %21,9 ve %35,8 oranlarında düşüşü etkili olmuştur. Sanayi dalında toplu karın azalışı, öz sermaye artışını da kısıtlamıştır.

2.8.10.2. Karlılık Oranları

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 21 firma ile sınırlı olarak 1999-2008 döneminde özsermaye karlılığı (mali rantabilite), satış karlılığı (satış rantabilitesi) ve ekonomik karlılık oranlarındaki gelişmeler Tablo 141'de verilmiştir.

Tablo 141. Karlılık Oranları

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar / Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Aktif Toplamı)
1999	33,8	9,3	22,0
2000	30,7	8,7	22,1
2001	14,9	3,5	13,5
2002	32,7	8,5	20,6
2003	32,2	8,9	21,8
2004	20,5	6,1	20,4
2005	20,9	6,1	17,8
2006	20,6	5,1	18,7
2007	16,0	4,1	15,1
2008	10,4	2,7	13,9

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamındaki karlılık oranları, azalan toplu kara paralel olarak 1999-2008 döneminde düşüş eğilimi göstermiş, ekonomik karlılık dışında, en düşük düzeylerine 2008 yılında inmişlerdir.

İnceleme döneminde özsermaye karlılığı %33,8'den %10,4'e, satış karlılığı %9,3'den %2,7'ye, ekonomik karlılık da %22'den %13,9'a düşmüştür. 2008 yılındaki karlılık oranları, 2001 kriz yılının dahi altında bulunmaktadır. Yalnız ekonomik karlılık 2001 yılında %13,5 olarak, 2008 düzeyi olan %13,9'un hafifçe altında oluşmuştur.

2.8.11. İstihdam

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 21 firmada ücretle çalışanların sayısında 1999-2008 dönemindeki gelişmeler, yıllar itibarıyla Tablo 142'de verilmiştir.

Tablo 142. Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışan Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		Değişim (Kişi)	Değişim Oranı (%)
1999	29.586	-	-
2000	29.252	-334	-1,1
2001	26.612	-2.640	-9,0
2002	26.992	380	1,4
2003	28.559	1.567	5,8
2004	32.717	4.158	14,6
2005	34.337	1.620	5,0
2006	36.736	2.399	7,0
2007	37.095	359	1,0
2008	38.907	1.812	4,9

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, ücretle çalışanların sayısı 1999-2008 döneminde %31,5 oranında artmıştır. Artış hızı 231 büyük firma ortalamasının üstünde olduğundan, sanayi dalının istihdamdaki payı %9,5'ten %11'e yükselmiştir. Veriler, sanayi dalının emek yoğun olduğunu göstermektedir. Bu nedenle sanayi dalının istihdam yaratma etkisi yüksek görülmektedir.

2.8.12. Verimlilik

Araştırmada çalışan kişi başına üretimden satış, satış hasılatı, elde edilen net bilanço karı ve yaratılan net katma değer verimlilik ölçüleri olarak kullanılmıştır. Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler sanayi dalında 1999-2008 döneminde bu tanımdaki verimlilik ölçülerinde gelişmeler, inceleme kapsamındaki 21 firma ile sınırlı olarak, Tablo 143 ve Tablo 144'te özetlenmiştir.

Tablo 143. Çalışan Kişi Başına Üretimden Satış ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satış (TL)		Satış Hasılatı (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	62.095	62.095	71.760	71.760
2000	98.218	69.232	117.654	82.932
2001	172.159	74.741	203.295	88.258
2002	254.177	74.176	293.850	85.754
2003	302.468	71.331	360.600	85.041
2004	371.528	83.090	457.496	102.316
2005	381.135	80.887	469.679	99.679
2006	454.148	87.827	553.955	107.128
2007	456.218	83.080	561.526	102.257
2008	464.512	76.784	577.178	95.408

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamındaki firmalarda 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına üretimden satışlar %23,7 oranında artarak 2008 yılında 76.784 TL'ye yükselmiştir. İnceleme döneminde sanayi dalında çalışan kişi başına üretimden satış, sabit fiyatla 87.827 TL olarak en yüksek düzeyine 2006 yılında ulaşmıştır.

Sanayi dalında 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına satış hasılatı, sabit fiyatla %33 oranında artarak 2008 yılında 95.408 TL'ye ulaşmıştır. Sanayi dalında çalışan kişi başına satış hasılatının sabit fiyatla ulaştığı en yüksek düzey 107.128 TL olarak yine 2006 yılı olmuştur.

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 21 firmada 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına elde edilen net kar ve yaratılan net katma değer yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 144'te verilmiştir.

Tablo 144. Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	6.683	6.683	12.634	12.634
2000	10.182	7.177	20.753	14.629
2001	7.028	3.051	22.447	9.745
2002	24.878	7.260	51.001	14.884
2003	32.268	7.610	61.047	14.397
2004	27.950	6.251	71.264	15.938
2005	28.419	6.031	66.283	14.067
2006	28.279	5.469	78.077	15.099
2007	23.236	4.231	65.307	11.893
2008	15.667	2.590	63.509	10.498

Sanayi dalında çalışan kişi başına sağlanan net kar, 1999-2008 döneminde sabit fiyatla %61,2 oranında azalarak, 2008 yılında en düşük düzeyi olan 2.590 TL'ye kadar gerilemiştir. Çalışan kişi başına elde edilen kar inceleme döneminde en yüksek düzeyine 7.610 TL olarak 2003 yılında ulaşmıştır.

Çalışan kişi başına yaratılan net katma değerde 1999-2008 döneminde reel olarak %16,9 oranında azalarak 10.498 TL'ye inmiştir. Sanayi dalında çalışan kişi başına yaratılan net katma değer, sabit fiyatla en yüksek düzeyine 15.938 TL olarak 2004 yılında ulaşmıştır.

2.8.13. Sektörel Özet Bulgular

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 21 firmanın 1999-2008 döneminde faaliyet sonucuna ilişkin bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, 1999-2008 döneminde 231 büyük firma kapsamında göreceli olarak gerileyen bir sanayi dalıdır. Sanayi dalının 231 büyük firma kapsamında payı, üretimden satışlarda %12,9'dan %10,2'ye; satış hasılatında %12'den %10,6'ya, dışsatımda USD bazında %17,6'dan %13,7'ye, net katma değerde

%14,7'den %11,2'ye, toplu karda %16,2'den %6,8'e gerilemiş; yalnız istihdamda %9,5'ten %11'e yükselmiştir.

Sanayi dalında 1999-2008 döneminde sabit fiyatla üretimden satışlar %62,6, satış hasılatı %74,8, yaratılan net katma değer %9,2, dışsattım cari USD değeri ile 5,1 kat, çalışan kişi sayısı olarak %31,5 oranlarında artmış; toplu kar ise sabit fiyatla %49 oranında azalmıştır.

Sanayi dalında 1999-2008 döneminde yıllık ortalama artış hızları, üretimden satışlarda %5,5, satış hasılatında %6,4, dışsattımda %19,7, yaratılan net katma değerde %1, çalışan kişi sayısında %3,1 olmuş; istihdam dışında artış hızları, genelde 231 büyük firma ortalamasının altında kalmıştır.

Sanayi dalında inceleme döneminde Üretimden Satışlar / Satış Hasılatı oranı %82,1 olarak 231 büyük firma geneli düzeyindedir. Üretimden Satışlar / Satış Hasılatı oranı sanayi dalındaki firmaların, üretim faaliyetleri yanı sıra ticari faaliyetleri olduğunu da göstermektedir.

Sanayi dalında İhracat / Satış Hasılatı oranı inceleme döneminde %26,6'dan %38,6'ya yükselmiş, ortalama ise %39 olmuştur. Sanayi dalı, önemli ölçüde dış pazarlara ihracat yapmakta, İhracat / Satış Hasılatı oranı 231 büyük firma genelinin üstünde bulunmaktadır.

Sanayi dalında yaratılan net katma değerün üretim faktörleri arasında dağılımı değişmiş; ücretin payı %56'dan %70,1'e, milli gelir anlamındaki karın payı %7'den %17,7'ye yükselirken, ödenen faizin payı %36,6'dan %12,2'ye gerilemiştir. İnceleme döneminde ödenen ücret, 1999 ve 2008 yılları arasında %36,8 oranında artmış, çalışan kişi başına reel ücret artışı inceleme döneminde %4 düzeyinde kalmıştır.

Sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı %69'dan %75,8'e yükselmiş, dönem ortalaması ise %73,6 olmuştur. Oranın yüksekliği sektör ürünleri üzerinde dolaylı vergi yükünün azlığını ve inceleme döneminde daha da hafiflediğini göstermektedir. Sanayi dalının yatırım malı üretmesi ve ihracata dönük oluşu, dolaylı vergi yükünün düşük düzeyde kalmasına yol açmaktadır.

Sanayi dalında üretimde dikey tamlama oranı %25,5'ten %14,6'ya düşmüş, ortalama %20 olmuştur. Oranın düşük olması ve düşme eğilimi göstermesi, sektörün işletme içi fiziki girdi üretmek yerinde montaj ağırlıklı üretim yaptığını göstermektedir.

Sanayi dalında toplam varlıklar (net aktif) cari fiyatlarla 9,5 kat artmış, ancak duran varlıklar (sabit değerler) dönen varlıklardan (işletme sermayesinden) daha hızlı artmış olduğundan varlık yapısı değişmiş; dönen varlıkların payı %79'dan %70'e gerilerken, duran varlıkların payı %21'den %30'a yükselmiştir. Sanayi dalının varlık yapısı ve çalışan sayısındaki artışlar, sektörün emek yoğun olduğunu göstermektedir.

Sanayi dalında özsermaye cari fiyatlarla yaklaşık 9 kat artmış, artış hızının varlık artış hızının hafifçe gerisinde kalması sonucu, varlık finansmanında özkaynak katkısı %34,4'ten %32,8'e gerilemiştir.

Finansal verimliliği veya faaliyet etkinliğini gösteren devir hızları belirgin bir değişim göstermemiştir. Yılda kez olarak özsermaye devir hızı 3,63'ten 3,85'e, işletme sermayesi devir hızı 1,59'dan 1,79'a yükselirken, varlık devir hızı inceleme dönemi başı ve sonu itibarıyla sırasıyla 1,25 ve 1,26 olarak değişim göstermemiştir. Firmalar, 1999 yılında 230 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, bu süre 2008 yılında 204 güne inmiştir.

Sanayi dalının toplu karı 1999-2008 döneminde sabit fiyatla %49 oranında azalmış, özsermaye karlılığı %33,8'den %10,4'e, satış karlılığı %9,3'ten %2,7'ye, ekonomik karlılık da %22'den %13,9'a gerilemiştir.

Sanayi dalında ücretle çalışan sayısı %31,5 oranında artışla, 231 firma genelinin üstünde artış göstermektedir.

İşgücü verimliliği açısından, çalışan kişi başına sabit fiyatlarla üretimden satış %23,7, satış hasılatı %33,7 oranlarında artarken; elde edilen net kar %61,2, yaratılan net katma değer de %16,9 oranlarında azalmıştır.

Sektör, emek yoğun, montaj ağırlıklı üretim yapan, satışları içinde dışsattımın payı göreceli olarak yüksek, 231 büyük firma içinde istihdam dışında ağırlığı azalan ve karlılığı gerileyen bir sınai görüntüsü vermektedir.

2.9. TAŞIT ARAÇLARI SANAYİ

2.9.1. Genel Değerlendirme

Taşıt Araçları Sanayi'nde 1999-2008 döneminde inceleme kapsamına 22 firma girmektedir.

Alt sektörlerde inceleme kapsamına giren firmaların, 2008 yılı itibariyle 231 büyük firma kapsamında çeşitli ölçülere göre payı; firma sayısı olarak %9,5, üretimden satışlarda cari fiyatlarla %14,1, sabit fiyatlarla (1999 fiyatlarıyla) %20,6, satış hasılatında cari fiyatlarla %14,3, sabit fiyatlarla %20,9, dışsatımda USD bazında %29,2, yaratılan net katma değerde %18,4, toplam karda %15,1 ve istihdamda %18,6 düzeyindedir.

Taşıt Araçları Sanayi 231 büyük firma kapsamında 1999-2008 döneminde hızlı gelişen bir sektör olmuştur.

Bu dönemde sektörün payı; üretimden satışlarda %11,6'dan %14,1'e, satış hasılatında %11,3'den %14,3'e, USD bazında dışsatımda %19,6'dan %29,2'ye, yaratılan net katma değerde %8,7'den %18,4'e, toplam karda %7,7'den %15,1'e ve istihdamda da %11,3'ten %18,6'ya yükselmiştir.

2.9.2. Üretimden Satışlar

Taşıt Araçları Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 22 firmanın 1999-2008 dönemindeki üretimden satışları, cari ve sabit fiyatlarla yıllar itibariyle Tablo 145'te gösterilmiştir.

Tablo 145. Taşıt Araçları Sanayinde Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	1.652.737.345	1.652.737.345	-	-
2000	3.270.428.213	2.229.336.803	97,9	34,9
2001	4.129.365.867	1.721.299.894	26,3	-22,8
2002	6.457.227.552	1.724.378.897	56,4	0,2
2003	10.678.468.108	2.275.276.388	65,4	31,9
2004	16.744.608.507	3.349.799.906	56,8	47,2
2005	17.562.698.867	3.438.475.204	4,9	2,6
2006	20.693.018.132	3.887.886.693	17,8	13,1
2007	23.937.897.899	4.531.581.653	15,7	16,6
2008	24.945.573.091	4.792.810.104	4,2	5,8

Taşıt Araçları Sanayi'nde inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak üretimden satışlar cari fiyatlarla 14,1 kat, sabit fiyatlarla da %190 oranında artmıştır.

Sanayi dalında 1999-2008 döneminde üretimden satışlar, sabit fiyatla yılda ortalama %12,5 oranında artmış olup; artış 231 büyük firma ortalamasının çok üstünde gerçekleşmiştir.

Sanayi dalında üretimden satışlar 2001 kriz yılı dışında sürekli artış göstermiş; en yüksek tutara da, en azından kriz işletmelerinin gözlemlendiği, 2008 yılında ulaşmıştır. Sanayi dalında en hızlı üretimden satış artışı 2004 yılında %47,2 olarak gerçekleşmiştir.

2.9.3. Satış Hasılatı

Taşıt Araçları Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 22 firmanın 1999-2008 döneminde satış hasılatı yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 146'da gösterilmiştir.

Tablo 146. Taşıt Araçları Sanayinde Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	1.996.879.126	1.996.879.126	-	-
2000	3.926.270.405	2.676.401.542	96,6	34,0
2001	4.709.781.775	1.963.242.574	20,0	-26,6
2002	7.493.970.865	2.001.237.390	59,1	1,9
2003	12.572.348.108	2.678.808.094	67,8	33,9
2004	19.985.027.382	3.998.053.631	59,0	49,2
2005	20.884.465.926	4.088.820.219	4,5	2,3
2006	24.484.945.661	4.600.329.145	17,2	12,5
2007	28.076.141.797	5.314.975.007	14,7	15,5
2008	30.154.270.724	5.793.560.761	7,4	9,0

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarda 1999-2008 döneminde Üretimden Satışlar / Satış Hasılatı oranının %84,6; başka bir ifade ile satış hasılatının üretimden satışlardan %18,2 oranında fazla oluşu, firmalarda üretim faaliyeti dışında ticari faaliyetin de olduğunu göstermektedir.

Bu nedenle satış hasılatı ile üretimden satışlar arasında farklar oluşmaktadır. Bununla beraber üretimden satışla, satış hasılatı artışı arasında hemen hemen fark bulunmamaktadır.

Nitekim, sektörde satış hasılatı cari fiyatlarla 14,2 kat artarken, sabit fiyatlarla artış da %190,1 oranında olmuştur.

Sanayi dalında yıllık ortalama satış hasılatı artışı %12,6 gibi yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Sanayi dalında satış hasılatı 2001 yılı dışında sürekli artış göstermiş; en yüksek tutara 2008; en hızlı yıllık artış hızına da %49,2 olarak 2004 yılında ulaşmıştır.

2.9.4. İhracat

Taşıt Araçları Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 22 firmanın 1999-2008 döneminde cari USD değeri ile ihracatı ve ayrıca İhracat / Satış Hasılatı oranındaki gelişmeler Tablo 147'de gösterilmiştir.

Tablo 147. Taşıt Araçları Sanayinde İhracat

Yıllar	İhracat (Bin ABD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
1999	1.485.291	-	31,4
2000	1.474.163	-0,7	23,6
2001	2.324.173	57,7	60,3
2002	2.841.815	22,3	57,7
2003	4.112.437	44,7	48,8
2004	5.983.010	45,5	42,9
2005	6.652.458	11,2	42,9
2006	8.633.205	29,8	50,8
2007	12.121.685	40,4	56,1
2008	14.482.781	19,5	61,5

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak 1999-2008 döneminde dışsatım cari USD değeri ile yaklaşık 8,6 kat artmış, yıllık ortalama artış hızı %29 dolayında olmuştur.

Sanayi dalında İhracat / Satış Hasılatı oranı inceleme döneminde ortalama %47,6 gibi yüksek düzeyde olup, 1999 yılındaki %31,4'ten, 2008 yılında %61,5'e yükselmiştir.

Sanayi dalında inceleme döneminde en yüksek İhracat / Satış Hasılatı oranı sırasıyla %60,3 ve %61,5 olarak kriz yılları olan 2001 ve 2008 yıllarında gözlenmiştir.

Kriz yıllarında İhracat / Satış Hasılatı oranının yüksek düzeye yükselmesi, sanayi dalının iç pazarının daraldığı yıllarda dış pazarlara yöneldiğini göstermektedir.

2.9.5. Katma Değer

2.9.5.1. Net Katma Değer

Taşıt Araçları Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 22 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değerinde yıllar itibariyle gelişmeler, cari ve sabit fiyatlarla Tablo 148'de verilmiştir.

Tablo 148. Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	218.805.364	218.805.364	-	-
2000	663.457.358	452.255.732	203,2	106,7
2001	477.629.793	199.096.941	-28,0	-56,0
2002	874.984.759	233.661.466	83,2	17,4
2003	1.930.343.112	411.300.952	120,6	76,0
2004	2.915.816.418	583.316.209	51,1	41,8
2005	2.711.879.111	530.939.416	-7,0	-9,0
2006	3.115.217.952	585.299.561	14,9	10,2
2007	4.066.392.490	769.791.470	30,5	31,5
2008	4.054.080.289	778.913.233	-0,3	1,2

Taşıt Araçları Sanayi'nde inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak, yaratılan net katma değer cari fiyatlarla 17,5 kat artarken, sabit fiyatlarla artış %255,7 oranında gerçekleşmiştir. Sanayi dalında yaratılan net katma değer, kriz yılı 2001 yılı ile 2005 yılı dışında inceleme döneminde sürekli artış göstermiş, yıllık ortalama %14,4 oranında artışla en yüksek düzeyine 2008 yılında ulaşmıştır.

Sanayi dalında yaratılan net katma değer sabit fiyatla 2001 yılında %56 oranında azalması 2008 yılında ise %1,2 oranında artması, sanayi dalının konjonktürel duyarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Konjonktürel duyarlılığına karşın Taşıt Araçları Sanayi, 1999-2008 döneminde 231 büyük firmanın performansını belirleyici ve sürükleyici alt sektörü olmuştur.

2.9.5.1.1. Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Taşıt Araçları Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 22 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve kar olarak bölüşümü ve bu bölüşümde oluşan değişimler yıllar itibariyle Tablo 149'da verilmiştir.

Tablo 149. Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)
1999	225.155.944	-	102,9	90.076.278	-	41,2	4.265.301	-	1,9	-100.692.159	-	-46,0
2000	273.385.171	21,4	60,4	57.404.315	-36,3	12,7	3.227.519	-24,3	0,7	118.238.728	-217,4	26,1
2001	234.448.178	-14,2	117,8	111.345.972	94,0	55,9	3.209.367	-0,6	1,6	-149.906.576	-226,8	-75,3
2002	206.952.612	-11,7	88,6	74.800.721	-32,8	32,0	1.096.942	-65,8	0,5	-49.188.810	-67,2	-21,1
2003	225.983.664	9,2	54,9	29.755.039	-60,2	7,2	1.441.294	31,4	0,4	154.120.955	-413,3	37,5
2004	270.805.759	19,8	46,4	41.368.391	39,0	7,1	1.596.538	10,8	0,3	269.545.522	74,9	46,2
2005	300.744.816	11,1	56,6	25.547.982	-38,2	4,8	-	-	0,0	204.646.618	-24,1	38,5
2006	325.351.647	8,2	55,6	30.405.482	19,0	5,2	-	-	0,0	229.542.432	12,2	39,2
2007	413.431.849	27,1	53,7	28.398.919	-6,6	3,7	-	-	0,0	327.960.702	42,9	42,6
2008	463.430.369	12,1	59,5	61.870.678	117,9	7,9	-	-	0,0	253.612.185	-22,7	32,6

Sanayi dalı, inceleme döneminin ilk yılında toplu olarak bilanço karı elde etmiş olmasına karşın; kar, esas olarak faaliyet dışı işlemlerden, transfer niteliğinde gelirlerden kaynaklandığından, milli gelir anlamında kar değil zarar söz konusu olmuştur. Bu nedenle 1999 yılında net katma değer hesabındaki kar eksi gözükmemekte, faiz bir yana bırakıldığında dahi, sadece ödenen ücretler, net katma değeri aşmaktadır.

1999-2008 döneminde net katma değer in üretim faktörleri arasındaki dağılımı değişmiş, ücretin payı %102,9'dan %59,5'e, faizin payı %41,2'den %7,9'a gerilerken; milli gelir anlamındaki karın payı eksi %46'dan artı %32,6'ya yükselmiştir. İnceleme döneminde genel eğilim de ücret ve faizin payının azalması, milli gelir anlamındaki karın payının artması yönünde olmuştur.

İnceleme döneminde ödenen toplam ücret, sabit fiyatla %105,8 oranında artmıştır. Aynı dönemde ücretle çalışan sayısında %88,1 oranında artış dikkate alındığında, ücretle çalışan kişi başına reel ücret artışı %9,4 olarak hesaplanmaktadır.

2.9.5.2. Brüt Katma Değer

Taşıtl Araçları Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 22 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı brüt katma değer cari ve sabit fiyatlarla ve bu dönemde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranındaki yıllar itibariyle gelişmeler Tablo 150'de gösterilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak yaratılan net katma değer 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 12,9 kat artarken, sabit fiyatlarla %168,2 oranında artmış, yıllık ortalama artış hızı %11,6 olmuştur. Sanayi dalında net katma değer, brüt katma değerden daha hızlı artmış, 1999-2008 döneminde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı %58,1'den %77,1'e yükselmiş, dönem ortalaması da %66 olmuştur.

Tablo 150. Taşıtl Araçları Sanayinde Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Net Katma Değer / Brüt Katma Değer (%)
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	
1999	376.772.444	376.772.444	58,1
2000	988.392.813	673.752.894	67,1
2001	929.212.558	387.336.344	51,4
2002	1.710.715.042	456.840.168	51,1
2003	2.962.033.272	631.124.642	65,2
2004	3.993.156.100	798.840.649	73,0
2005	3.958.297.161	774.966.692	68,5
2006	4.138.944.261	777.641.338	75,3
2007	5.598.568.612	1.059.841.215	72,6
2008	5.259.359.527	1.010.484.361	77,1

Sanayi dalının ihracata dönük oluşu, ihracatta vergi, resim, harç istisnasından yararlanma ve vergi iadesi uygulamaları sektörde ortalama dolaylı vergi yükünü hafifletmektedir. Nitekim, sektörde İhracat / Satış Hasılatı oranı yükseldikçe, Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı da yükselmiştir.

2.9.6. Dikey Tamlama

Araştırmada üretimde dikey tamlama (entegrasyon) derecesi Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı ile ölçülmektedir. Taşıtl Araçları Sanayi'nde 22 firma ile sınırlı olarak 1999-2008 döneminde Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı yıllar itibariyle Tablo 151'de gösterilmiştir.

Tablo 151. Taşıtl Araçları Sanayinde Dikey Tamlama

Yıllar	Brüt Katma Değer / Satışlar (%)
1999	18,9
2000	25,2
2001	19,7
2002	22,8
2003	23,6
2004	20,0
2005	19,0
2006	16,9
2007	19,9
2008	17,4

Sanayi dalında Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey bütünleşme derecesi 1999-2008 döneminde ortalama %20,3 olup; inceleme döneminin başlangıç ve son yılları itibariyle sırasıyla %18,9 ve %17,4 olarak belirgin bir değişim göstermemiştir.

Sanayi dalında üretimde dikey tamlama derecesinin düşük oluşu işletmelerin ana fiziki girdileri üretmek yerine işletme dışından, çoğunluk da yurtdışından sağladıklarını göstermektedir.

Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranının düşüklüğü, sektörün montaj karakterli üretim yaptığının göstergesi olmaktadır.

2.9.7. Varlıklar (Aktifler)

Taşıtl Araçları Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 22 firmanın 1999-2008 döneminde net aktiflerinde, dönen varlıklarında ve duran varlıklarında gelişmeler yıllar itibariyle cari fiyatlarla Tablo 152'de verilmiştir.

Tablo 152. Varlık Yapısı (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)
1999	1.548.713.500	-	991.009.039	-	557.704.461	-
2000	2.494.932.264	61,1	1.559.778.142	57,4	935.154.122	67,7
2001	4.321.089.066	73,2	2.415.839.044	54,9	1.905.250.022	103,7
2002	7.057.937.128	63,3	3.195.220.942	32,3	3.862.716.186	102,7
2003	8.619.080.347	22,1	4.303.584.948	34,7	4.315.495.399	11,7
2004	11.324.664.594	31,4	6.360.419.620	47,8	4.964.244.974	15,0
2005	11.661.652.739	3,0	6.707.002.567	5,4	4.954.650.172	-0,2
2006	13.319.887.434	14,2	7.481.681.514	11,6	5.838.205.920	17,8
2007	15.278.979.797	14,7	8.838.976.680	18,1	6.440.003.117	10,3
2008	17.192.962.353	12,5	9.657.316.984	9,3	7.535.645.369	17,0

Taşıt Araçları Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 22 firmanın toplam varlıkları cari fiyatlarla 10,1 kat artmıştır. Bu kapsamda sektörde dönen varlıklar cari fiyatlarla 8,7 kat artarken, duran varlıklar 12,5 kat artmıştır. Varlık gruplarının artış hızlarının farklı oluşu, sanayi dalının varlık yapısını 1999-2008 döneminde değiştirmiş; varlıklar içinde dönen varlıkların payı %64'ten %56,2'ye gerilerken, duran varlıkların payı %36'dan %43,8'e yükselmiştir.

2.9.8. Özkaynaklar (Özsermaye)

Taşıt Araçları Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 22 firmanın 1999-2008 döneminde özsermayesinde gelişmeler, yıllar itibariyle cari fiyatlarla Tablo 153'te gösterilmiştir.

Tablo 153. Özkaynaklar (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Özkaynaklar (TL)	Yıllık Değişim	
		Değişim (TL)	Değişim Oranı (%)
1999	549.851.326	-	-
2000	1.012.133.101	462.281.775	84,1
2001	1.347.495.514	335.362.413	33,1
2002	1.972.566.162	625.070.648	46,4
2003	3.622.342.288	1.649.776.126	83,6
2004	5.905.116.879	2.282.774.591	63,0
2005	5.674.112.495	-231.004.384	-3,9
2006	6.586.771.646	912.659.151	16,1
2007	7.186.982.015	600.210.369	9,1
2008	7.286.065.113	99.083.098	1,4

Sanayi dalında, inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak özsermaye, 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 12,2 kat artmıştır. Özsermaye artışı, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 1999-2004 döneminde hesaben 9,7 kat artmıştır. Yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapılmadığı 2004 sonunda ise özsermaye artışı %28,4 düzeyinde kalmıştır. Sanayi dalında da, özsermaye artışı, büyük ölçüde yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinden kaynaklandığından reel ilave bir kaynak sağlamamıştır. Özsermaye, hesaben de olsa cari fiyatlarla toplam varlıklardan daha hızlı

arttığından, varlık finansmanında özkaynak katkısı %35,5'ten %42,4'e yükselmiştir.

2.9.9. Devir Hızları

Taşıt Araçları Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 22 firmanın özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızları ve devir hızlarındaki yıllar itibariyle değişimler Tablo 154'te gösterilmiştir.

Tablo 154. Taşıt Araçları Sanayinde Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
1999	3,63	1,29	2,01
2000	3,88	1,57	2,52
2001	3,50	1,09	1,95
2002	3,80	1,06	2,35
2003	3,47	1,46	2,92
2004	3,38	1,76	3,14
2005	3,68	1,79	3,11
2006	3,72	1,84	3,27
2007	3,91	1,84	3,18
2008	4,14	1,75	3,12

Araştırmada finansal verimlilik veya faaliyet etkinliği göstergeleri olarak kullanılan devir hızları, sektörde inceleme döneminde belirgin biçimde yükselmiştir. Yılda kez olarak özsermaye devir hızı 3,63'ten 4,14'e, varlık devir hızı 1,29'dan 1,75'e ve işletme sermayesi devir hızı da 2,01'den 3,12'ye yükselmiştir. Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalar 1999 yılında yaklaşık 182 günlük işletme sermayesi ile çalışırken veya döngü süresi 182 gün iken, 2008 yılında bu süreyi 117 güne kadar indirmişlerdir. Sanayi dalında finansal verimlilik, faaliyet etkinliği, inceleme döneminde belirgin biçimde artmıştır.

2.9.10. Kar ve Karlılık

2.9.10.1. Toplam Kar

Taşıt Araçları Sanayi'nde 1999-2008 döneminde toplu net karda yıllar itibariyle değişimler cari ve sabit fiyatlarla inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak Tablo 155'te verilmiştir.

Tablo 155. Taşıt Araçları Sanayinde Toplam Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	93.603.841	93.603.841	-	-
2000	387.642.148	264.242.127	314,1	182,3
2001	171.668.349	71.558.859	-55,7	-72,9
2002	85.394.458	22.804.276	-50,3	-68,1
2003	1.083.628.952	230.890.362	1.169,0	912,5
2004	1.610.386.756	322.161.811	48,6	39,5
2005	1.086.104.775	212.640.686	-32,6	-34,0
2006	1.319.144.079	247.846.045	21,5	16,6
2007	1.725.944.654	326.731.243	30,8	31,8
2008	1.362.815.750	261.838.727	-21,0	-19,9

Sanayi dalında, inceleme kapsamında firmalarda 1999-2008 döneminde toplu kar, 2008 yılında önemli boyutta kar azalmasına karşın, cari fiyatlarla 13,7 kat artarken, sabit fiyatla da %179,7 oranında artmıştır. Sanayi dalında toplu kar sabit fiyatla en yüksek düzeyine 2007 yılında ulaşmışsa da, izleyen yılda %19,9 oranında azalış göstermiştir.

Sanayi dalında bilanço karı ile milli gelir anlamında kar arasında bazı yıllar önemli farklar bulunmaktadır. Örneğin; sektör, 1999, 2001 ve 2002 yıllarında toplu bilanço karı elde etmiş olmasına karşın, milli gelir anlamındaki kar anılan yıllarda eksidir.

2.9.10.2. Karlılık Oranları

Taşıt Araçları Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 22 firmanın karlılık oranları, özsermaye karlılığı, satış karlılığı ve ekonomik karlılık oranları, 1999-2008 döneminde yıllar itibariyle Tablo 156'da verilmiştir.

Tablo 156. Taşıt Araçları Sanayinde Karlılık Oranları

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar / Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Aktif Toplamı)
1999	17,0	4,7	14,1
2000	38,3	9,9	26,6
2001	12,7	3,6	11,1
2002	4,3	1,1	12,4
2003	29,9	8,6	22,4
2004	27,3	8,1	25,7
2005	19,1	5,2	23,3
2006	20,0	5,4	23,4
2007	24,0	6,1	26,6
2008	18,7	4,5	23,6

Sanayi dalında toplam kar 2008 yılında cari fiyatlarla %21 oranında azalmış olduğundan karlılık oranları inceleme dönem başı ve dönem sonu itibariyle, ekonomik karlılık dışında önemli farklılık göstermemektedir. Özsermaye karlılığı %17'den hafifçe %18,7'ye yükselirken; satış karlılığı sırasıyla %4,7 ve %4,5 olarak belirgin bir değişime göstermemiş; ekonomik karlılık ise %14,1'den

%23,6'ya yükselmiştir. Ekonomik karlılığın bu denli yüksek olmasının nedeni, sanayi dalında 1999 yılında milli gelir anlamındaki karın eksi olması nedeniyle yaratılan net katma değer düşük olmasıdır.

Sanayi dalı inceleme döneminde en yüksek karlılık oranlarına; özsermaye karlılığında %38,3, satış karlılığında %9,9 olarak 2000 yılında ve ekonomik karlılıkta da %26,6 olarak 2000 ve 2007 yıllarında ulaşmıştır.

2.9.11. İstihdam

Taşıt Araçları Sanayi'nde inceleme kapsamındaki 22 firmada ücretle çalışanların sayısında 1999-2008 döneminde gelişmeler, yıllar itibariyle Tablo 157'de gösterilmiştir.

Tablo 157. Taşıt Araçları Sanayinde Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışan Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		Değişim (Kişi)	Değişim Oran (%)
1999	35.047	-	-
2000	37.671	2.624	7,5
2001	37.003	-668	-1,8
2002	34.612	-2.391	-6,5
2003	39.275	4.663	13,5
2004	46.466	7.191	18,3
2005	48.606	2.140	4,6
2006	52.636	4.030	8,3
2007	60.367	7.731	14,7
2008	65.909	5.542	9,2

Taşıt Araçları Sanayi'nde inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, 1999-2008 döneminde ücretle çalışan sayısı %88,1 oranında artmıştır. Sanayi dalında 2001 ve 2002 yılları dışında, inceleme döneminde yıllar itibariyle ücretle çalışanların sayısı artmıştır. İstihdamda en hızlı artış %18,3 oranındaki artışla 2004 yılında gerçekleşmiş; istihdamda yıllık ortalama artış hızı %7,3 olmuştur.

Sanayi dalında istihdam artışı %88,1 olarak 231 büyük firma geneli %14,2'nin çok üstünde olmuş; 231 büyük firma ortalamasını pozitif olarak etkilemiştir.

2.9.12. Verimlilik

Araştırmada ücretle çalışan kişi başına üretimden satış, satış hasılatı, elde edilen kar ve yaratılan katma değer verimlilik ölçüsü olarak kullanılmaktadır. Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarda bu tanımdaki verimlilik ölçülerine ilişkin 1999-2008 dönemi bulguları, iki ayrı tablo halinde, Tablo 158 ve Tablo 159 olarak düzenlenmiştir.

Tablo 158. Çalışan Kişi Başına Üretimden Satış ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satış (TL)		Satış Hasılatı (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	47.158	47.158	56.977	56.977
2000	86.816	59.179	104.225	71.047
2001	111.595	46.518	127.281	53.056
2002	186.560	49.820	216.514	57.819
2003	271.890	57.932	320.111	68.206
2004	360.363	72.091	430.100	86.043
2005	361.328	70.742	429.668	84.122
2006	393.134	73.864	465.175	87.399
2007	396.539	75.067	465.091	88.044
2008	378.485	72.719	457.514	87.902

Sanayi dalında 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına üretimden satış sabit fiyatla %54,2 oranında artarak 2008 yılında 72.719 TL olmuştur. Çalışan kişi başına üretimden satışın sabit fiyatla en yüksek düzeye ulaştığı yıl 2007 yılıdır.

Çalışan kişi başına satış hasılatı da inceleme döneminde sabit fiyatla %54,3 oranında artarak 2008 yılında 87.902 TL'ye yükselmiştir. İnceleme döneminde çalışan kişi başına satış hasılatının da en yüksek düzeye ulaştığı yıl, yine 2007 yılı olmuştur.

Taşıt Araçları Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 22 firmanın 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına elde edilen net bilanço karı ve yaratılan net katma değer, cari ve sabit fiyatlarla Tablo 159'da verilmiştir.

Sanayi dalında 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına net bilanço karı sabit fiyatla %48,7 oranında artarak 2008 yılında 3.973 TL'ye yükselmiştir. Çalışan kişi başına net bilanço karının sabit fiyatla en yüksek düzeye ulaştığı yıl 6.933 TL olarak 2004 yılı olmuştur.

Sanayi dalında çalışan kişi başına yaratılan net katma değer, 1999-2008 döneminde sabit fiyatla %89,2 oranında artarak 2008 yılında 11.818 TL olmuştur.

Tablo 159. Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	2.671	2.671	6.243	6.243
2000	10.290	7.014	17.612	12.005
2001	4.639	1.934	12.908	5.381
2002	2.467	659	25.280	6.751
2003	27.591	5.879	49.149	10.472
2004	34.657	6.933	62.752	12.554
2005	22.345	4.375	55.793	10.923
2006	25.062	4.709	59.184	11.120
2007	28.591	5.412	67.361	12.752
2008	20.677	3.973	61.510	11.818

Çalışan kişi başına yaratılan net katma değer, inceleme döneminde sabit fiyatla ulaştığı en yüksek düzeye ulaştığı yıl 12.752 TL olarak 2007 yılıdır.

Sanayi dalında çalışan kişi başına üretimden satış, satış hasılatı, elde edilen bilanço net karı ve yaratılan katma değerde belirgin artışlar, inceleme döneminde işgücü verimliliğindeki artışın göstergeleri olmaktadır.

2.9.13. Sektörel Özet Bulgular

Taşıt Araçları Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 22 firmanın 1999-2008 dönemine ilişkin faaliyet sonuçlarına ilişkin bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Taşıt Araçları Sanayi, 231 büyük firma kapsamında hızlı gelişen bir sektördür. 1999-2008 döneminde sanayi dalının inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak payları; üretimden satışlarda %11,6'dan %14,1'e, satış hasılatında %11,3'ten %14,3'e, USD bazında dışsatımda %19,6'dan %29,2'ye, yaratılan net katma değerde %8,7'den %18,4'e, toplu bilanço karında %7,7'den %15,1'e ve istihdamda da %11,3'ten %18,6'ya yükselmiştir.

İnceleme döneminde sektörde yıllık ortalama artış hızları; sabit fiyatla üretimden satışlarda ve satış hasılatında %12,5 ve %12,6, net katma değerde %14,4, dışsatımda cari USD değeri ile %29 ve istihdamda çalışan kişi sayısı olarak %7,3 oranında artmıştır.

Sanayi dalında Üretimden Satış / Satış Hasılatı oranı 1999-2008 döneminde %84,6 gibi göreceli olarak düşük bir düzeydedir. İnceleme kapsamındaki firmaların üretim dışında, ticari faaliyetleri, özellikle mamul dışsatımları olmakla beraber; inceleme döneminde üretimden satışlar ve satış hasılatı birbirine paralel gelişme göstermiştir.

Sanayi dalı ağırlıklı olarak ihracata dönük üretimde bulunmakta olup, inceleme döneminde de İhracat / Satış Hasılatı oranı %31,4'ten %61,5'e yükselmiş, yıllık ortalama ise %47,6 olmuştur. Sanayi dalının, iç pazarda daralma olduğu dönemlerde, özellikle dış pazarlara yöneldiği kriz yıllarında, İhracat / Satış Hasılatı oranının yükseldiği gözlenmektedir.

Sanayi dalında göreceli olarak hızlı net katma değer artışının yanı sıra, net katma değerün üretim faktörleri arasındaki bölüşümü de değişmiş; ücretin payı %102,9'dan %59,5'e, faizin payı %41,2'den %7,9'a

gerilerken; milli gelir anlamındaki karın payı eksi %46'dan artı %32,6'ya yükselmiştir. Sanayi dalındaki firmaların faaliyet dışı, transfer niteliğinde katma değer yaratmayan gelirleri bulunduğundan; bilanço karı veya ticari karla, milli gelir anlamındaki kar oranında fark bulunmaktadır. 1999 yılında alt sektör toplu olarak bilanço karı ya da ticari kar elde etmiş olmakla beraber, milli gelir anlamındaki kar eksidir. Bu nedenle ödenen ücretler, yaratılan net katma değerden daha fazladır.

Sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı göreceli olarak yüksek olup, inceleme döneminde de %58,1'den %77,1'e yükselmiş; ortalama %66 olmuştur. Sanayi dalında dolaylı vergi yükünün, vergi, verim, harç istisnası gibi vergi teşvikleri, satışların dış pazara yönelik olması nedeniyle KDV'de ihracat istisnası ve KDV iadesi, sektörün dolaylı vergi yükünün ortalama olarak düşük düzeyde kalmasına yol açmaktadır.

Sanayi dalında üretim montaj ağırlıklıdır. Nitekim inceleme döneminde de üretimde dikey tamlaşma oranı %18,9'dan %17,4'e gerilemiş, ortalama olarak %20,3 ile diğer sanayi dallarının altında kalmıştır.

Sanayi dalında toplam varlıklar cari fiyatlarla 10,1 kat artmış; artış büyük ölçüde 1999-2004 döneminde yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinden kaynaklanmıştır. Varlık yapısı bir ölçüde değişmiş dönen varlıkların payı %64'ten %56,2'ye gerilerken, duran varlıkların payı %36'dan %43,8'e yükselmiştir. Varlık yapısı değişiminde de maddi duran varlıkların yeniden değerlemeye ve enflasyon düzeltmesine tabi olması etkili olmuştur.

Sanayi dalında sermaye artışı, varlık artışından daha hızlı olduğundan özsermayenin varlık finansmanına katkısı %35,5'ten %42,4'e yükselmiştir.

Sanayi dalında özsermaye artışı da yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi nedeniyle 1999-2004 yılında daha çok hesaben olmuştur.

Finansal verimlilik ya da faaliyet etkinliği ölçüsü olan devir hızları, sanayi dalında belirgin biçimde artmış; özsermaye devir hızı 3,63'ten 4,14'e, varlık devir hızı 1,29'dan 1,75'e, işletme sermayesi devir hızı da 2,01'den 3,12'ye yükselmiştir. Firmalar 1999 yılında ortalama 182 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, bu süreyi 2008 yılında 117 güne kadar indirmişlerdir.

Sanayi dalında toplu bilanço karı ya da ticari kar, inceleme döneminde sabit fiyatla %179,7 gibi yüksek bir hızla artmış; karlılık oranları da genelde yükselmiştir.

Özsermaye karlılık oranı %17'den %18,7'ye, ekonomik karlılık da %14,1'den %23,6'ya yükselirken; satış karlılığı dönem başı ve dönem sonu sırasıyla %4,7 ve %4,5 olarak belirgin bir değişme göstermemiştir.

Sanayi dalında istihdam artışı %88,1 gibi yüksek düzeyde olmuştur. Sanayi dalı emek yoğunluğu yüksek istihdam yaratan bir faaliyet alanı olarak görülmektedir.

Sanayi dalında çalışan kişi başına sabit fiyatla üretimden satış %54,3, satış hasılatı %54,3, net bilanço karı %48,7 ve net katma değer de %89,2 oranlarında artmış ve emek verimliliği yükselmiştir.

Taşıt Araçları Sanayi, montaj ağırlıklı üretim yapan, dış pazarlara dönük, konjonktürel duyarlılığı yüksek bir sektör görünümündedir. İnceleme döneminde hızla büyüyen, karlılığı ve verimliliği artan sanayi dalı, 231 büyük firma kapsamında ağırlığı artan faaliyet alanı olmuştur.

2.10. MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI SANAYİ

2.10.1. Genel Değerlendirme

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründen 1999-2008 döneminde inceleme kapsamına 4 firma girmektedir.

Alt sektörde inceleme kapsamına giren firmaların 2008 yılı itibariyle 231 büyük firma içinde çeşitli ölçülere göre payı; firma sayısı olarak %1,7, üretimden satışlarda cari fiyatlarla %1,9, sabit fiyatlarla %1,2, dışsatımda cari USD değeri ile %1,1, net katma değerde %5,5, toplam karda cari fiyatlarla %7,1, sabit fiyatlarla %5,9 ve istihdamda %4,5'lik paya sahip bulunmaktadır.

İnceleme döneminin başlangıç yılı 1999'da bu paylar; üretimden satışlarda %3, satış hasılatında %2,4, net katma değerde %8,8, toplam karda %7,7 ve istihdamda da %7,7 düzeyinde idi. Sektörün ihracatta payı bulunmamaktadır.

231 büyük firma içinde ağırlıklı bir paya sahip olmayan Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörünün inceleme döneminde payları dışsatım dışında daha da azalmıştır.

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü, 231 büyük firma kapsamında göreceli olarak gerileyen bir faaliyet alanıdır.

2.10.2. Üretimden Satışlar

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründen inceleme kapsamına giren 4 firmanın 1999-2008 döneminde üretimden satışları cari ve sabit fiyatlarla yıllar itibariyle Tablo 160'da verilmiştir.

Tablo 160. Madencilik ve Taşocakçılığı Sanayinde Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	430.243.931	430.243.931	-	-
2000	592.814.827	341.351.150	37,8	-20,7
2001	897.055.320	305.854.522	51,3	-10,4
2002	1.254.858.990	291.668.160	39,9	-4,6
2003	1.413.765.108	260.570.289	12,7	-10,7
2004	1.746.987.486	292.745.787	23,6	12,3
2005	1.917.584.720	291.478.893	9,8	-0,4
2006	2.302.435.866	303.452.685	20,1	4,1
2007	2.657.182.346	320.283.629	15,4	5,5
2008	3.308.134.339	324.578.765	24,5	1,3

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründen inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, 1999-2008 döneminde üretimden satışlar cari fiyatlarla 6,7 kat artarken, sabit fiyatlarla %24,5 oranında azalmıştır. Üretimden satışlarda yıllık değişim eksi %20,7 ile

artı %12,3 aralığında dalgalanmıştır. Üretimden satışlar en hızlı düşüşü %20,7 olarak kriz yılı 2000 yılında, en hızlı artışı da %12,3 olarak 2004 yılında göstermiştir.

2.10.3. Satış Hasılatı

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmanın 1999-2008 döneminde satış hasılatı cari ve sabit fiyatlarla yıllar itibariyle Tablo 161'de verilmiştir.

Tablo 161. Madencilik ve Taşocakçılığı Sanayinde Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	431.916.799	431.916.799	-	-
2000	634.315.258	365.247.684	46,9	-15,4
2001	907.568.519	309.439.038	43,1	-15,3
2002	1.270.993.151	295.418.239	40,0	-4,5
2003	1.432.597.590	264.041.294	12,7	-10,6
2004	1.800.405.156	301.697.081	25,7	14,3
2005	1.927.339.230	292.961.609	7,1	-2,9
2006	2.324.625.065	306.377.141	20,6	4,6
2007	2.657.535.888	320.326.244	14,3	4,6
2008	3.322.043.895	325.943.506	25,0	1,8

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme döneminde Üretimden Satışlar / Satış Hasılatı oranı %98,8 gibi yüksek oranda olduğundan, satış hasılatı da üretimden satışlara paralel gelişme göstermiştir. Satış hasılatı da 1999-2008 döneminde cari fiyatlarda 6,7 kat artış gösterirken, sabit fiyatla (1999 fiyatıyla) %24,5 oranında azalmıştır.

Alt sektörde satış hasılatı, 2000 ve 2001 yıllarında sabit fiyatlarla sırasıyla %15,4 ve %15,3 oranlarında azalış gösterdikten sonra, inceleme döneminde en hızlı artışı %14,3 oranıyla 2004 yılında gerçekleştirmiştir.

2.10.4. İhracat

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmanın 1999-2008 döneminde cari USD bazında dışsatımı ve İhracat / Satış Hasılatı oranı yıllar itibariyle Tablo 162'de verilmiştir.

Tablo 162. Madencilik ve Taşocakçılığı Sanayinde İhracat

Yıllar	İhracat (Bin ABD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
1999	1.631	-	0,2
2000	23	-98,6	0,0
2001	0	-100,0	0,0
2002	185.897	-	22,2
2003	205.910	10,8	21,4
2004	250.671	21,7	19,9
2005	298.687	19,2	20,9
2006	372.876	24,8	23,1
2007	398.143	6,8	19,5
2008	547.335	37,5	21,1

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak 1999 yılında ihracat, toplam satış hasılatının ancak binde 2'sini oluştururken, bu oran 2008 yılında %21,1'e yükselmiş, inceleme döneminde yıllık ortalama olarak ise yaklaşık %15 olmuştur. Tutar olarak da 1.631 USD'den 547.335 USD'ye yükselmiştir. Alt sektörün inceleme döneminde dış pazarlara yöneldiği görülmektedir.

2.10.5. Katma Değer

2.10.5.1. Net Katma Değer

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 163'te verilmiştir.

Tablo 163. Madencilik ve Taşocakçılığı Sanayinde Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	220.958.942	220.958.942	-	-
2000	329.265.765	189.595.878	49,0	-14,2
2001	431.873.505	147.248.962	31,2	-22,3
2002	616.549.418	143.305.212	42,8	-2,7
2003	638.253.260	117.636.116	3,5	-17,9
2004	683.869.735	114.597.263	7,1	-2,6
2005	718.874.014	109.271.105	5,1	-4,6
2006	847.571.727	111.706.875	17,9	2,2
2007	965.775.494	116.409.806	13,9	4,2
2008	1.214.475.800	119.158.721	25,8	2,4

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamındaki 4 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer, cari fiyatlarla 4,5 kat artarken, sabit fiyatla %46,2 oranında azalmıştır.

Yaratılan net katma değer 2006 yılına kadar sürekli, yüksek oranlı azalış gösterdikten sonra yön değiştirmiş ise de; inceleme döneminin son üç yılında artış çok sınırlı, %9,2 düzeyinde kalmıştır.

2.10.5.1.1. Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmada 1999-2008 döneminde yaratılan net katma değer, üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve kar olarak bölüşümü Tablo 164'te verilmiştir.

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe yaratılan net katma değer, üretim faktörleri arasında dağılımı, 231 büyük firmada gözlenen eğilimden farklı gelişme göstermiş; faizin payı belirgin, milli gelir anlamındaki karın payı da sınırlı şekilde artarken, ücretin payı azalmıştır. İnceleme döneminin başlangıç yılı 1999 yılında net katma değer bölüşümünde ücretin payı %67,4, faizin payı %1,9 ve milli gelir anlamındaki karın payı %30,6 iken; 2008 yılında ücretin payı %51,1'e, faizin payı da %12,3'e gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı ise %36,6'ya yükselmiştir.

1999-2008 yılları arasında alt sektörde ödenen ücret sabit fiyatlarla %60,1 oranında azalmıştır. Aynı dönemde alt sektörde ücretle çalışan sayısının da %33,5 oranında azalmasına karşın, çalışan kişi başına reel ücret azalışı %38,5 gibi yüksek düzeyde olmuştur.

2.10.5.2. Brüt Katma Değer

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı brüt katma değer cari ve sabit fiyatlarla ve Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı yıllar itibariyle Tablo 165'te verilmiştir.

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe yaratılan brüt katma değer, 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 4,4 kat artarken, sabit fiyatla %46,8 oranında azalmıştır.

Tablo 164. Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)
1999	148.862.655	-	67,4	4.259.245	-	1,9	324.419	-	0,1	67.512.623	-	30,6
2000	142.903.209	-4,0	75,4	3.135.691	-26,4	1,7	460.636	42,0	0,2	43.096.341	-36,2	22,7
2001	106.739.939	-25,3	72,5	8.549.484	172,7	5,8	879.653	91,0	0,6	31.079.885	-27,9	21,1
2002	90.880.369	-14,9	63,4	3.269.164	-61,8	2,3	1.886.343	114,4	1,3	47.269.336	52,1	33,0
2003	81.411.621	-10,4	69,2	2.555.729	-21,8	2,2	2.841.293	50,6	2,4	30.827.473	-34,8	26,2
2004	83.395.042	2,4	72,8	245.861	-90,4	0,2	3.560.388	25,3	3,1	27.395.972	-11,1	23,9
2005	83.530.978	0,2	76,4	1.757.468	614,8	1,6	0	-	-	23.982.659	-12,5	21,9
2006	73.705.742	-11,8	66,0	2.899.318	65,0	2,6	0	-	-	35.101.816	46,4	31,4
2007	71.894.302	-2,5	61,8	12.847.525	343,1	11,0	0	-	-	31.667.979	-9,8	27,2
2008	60.831.378	-15,4	51,1	14.656.671	14,1	12,3	0	-	-	43.670.672	37,9	36,6

Tablo 165. Madencilik ve Taşocakçılığı Sanayinde Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Net Katma Değer / Brüt Katma Değer (%)
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	
1999	284.978.109	284.978.109	77,5
2000	372.984.839	214.769.938	88,3
2001	521.292.171	177.736.606	82,8
2002	772.766.851	179.614.990	79,8
2003	816.564.648	150.500.593	78,2
2004	937.077.795	157.027.786	73,0
2005	931.817.201	141.639.137	77,1
2006	1.072.686.869	141.376.234	79,0
2007	1.212.024.401	146.091.432	79,7
2008	1.546.503.885	151.735.773	78,5

Sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı yüksek olup, inceleme döneminde de 1999 yılında %77,5 ve 2008 yılında da %78,5 olarak belirgin bir değişme göstermemiş; dönem ortalaması ise %79,4 olmuştur.

Oranın yüksek, net katma değer brüt katma değere yakın oluşu, alt sektörde dolaylı vergi yükünün göreceli olarak düşük olduğunu göstermektedir.

2.10.6. Dikey Tamlama

Araştırmada Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlamanın, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe 1999-2008 döneminde gösterdiği gelişmeler Tablo 166'da verilmiştir.

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmanın Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı, başka bir deyişle üretimde dikey tamlama oranı, inceleme dönemi başındaki %66 değerinden %46,6'ya gerilemiş, dönem ortalaması ise %53,9 olmuştur.

Alt sektörde inceleme döneminde firmalar iç üretim yerine, işletme dışından ara fiziki girdilerin sağlanması yoluna gitmişlerdir.

Tablo 166. Madencilik ve Taşocakçılığı Sanayinde Dikey Tamlama

Yıllar	Brüt Katma Değer / Satışlar (%)
1999	66,0
2000	58,8
2001	57,4
2002	60,8
2003	57,0
2004	52,0
2005	48,3
2006	46,1
2007	45,6
2008	46,6

2.10.7. Varlıklar (Aktifler)

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmanın net aktiflerinin, dönen ve duran varlıklarının 1999-2008 döneminde gösterdiği gelişmeler, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 167'de gösterilmiştir.

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, toplam varlıklar cari fiyatlarla 10,2 kat artmıştır. Alt sektörde dönen varlıklar 9,1 kat artarken, duran varlıkların 11,6 kat artması, inceleme döneminde alt sektörün varlık yapısını değiştirmiş, dönen varlıkların payı %55,9'dan %50,7'ye gerilerken, duran varlıkların payı %44,1'den %49,3'e yükselmiştir.

Alt sektörde varlık artışının büyük bölümü, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 1999-2004 döneminde olmuştur. 1999-2004 döneminde varlıklar 6,5 kat artarken, 2004-2008 döneminde varlık artışı %49,2 düzeyinde kalmıştır. Yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi varlık artış hızını etkilediği gibi varlık yapısının değişmesinde de etkili olmuştur. İnceleme döneminde enflasyon düzeltmesinin yapıldığı son yıl 2004 yılında, duran varlıklardaki %136 oranında artış, varlık yapısını büyük ölçüde etkilemiştir.

Tablo 167. Varlık Yapısı (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)
1999	344.596.644	-	193.635.586	-	150.961.058	-
2000	440.558.069	27,8	240.782.513	24,3	199.775.556	32,3
2001	708.261.409	60,8	390.534.476	62,2	317.726.933	59,0
2002	1.138.245.027	60,7	638.161.298	63,4	500.083.729	57,4
2003	1.482.932.500	30,3	829.862.424	30,0	653.070.076	30,6
2004	2.591.022.939	74,7	1.049.770.414	26,5	1.541.252.525	136,0
2005	2.698.822.925	4,2	1.050.345.948	0,1	1.648.476.977	7,0
2006	3.289.901.960	21,9	1.343.270.821	27,9	1.946.631.139	18,1
2007	3.595.542.361	9,3	1.701.097.503	26,6	1.894.444.858	-2,7
2008	3.863.158.490	7,4	1.958.567.607	15,1	1.904.590.883	0,5

2.10.8. Özkaynaklar (Özsermaye)

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmanın özsermayesinde 1999-2008 döneminde gelişmeler yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 168'de verilmiştir.

Tablo 168. Özkaynaklar (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Özkaynaklar (TL)	Yıllık Değişim	
		Değişim (TL)	Değişim Oranı (%)
1999	164.082.476	-	-
2000	243.035.535	78.953.059	48,1
2001	372.083.283	129.047.748	53,1
2002	577.955.454	205.872.171	55,3
2003	694.094.591	116.139.137	20,1
2004	1.815.908.968	1.121.814.377	161,6
2005	1.855.895.197	39.986.229	2,2
2006	2.148.090.485	292.195.288	15,7
2007	2.233.790.398	85.699.913	4,0
2008	2.327.956.037	94.165.639	4,2

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 1999-2008 döneminde özsermaye cari fiyatlarla 13,2 kat artmıştır.

Özsermaye artışının da büyük bölümü yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinden kaynaklanmıştır. Alt sektörde özsermaye 1999-2008 döneminde 10 kat artarken, 2004-2008 döneminde cari fiyatlardaki artış %28,2 oranında olmuştur.

Alt sektörde özsermayenin varlıklarından daha hızlı artması sonucu, varlık finansmanında özsermayenin payı %47,6'dan %60,3'e yükselmiştir.

2.10.9. Devir Hızları

Araştırmada finansal verimlilik ya da faaliyet etkinliği ölçüsü olarak kullanılan devir hızlarının özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızlarının, Madencilik ve Taşocakçılığı sektöründe 1999-2008 döneminde gelişmesi yıllar itibariyle Tablo 169'da verilmiştir.

Tablo 169. Madencilik ve Taşocakçılığı Sanayinde Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
1999	2,63	1,25	2,23
2000	2,61	1,44	2,63
2001	2,44	1,28	2,32
2002	2,20	1,12	1,99
2003	2,06	0,97	1,73
2004	0,99	0,69	1,72
2005	1,04	0,71	1,83
2006	1,08	0,71	1,73
2007	1,19	0,74	1,56
2008	1,43	0,86	1,70

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, devir hızları belirgin biçimde yavaşlamıştır. Özsermaye devir hızı 2,63'ten 1,43'e, varlık devir hızı 1,25'ten 0,86'ya ve işletme sermayesi devir hızı da 2,23'ten 1,70'e gerilemiştir. Alt sektörde firmalar, 1999 yılında 163 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, bu süre 2008 yılında 215 güne kadar uzamıştır.

Devir hızlarının belirgin biçimde yavaşlaması, alt sektörde inceleme döneminde finansal verimliliğin ya da faaliyet etkinliğinin azaldığını göstermektedir.

2.10.10. Kar ve Karlılık

2.10.10.1. Toplam Kar

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmanın 1999-2008 döneminde toplu karı yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 170'de verilmiştir.

Tablo 170. Madencilik ve Taşocakçılığı Sanayinde Toplam Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	94.336.761	94.336.761	-	-
2000	107.679.723	62.003.505	14,1	-34,3
2001	163.835.182	55.860.246	52,2	-9,9
2002	307.317.626	71.430.150	87,6	27,9
2003	261.221.184	48.145.536	-15,0	-32,6
2004	322.051.919	53.966.810	23,3	12,1
2005	212.666.742	32.326.012	-34,0	-40,1
2006	341.512.392	45.010.093	60,6	39,2
2007	393.714.072	47.456.349	15,3	5,4
2008	640.947.833	62.886.822	62,8	32,5

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe, 1999-2008 döneminde inceleme kapsamına giren 4 firma ile sınırlı olarak, toplu kar cari fiyatlarla 5,8 artarken, sabit fiyatla %33,3 oranında azalmış, 2008 yılında 1999 yılı düzeyinin 2/3'üne kadar gerilemiştir.

Alt sektörde toplu karda gelişmeler düzenli olmamış, yıllık değişim sabit fiyatla %39,2 ile eksi %40,1 gibi geniş bir aralıkta dalgalanmıştır. Alt sektörde toplu karın eksi %40,1 ile en hızlı düşüş gösterdiği yıl 2005, en yüksek artış gösterdiği yılda %39,2 ile takip eden 2006 yılı olmuştur. Alt sektörde toplu karın sabit fiyatlarla en yüksek düzeye ulaştığı yıl ise 1999 yılıdır.

2.10.10.2. Karlılık Oranları

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmanın 1999-2008 döneminde karlılık oranları; özsermaye karlılığı, satış karlılığı ve ekonomik karlılık olarak, Tablo 171'de gösterilmiştir.

Tablo 171. Madencilik ve Taşocakçılığı Sanayinde Karlılık Oranları

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar / Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Aktif Toplamı)
1999	57,5	21,8	64,1
2000	44,3	17,0	74,7
2001	44,0	18,1	61,0
2002	53,2	24,2	54,2
2003	37,6	18,2	43,0
2004	17,7	17,9	26,4
2005	11,5	11,0	26,6
2006	15,9	14,7	25,8
2007	17,6	14,8	26,9
2008	27,5	19,3	31,4

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak, 1999-2008 döneminde özsermaye karlılığı ile ekonomik karlılık oranları dramatik biçimde olmak üzere düşmüştür. Özsermaye karlılığı %57,5'ten %27,5'e, ekonomik karlılık %64,1'den %31,4'e gerilerken, satış karlılığında gerileme daha sınırlı boyutta kalmış, %21,8'den %19,3'e inmiştir.

2.10.11. İstihdam

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamındaki 4 firmada, 1999-2008 döneminde ücretle çalışan sayısında gelişmeler yıllar itibariyle Tablo 172'de verilmiştir.

Tablo 172. Madencilik ve Taşocakçılığı Sanayinde Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışan Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		Değişim (Kişi)	Değişim Oranı (%)
1999	23.865	-	-
2000	23.535	-330	-1,4
2001	20.577	-2.958	-12,6
2002	19.125	-1.452	-7,1
2003	17.320	-1.805	-9,4
2004	18.222	902	5,2
2005	17.726	-496	-2,7
2006	17.481	-245	-1,4
2007	17.092	-389	-2,2
2008	15.881	-1.211	-7,1

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamındaki 4 firma ile sınırlı olarak, ücretle çalışan sayısı %33,5 oranında azalmış, istihdam sürekli azalarak 2008 yılında en düşük düzeyine inmiştir. Alt sektörde işletme içi üretim yerine ara girdilerin işletme dışından sağlanması nedeniyle üretimde dikey bütünleşme derecesinin düşmesi istihdama yansımış, istihdamda azalışa yol açmıştır.

2.10.12. Verimlilik

Araştırmada çalışan kişi başına üretimden satış, satış hasılatı, elde edilen net bilanço karı ve yaratılan net

katma değer verimlilik ölçüleri olarak kullanılmış; Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe 1999-2008 döneminde sözü edilen kapsamda verimlilikteki gelişmeler yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 173 ve Tablo 174 olarak verilmiştir.

Tablo 173. Çalışan Kişi Başına Üretimden Satış ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satış (TL)		Satış Hasılatı (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	18.028	18.028	18.098	18.098
2000	25.189	14.504	26.952	15.519
2001	43.595	14.864	44.106	15.038
2002	65.614	15.251	66.457	15.447
2003	81.626	15.044	82.713	15.245
2004	95.872	16.066	98.804	16.557
2005	108.179	16.444	108.730	16.527
2006	131.711	17.359	132.980	17.526
2007	155.464	18.739	155.484	18.741
2008	208.308	20.438	209.184	20.524

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe 1999-2008 döneminde sabit fiyatla çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatı %13,4'er oranda artmıştır. Alt sektörde üretimden satış ve satış hasılatı en yüksek düzeylerine reel olarak 2008 yılında ulaşmışlardır.

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmada çalışan kişi başına elde edilen net kar ve yaratılan katma değer, 1999-2008 döneminde yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 174'te verilmiştir.

Tablo 174. Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	3.953	3.953	9.259	9.259
2000	4.575	2.635	13.990	8.056
2001	7.962	2.715	20.988	7.156
2002	16.069	3.735	32.238	7.493
2003	15.082	2.780	36.851	6.792
2004	17.674	2.962	37.530	6.289
2005	11.997	1.824	40.555	6.164
2006	19.536	2.575	48.485	6.390
2007	23.035	2.777	56.505	6.811
2008	40.359	3.960	76.474	7.503

Alt sektörde çalışan kişi başına net bilanço karı inceleme döneminde sabit fiyatla dönem başında 3.953 TL ve dönem sonunda 3.960 TL olarak önemli bir değişme göstermezken, yaratılan net katma değer reel olarak %19 oranında azalmıştır. Alt sektörde çalışan kişi başına net bilanço karı en yüksek düzeyine 2008 yılında ulaşırken, kişi başına yaratılan net katma değerde en yüksek düzey 1999 yılında elde edilmiştir.

2.10.13. Sektörel Özet Bulgular

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren firmaların 1999-2008 döneminde faaliyet sonuçlarına ilişkin bulgular şöyle özetlenebilir.

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü 231 büyük firma kapsamında göreceli payı gerileyen, ağırlığı azalan bir faaliyet alanıdır.

İnceleme döneminde alt sektörün 231 büyük firma kapsamında payları, üretimden satışlarda %3'ten %1,9'a; satış hasılatında %2,4'ten %1,6'ya, net katma değerde %8,8'den %5,5'e, toplu bilanço karında %7,7'den %7,1'e ve istihdamda da %7,7'den %4,5'e gerilemiştir. Yalnız alt sektörün 1999 yılında ihracatı çok düşük düzeyde, ihmal edilebilir boyutta iken, 2008 yılında 231 büyük firma kapsamında %1,1 pay düzeyine yükselmiştir.

Alt sektör gerileyen bir görüntü vermektedir. İnceleme döneminde alt sektörde sabit fiyatla üretimden satışlar ve satış hasılatı aynı oranda, %24,5 oranında, yaratılan net katma değer %46,2 oranında, toplu kar %33,3 oranında, istihdam %33,5 oranında azalmıştır.

Alt sektörde Üretimden Satış / Satış Hasılatı oranı %98,8 gibi yüksek düzeyde olup, üretim ve satışlar birbirine paralel bir gelişme ile inceleme döneminde düşüş göstermektedir.

Alt sektör inceleme döneminde dış pazarlara yönelmiş, İhracat / Satış Hasılatı oranı %0,2'den %21,1'e yükselmiştir. Ancak İhracat / Satış Hasılatı oranı dönem ortalaması ise %15 olarak düşük düzeyde kalmıştır.

Alt sektörde yaratılan net katma değerün üretim faktörleri arasında dağılımı da değişmiş; azalan çalışan sayısına paralel olarak ücretin payı %67,4'ten %51,1'e gerilerken, faizin payı %1,9'dan %12,3'e, milli gelir anlamındaki karın payı da %30,6'dan %36,6'ya yükselmiştir.

Sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı, dönem ortalaması olarak %79,4 gibi yüksek bir düzeydedir. Oranın yüksekliği alt sektörün ürünleri üzerinde dolaylı vergi yükünün göreceli olarak hafif olduğunu göstermektedir.

Alt sektörde üretimde dikey tamlama derecesini gösteren Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı %66'dan %46,5'e gerilemiştir. Alt sektör, ara girdileri üretme yerine işletme dışından sağlama yoluna

gitmiştir. Alt sektörde çalışan sayısında ve yaratılan katma değerde azalışta en önemli etken, firmaların ara girdileri üretmek yerine işletme dışından tedarik yoluna gitmeleridir.

Alt sektörde toplam varlıklar (net aktif) cari fiyatlarla 10,2 kat artarken, duran varlıkların dönen varlıklardan daha hızlı artması varlık yapısını değiştirmiştir.

Dönen varlıkların payı %55,9'dan %50,7'ye gerilerken, duran varlıkların payı %44,1'den %49,3'e yükseltmiştir. Diğer sanayi dallarında olduğu gibi alt sektörde de varlık artışı ve varlık yapısını değiştiren ana etken, 1999-2004 döneminde yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesidir.

Alt sektörde özsermaye de yine yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin sonucu, büyük bölümü hesaben olmak üzere, cari fiyatlarla 13,2 kat artmıştır. Özsermayenin varlık toplamından daha hızlı artması sonucu, varlık finansmanında özkaynak katkısı %47,6'dan %60,3'e yükselmiştir.

Finansal verimlilik veya faaliyet etkinliğini gösteren devir hızları, alt sektörde belirgin biçimde yavaşlamış, verimlilik azalmıştır. Özsermaye devir hızı 2,63'ten 1,43'e, varlık devir hızı 1,25'ten 0,86'ya, işletme sermayesi devir hızı da 2,23'ten 1,70'e gerilemiştir.

Alt sektörde inceleme kapsamındaki firmalar 1999 yılında 163 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, bu süre 2008 yılında 215 güne uzamıştır.

Alt sektörde toplu bilanço karının sabit fiyatla %33,3 oranında azalmasının sonucu, karlılık oranları dramatik düşüşler göstermiştir. Özsermaye karlılığı %57,5'ten %27,5'e, ekonomik karlılık %64,1'den %31,4'e gerilemiş; satış karlılığında düşüş ise daha sınırlı düzeyde kalmış, %21,8'den %19,3'e gerilemiştir.

Alt sektörde ara girdilerin üretmek yerine işletme dışından tedarik edilmesi yoluna gidilmesi, üretimde dikey tamlamanın azalması ve çalışan sayısının %33,5 oranında azalmasına yol açmıştır.

Alt sektörde emek verimliliği göstergeleri olarak çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatı aynı oranda, %13,4 oranında artarken; elde edilen net bilanço karı değişmemiş, yaratılan net katma değer ise %19 oranında azalmıştır.

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü, yalnız 231 büyük firma kapsamında göreceli olarak gerileyen değil, mutlak olarak küçülen, verimliliği ve karlılığı azalan bir faaliyet dalı görüntüsü vermektedir.

2.11. ELEKTRİK SEKTÖRÜ

2.11.1. Genel Değerlendirme

1999-2008 döneminde elektrik sektöründen 231 büyük firma kapsamına 2 firma girmektedir. Elektrik sektörünün, 2008 yılı itibariyle 231 büyük firma kapsamındaki payları; firma sayısı olarak binde 9, üretimden satışlarda cari ve sabit fiyatlarla %3,9, satış hasılatında cari ve sabit fiyatlarla %3,3, ihracatta yüzde sıfır, net katma değerde eksi %2,5, toplam karda eksi %5,9 ve istihdamda da %2,8'dir.

İnceleme döneminin başlangıç yılı 1999'da ise sektörün payları; üretimden satışlarda %6,2, satış hasılatında %8,6, net katma değerde %5, toplam karda eksi %3,2 ve istihdamda da %7 düzeyinde idi. Sektörün ihracat içinde payı bulunmamaktadır.

231 büyük firma kapsamında önemli paylara sahip olmayan sektörün, 1999-2008 döneminde payları azalmış; üretimden satışlarda %6,2'den %3,9'a, satış hasılatında %8,6'dan %3,3'e gerilemiş, net katma değer içindeki payı eksiye dönüşmüş, toplu zarar daha da artmıştır. İstihdamdaki pay da %7'den %2,8'e gerilemiştir.

2.11.2. Üretimden Satışlar

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 2 firma ile sınırlı olarak, 1999-2008 döneminde üretimden satışlar yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 175'te gösterilmiştir.

Tablo 175. Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	879.854.242	879.854.242	-	-
2000	1.189.993.039	782.799.563	35,2	-11,0
2001	931.036.556	322.867.759	-21,8	-58,8
2002	3.487.723.211	807.818.292	274,6	150,2
2003	2.518.536.176	525.376.663	-27,8	-35,0
2004	3.203.765.369	674.955.640	27,2	28,5
2005	3.551.499.100	743.098.313	10,9	10,1
2006	4.326.049.006	795.799.437	21,8	7,1
2007	5.077.245.398	841.965.858	17,4	5,8
2008	6.856.141.295	900.870.756	35,0	7,0

Elektrik alt sektöründe, inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak üretimden satışlar cari fiyatlarla 6,8 kat artarken, sabit fiyatla artış sadece %2,4 düzeyinde kalmıştır. Alt sektörde üretimden satışlardaki gelişme düzenli olamamış, yüksek boyutlu dalgalanma göstermiştir. Üretimden satışlar 2002 yılında sabit fiyatla %150,2 oranında artarken, kriz yılı 2001 yılında ise %58,8 oranında azalmıştır.

2.11.3. Satış Hasılatı

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 2 firmanın 1999-2008 döneminde satış hasılatı yıllar

Tablo 176. Elektrik Sektöründe Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	1.516.909.574	1.516.909.574	-	-
2000	2.579.680.099	1.696.961.569	70,1	11,9
2001	931.036.556	322.867.759	-63,9	-81,0
2002	3.487.723.211	807.818.292	274,6	150,2
2003	2.882.818.060	601.367.313	-17,3	-25,6
2004	3.481.983.748	733.569.503	20,8	22,0
2005	3.812.509.385	797.710.829	9,5	8,7
2006	4.571.381.995	840.929.729	19,9	5,4
2007	5.246.661.021	870.060.260	14,8	3,5
2008	6.921.004.555	909.393.541	31,9	4,5

itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 176'da verilmiştir.

Alt sektörde inceleme kapsamındaki firmalarda 1999-2008 döneminde Üretimden Satış / Satış Hasılatı oranı %81,9'dur. Oran, firmaların diğer üreticilerden de gerektiğinde enerji aldığını göstermektedir.

Elektrik alt sektöründe 1999-2008 döneminde inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak, satış hasılatı cari fiyatlarla 3,6 kat artarken, sabit fiyatlarla %40 oranında azalmıştır.

Alt sektörde satış hasılatındaki gelişmeler düzenli olmamış, satış hasılatı 2001 kriz yılında %81 oranında azalırken, izleyen 2002 yılında %150,2 oranında artmış, geniş bir aralık içinde eğilim göstermiştir.

2.11.4. İhracat

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 2 firmanın 1999-2008 döneminde ihracatı bulunmamaktadır.

2.11.5. Katma Değer

2.11.5.1. Net Katma Değer

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 2 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer yıllar itibariyle cari ve sabit değerlerle Tablo 177'de verilmiştir.

Tablo 177. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayinde Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	124.503.780	124.503.780	-	-
2000	-20.522.988	-13.500.403	-116,5	-110,8
2001	84.619.387	29.344.575	-512,3	-317,4
2002	496.031.599	114.889.679	486,2	291,5
2003	959.141.724	200.080.778	93,4	74,2
2004	1.648.441.790	347.286.694	71,9	73,6
2005	1.077.677.667	225.488.008	-34,6	-35,1
2006	313.216.924	57.617.898	-70,9	-74,4
2007	180.915.753	30.001.482	-42,2	-47,9
2008	-560.318.467	-73.623.705	-409,7	-345,4

Tablo 178. Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Pay (%)
1999	140.390.145	-	112,8	68.840.575	-	55,3	217.329	-	0,2	-84.944.269	-	-68,2
2000	155.676.373	10,9	-1.153,1	145.124.968	110,8	-1.075,0	217.873	0,3	-1,6	-314.519.618	270,3	2.329,7
2001	17.142.823	-89,0	58,4	18.803.238	-87,0	64,1	137.181	-37,0	0,5	-6.738.667	-97,9	-23,0
2002	46.663.642	172,2	40,6	21.896.918	16,5	19,1	145.405	6,0	0,1	46.183.715	-785,4	40,2
2003	62.782.266	34,5	31,4	111.799.305	410,6	55,9	306.871	111,0	0,2	25.192.336	-45,5	12,6
2004	61.050.079	-2,8	17,6	30.954.325	-72,3	8,9	410.661	33,8	0,1	254.871.629	911,7	73,4
2005	79.100.903	29,6	35,1	26.814.304	-13,4	11,9	-	-	0,0	119.572.801	-53,1	53,0
2006	72.899.263	-7,8	126,5	25.093.939	-6,4	43,6	-	-	0,0	-40.375.303	-133,8	-70,1
2007	57.019.095	-21,8	190,1	27.448.984	9,4	91,5	-	-	0,0	-54.466.597	34,9	-181,5
2008	62.175.260	9,0	-84,5	24.850.276	-9,5	-33,8	-	-	0,0	-160.649.240	195,0	218,2

Elektrik alt sektörü, inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, inceleme dönemi başlangıç yılı 1999 yılında net katma değer yaratırken, 2008 yılında net katma değer yaratamamıştır.

Alt sektörün yarattığı net katma değer en yüksek düzeyine 2004 yılında ulaşmış, izleyen yıllarda sürekli azalarak 2008 yılında eksiye düşmüştür.

2.11.5.1.1. Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 2 firmada 1999-2008 döneminde yaratılan net katma değerün üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve kar olarak bölüşümü, yıllar itibariyle Tablo 178'de verilmiştir.

Alt sektörde gerek 1999, gerekse de 2008 yılında yaratılan net katma değer, milli gelir anlamındaki karın eksi olması nedeniyle ödenen ücretlerin dahi altında kalmıştır. Alt sektörde ödenen ücret toplam olarak %64 oranında azalırken, çalışan kişi başına reel ücret de %20,4 oranında azalmıştır.

2.11.5.2. Brüt Katma Değer

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 2 firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı brüt katma değer yıl itibariyle cari ve sabit fiyatlarla gösterdiği gelişme ile, alt sektörde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranları Tablo 179'da verilmiştir.

Alt sektörde 1999-2008 döneminde yaratılan brüt katma değerde, net katma değere paralel olarak azalmıştır. Brüt katma değerde azalış, sabit fiyatla %83,2 düzeyindedir.

Tablo 179. Elektrik Sektöründe Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Net Katma Değer / Brüt Katma Değer (%)
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	
1999	309.813.956	309.813.956	40,2
2000	243.737.229	160.334.884	-8,4
2001	173.340.186	60.111.450	48,8
2002	1.079.875.610	250.118.263	45,9
2003	1.512.083.738	315.426.681	63,4
2004	1.960.628.655	413.056.893	84,1
2005	2.118.579.486	443.281.216	50,9
2006	1.214.946.205	223.495.736	25,8
2007	1.326.004.154	219.892.902	13,6
2008	395.316.235	51.943.042	-141,7

Net katma değer eksi olduğu yıllarda dahi brüt katma değer artı değer taşıması; alt sektörde amortisman giderlerinin önemli olması ve elektrik üretim ve dağıtımının KDV'ye tabi olması sonucudur.

2.11.6. Dikey Tamlaşma

Araştırmada Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlaşmanın Elektrik alt sektöründe 1999-2008 döneminde gösterdiği gelişme, Tablo 180'de verilmiştir.

Tablo 180. Elektrik Sektöründe Dikey Tamlaşma

Yıllar	Brüt Katma Değer / Satışlar (%)
1999	20,4
2000	9,4
2001	18,6
2002	31,0
2003	52,5
2004	56,3
2005	55,6
2006	26,6
2007	25,3
2008	5,7

Tablo 181. Varlık Yapısı (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)	Tutar (TL)	Artış (%)
1999	4.021.384.730	-	836.769.667	-	3.184.615.063	-
2000	5.727.775.004	42,4	1.204.994.703	44,0	4.522.780.301	42,0
2001	5.809.680.834	1,4	1.691.981.089	40,4	4.117.699.745	-9,0
2002	10.128.948.316	74,3	3.060.533.730	80,9	7.068.414.586	71,7
2003	11.975.299.202	18,2	3.494.006.305	14,2	8.481.292.897	20,0
2004	14.432.080.962	20,5	3.952.062.340	13,1	10.480.018.622	23,6
2005	15.214.357.992	5,4	5.080.423.425	28,6	10.133.934.567	-3,3
2006	16.802.670.002	10,4	6.765.555.493	33,2	10.037.114.509	-1,0
2007	21.684.357.459	29,1	7.621.313.762	12,6	14.063.043.697	40,1
2008	26.178.534.635	20,7	12.463.541.095	63,5	13.714.993.540	-2,5

Alt sektörde üretimde dikey bütünleşme derecesi düşük olup, inceleme döneminde %20,4'ten %5,7'ye gerilemiştir. İnceleme kapsamındaki firmalar, ürettikleri elektrik enerjisinin ana girdisini işletme dışından sağlamaktadırlar. Ana girdiyi üretmedikleri için yaratılan katma değer düşük düzeyde kalmaktadır.

2.11.7. Varlıklar (Aktifler)

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 2 firmanın net aktiflerinde, dönen ve duran varlıklarında, 1999-2008 döneminde gelişmeler, yıllar itibariyle cari fiyatlarla Tablo 181'de verilmiştir.

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 2 firmanın net varlıkları 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 6,5 kat artmıştır. Alt sektörde cari fiyatlarla dönen varlıklar (işletme sermayesi) 13,9 kat artarken, duran varlıklardaki artış, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesine rağmen 3,3 kat düzeyinde kalmıştır.

Artış hızlarında fark, alt sektörün varlık yapısını değiştirmiş, dönen varlıkların payı %20,8'den %47,6'ya yükselirken, duran varlıkların payı %79,2'den %52,4'e gerilemiştir.

Sektörün üretim özelliği nedeniyle stok birikimi söz konusu olmayacağından, elde ayrıntılı bilgi olmamakla beraber, dönen varlıklardaki artışı, alacak birikiminden ve alacak tahsilindeki gecikmelerden kaynaklanması olasıdır.

Duran varlıklarda artışın sınırlı düzeyde kalması ve 1999-2004 döneminde oluşması, artışın yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesinden kaynaklandığını, yeni yatırımların söz konusu olmadığını, bazı yıllar ayrılan amortisman tutarı kadar dahi sabit sermaye yatırımı yapılmadığını göstermektedir.

2.11.8. Özkaynaklar (Özsermaye)

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 2 firmanın, 1999-2008 döneminde özsermayesindeki yıllar itibariyle gelişmeler, cari ve sabit fiyatlarla Tablo 182'de verilmiştir.

Tablo 182. Özkaynaklar (Cari fiyatlarla)

Yıllar	Özkaynaklar (TL)	Yıllık Değişim	
		Değişim (TL)	Değişim Oranı (%)
1999	2.087.872.855	-	-
2000	2.715.489.170	627.616.315	30,1
2001	1.237.967.602	-1.477.521.568	-54,4
2002	4.198.848.719	2.960.881.117	239,2
2003	5.659.633.729	1.460.785.010	34,8
2004	8.227.628.193	2.567.994.464	45,4
2005	8.259.561.954	31.933.761	0,4
2006	8.610.274.988	350.713.034	4,2
2007	12.947.874.248	4.337.599.260	50,4
2008	12.404.411.870	-543.462.378	-4,2

Alt sektörde inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, 1999-2008 döneminde özsermaye cari fiyatlarla yaklaşık 5 kat artmıştır. Özsermaye artışının önemli bir bölümü, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesinin yapıldığı 1999-2004 döneminde hesaben olmuştur. Söz konusu dönemde özsermaye cari fiyatlarla 3 kat artmıştır. Alt sektörde firmaların 2007 yılında sermaye artışına giderek özsermayelerini güçlendirdikleri görülmektedir. Buna karşın özsermayenin varlık finansmanındaki payı, 2008 yılında 1999 yılına göre %51,9'dan %47,4'e gerilemiştir.

2.11.9. Devir Hızları

Araştırmada finansal verimlilik ya da faaliyet etkinliğinin ölçüleri olarak kullanılan devir hızları kapsamında özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızlarının, Elektrik alt sektöründe inceleme kapsamına giren iki firma ile sınırlı olarak, 1999-2008 döneminde gösterdiği eğilim Tablo 183'te verilmiştir.

Tablo 183. Elektrik Sektöründe Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
1999	0,73	0,38	1,81
2000	0,95	0,45	2,14
2001	0,75	0,16	0,55
2002	0,83	0,34	1,14
2003	0,51	0,24	0,83
2004	0,42	0,24	0,88
2005	0,46	0,25	0,75
2006	0,53	0,27	0,68
2007	0,41	0,24	0,69
2008	0,56	0,26	0,56

Alt sektörde yavaş olan devir hızları, inceleme döneminde daha da yavaşlamıştır. Özsermaye devir hızı 0,73'ten 0,56'ya, varlık devir hızı 0,38'den 0,26'ya, işletme sermayesi devir hızı da 1,81'den 0,56'ya gerilemiştir. Devir hızlarının yavaşlamasında kuşkusuz satış hasılatının cari fiyatlarla dahi yavaş artmasının etkili olmasının yanı sıra, firmaların alacaklarını tahsilde karşılaştıkları sorunların da etkili olması bir olasılıktır.

2.11.10. Kar ve Karlılık

2.11.10.1. Toplam Kar

Elektrik alt sektöründe inceleme kapsamına giren 2 firmanın 1999-2008 döneminde elde ettiği toplu bilanço karı, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 184'te verilmiştir.

Tablo 184. Elektrik Sektöründe Toplam Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	-39.151.651	-39.151.651	-	-
2000	-373.933.728	-245.980.564	855,1	528,3
2001	329.445.132	114.246.010	-188,1	-146,4
2002	434.884.026	100.726.821	32,0	-11,8
2003	455.916.959	95.106.091	4,8	-5,6
2004	1.434.389.593	302.191.089	214,6	217,7
2005	401.109.116	83.926.111	-72,0	-72,2
2006	159.437.691	29.329.401	-60,3	-65,1
2007	103.734.376	17.202.399	-34,9	-41,3
2008	-530.421.452	-69.695.351	-611,3	-505,1

Alt sektör, inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak, incelemenin başlangıç yılında zarar ederken; dönem sonu 2008 yılında da zarar etmiş ve zarar tutarı sabit fiyatla %78 oranında artmıştır. Alt sektör en yüksek kar düzeyine 2004 yılında ulaşmışsa da, izleyen yıllarda bu kar düzeyini koruyamamış; toplu kar 2008 yılında yeniden zarara dönüşmüştür.

2.11.10.2. Karlılık Oranları

Elektrik alt sektöründe inceleme kapsamına giren 2 firmanın karlılık oranlarında (özsermaye karlılığı,

Tablo 185. Elektrik Sektöründe Karlılık Oranları

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar / Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Aktif Toplamı)
1999	-1,9	-2,6	3,1
2000	-13,8	-14,5	-0,4
2001	26,6	35,4	1,5
2002	10,4	12,5	4,9
2003	8,1	15,8	8,0
2004	17,4	41,2	11,4
2005	4,9	10,5	7,1
2006	1,9	3,5	1,9
2007	0,8	2,0	0,8
2008	-4,3	-7,7	-2,1

satış karlılığı ve ekonomik karlılık) 1999-2008 dönemdeki gelişmeler, yıllar itibariyle Tablo 185'te verilmiştir.

Elektrik alt sektöründe inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak, karlılık oranları belirgin biçimde düşük olup, inceleme döneminde daha da düşük düzeylere inmiştir.

Özsermaye karlılığı eksi %1,9'dan eksi %4,3'e, satış karlılığı eksi %2,6'dan eksi %7,7'ye, ekonomik karlılık da %3,1'den eksi %2,1'e düşmüştür.

Karlılık oranlarının geniş bir aralık içinde dalgalanmış olduğu görülmektedir. Özsermaye karlılığı en yüksek düzeyine %26,6 olarak 2001 yılında ulaşırken, satış karlılığı %41,2 ve ekonomik karlılık da %11,4 olarak 2004 yılında ulaşmıştır.

2.11.11. İstihdam

Elektrik alt sektöründe inceleme kapsamına giren 2 firmada, 1999-2008 döneminde ücretle çalışanların sayısında gelişmeler, yıllar itibariyle Tablo 186'da verilmiştir.

Alt sektörde inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak ücretle çalışan seviyesi sürekli azalış göstermiş, 1999-2008 döneminde %54,8 oranında azalmıştır.

Tablo 186. Elektrik Sektöründe Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışan Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		Değişim (Kişi)	Değişim Oranı (%)
1999	21.861	-	-
2000	21.456	-405	-1,9
2001	11.940	-9.516	-44,4
2002	11.585	-355	-3,0
2003	10.469	-1.116	-9,6
2004	10.699	230	2,2
2005	10.623	-76	-0,7
2006	10.190	-433	-4,1
2007	10.183	-7	-0,1
2008	9.878	-305	-3,0

2.11.12. Verimlilik

Araştırmada çalışan kişi başına üretimden satış, satış hasılatı, elde edilen toplu bilanço karı ve yaratılan net katma değer emek verimliliğinin ölçüleri olarak kullanılmış olup; Elektrik alt sektöründe 1999-2008 döneminde bu tanım kapsamında verimlilik ölçülerindeki gelişmeler Tablo 187 ve 188'de verilmiştir.

Tablo 187. Çalışan Kişi Başına Üretimden Satış ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satış (TL)		Satış Hasılatı (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	40.248	40.248	69.389	69.389
2000	55.462	36.484	120.231	79.090
2001	77.976	27.041	77.976	27.041
2002	301.055	69.730	301.055	69.730
2003	240.571	50.184	275.367	57.443
2004	299.445	63.086	325.449	68.564
2005	334.322	69.952	358.892	75.093
2006	424.539	78.096	448.615	82.525
2007	498.600	82.683	515.237	85.442
2008	694.082	91.200	700.648	92.063

Alt sektör inceleme kapsamındaki firmalarda 1999-2008 döneminde sabit fiyatla çalışan kişi başına üretimden satış %126,6 oranında artarken, satış hasılatı da %32,7 oranında artmıştır. Gerek çalışan kişi başına üretimden satış, gerekse de satış hasılatı, en yüksek düzeylerine 2008 yılında ulaşmışlardır.

Elektrik alt sektöründe inceleme kapsamına giren 2 firmada, 1999-2008 döneminde elde edilen çalışan kişi başına net kar ve yaratılan net katma değer yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 188'de verilmiştir.

Tablo 188. Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	-1.791	-1.791	5.695	5.695
2000	-17.428	-11.464	-957	-629
2001	27.592	9.568	7.087	2.458
2002	37.539	8.695	42.817	9.917
2003	43.549	9.085	91.617	19.112
2004	134.068	28.245	154.074	32.460
2005	37.759	7.900	101.448	21.226
2006	15.646	2.878	30.738	5.654
2007	10.187	1.689	17.766	2.946
2008	-53.697	-7.056	-56.724	-7.453

Alt sektör inceleme kapsamındaki firmalar gerek 1999, gerekse de 2008 yılında toplu olarak zararlı olduklarından, çalışan kişi başına kar söz konusu değildir. Ancak bu dönemde çalışan kişi başına zarar tutarı sabit fiyatla %294 oranında artmıştır.

Çalışan kişi başına yaratılan net katma değer ise 1999 yılında pozitif iken, 2008 yılında negatife dönüşmüştür.

Alt sektörde kişi başına en yüksek karın elde edildiği ve en yüksek katma değer yaratıldığı yıl 2004 yılı olmuştur.

2.11.13. Sektörel Özet Bulgular

Elektrik alt sektöründe inceleme kapsamına giren 2 firmanın 1999-2008 döneminde faaliyet sonuçlarına ilişkin bulgular aşağıda özetlenmiştir.

231 büyük firma kapsamında önemli yeri olmayan Elektrik alt sektörü, 1999-2008 döneminde önemini daha da yitirmiştir.

Elektrik alt sektörünün 231 büyük firma içindeki payları, inceleme döneminde üretimden satışlarda %6,2'den %3,9'a, satış hasılatında %8,6'dan %3,3'e, net katma değerde %5'ten eksi %2,5'e, toplam karda eksi %3,2'den eksi %5,9'a ve istihdam da %7'den %2,8'e gerilemiştir. Alt sektörün inceleme döneminde ihracatı bulunmamaktadır.

Alt sektörde 1999-2008 döneminde sabit fiyatla üretimden satışlar %2,4 oranında artarken, satış hasılatı %40 oranında azalmış, yaratılan net katma değer ise eksiye düşmüştür.

Alt sektörün inceleme dönemi başı ve sonu itibariyle yarattığı net katma değer, ödenen toplam ücretin dahi altında kalmış ve çalışan kişi başına reel ücret düzeyi de %20,4 oranında azalmıştır.

Alt sektör, elektrik üretim için ana girdiyi işletme dışından sağlamış olduğundan, üretimde dikey bütünleşme derecesi düşük olup; inceleme döneminde de %20,4'ten %5,7'ye kadar gerilemiştir.

Alt sektörde toplam varlıklar cari fiyatlarla 6,5 kat artmıştır. Bu bağlamda varlık yapısı da değişmiş, dönen varlıkların payı %20,8'den %47,6'ya yükselirken, duran varlıkların payı %79,2'den %52,4'e gerilemiştir. Alt sektörün özelliği gereği duran varlıklar daha büyük pay taşımaları gerekirken, işletme sermayesindeki hızlı artış firmalarda alacak tahsilinde sorunlar olasılığını arttırmaktadır.

Alt sektörde 2007 yılında önemli boyutta sermaye arttırılmasına karşın, inceleme döneminde özsermayenin varlık finansmanındaki payı %51,9'dan %47,4'e gerilemiştir.

Alt sektörde yavaş olan devir hızları inceleme döneminde daha da yavaşlamış, özsermaye devir

hızı 0,73'ten 0,56'ya, varlık devir hızı 0,38'den 0,26'ya, işletme sermayesi devir hızı da 1,81'den 0,56'ya düşmüştür. Alt sektörde inceleme döneminde finansal verimlik ya da faaliyet etkinliği daha da azalmıştır.

Alt sektörde toplu kar büyük boyutlu dalgalanma göstermekte, 2004 yılında sabit fiyatla %217,7 oranında artış gösterdiği gibi, özellikle 2000 yılında olduğu gibi büyük boyutlu zarar da oluşmaktadır.

Alt sektörde toplu kara bağlı olarak karlılık oranları da geniş aralıkta dalgalanmaktadır.

Özsermaye karlılığı %26,6 ila eksi %4,3, satış karlılığı %41,2 ila eksi %7,7 ekonomik karlılık da %11,4'le eksi %3,1 arasında değişme göstermektedir.

Alt sektörün mali açıdan en iyi performans gösterdiği yıl 2004 yılı olmuştur.

Alt sektörde çalışan sayısı sürekli azalış göstermiş, 1999-2008 döneminde istihdam kaybı %54,8 gibi büyük boyutlu olmuştur.

Alt sektörde emek verimliliği çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatı göstergelerine göre artarken, elde edilen net kar ve yaratılan katma değere göre azalmıştır.

Elektrik alt sektörü, inceleme kapsamındaki iki firma ile sınırlı olarak 1999-2008 döneminde düzenli gelişme göstermeyen, finansal verimliliği ya da faaliyet etkinliği azalan, sermaye yetersizliği ve işletme sermayesi yönelimi sorunları olan bir faaliyet dalı görüntüsü vermektedir.

3. Büyük Firmalar İçinde İSO Üyeleri

3.1.Genel Değerlendirme

İSO üyesi firmalar (113 firma), sayı olarak 231 büyük firmanın %48,9'unu oluşturmaktadır. 2008 yılı itibariyle İSO üyelerinin 231 büyük firma içindeki payları; üretimden satışlarda %48,9, satış hasılatında %47,2, ihracatta %60,9, yaratılan net katma değerde %50,7, özsermayede %36,9, varlıklar toplamında %39,7, toplam karda %47,6 ve istihdamda da %44,4'tür.

1999-2008 döneminde İSO üyelerinin mali performansı, Tablo 189'dan da izlenebileceği gibi, İSO üyesi olmayan firmalardan daha başarılı olmuş; ihracat dışında diğer ölçülere göre 231 büyük firma içinde payları artmıştır. İnceleme döneminde İSO üyesi firmaların payları, üretimden satışlarda %47,6'dan %48,6'ya, satış hasılatında %43'den %47,2'ye, net katma değerde %40,7'den %50,7'ye, özsermaye tutarında %30,8'den %36,9'a, varlık toplamında %33,5'ten %39,7'ye, toplam karda %42,6'dan %47,6'ya ve istihdamda %33,5'ten %44,4'e yükselmiş, buna karşın sadece ihracattaki payı %65'ten %60,9'a gerilemiştir.

2008 yılı itibarıyla İSO üyelerinin büyük firmalar içindeki sektörel payları Tablo 190'da verilmiştir. Diğer İmalat Sanayi değerlendirme dışı bırakıldığında, İSO üyesi firmaların 231 büyük firma içinde Taşıt Araçları, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler, Ana Metal, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım sanayilerinde ağırlıklı pay taşıdığı görülmektedir.

Tablo 189. İSO Üyesi Kuruluşların Büyük Firmalar İçindeki Yeri (%)

	1999	2008
Üretimden Satışlar	47,6	48,9
Satış Hasılatı	43,0	47,2
İhracat	65,0	60,9
Net Katma Değer	40,7	50,7
Brüt Katma Değer	28,4	34,2
Özsermaye	30,8	36,9
Varlıklar (Aktifler), Net	33,5	39,7
Duran Varlıklar	25,2	37,2
Dönen Varlıklar (İşletme Sermayesi)	40,8	41,9
Toplam Kar	42,6	47,6
İstihdam (Çalışan Sayısı)	33,5	44,4

2008 yılında Taşıt Araçları Sanayi'nde İSO üyesi firmalar üretimden satışlarda %74,5, satış hasılatında %73,4, ihracatta %78,9, yaratılan net katma değerde %64,4, bilanço karlarında %87,7 ve çalışan sayısında da %61,6 oranlarında ağırlık taşımaktadır.

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde İSO üyesi firmaların payları, üretimden satışlarda %75,5, satış hasılatında %78,9, ihracatta %81,4, yaratılan net katma değerde %77,2, bilanço karında %73,4 ve çalışan sayısında %78,6'dır.

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde 2008 yılı itibariyle İSO üyesi firmaların büyük firmalar içindeki payları üretimden satışlarda %79,1, satış hasılatında %79,4, ihracatta %78,6, yaratılan net katma değerde %87 ve çalışan sayısında da %75,5'tir. Bilanço kârındaki pay ise toplu zarar nedeniyle negatiftir.

Ana Metal Sanayi'nde, 2008 yılı itibariyle İSO üyesi firmaların büyük firmalar içindeki payları, üretimden

Tablo 190. İSO Üyesi Firmaların Sektörel Payları (%) (2008)

	Firma Sayısı	Üretimden Satışlar	Satış Hasılatı	İhracat	Net Katma Değer	Varlık, Net	Özsermaye	Bilanço Karı	Çalışan Sayısı
Gıda, İçki ve Tütün	22,0	31,9	33,5	19,0	32,1	38,5	33,2	57,8	13,6
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	42,9	41,3	41,0	51,5	41,5	37,5	39,4	87,4	37,2
Orman Ürünleri ve Mobilya	20,0	38,2	37,7	45,1	-9,9	55,2	17,2	110,2	12,7
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	80,0	79,1	79,4	78,6	87,0	72,8	85,0	-1.447,2	75,5
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	70,7	33,9	28,3	25,3	57,1	39,5	38,7	21,9	58,6
Taş ve Toprağa Dayalı	44,4	53,3	56,3	58,1	45,2	49,9	43,0	23,9	67,6
Ana Metal Sanayi	57,1	56,6	56,5	65,1	38,6	39,1	36,5	56,3	41,1
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	66,7	75,5	78,9	81,4	77,2	75,8	78,2	73,4	78,6
Taşıt Araçları Sanayi	40,9	74,5	73,4	78,9	64,4	53,8	53,5	87,7	61,6
Diğer İmalat Sanayii	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Elektrik Sektörü	50,0	8,9	8,8	-	-19,8	2,7	3,7	-23,0	2,2
İSO GENEL	48,9	48,9	47,2	60,9	50,7	39,7	36,9	47,6	44,4

satışlarda %56,6, satış hasılatında %56,5, ihracatta %65,1, net katma değerde %38,6, bilanço karında %56,3 ve çalışan sayısında da %41,1'dir.

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde firma sayısı olarak büyük firma kapsamına giren İSO üyesi firma sayısının %70,7 gibi yüksek düzeylerde olmasına karşın, İSO üyelerinin büyüklük kategorilerine göre payları düşük seviyelerdedir.

İSO üyesi firmaların, büyük firmalar kapsamında, Gıda, İçki ve Tütün, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı ve Taş ve Toprağa Dayalı sanayilerindeki payları düşüktür. Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe ise büyük firma kapsamına giren İSO üyesi firma bulunmamaktadır.

3.2. Üretimden Satışlar

3.2.1. İSO Üyeleri Genel

İSO üyesi büyük firmaların üretimden satışlarının 1999-2008 yılında gelişmesi yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 191'de verilmiştir.

Tablo 191. Üretimden Satışlar (1999-2008)

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	6.763.742.857	6.763.742.857	-	-
2000	11.260.153.775	7.321.755.195	66,5	8,3
2001	18.764.960.840	7.316.290.553	66,6	-0,1
2002	28.120.263.829	7.408.585.701	49,9	1,3
2003	37.567.266.541	8.030.934.230	33,6	8,4
2004	51.907.532.207	10.047.054.544	38,2	25,1
2005	56.197.030.919	10.053.900.711	8,3	0,1
2006	67.841.494.522	10.834.791.492	20,7	7,8
2007	74.556.339.340	11.269.159.020	9,9	4,0
2008	86.190.054.939	11.283.667.622	15,6	0,1

İSO üyesi büyük firmaların 1999-2008 döneminde üretimden satışları cari fiyatlarla 11,7 kat artarken, sabit fiyatlarla (1999 yılı fiyatıyla) %66,8 oranında artmış; yıllık ortalama artış hızı ise %5,9 olmuştur.

İnceleme döneminde İSO üyesi büyük firmaların üretimden satışlarında yıllık artış hızı (sabit fiyatla) %25,1 ile eksi %0,1 oranında değişmiştir. Üretimden satışlar kriz yılı 2001 yılında binde 1 gibi ihmal edilebilir boyutta azalırken, en hızlı artış oranını %25,1 ile 2004 yılında göstermiştir.

3.2.2. Üretimden Satışlarda Sektörel Gelişme

1999-2008 döneminde İSO üyesi büyük firmaların üretimden satışlarında yaşanan sektörel gelişme Tablo 192'de gösterilmiştir.

İnceleme kapsamına 1 veya 2 firma ile giren Orman Ürünleri ve Mobilya, Diğer İmalat ve Elektrik sektörleri sıralama dışı bırakıldığında; 2008 yılı itibariyle İSO üyesi firmalar içinde üretimden satışlarda ilk dört sırayı Taşıt Araçları, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler, Ana Metal ve Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik sanayileri almaktadır. Üretimden satış kategorisine göre Taş ve Toprağa Dayalı, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı sanayileri ise alt sıralarda bulunmaktadır.

1999-2008 döneminde İSO üyeleri kapsamında üretimden satışları en hızlı artan alt sektör, %202 oranında artışla Taşıt Araçları Sanayi olmuştur. Üretimden satış artışı ölçüsüne göre bu sektörü %89,6'lık artışla Ana Metal, %80'lik artışla Gıda, İçki ve Tütün, %47,1'lik artışla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler ve %39,9'luk artışla da Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım sanayileri izlemiştir. Artış oranları Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde %25,4, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde ise %21,2 oranında kalırken; Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde binde 1 oranında da olsa azalmıştır.

Tablo 192. Üretimden Satışlarda Sektörel Gelişmeler (1999-2008)

	Firma Sayısı	1999	Üretimden Satışlar (2008) (TL)		Değişim (%)	
			Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
Gıda, İçki ve Tütün	9	486.138.566	6.050.932.733	875.075.666	1.144,6	80,0
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	12	412.785.899	2.465.065.343	412.307.449	497,1	-0,1
Orman Ürünleri ve Mobilya	1	22.331.608	637.338.370	91.795.817	2.753,9	311,0
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	8	296.211.315	1.921.962.986	414.316.289	548,8	39,8
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	29	1.330.657.186	17.118.004.794	1.612.210.419	1.186,4	21,1
Taş ve Toprağa Dayalı	12	507.741.009	4.167.180.982	636.612.420	720,7	25,3
Ana Metal Sanayi	16	887.569.266	19.358.339.430	1.682.572.742	2.081,0	89,5
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	14	1.533.704.874	13.647.067.511	2.255.870.027	789,8	47,0
Taşıt Araçları Sanayi	9	1.182.778.696	18.593.805.045	3.572.440.544	1.472,0	202,0
Diğer İmalat Sanayi	2	45.724.332	1.623.329.174	811.664.587	3.450,2	1.675,1
Elektrik Sektörü	1	58.100.106	607.028.571	79.761.234	944,8	37,2

3.3. Satış Hasılatı

3.3.1 İSO Üyeleri Genel

İSO üyesi büyük firmaların satış hasılatınının 1999-2008 döneminde gösterdiği gelişme, yıllar itibariyle, cari ve sabit fiyatlarla Tablo 193'te verilmiştir.

Tablo 193. Satış Hasılatı (1999-2008)

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	7.614.051.730	7.614.051.730	-	-
2000	12.741.627.000	8.285.062.135	67,3	8,8
2001	20.974.142.700	8.177.630.820	64,6	-1,3
2002	31.328.584.192	8.253.852.178	49,4	0,9
2003	42.074.172.643	8.994.397.101	34,3	9,0
2004	59.501.825.579	11.516.981.479	41,4	28,0
2005	64.980.966.773	11.625.386.206	9,2	0,9
2006	78.857.532.765	12.594.134.771	21,4	8,3
2007	86.732.386.099	13.109.563.315	10,0	4,1
2008	99.566.987.440	13.034.923.730	14,8	-0,6

İSO üyesi firmalarda Üretimden Satışlar / Satış Hasılatı oranı inceleme döneminde ortalama %87 olmuştur. Oran, büyük firma kapsamına giren İSO üyelerinin üretim dışında ticari faaliyetinin de olduğunu göstermektedir.

İnceleme döneminde İSO üyesi büyük firmaların satış hasılatı cari fiyatlarla 12,1 kat artarken, sabit fiyatlarla da %71,2 oranında artmış; yıllık ortalama artış hızı %6,2 olmuştur.

İSO üyelerinin satış hasılatında sabit fiyatla yıllık artış hızı eksi %1,3 ile artı %28 arasında dalgalanmıştır. Satış hasılatı kriz yılları 2001 ve 2008 yıllarında sırasıyla %1,3 ve %0,6 oranlarında azalırken , en hızlı artışı 2004 yılında %28 olarak göstermiştir.

3.3.2 Satış Hasılatında Sektörel Gelişme

İSO üyesi büyük firmaların satış hasılatında 1999-2008 döneminde sektörel gelişmeler Tablo 194'te verilmiştir.

Tablo 194. Satış Hasılatında Sektörel Gelişmeler (1999-2008)

	Firma Sayısı	1999	Satış Hasılatı (2008) (TL)		Değişim (%)	
			Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
Gıda, İçki ve Tütün	9	522.457.991	6.760.721.745	977.724.154	1.194,0	87,1
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	12	434.277.133	2.808.475.701	469.746.352	546,7	8,1
Orman Ürünleri ve Mobilya	1	26.761.175	723.747.515	104.241.323	2.604,4	289,5
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	8	305.250.103	1.968.619.511	424.374.006	544,9	39,0
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	29	1.587.843.368	20.079.734.186	1.891.152.448	1.164,5	19,1
Taş ve Toprağa Dayalı	12	525.670.044	4.875.082.720	744.757.240	827,4	41,6
Ana Metal Sanayi	16	941.906.175	19.723.654.866	1.714.324.938	1.994,0	82,0
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	14	1.794.017.611	17.726.477.999	2.930.199.500	888,0	63,3
Taşıt Araçları Sanayi	9	1.352.332.018	22.122.766.605	4.250.462.354	1.535,9	214,3
Diğer İmalat Sanayi	2	65.436.006	2.170.678.021	1.085.339.011	3.217,2	1.558,6
Elektrik Sektörü	1	58.100.106	607.028.571	79.761.234	944,8	37,2

İnceleme kapsamına 1 veya 2 firma ile giren Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi, Diğer İmalat Sanayi ve Elektrik sektörü sıralama dışı bırakıldığında, 2008 yılında satış hasılatı ölçüsüne göre ilk dört sırayı, üretimde satışlarda olduğu gibi, Taşıt Araçları, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik ve Ana Metal sanayileri almaktadır.

Satış hasılatı ölçüsüne göre alt sıralarda yer alan sektörler ise Taş ve Toprağa Dayalı, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım sanayileridir.

1999-2008 döneminde İSO üyeleri kapsamında satış hasılatı en hızlı artan sanayi dalı sabit fiyatla %214,3 oranında olmak üzere Taşıt Araçları Sanayi'dir.

Satış hasılatı artış oranına göre bu sektörü, %87,1'lik artışla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, %82 ile Ana Metal Sanayi, %63,3 ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, %41,7'lik artışla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi ve %39'luk artışla da Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi izlemiştir.

1999-2008 döneminde İSO üyesi firmalar kapsamında satış hasılatı en yavaş artan sanayi dalları, %19,1 oranındaki artışla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik ve %8,2 oranındaki artışla da Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı sanayileridir.

3.4. İhracat

3.4.1 İSO Üyeleri Genel

Büyük firma kapsamında İSO üyesi 113 firmanın 1999-2008 döneminde dışsatımında cari USD değeri ile gelişmeler yıllar itibariyle Tablo 195'te verilmiştir.

Tablo 195. İhracat (1999-2008)

Yıllar	Tutar (Bin Dolar)	Yıllık Değişim (%)
1999	4.930.378	-
2000	5.364.298	8,8
2001	6.633.546	23,7
2002	8.167.360	23,1
2003	10.950.705	34,1
2004	16.158.623	47,6
2005	17.117.142	5,9
2006	19.877.763	16,1
2007	24.537.094	23,4
2008	30.198.926	23,1

İSO üyesi firmaların ihracatı 1999-2008 döneminde sürekli artış göstererek en yüksek düzeyine 2008 yılında ulaşmıştır. İnceleme döneminde ihracat artışı cari USD değeri ile 5 kattan fazla artarken, yıllık ortalama artış hızı %22,3 olmuştur.

Yıllık ihracat artış hızı %47,6 ile %5,9 oranında değişmiş; en hızlı ihracat artışı 2004 yılında gerçekleştirilirken, artış hızı 2005 yılında en düşük düzeyine inmiştir.

3.4.2 İhracatta Sektörel Gelişme

231 büyük firma kapsamına giren İSO üyesi firmalarda, 1999-2008 döneminde ihracatta yaşanan sektörel gelişmeler Tablo 196'da verilmiştir.

231 büyük firma kapsamında İSO üyesi firmalarla sınırlı olarak 1999 -2008 döneminde ihracat artışında %961,5'lik artış oranıyla ilk sırayı Taşıt Araçları Sanayi almıştır.

Tek firma ile bu kapsama giren ve ihracatta yaklaşık 9,5 kat artan Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi değerlendirme dışı bırakılacak olursa, ihracat artışı açısından Taşıt Araçları sektörünü, yaklaşık %705,7 oranında artışla Ana Metal Sanayi, %375,9 oranında artışla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi ve %347,7 oranında artışla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi izlemiştir.

Tablo 196. İhracatta Sektörel Gelişmeler (1999-2008)

Sektörler	Firma Sayısı	İhracat (Bin Dolar)		Değişim (%)
		1999	2008	
Gıda, İçki ve Tütün	9	110.330	320.267	190,3
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	12	615.206	1.247.066	102,7
Orman Ürünleri ve Mobilya	1	7.060	74.018	948,4
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	8	52.135	217.605	317,4
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	29	518.122	2.317.993	347,4
Taş ve Toprağa Dayalı	12	362.341	857.541	136,7
Ana Metal Sanayi	16	1.012.321	8.156.659	705,7
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	14	1.157.187	5.507.382	375,9
Taşıt Araçları Sanayi	9	1.076.698	11.429.337	961,5
Diğer İmalat Sanayi	2	18.978	71.058	274,4
Elektrik Sektörü	1	-	-	-

Bu dönemde ihracatı en yavaş artan sanayi dalı Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi olmuştur. Bu sektörde ihracat artışı %102,7 oranında kalmıştır. İhracatı yavaş artan diğer iki alt sektör %136,7 oranında artışla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi ve %190,3 oranında artışla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi olmuştur.

3.5. Katma Değer

3.5.1 Net Katma Değer

3.5.1.1 İSO Üyeleri Genel

İnceleme kapsamına giren 113 İSO üyesi firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer yılın itibariyle cari ve sabit fiyatlarla gelişimi Tablo 197'de verilmiştir.

Tablo 197. Net Katma Değer (1999-2008)

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	1.024.091.698	1.024.091.698	-	-
2000	1.911.353.442	1.242.830.451	86,6	21,4
2001	2.127.254.073	829.397.355	11,3	-33,3
2002	4.107.548.529	1.082.177.802	93,1	30,5
2003	5.516.582.716	1.179.306.270	34,3	9,0
2004	7.966.918.695	1.542.051.091	44,4	30,8
2005	7.886.838.516	1.410.990.760	-1,0	-8,5
2006	10.275.931.819	1.641.142.776	30,3	16,3
2007	11.056.811.345	1.671.232.338	7,6	1,8
2008	11.164.147.152	1.461.566.834	1,0	-12,5

İSO üyesi firmalarda 1999-2008 döneminde yaratılan net katma değer cari fiyatlarla yaklaşık 10 kat artarken, sabit fiyatla artış %42,8 oranında olmuştur. Net katma değer artış oranı inceleme döneminde eksi %33,3 ile artı %30,8 oranında değişmiştir. Yaratılan net katma değer, kriz yılları 2001 ve 2008 yıllarında sırasıyla %33,3 ve %12,5 oranlarında azalırken en hızlı artışı 20004 yılında göstermiştir. İSO üyesi firmaların yarattıkları netkatma değer 1999-2008 döneminde yıllık ortalama artış hızı %4 olmuştur.

Tablo 198. Net Katma Değerde Sektörel Gelişmeler (1999-2008)

	Firma Sayısı	1999	Net Katma Değer (2008) (TL)		Değişim (%)	
			Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
Gıda, İçki ve Tütün	9	56.810.286	1.047.967.939	151.555.352	1.744,7	166,8
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	12	75.242.202	355.931.718	59.533.229	373,0	-20,9
Orman Ürünleri ve Mobilya	1	3.748.798	-18.000.909	-2.592.670	-580,2	-169,2
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	8	20.530.598	149.738.133	32.278.950	629,3	57,2
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	29	240.193.303	2.660.372.916	250.559.629	1.007,6	4,3
Taş ve Toprağa Dayalı	12	106.227.264	715.475.174	109.301.800	573,5	2,9
Ana Metal Sanayi	16	86.576.955	1.581.368.785	137.448.154	1.726,5	58,8
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	14	298.785.468	1.908.490.958	315.474.921	538,7	5,6
Taşıt Araçları Sanayi	9	109.799.620	2.609.751.337	501.413.318	2.276,8	356,7
Diğer İmalat Sanayi	2	2.333.500	42.022.072	21.011.036	1.700,8	800,4
Elektrik Sektörü	1	23.843.704	111.029.029	14.588.790	365,7	-38,8

3.5.1.2 Net Katma Değerin Sektörel Gelişimi

İSO üyesi büyük firmalarla sınırlı olarak yaratılan net katma değerde 1999-2008 döneminde sektörel gelişme cari ve sabit fiyatlarla Tablo 198'de verilmiştir.

İnceleme kapsamına bir ya da iki firma ile giren sektörler dışarıda tutulursa, 1999-2008 döneminde net katma değeri en hızlı artan sektör %356,7'lik artış oranıyla Taşıt Araçları Sanayi olmuştur.

Taşıt Araçları sektörünü %166,8'lik artış oranıyla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, %58,8 ile Ana Metal Sanayi ve %57,2 ile de Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi izlemiştir. Katma değer artışı oranı Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde %5,6, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde %4,3 ve Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde de %2,9 düzeyinde kalmış; Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde ise %20,9 oranında azalmıştır.

İnceleme kapsamına birer firma ile giren Elektrik (%38,8) ve Orman Ürünleri ve Mobilya (%169,2) sanayilerinde ise yaratılan net katma değer azalmıştır.

3.5.2 Brüt Katma Değer

3.5.2.1 İSO Üyeleri Genel

İnceleme kapsamına giren İSO üyesi büyük firmaların 1999-2008 döneminde yarattıkları brüt katma değer yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo 199'da verilmiştir.

İnceleme kapsamına giren 113 İSO üyesi büyük firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı brüt katma değer cari fiyatlarla 10,1 kat artarken, sabit fiyatla artış %45,3 düzeyinde olmuştur.

Brüt katma değerde en hızlı artış %33,2 olarak 20004 yılında gerçekleşirken, kriz yılları 2001 ve 2008 yıllarında sırasıyla %24,7 ve %13,1 oranlarında azalmıştır.

1999-2008 döneminde inceleme kapsamına giren İSO üyesi büyük firmaların yarattıkları brüt katma değer yıllık ortalama %4,2 hızla artmıştır.

Brüt katma değerde artış hızını sınırlı da olsa net katma değer artış hızından daha fazla olması, dolaylı vergi yükünün artması sonucudur. Nitekim, Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı %61'den %59,9'a gerilemiştir.

Tablo 199. Brüt Katma Değer (1999-2008)

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)		Net Katma Değer / Brüt Katma Değer (%)
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	
1999	1.678.795.588	1.678.795.588	-	-	61,0
2000	3.016.894.741	1.961.692.991	79,7	16,9	63,4
2001	3.787.023.605	1.476.526.664	25,5	-24,7	56,2
2002	6.888.985.121	1.814.977.163	81,9	22,9	59,6
2003	9.295.265.657	1.987.093.393	34,9	9,5	59,3
2004	13.677.208.833	2.647.316.436	47,1	33,2	58,2
2005	13.735.919.240	2.457.417.518	0,4	-7,2	57,4
2006	16.590.179.832	2.649.575.169	20,8	7,8	61,9
2007	18.562.723.635	2.805.747.792	11,9	5,9	59,6
2008	18.630.144.638	2.438.986.261	0,4	-13,1	59,9

Tablo 200. Brüt Katma Değerde Sektörel Gelişmeler (1999-2008)

	Firma Sayısı	1999	Brüt Katma Değer (2008) (TL)		Değişim (%)	
			Cari	Sabit	Cari	Sabit
			Fiyatlarla	Fiyatlarla	Fiyatlarla	Fiyatlarla
Gıda, İçki ve Tütün	9	112.913.472	2.456.275.809	355.222.457	2.075,4	214,6
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	12	97.691.129	461.797.167	77.240.310	372,7	-20,9
Orman Ürünleri ve Mobilya	1	6.281.373	42.445.711	6.113.454	575,7	-2,7
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	8	48.681.880	276.014.383	59.500.238	467,0	22,2
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	29	374.857.918	5.611.538.950	528.506.778	1.397,0	41,0
Taş ve Toprağa Dayalı	12	188.986.984	1.061.994.827	162.238.957	461,9	-14,2
Ana Metal Sanayi	16	153.958.766	2.431.900.113	211.373.959	1.479,6	37,3
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	14	438.425.021	2.598.667.288	429.561.563	492,7	-2,0
Taşıt Araçları Sanayi	9	220.859.687	3.507.589.281	673.915.540	1.488,2	205,1
Diğer İmalat Sanayi	2	2.435.215	44.431.063	22.215.532	1.724,5	812,3
Elektrik Sektörü	1	33.704.143	137.490.046	18.065.666	307,9	-46,4

3.5.2.2 Brüt Katma Değerin Sektörel Gelişimi

İSO üyesi firmalarda sınırlı olarak 1999-2008 döneminde yaratılan brüt katma değerde sektörel gelişme cari ve sabit fiyatlarla Tablo 200'de verilmiştir.

İki firma ile inceleme kapsamına giren Diğer İmalat Sanayi hariç tutulduğunda, 1999-2008 döneminde İSO üyesi firmalarla sınırlı olarak yarattığı brüt katma değer en hızlı artan sanayi dalı, %214,6'lık artış oranı ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayi olmuştur. Özellikle içki ve tütün üzerindeki dolaylı vergilerin 2002 yılından sonra hızla ağırlaştırılması, sektördeki brüt katma değerinde daha hızlı artmasına yol açmıştır. Buna karşı dış pazarlara dönüklüğü daha da artan Taşıt Araçları Sanayi'nde vergi, resim ve harç istisnası, KDV istisnası ve iadesi gibi nedenlerle dolaylı vergi yükü hafiflemiş, bunun sonucunda da brüt katma değer artış hızı net katma değer artışının gerisinde kalmıştır.

Katma değer artış hızı açısından bu sektörleri %41 oranında artışla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, %37,3 oranında artışla Ana Metal Sanayi ve %22,2 oranında artışla da Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi izlemiştir.

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler (%2), Taş ve Toprağa Dayalı (%14,2) ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı (%20,9) sanayilerinde ise brüt katma değer azalmıştır.

3.6. Üretimde Dikey Tamlaşma

3.6.1 İSO Üyeleri Genel

Araştırmada üretimde dikey tamlaşma derecesinin ölçüsü olarak Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranının 1999-2008 döneminde İSO üyesi büyük firmalarda gelişimi yıllar itibarıyla Tablo 201'de verilmiştir.

Tablo 201. İSO Üyesi Firmalarda Dikey Tamlaşma (1999-2008)

Yıllar	Brüt Katma Değer / Satışlar (%)
1999	22,1
2000	23,7
2001	18,1
2002	22,0
2003	22,1
2004	23,0
2005	21,1
2006	21,0
2007	21,4
2008	18,7

İSO üyesi büyük firmalar genelinde Dikey Tamlaşma Oranı (Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı) 1999 yılında %22,1 oranında iken, 2008 yılında %18,7'ye gerilemiştir. Söz konusu oranı başlıca iki değişken etkilemektedir;

- Firmaların ara fiziki girdilerini üretmeleri veya işletme dışından sağlamaları,
- Satış fiyatına dahil olan dolaylı vergiler.

İnceleme döneminde dolaylı vergi yükü genelde hafiflemediğinden, dikey tamlaşma oranının düşmesi firmaların iç girdi üretimi yerine, ara fiziki girdilerini işletme dışı, özellikle ithalat yolu ile sağlamalarından kaynaklanmıştır.

Üretimde dikey bütünleşme oranının düşmesi, sanayi üretiminin giderek montaj sanayi haline dönüştüğünü göstermektedir. Söz konusu oran İSO üyelerinde %18,7 olarak, 231 büyük firma genelindeki %25,8'lik oranın altında bulunmaktadır.

3.6.2 Sektörlere Göre Üretimde Dikey Tamlaşma

1999-2008 döneminde İSO üyeleri kapsamında üretimde dikey tamlaşma derecesinde sektörel bazda değişim Tablo 202'de verilmiştir.

Tablo 202. Sektörler İtibariyle Dikey Tamlama (1999-2008)

Yıllar	Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı (%)	
	1999	2008
Gıda, İçki ve Tütün	21,6	36,3
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	22,5	16,4
Orman Ürünleri ve Mobilya	23,5	5,9
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	15,9	14,0
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	23,6	27,9
Taş ve Toprağa Dayalı	36,0	21,8
Ana Metal Sanayi	16,3	12,3
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	24,4	14,7
Taşıt Araçları Sanayi	16,3	15,9
Diğer İmalat Sanayi	3,7	2,0
Elektrik Sektörü	58,0	22,7

Tablo 202, 1999-2008 döneminde Gıda, İçki ve Tütün ve Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik sanayileri dışındaki sektörlerde üretimde dikey tamlama oranlarının azaldığını göstermektedir.

Oran, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde %21,6'dan %36,3'e, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde de %23,6'dan %27,9'a yükselmiştir.

Bu yükseliş, söz konusu sanayi dallarının ürünleri üzerindeki KDV, ÖTV gibi dolaylı vergilerin artmasından kaynaklanmıştır. Söz konusu oran; Taşıt Araçları Sanayi'nde %16,3'ten %15,8'e, Ana Metal Sanayi'nde ise %16,3'ten %12,3'e gerilemiştir.

Bu gerilemede sözü edilen sanayi dallarında İhracat / Satış Hasılatı oranının yükselmesi, ihracatta vergi bağımsızlığı nedeniyle dolaylı vergi yükünün azalması etkili olabilir.

3.7. Varlıklar

3.7.1 İSO Üyeleri Genel

İSO üyesi 113 büyük firmanın varlıklarında ve varlıkların dönen ve duran varlık ayrımında 1999-2008 dönemindeki gelişmeler yıllar itibariyle cari fiyatlarla Tablo 203'te verilmiştir.

İnceleme kapsamına giren İSO üyesi 113 büyük firmanın 1999-2008 döneminde varlık toplamı cari

fiyatlarla 10,9 kat artmıştır. Varlık artışının önemli bölümü yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesinin yapıldığı 1999-2004 döneminde gerçekleşmiştir.

Söz konusu dönemde İSO üyesi firmaların varlıkları cari fiyatlarla 6,1 kat artmıştır. 2004-2008 döneminde varlık artışı, cari fiyatlarla %67,2 oranında olmuştur.

İSO üyesi büyük firmalarda varlık yapısı bir ölçüde değişmiş; dönen varlıkların payı %63,3'ten %55,8'e gerilerken, duran varlıkların payı %36,7'den %44,2'ye yükselmiştir.

Bu değişimde maddi duran varlıkların yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesine tabi olması etkili olmuştur.

3.7.2 Varlıklarda Sektörel Gelişme

İSO'nun 113 büyük üyesi kapsamında varlık artışında, 1999-2008 döneminde yaşanan sektörel gelişmeler, Tablo 204'te verilmiştir.

İnceleme kapsamına 1 veya 2 firma ile giren Orman Ürünleri ve Mobilya, Elektrik ve Diğer İmalat sanayileri bir yana bırakılacak olursa; 1999-2008 döneminde varlık artış hızı en yüksek olan sektör Gıda, İçki ve Tütün Sanayi olmuştur.

Cari fiyatlarla varlık artışı Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde 19,7 kat olmuştur. Varlık artış hızı açısından bu sektörü, 14,6 kat artışla Ana Metal Sanayi, 11,2 kat artışla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, 10,1 kat artışla Taşıt Araçları Sanayi izlemiştir.

Varlık artışı Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler sektöründe 8,9 kat, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde 8,2 kat, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde 7,4 kat ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde de 7 kat olarak daha sınırlı düzeyde kalmıştır.

Tablo 203. Varlıklar (Cari fiyatlarla, TL)(1999-2008)

Yıllar	Net Varlıklar Toplamı		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)
1999	5.962.707.911	-	3.776.848.816	-	2.185.859.095	-
2000	9.594.291.280	60,9	6.206.952.607	64,3	3.387.338.673	55,0
2001	16.172.166.903	68,6	10.547.085.798	69,9	5.625.081.105	66,1
2002	24.196.681.773	49,6	15.102.168.287	43,2	9.094.513.486	61,7
2003	29.230.822.720	20,8	17.691.468.446	17,1	11.539.354.274	26,9
2004	42.350.655.734	44,9	24.250.485.963	37,1	18.100.169.771	56,9
2005	45.439.298.147	7,3	26.598.154.894	9,7	18.841.143.253	4,1
2006	54.212.090.567	19,3	31.623.715.743	18,9	22.588.374.824	19,9
2007	60.067.769.056	10,8	33.741.937.685	6,7	26.325.831.371	16,5
2008	70.798.318.183	17,9	39.572.089.598	17,3	31.226.228.585	18,6

Tablo 204. Varlıklarda Sektörel Gelişmeler (Cari fiyatlarla, TL)

Sektörler	Firma Sayısı	Varlık Tutarı (TL)		Değişim (%)
		1999	2008	
Gıda, İçki ve Tütün	9	353.275.921	7.329.559.414	1.974,7
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	12	417.296.234	3.488.091.817	735,9
Orman Ürünleri ve Mobilya	1	22.421.644	1.184.224.378	5.181,6
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	8	329.371.962	2.638.342.153	701,0
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	29	1.125.158.489	13.703.764.888	1.117,9
Taş ve Toprağa Dayalı	12	644.101.588	5.918.482.958	818,9
Ana Metal Sanayi	16	808.614.200	12.601.309.540	1.458,4
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	14	1.369.184.708	13.509.766.915	886,7
Taşıt Araçları Sanayi	9	830.658.970	9.246.484.914	1.013,2
Diğer İmalat Sanayi	2	15.387.182	463.965.471	2.915,3
Elektrik Sektörü	1	47.237.013	714.325.735	1.412,2

3.8. Özsermaye (Özkaynak)

3.8.1 İSO Üyeleri Genel

Büyük firma kapsamındaki 113 İSO üyesi firmanın 1999-2008 döneminde özsermayesinde yaşanan gelişmeler yıllar itibariyle, cari fiyatlarla, Tablo 205'te verilmiştir.

İnceleme kapsamında İSO üyesi büyük firmaların özsermayesi 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 12,5 kat artmıştır. Artışın önemli bölümü, 8,7 katı, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 1999-2004 döneminde gerçekleşmiştir. Bu nedenle özsermaye artışının küçümsenmeyecek bir boyutu hesaba alınmıştır. Yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapılmadığı 2004 sonrasında özkaynak artışı cari fiyatlarla %39,2 düzeyinde kalmıştır.

İSO üyeleri genelinde özsermaye, varlık tutarından daha hızlı artmış; varlık finansmanında özkaynak katkısı 1999 yılında %40,3 iken, 2008 yılında %45,9'a yükselmiştir.

3.8.2 Özsermayede Sektörel Gelişme

İSO üyeleri kapsamında 1999-2008 döneminde özsermaye artışı sektörel olarak Tablo 206'da verilmiştir.

Tablo 205. Özsermaye (Cari fiyatlarla) (1999-2008)

Yıllar	Özsermaye (TL)	Değişim (TL)	Değişim (%)
1999	2.403.465.551	-	-
2000	4.157.445.371	1.753.979.820	73,0
2001	6.097.681.795	1.940.236.424	46,7
2002	9.767.159.916	3.669.478.121	60,2
2003	13.822.536.002	4.055.376.086	41,5
2004	23.318.535.707	9.495.999.705	68,7
2005	24.329.449.822	1.010.914.115	4,3
2006	27.439.589.233	3.110.139.411	12,8
2007	30.646.386.033	3.206.796.800	11,7
2008	32.475.416.559	1.829.030.526	6,0

İnceleme kapsamına 1 veya 2 firma ile giren sektörler bir yana bırakılacak olursa; İSO üyeleri kapsamında 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla özsermayesi en hızlı artan alt sektör, 27,5 kat artışla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'dir.

Özsermaye artışı olarak bu sektörü, 21,8 kat artışla Ana Metal Sanayi, 13 kat artışla Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi ve 10,2 kat artışla da Taşıt Araçları Sanayi izlemektedir.

Özsermaye artışı Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde 8,8 kat, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde 8,6 kat olarak daha düşük düzeydedir.

Tablo 206. Özsermayede Sektörel Gelişmeler (Cari fiyatlarla)

Sektörler	Firma Sayısı	Özsermaye Tutarı (TL)		Değişim (%)
		1999	2008	
Gıda, İçki ve Tütün	9	115.056.440	3.281.110.124	2.751,7
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	12	140.578.267	1.973.901.830	1.304,1
Orman Ürünleri ve Mobilya	1	11.178.409	113.321.408	913,8
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	8	172.042.791	1.646.478.248	857,0
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	29	477.492.238	6.705.864.178	1.304,4
Taş ve Toprağa Dayalı	12	335.623.339	3.289.166.979	880,0
Ana Metal Sanayi	16	279.819.066	6.370.978.672	2.176,8
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	14	478.106.559	4.565.931.059	855,0
Taşıt Araçları Sanayi	9	348.530.131	3.895.591.099	1.017,7
Diğer İmalat Sanayi	2	7.868.712	179.950.655	2.186,9
Elektrik Sektörü	1	37.169.599	453.122.307	1.119,1

3.9. Devir Hızları

3.9.1 İSO Üyeleri Genel

Araştırmada, finansal verimlilik veya faaliyet etkinliği göstergeleri olarak özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızları kullanılmaktadır. 1999-2008 döneminde İSO üyesi firmalar genelinde devir hızlarında gelişmeler yıllar itibariyle Tablo 207'de verilmiştir.

Tablo 207. Devir Hızları (1999-2008)

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
1999	3,17	1,28	2,02
2000	3,06	1,33	2,05
2001	3,44	1,30	1,99
2002	3,21	1,29	2,07
2003	3,04	1,44	2,38
2004	2,55	1,40	2,45
2005	2,67	1,43	2,44
2006	2,87	1,45	2,49
2007	2,83	1,44	2,57
2008	3,07	1,41	2,52

İnceleme kapsamındaki 113 İSO üyesi büyük firmada, 1999-2008 döneminde özsermaye devir hızı azalırken, varlık ve işletme sermayesi devir hızları artmıştır. Özsermaye devir hızı yılda kez olarak 3,17'den 3,07'ye gerilerken, varlık (aktif) devir hızı 1,28'den 1,41'e, işletme sermayesi devir hızı da 2,02'den 2,52'ye yükselmiştir.

İnceleme döneminde özsermaye devir hızı, en yüksek düzeyine 2001 yılında 3,44 kez olarak ulaşmıştır. Varlık devir hızı genelde yükselme eğilimi göstererek en yüksek düzeyine 1,45 kez olarak 2006 yılında ulaşmışsa da, izleyen yıllarda bu düzeyine koruyamayarak, 2008 yılında 1,41 keze gerilemiştir.

İşletme sermayesi devir hızı inceleme döneminde en yüksek düzeyine 2,57 kez olarak 2007 yılında ulaşmış, 2008 yılında ise hafifçe 2,52'ye gerilemiştir. İSO üyesi firmalar, 1999 yılında 180 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, bu süreyi 2008 yılında 145 güne kadar indirmişlerdir.

Aktif ve işletme sermayesi devir hızları artması, 1999-2008 döneminde İSO üyesi firmalarda çok belirgin olması da finansal verimliliğin ya da faaliyet etkinliğinin arttığını göstermektedir.

3.9.2 Sektörler İtibarıyla Devir Hızları

3.9.2.1 Özsermaye Devir Hızı

Tablo 208'de izlenebileceği gibi, inceleme kapsamına 1 veya 2 firma ile giren Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi, Diğer İmalat Sanayi ve Elektrik sektörü hariç tutulacak olursa, 2008 yılında özsermaye devir hızı en yüksek sanayi dalı 5,68 kez ile Taşıt Araçları Sanayi'dir.

Bu sektörü, özsermaye devir hızı açısından; yılda 3,88 kez olarak Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, 3,10 olarak Ana Metal Sanayi ve 2,99 olarak da Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi izlemiştir. Özsermaye devir hızı Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde 2,06, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde 1,48, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde 1,42 ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde de 1,20 olarak daha düşük düzeyde bulunmaktadır.

İnceleme döneminde İSO üyesi firmalarla sınırlı olarak Taşıt Araçları Sanayi ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde özsermaye devir hızı yükselirken, diğer alt sektörlerde gerilemiştir.

3.9.2.2 Varlık (Aktif) Devir Hızı

İSO üyesi büyük firmalar kapsamında varlık devir hızında, 1999-2008 döneminde yaşanan sektörel gelişmeler yıllar itibariyle Tablo 209'de gösterilmiştir.

İnceleme kapsamına 1 ve 2 firma ile giren Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi, Diğer İmalat Sanayi ve Elektrik sektörü dışında, 2008 yılında varlık devir hızı en yüksek olan sektör, yılda 2,39 kez ile Taşıt

Tablo 208. Sektörler İtibarıyla Özsermaye Devir Hızı (1999-2008)

Sektörler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Gıda, İçki ve Tütün	4,54	2,59	3,36	2,71	2,31	1,42	1,89	1,89	1,74	2,06
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	3,09	3,54	4,02	3,42	2,80	1,90	1,56	1,43	1,35	1,42
Orman Ürünleri ve Mobilya	2,39	2,41	2,73	2,30	1,90	1,94	2,19	4,47	2,75	6,39
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	1,77	1,81	1,82	1,57	1,31	1,12	1,16	1,24	1,17	1,20
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	3,33	3,55	4,31	3,70	3,53	2,61	2,71	2,77	2,66	2,99
Taş ve Toprağa Dayalı	1,57	1,60	1,88	1,61	1,43	1,13	1,21	1,32	1,37	1,48
Ana Metal Sanayi	3,37	3,20	3,58	3,25	3,21	2,38	2,27	2,61	2,66	3,10
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	3,75	3,60	4,29	3,98	3,73	3,50	3,67	4,20	4,00	3,88
Taşıt Araçları Sanayi	3,88	3,97	3,66	4,67	4,46	4,47	4,86	5,18	5,46	5,68
Diğer İmalat Sanayi	8,32	7,51	5,92	4,28	3,93	6,37	11,32	13,99	15,79	12,06
Elektrik Sektörü	1,56	0,62	0,72	0,91	0,98	0,82	1,07	1,28	1,37	1,34

Tablo 209. Sektörler İtibariyle Varlık Devir Hızı (1999-2008)

Sektörler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Gıda, İçki ve Tütün	1,48	1,17	1,12	1,02	1,12	0,84	1,11	1,07	1,09	0,92
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	1,04	1,08	1,26	1,29	1,23	1,01	0,89	0,85	0,81	0,81
Orman Ürünleri ve Mobilya	1,19	1,06	0,88	0,92	0,77	0,80	0,56	0,69	0,66	0,61
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	0,93	1,01	0,84	0,93	0,90	0,87	0,93	0,99	0,80	0,75
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	1,41	1,55	1,79	1,70	1,85	1,50	1,55	1,45	1,52	1,47
Taş ve Toprağa Dayalı	0,82	0,85	0,96	0,90	0,90	0,79	0,82	0,87	0,89	0,82
Ana Metal Sanayi	1,16	1,33	1,38	1,34	1,45	1,40	1,36	1,58	1,53	1,57
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. AL.	1,31	1,29	1,23	1,23	1,34	1,41	1,34	1,35	1,30	1,31
Taşıt Araçları Sanayi	1,63	1,79	1,26	1,38	1,85	2,27	2,40	2,40	2,35	2,39
Diğer İmalat Sanayi	4,25	3,38	3,29	2,61	2,78	4,06	5,03	5,81	4,98	4,68
Elektrik Sektörü	1,23	0,46	0,50	0,67	0,78	0,65	0,84	0,80	0,85	0,85

Araçları Sanayi'dir. Varlık devir hızı açısından Taşıt Araçları Sanayi'ni; 1,57 kez ile Ana Metal Sanayi, 1,47 kez ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi ve 1,31 kezle de Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi izlemektedir. Diğer tüm alt sektörlerde ise varlık devir hızları 1 kez in altındadır.

Varlık devir hızı, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde 0,92, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde 0,82, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde 0,81 ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde 0,75'tir.

1999-2008 döneminde varlık devir hızı Taşıt Araçları, Ana Metal, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik sanayilerinde yükselirken; Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler ve Taş ve Toprağa Dayalı sanayilerinde değişmemiş, diğer tüm alt sektörlerde ise gerilemiştir.

3.9.2.3 İşletme Sermayesi Devir Hızı

İSO üyesi büyük firmalar kapsamında işletme sermayesi devir hızında, 1999-2008 dönemindeki sektörel gelişmeler yıllar itibariyle Tablo 210'da gösterilmiştir.

İnceleme kapsamına 1 ve 2 firma ile giren sektörler sıralama dışı bırakılacak olursa, 2008 yılı itibariyle işletme sermayesi devir hızının da en yüksek olduğu sanayi dalı, yılda 4,19 kezle yine Taşıt Araçları Sanayi'dir. İşletme sermayesi devir hızı açısından bu sektörü; yılda 3,04 kez ile Ana Metal Sanayi, 2,51 kez ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, 1,99 kez ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, 1,87 kez ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, 1,81 kezle Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi, 1,80 kez ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi izlemektedir.

İşletme sermayesi devir hızı en yavaş olan sanayi dalı, 1,45 kez ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'dir. Gıda, İçki ve Tütün, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım sanayileri dışında kalan diğer sektörlerde, işletme sermayesi devir hızı 1999-2008 döneminde yükselmiştir.

3.10. Kar ve Karlılık Oranları

3.10.1 Toplam Kar

3.10.1.1 İSO Üyeleri Genel

İSO üyesi büyük firmaların 1999-2008 döneminde toplu bilanço karı, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla, Tablo 211'de verilmiştir.

Tablo 210. Sektörler İtibariyle İşletme Sermayesi Devir Hızı (1999-2008)

Sektörler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Gıda, İçki ve Tütün	2,40	2,52	1,84	1,71	2,11	2,00	2,27	2,30	2,41	1,99
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	1,67	1,65	1,89	1,92	1,89	1,81	1,59	1,69	1,54	1,45
Orman Ürünleri ve Mobilya	1,87	1,50	1,21	1,65	1,39	1,81	1,36	1,35	1,52	1,19
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	2,11	2,08	1,64	1,80	1,93	2,03	1,90	1,99	1,97	1,81
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	2,03	2,28	2,57	2,57	2,93	2,60	2,62	2,41	2,73	2,51
Taş ve Toprağa Dayalı	1,71	1,57	1,72	1,81	1,97	1,90	1,81	1,91	2,15	1,80
Ana Metal Sanayi	2,35	2,46	2,61	2,66	2,99	3,06	3,09	3,47	3,35	3,04
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. AL.	1,64	1,58	1,46	1,49	1,68	1,83	1,75	1,78	1,75	1,87
Taşıt Araçları Sanayi	2,68	2,91	2,42	2,90	3,40	3,62	3,82	3,91	3,74	4,19
Diğer İmalat Sanayi	4,47	3,51	3,48	2,73	2,92	4,61	5,58	6,43	5,41	5,17
Elektrik Sektörü	1,56	0,64	0,65	0,97	1,23	1,25	1,81	2,09	2,88	3,16

Tablo 211. Toplam Kar (1999-2008)

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	519.719.763	519.719.763	-	-
2000	1.056.199.519	686.778.748	103,2	32,1
2001	1.059.003.199	412.895.884	0,3	-39,9
2002	2.074.609.385	546.578.137	95,9	32,4
2003	3.007.653.842	642.960.546	45,0	17,6
2004	3.927.499.183	760.194.077	30,6	18,2
2005	3.488.866.439	624.173.843	-11,2	-17,9
2006	5.027.990.415	803.007.483	44,1	28,7
2007	5.596.431.877	845.898.301	11,3	5,3
2008	4.288.448.455	561.427.035	-23,4	-33,6

İSO üyesi büyük firmaların 1999-2008 döneminde toplu bilanço karı cari fiyatlarla 7,1 kat artarken, sabit fiyatlarla %8,1 oranında artmıştır. İnceleme döneminde toplu karda gelişme düzenli olmamış, değişme oranı eksi %39,9 ila artı %32,4 aralığında değişmiştir. İSO üyesi büyük firmaların toplu karları, kriz yılları 2001 ve 2008 yıllarında sırasıyla %39,9 ve %33,6 oranlarında azalırken, en hızlı artışı, kriz ertesi 2002 yılında %32,4 oranında artışla göstermiştir.

3.10.1.2 Sektörler İtibarıyla Toplam Kar

İSO üyeleri kapsamında toplu karın 1999-2008 döneminde yıllar itibarıyla sektörel gelişimi cari ve sabit fiyatlarla Tablo 212'de verilmiştir.

İnceleme kapsamına 1 ve 2 firma ile giren Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi, Diğer İmalat Sanayi ve Elektrik sektörü sıralama dışı bırakılacak olursa; İSO üyesi büyük firmalar kapsamında 1999-2008 döneminde toplu bilanço karı en hızlı artan sektör, sabit fiyatla %1.475,8 oranında artışla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi olmuştur. Toplu kar artışı ölçütüne göre bu sektörü, %323'lük artışla Taşıt Araçları Sanayi, %105,2'lik artışla Ana Metal Sanayi ve %93,6'lık artışla da Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi izlemiştir.

Tablo 212. Toplam Karın Sektörel Dağılımı

	Firma Sayısı	1999	Toplam Kar (2008) (TL)		Değişim (%)	
			Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
Gıda, İçki ve Tütün	9	5.111.843	556.994.682	80.551.630	10.796,2	1.475,8
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	12	16.589.410	-144.857.607	-24.228.920	-973,2	-246,1
Orman Ürünleri ve Mobilya	1	2.492.437	-109.841.088	-15.820.407	-4.507,0	-734,7
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	8	27.416.233	35.572.330	7.668.304	29,7	-72,0
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	29	140.153.126	662.082.514	62.356.352	372,4	-55,5
Taş ve Toprağa Dayalı	12	15.937.030	201.916.963	30.846.476	1.167,0	93,6
Ana Metal Sanayi	16	56.208.292	1.326.689.125	115.312.110	2.260,3	105,2
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	14	176.047.936	447.107.147	73.907.131	154,0	-58,0
Taşıt Araçları Sanayi	9	54.266.852	1.194.839.717	229.565.376	2.101,8	323,0
Diğer İmalat Sanayi	2	3.341.242	-4.086.879	-2.043.440	-222,3	-161,2
Elektrik Sektörü	1	22.155.362	122.031.551	16.034.479	450,8	-27,6

Bu sanayi dalları dışında kalan diğer tüm sektörlerde toplu kar, 2008 yılında 1999 yılına göre azalmıştır. Toplu kar azalışı Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde %55,5, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde %58, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde %72 düzeyinde olmuş; Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde ise kar, büyük boyutlu zarara dönüşmüştür.

3.10.2 Karlılık Oranları

3.10.2.1 İSO Üyeleri Genel

İnceleme kapsamına giren 113 İSO üyesi firmanın özsermaye karlılığı, satış karlılığı ve ekonomik karlılık oranlarında 1999-2008 dönemindeki gelişmeler yıllar itibarıyla Tablo 213'te verilmiştir.

Tablo 213. Karlılık Oranları (1999-2008)

Yıllar	Özsermaye Karlılığı	Satış Karlılığı	Ekonomik Karlılık
1999	21,6	6,8	17,2
2000	25,4	8,3	19,9
2001	17,4	5,0	13,2
2002	21,2	6,6	17,0
2003	21,8	7,1	18,9
2004	16,8	6,6	18,8
2005	14,3	5,4	17,4
2006	18,3	6,4	19,0
2007	18,3	6,5	18,4
2008	13,2	4,3	15,8

İSO üyesi büyük firmalarda 1999-2008 döneminde tüm karlılık oranları düşmüştür. 1999 yılında %21,6 olan özsermaye karlılığı %13,2'ye gerilemiştir. İnceleme döneminde özsermaye karlılığı en yüksek düzeyine %25,4 olarak 2000 yılında ulaşmış, en düşük düzeyine ise %13,2 olarak 2008 yılında inmiştir.

Tablo 214. Sektörler İtibariyle Özsermaye Karlılığı (1999-2008)

Sektörler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Gıda, İçki ve Tütün	4,4	23,8	-1,7	13,9	23,7	9,0	20,5	26,0	28,0	17,0
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	11,8	14,0	22,3	26,6	17,2	8,4	5,1	4,2	2,8	-7,3
Orman Ürünleri ve Mobilya	22,3	29,5	-10,8	33,7	19,3	10,1	2,3	-39,1	52,6	-96,9
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	15,9	15,8	3,7	22,9	17,9	10,5	15,2	13,4	12,6	2,2
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	29,4	27,5	20,6	28,6	18,6	13,0	14,6	15,1	18,3	9,9
Taş ve Toprağa Dayalı	4,7	5,3	8,5	22,7	16,4	12,5	13,8	16,9	15,9	6,1
Ana Metal Sanayi	20,1	17,0	21,2	16,2	15,2	17,2	3,5	19,1	15,4	20,8
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	36,8	30,1	16,4	33,7	31,6	16,4	18,5	18,0	13,4	9,8
Taşıt Araçları Sanayi	15,6	47,1	17,7	-6,2	29,9	40,2	27,5	34,3	32,7	30,7
Diğer İmalat Sanayi	42,5	48,8	54,7	24,0	7,9	-0,4	-2,4	-1,8	2,9	-2,3
Elektrik Sektörü	59,6	25,8	56,3	20,5	9,9	1,1	-17,3	-17,8	4,9	26,9

Satış karlılığı 1999 yılındaki %6,8 değerinden, 2008 yılında %4,3'e düşmüştür. Satış karlılığı da inceleme döneminde en yüksek düzeyine 2000 yılında %8,3 olarak ulaşmış; en düşük düzeyine de 2008 yılında %4,3 olarak inmiştir.

Ekonomik karlılık oranı da inceleme döneminde %17,2'den %15,8'e düşmüştür. Ekonomik karlılık da en yüksek düzeyine %19,9 olarak yine 2000 yılında ulaşırken, en düşük düzeyine %13,2 olarak 2001 yılında inmiştir.

3.10.2.2 Sektörler İtibarıyla Karlılık Oranları

3.10.2.2.1 Özsermaye Karlılığı

İSO üyesi büyük firmalar kapsamında sektörler itibarıyla 1999-2008 döneminde özsermaye karlılığında gelişmeler, Tablo 214'te verilmiştir.

İnceleme kapsamına 1 veya 2 firma giren Orman Ürünleri Mobilya Sanayi, Diğer İmalat Sanayi ve Elektrik sektörü sıralama dışında bırakıldığında, 2008 yılında özsermaye karlılığı en yüksek sanayi dalı %30,7 oranı ile Taşıt Araçları Sanayi'dir. Taşıt Araçları Sanayi'ni, %20,8'lik karlılık oranı ile Ana Metal Sanayi, %17 ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, %9,9 ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, %9,8 ile de Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi izlemektedir.

Özsermaye karlılığı, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde %6,1'e, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde %2,2 düzeyine kadar gerilemekte, Dokuma Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde ise %7,3 olarakeksiye dönüşmektedir.

1999-2008 döneminde özsermaye karlılığı Taşıt Araçları (%15,6 - %30,7), Ana Metal (%20,1 - %20,8), Gıda, İçki ve Tütün (%4,4 - %17) ve Taş ve Toprağa Dayalı (%4,7 - %6,1) sanayilerinde artarken; Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde %36,8'den %9,8'e, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde %15,9'dan %2,2'ye, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde ise %11,8'deneksi %7,3'e gerilemiştir.

3.10.2.2.2 Satış Karlılığı

İSO üyesi büyük firmalar kapsamında sektörler itibarıyla 1999-2008 döneminde satış karlılığındaki gelişmeler Tablo 215'te verilmiştir.

İnceleme kapsamına 1 veya 2 firma ile giren sektörler sıralama dışı bırakılacak olursa, 2008 yılında satış karlılığı en yüksek sanayi dalı %8,2 ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayi olup; bu sanayi dalını %6,7 oranında satış karlılığı ile Ana Metal Sanayi, %5,4 ile Taşıt Araçları Sanayi, %4,1 ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi ve %3,3 ile de Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi izlemektedir. Satış karlılığı Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler

Tablo 215. Sektörler İtibariyle Satış Karlılığı (1999-2008)

Sektörler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Gıda, İçki ve Tütün	1,0	9,2	-0,5	5,1	10,3	6,3	10,9	13,8	16,1	8,2
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	3,8	3,9	5,5	7,8	6,1	4,4	3,3	2,9	2,1	-5,2
Orman Ürünleri ve Mobilya	9,3	12,3	-4,0	14,7	10,2	5,2	1,0	-8,8	19,1	-15,2
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	9,0	8,7	2,0	14,6	13,7	9,4	13,2	10,8	10,8	1,8
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	8,8	7,7	4,8	7,7	5,3	5,0	5,4	5,5	6,9	3,3
Taş ve Toprağa Dayalı	3,0	3,3	4,5	14,2	11,5	11,1	11,4	12,8	11,6	4,1
Ana Metal Sanayi	6,0	5,3	5,9	5,0	4,7	7,2	1,5	7,3	5,8	6,7
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	9,8	8,4	3,8	8,5	8,5	4,7	5,0	4,3	3,4	2,5
Taşıt Araçları Sanayi	4,0	11,9	4,8	-1,3	6,7	9,0	5,7	6,6	6,0	5,4
Diğer İmalat Sanayi	5,1	6,5	9,2	5,6	2,0	-0,1	-0,2	-0,1	0,2	-0,2
Elektrik Sektörü	38,1	41,3	77,6	22,4	10,0	1,3	-16,2	-13,9	3,6	20,1

Tablo 216. Sektörler İtibariyle Ekonomik Karlılık (1999-2008)

Sektörler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Gıda, İçki ve Tütün	16,1	17,5	19,8	13,0	15,8	12,8	18,2	21,9	23,0	14,3
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	18,0	15,4	17,0	21,8	19,3	14,7	13,3	11,6	9,7	10,2
Orman Ürünleri ve Mobilya	16,7	16,0	0,4	17,7	6,2	6,9	2,9	0,8	13,8	-1,5
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	6,2	9,4	-2,0	13,6	14,2	14,4	20,7	18,6	13,4	5,7
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	21,3	23,5	18,8	23,1	20,6	18,1	18,5	18,8	21,8	19,4
Taş ve Toprağa Dayalı	16,5	16,1	20,0	25,3	21,1	20,3	22,9	21,2	20,5	12,1
Ana Metal Sanayi	10,7	14,8	12,8	9,8	10,5	13,6	7,1	16,1	13,7	12,5
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	21,8	21,2	11,2	21,2	22,2	20,6	16,9	17,5	13,3	14,1
Taşıt Araçları Sanayi	13,2	29,3	9,0	8,1	23,2	30,6	27,8	28,7	29,8	28,2
Diğer İmalat Sanayi	15,2	6,7	12,4	8,0	0,9	5,1	1,1	6,6	2,3	9,1
Elektrik Sektörü	50,5	3,4	-2,2	-0,1	2,9	-0,7	-11,4	-9,8	6,9	15,5

Sanayi'nde %2,5'e, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde %1,8'e kadar gerilemekte, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde ise eksi %5,2'ye düşmektedir.

1999-2008 döneminde satış karlılığı Ana Metal Sanayi'nde %6'dan %6,7'ye, Taşıt Araçları Sanayi'nde %4'ten %5,4'e, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde %3'ten %4,1'e yükselirken, diğer tüm sanayi dallarında gerilemiştir. Satış karlılığı, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde %9,8'den %2,5'e, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde %9'dan %1,8'e, Kimya Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde %8,8'den %3,3'e gerilemiş; Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde artı %3,8'den eksi %5,2'ye düşmüştür.

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım ve Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik sanayileri 1999 yılında satış karlılığı sıralamasında ilk üç sırada yer alan sanayi dalları idi.

3.10.2.2.3 Ekonomik Karlılık

İSO üyesi büyük firmalar kapsamında sektörel bazda 1999-2008 döneminde ekonomik karlılıktaki gelişmeler Tablo 216'da verilmiştir.

İnceleme kapsamına 1 veya 2 firma ile giren Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi, Diğer İmalat Sanayi ve Elektrik sektörü sıralama dışı bırakıldığında, 2008 yılında ekonomik karlılıkta da en yüksek seviyede olan sanayi dalı %28,2 ile yine Taşıt Araçları Sanayi'dir. Ekonomik karlılık ölçütüne göre bu sektörü, %19,4 ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, %14,3 ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, %14,1 ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, %12,5 ile Ana Metal Sanayi, %12,1 ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi ve %10,2 ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi izlemektedir. 2008 yılı itibariyle ekonomik karlılığı

en düşük sanayi dalı %5,7 oranı ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'dir.

1999 yılına göre 2008 yılında ekonomik karlılığı yükselen iki sanayi dalı Taşıt Araçları ve Ana Metal sanayileridir. Ekonomik karlılık oranı Taşıt Araçları Sanayi'nde %13,2'den %28,2'ye yükselirken, Ana Metal Sanayi'nde de %10,7'den %12,5'e yükselmiştir.

1999 yılında ekonomik karlılık oranı en yüksek olan Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde oran %21,8'den %14,1'e gerilerken; ikinci sırada bulunan Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde %21,3'den %19,4'e; üçüncü sırada bulunan Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde %18'den %10,2'ye ve dördüncü sırada bulunan Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde ise %16,5'ten %12,1'e gerilemiştir. Ekonomik karlılık oranı Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde %16,1'den %14,3'e gerilerken, 1999 yılında da ekonomik karlılık açısından en alt sırada bulunan Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde ise %6,2'den %5,7'ye gerilemiştir.

3.11. İstihdam

3.11.1. İSO Üyeleri Genel

İnceleme kapsamına giren İSO üyesi büyük firmalarda 1999-2008 döneminde ücretle çalışan sayısındaki gelişmeler, yıllar itibariyle Tablo 217'de verilmiştir.

Tablo 217. İSO Üyesi Kuruluşlarda Ücretle Çalışanlar (1999-2008)

Yıllar	Çalışan Sayısı	Yıllık Değişim	
		(Kişi)	(%)
1999	104.111	-	-
2000	108.508	4.397	4,2
2001	104.278	-4.230	-3,9
2002	106.381	2.103	2,0
2003	113.414	7.033	6,6
2004	128.074	14.660	12,9
2005	134.094	6.020	4,7
2006	142.186	8.092	6,0
2007	153.072	10.886	7,7
2008	157.406	4.334	2,8

Tablo 218. İstihdamda Sektörel Gelişmeler

	Firma Sayısı	Çalışan Sayısı (Kişi)		Değişim	Pay	Sıralama	
		1999	2008			Kişi	Artış Hızı
				%	2008	2008	(1999-2008)
Gıda, İçki ve Tütün	9	5.929	8.627	45,5	5,5	7	6
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	12	11.827	15.472	30,8	9,8	5	10
Orman Ürünleri ve Mobilya	1	305	1.130	270,5	0,7	9	1
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	8	2.501	3.778	51,1	2,4	8	4
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	29	18.996	25.895	36,3	16,5	3	8
Taş ve Toprağa Dayalı	12	12.009	14.750	22,8	9,4	6	11
Ana Metal Sanayi	16	9.922	15.894	60,2	10,1	4	3
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	14	23.194	30.587	31,9	19,4	2	9
Taşıt Araçları Sanayi	9	18.957	40.596	114,1	25,8	1	2
Diğer İmalat Sanayi	2	316	464	46,8	0,3	10	5
Elektrik Sektörü	1	155	213	37,4	0,1	11	7

İSO üyesi firmalarda istihdam 2001 kriz yılı dışında, 1999-2008 döneminde sürekli olarak artmış; yıllık değişim oranı eksi %3,9 ile artı %12,9 arasında değişmiştir. İstihdam, 2001 yılında azalırken, en hızlı artışı %12,9 ile 2004 yılında göstermiştir.

İSO üyesi firmalarda istihdamda yıllık ortalama artış hızı %4,2 oranında olmuştur. 1999-2008 döneminde İSO üyesi büyük firmalarda istihdam artarken, İSO dışı büyük firmalarda istihdam %4,4 oranında azalmıştır.

3.11.2. Ücretle Çalışanlar Sayısında Sektörel Gelişmeler

İSO üyesi firmalar kapsamında 1999-2008 döneminde istihdamda yaşanan sektörel bazdaki gelişmeler Tablo 218'de verilmiştir.

İSO üyesi firmalar kapsamına 1 veya 2 firma ile giren sektörler sıralama dışında bırakıldığında, 1999-2008 döneminde ücretle çalışan sayısı en hızlı artan sektör %114,1'lik artış oranıyla Taşıt Araçları Sanayi'dir. İstihdam artışı açısından bu sektörü, %60,2'lik artışla Ana Metal, %51,1'lik artışla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım, %45,5'lik artışla Gıda, İçki ve Tütün, %36,3'lük artışla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik, %31,9 oranında artışla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler sanayileri izlemiştir. İSO üyeleri kapsamında istihdamı en yavaş artan iki sektör, %30,8 ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi ve %22,8 ile de Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi olmuştur.

1999 yılında istihdam sıralamasında üçüncü sırada bulunan Taşıt Araçları Sanayi, 2008 yılında ilk sıraya yükselirken; ilk sırada bulunan Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi ikinci sıraya gerilemiştir.

3.12. Verimlilik

Araştırmada çalışan kişi başına üretimden satış, satış hasılatı, elde edilen kar ve yaratılan katma değer gibi göstergeler verimlilik ölçüleri olarak kullanılmıştır. İSO üyesi büyük firmalar kapsamında verimlilik ölçülerindeki gelişmeler tablolar halinde sunulmuştur.

3.12.1. Çalışan Kişi Başına Üretimden Satış ve Satış Hasılatı

3.12.1.1. İSO Üyeleri Genel

İSO üyesi büyük firmalarda 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatında yıllar itibariyle gelişmeler, cari ve sabit fiyatlarla Tablo 219'da verilmiştir.

İSO üyesi büyük firmalarda 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına üretimden satış tutarı cari fiyatlarla 7,4 kat artarken, sabit fiyatla artış %10,3'tür.

Tablo 219. Çalışan Kişi Başına Üretimden Satış ve Satış Hasılatı (1999-2008)

Yıllar	Çalışan Başına Üretimden Satış (TL)		Çalışan Başına Satış Hasılatı (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	64.967	64.967	73.134	73.134
2000	103.773	67.477	117.426	76.354
2001	179.951	70.161	201.137	78.421
2002	264.335	69.642	294.494	77.588
2003	331.240	70.811	370.979	79.306
2004	405.293	78.447	464.589	89.924
2005	419.087	74.977	484.593	86.696
2006	477.132	76.202	554.608	88.575
2007	487.067	73.620	566.612	85.643
2008	547.565	71.685	632.549	82.811

Tablo 220. Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlarda Sektörel Gelişmeler

	Firma Sayısı	Üretimden Satışlar (TL)			Değişim (%)		Sıralama	
		1999	2008		Cari	Sabit	Tutar	Artış Hızı
			Cari	Sabit				
Gıda, İçki ve Tütün	9	81.993	701.395	101.435	755,4	23,7	5	3
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	12	34.902	159.324	26.649	356,5	-23,6	11	11
Orman Ürünleri ve Mobilya	1	73.218	564.016	81.235	670,3	10,9	7	6
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	8	118.437	508.725	109.666	329,5	-7,4	3	9
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	29	70.049	661.054	62.260	843,7	-11,1	9	10
Taş ve Toprağa Dayalı	12	42.280	282.521	43.160	568,2	2,1	10	7
Ana Metal Sanayi	16	89.455	1.217.965	105.862	1.261,5	18,3	4	4
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	14	66.125	446.172	73.753	574,7	11,5	8	5
Taşıt Araçları Sanayi	9	62.393	458.021	88.000	634,1	41,0	6	2
Diğer İmalat Sanayi	2	144.697	3.498.554	1.749.277	2.317,8	1.108,9	1	1
Elektrik Sektörü	1	374.839	2.849.899	374.466	660,3	-0,1	2	8

Çalışan kişi başına üretimden satış, inceleme döneminde reel olarak en yüksek düzeyine 2004 yılında ulaşmışsa da, izleyen yıllarda bu düzeyini koruyamamıştır.

İSO üyesi büyük firmalarda çalışan kişi başına satış hasılatı 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 7,6 artarken, sabit fiyatlarla da %13,2 oranında artmıştır. Çalışan kişi başına satış hasılatının inceleme döneminde en yüksek düzeye ulaştığı yıl da yine 2004 yılı olmuştur.

3.12.1.2. Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlarda Sektörel Gelişmeler

1999-2008 döneminde çalışan kişi başına sektörel bazda üretimden satışlarda gelişmeler cari ve sabit fiyatlarla Tablo 220'de verilmiştir.

İnceleme kapsamına 1 veya 2 firma ile giren sektörler sıralama dışı bırakılacak olursa; 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına üretimden satışın sabit fiyatla en hızlı arttığı alt sektör, %41'lik artış oranıyla Taşıt Araçları Sanayi olmuştur. Çalışan kişi başına üretimden satış artışı ölçüsüne göre bu sektörü; %23,7'lik artışla Gıda, İçki ve Tütün, %18,3'lük artışla Ana Metal, %11,5'lik artışla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler sanayileri izlemiştir. Çalışan kişi başına üretimden satış artışı Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde %2,1 oranında

artarken; Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde %7,4, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde %11,1 ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde de %23,6 oranında azalmıştır.

3.12.1.3. Çalışan Kişi Başına Satış Hasılatında Sektörel Gelişmeler

İSO üyesi büyük firmalarda 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına satış hasılatında sektörel bazda gelişmeler, cari ve sabit fiyatlarla, Tablo 221'de verilmiştir.

İnceleme kapsamına 1 veya 2 firma ile giren sektörler sıralama dışında bırakıldığında; 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına sabit fiyatla satış hasılatının en hızlı arttığı alt sektör, %46,8 ile Taşıt Araçları Sanayi olmuştur. Artış hızı bakımından bu sektörü %28,6 ile Gıda, İçki ve Tütün, %23,9 ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler, %15,3 ile Taş ve Toprağa Dayalı ve %13,6 ile de Ana Metal sanayileri izlemiştir. Çalışan kişi başına satış hasılatı Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde %8 Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde %12,6 ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde ise %17,3 oranında azalmıştır.

Tablo 221. Çalışan Kişi Başına Satış Hasılatında Sektörel Gelişmeler

	Firma Sayısı	Satış Hasılatı (TL)			Değişim (%)		Sıralama	
		1999	2008		Cari	Sabit	Tutar	Artış Hızı
			Cari	Sabit				
Gıda, İçki ve Tütün	9	88.119	783.670	113.333	789,3	28,6	3	3
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	12	36.719	181.520	30.361	394,3	-17,3	11	11
Orman Ürünleri ve Mobilya	1	87.742	640.485	92.249	630,0	5,1	8	7
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	8	122.051	521.075	112.328	326,9	-8,0	4	9
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	29	83.588	775.429	73.032	827,7	-12,6	9	10
Taş ve Toprağa Dayalı	12	43.773	330.514	50.492	655,1	15,3	10	5
Ana Metal Sanayi	16	94.931	1.240.950	107.860	1.207,2	13,6	5	6
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	14	77.348	579.543	95.799	649,3	23,9	7	4
Taşıt Araçları Sanayi	9	71.337	544.949	104.702	663,9	46,8	6	2
Diğer İmalat Sanayi	2	207.076	4.678.185	2.339.093	2.159,2	1.029,6	1	1
Elektrik Sektörü	1	374.839	2.849.899	374.466	660,3	-0,1	2	8

3.12.2. Çalışan Kişi Başına Bilanço Karı ve Net Katma Değer

3.12.2.1. İSO Üyeleri Genel

1999-2008 döneminde İSO üyesi büyük firmalarda çalışan kişi başına bilanço karı ve çalışan kişi başına net katma değer, cari ve sabit fiyatlarla, Tablo 222'de verilmiştir.

Tablo 222. Çalışan Kişi Başına Bilanço Karı ve Net Katma Değer (1999-2008)

Yıllar	Çalışan Başına Bilanço Karı (TL)		Çalışan Başına Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1999	4.992	4.992	9.837	9.837
2000	9.734	6.329	17.615	11.454
2001	10.156	3.960	20.400	7.954
2002	19.502	5.138	38.612	10.173
2003	26.519	5.669	48.641	10.398
2004	30.666	5.936	62.206	12.040
2005	26.018	4.655	58.816	10.522
2006	35.362	5.648	72.271	11.542
2007	36.561	5.526	72.233	10.918
2008	27.245	3.567	70.926	9.285

İSO üyesi firmalarda çalışan kişi başına bilanço karı, 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 4,5 kat artarken, sabit fiyatlarla %28,5 oranında azalmıştır. Çalışan kişi başına bilanço karı en yüksek düzeyine 2000 yılında ulaşırken, en düşük düzeyine 2008 yılında inmiştir.

İSO üyesi firmalar kapsamında çalışan kişi başına net katma değer 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 6,2 kat artarken, reel olarak %5,6 oranında azalmıştır. Çalışan kişi başına net katma değer, sabit fiyatlarla en yüksek düzeyine 2004 yılında ulaşırken, en düşük düzeyine kriz yılı 2001 yılında inmiştir.

3.12.2.2. Çalışan Kişi Başına Bilanço Karında Sektörel Gelişmeler

İSO üyesi büyük firmalar kapsamında, 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına bilanço karında gelişmeler, sektörler itibariyle, Tablo 223'te verilmiştir.

Tablo 223. Çalışan Kişi Başına Bilanço Karında Sektörel Gelişmeler

	Firma Sayısı	Bilanço Karı (TL)			Değişim (%)		Sıralama	
		1999	2008		Cari	Sabit	Tutar 2008	Artış Hızı
			Cari	Sabit				
Gıda, İçki ve Tütün	9	862	64.564	9.337	7.388,5	983,0	2	1
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	12	1.403	-9.363	-1.566	-767,5	-211,6	9	10
Orman Ürünleri ve Mobilya	1	8.172	-97.205	-14.000	-1.289,5	-271,3	11	11
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	8	10.962	9.416	2.030	-14,1	-81,5	8	8
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	29	7.378	25.568	2.408	246,5	-67,4	6	6
Taş ve Toprağa Dayalı	12	1.327	13.689	2.091	931,5	57,6	7	3
Ana Metal Sanayi	16	5.665	83.471	7.255	1.373,4	28,1	3	4
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	14	7.590	14.618	2.416	92,6	-68,2	5	7
Taşıt Araçları Sanayi	9	2.863	29.432	5.655	928,2	97,5	4	2
Diğer İmalat Sanayi	2	10.574	-8.808	-4.404	-183,3	-141,7	10	9
Elektrik Sektörü	1	142.938	572.918	75.279	300,8	-47,3	1	5

İnceleme kapsamına 1 veya 2 firma ile giren sektörler sıralama dışında bırakıldığında; 2008 yılı itibariyle çalışan kişi başına en yüksek karın elde edildiği sektör Gıda, İçki ve Tütün Sanayi olmuştur.

Bu sektörü; ikinci sırada Ana Metal Sanayi, üçüncü sırada Taşıt Araçları Sanayi, dördüncü sırada Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, beşinci sırada Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, altıncı sırada Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi ve yedinci sırada da Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi izlemektedir. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı sektöründe ise çalışan kişi başına zarar söz konusu olmuştur.

1999-2008 döneminde çalışan kişi başına bilanço karı, sabit fiyatlarla %983 oranında Gıda, İçki ve Tütün, %97,5 oranında Taşıt Araçları, %57,6 oranında Taş ve Toprağa Dayalı, %28,1 oranında da Ana Metal sanayilerinde artarken; Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde %67,4, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde %68,2, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde %81,5 oranında azalmış, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde ise zarara dönüşmüştür.

3.12.2.3. Çalışan Kişi Başına Net Katma Değerde Sektörel Gelişmeler

İSO üyesi büyük firmalar kapsamında çalışan kişi başına yaratılan net katma değer, 1999-2008 döneminde gelişmesi, sektörler itibariyle, Tablo 224'te verilmiştir.

İnceleme kapsamına 1 veya 2 firma ile giren sektörler sıralama dışında bırakıldığında; 2008 yılında sabit fiyatlarla çalışan kişi başına en yüksek net katma değer yaratıldığı alt sektör Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'dir. Bu sektörün ardından ikinci sırada Taşıt

Tablo 224. Çalışan Kişi Başına Net Katma Değerde Sektörel Gelişmeler

	Firma Sayısı	Net Katma Değer(TL)			Değişim (%)		Sıralama	
		1999	2008		Cari	Sabit	Tutar	Artış Hızı
			Cari	Sabit				
Gıda, İçki ve Tütün	9	9.582	121.475	17.568	1.167,8	83,3	3	3
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	12	6.362	23.005	3.848	261,6	-39,5	10	9
Orman Ürünleri ve Mobilya	1	12.291	-15.930	-2.294	-229,6	-118,7	11	11
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	8	8.209	39.634	8.544	382,8	4,1	8	4
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	29	12.644	102.737	9.676	712,5	-23,5	6	8
Taş ve Toprağa Dayalı	12	8.846	48.507	7.410	448,4	-16,2	9	6
Ana Metal Sanayi	16	8.726	99.495	8.648	1.040,2	-0,9	7	5
Metal Eşya, Makine&Teçh. ve Mes. Al.	14	12.882	62.395	10.314	384,4	-19,9	5	7
Taşıt Araçları Sanayi	9	5.792	64.286	12.351	1.009,9	113,2	4	2
Diğer İmalat Sanayi	2	7.384	90.565	45.282	1.126,4	513,2	2	1
Elektrik Sektörü	1	153.830	521.263	68.492	238,9	-55,5	1	10

Araçları Sanayi, üçüncü sırada Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, dördüncü sırada Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, beşinci sırada Ana Metal Sanayi, altıncı sırada Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi yer almaktadır. Çalışan kişi başına yaratılan net katma değer açısından en alt iki sırayı Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi almaktadır.

1999-2008 döneminde çalışan kişi başına yaratılan net katma değer en hızlı arttığı alt sektör %113,2'lik artış oranıyla Taşıt Araçları Sanayi olmuştur. Taşıt Araçları Sanayi'ni %83,3 oranında artışla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi ve %4,1 oranında artışla da Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi izlemektedir. Geri kalan tüm alt sektörlerde ise çalışan kişi başına yaratılan net katma değer azalmıştır.

Azalma oranı, Ana Metal Sanayi'nde binde 9 ile sınırlı kalırken; Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde %16,2'ye, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde %19,9'a, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde %23,5'e ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde de %39,5'e kadar yükselmektedir.

3.13. Bölüme Ait Özet Bulgular

İnceleme kapsamında 231 büyük firmanın 113'ünü, başka bir ifade ile de %48,9'unu İSO üyesi özel kuruluşlar oluşturmaktadır. İSO üyesi firmaların, 231 büyük sanayi firması içindeki payları, 2008 yılı itibarıyla, üretimden satışlarda %48,9, satış hasılatında %47,2, ihracatta %60,9, yaratılan net katma değerde %50,7, toplam özsermayede %36,9, varlık toplamında %39,7, toplam karda %47,8 ve istihdamda da %44,4'tür.

1999-2008 döneminde İSO üyesi firmaların, 231 büyük firma içindeki çeşitli ölçütlere göre payları

ihracat dışında artmıştır. İnceleme döneminde İSO üyesi firmaların payları üretimden satışlarda %47,6'dan %48,9'a, satış hasılatında %43'ten %47,2'ye, yaratılan net katma değerde %40,7'den %50,7'ye, toplam karda %42,6'dan %47,6'ya, istihdamda %33,5'den %44,4'e yükselirken; ihracatta %65'ten %60,9'a gerilemiştir. 1999-2008 döneminde İSO üyesi firmaların mali performansı, 231 büyük firma kapsamında İSO üyesi olmayan firmalara göre daha başarılı olmuştur.

İSO üyesi firmaların büyük firmalar kapsamında ağırlıklı olarak Taşıt Araçları, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım ve Ana Metal sanayileri dallarında pay aldıkları, yoğunlaştıkları görülmektedir. İSO üyesi firmaların, büyük firmalar kapsamında Gıda, İçki ve Tütün, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı, Orman Ürünleri ve Mobilya, Kimya, Petrol Ürünleri, Plastik ve Plastik sanayilerinde payları göreceli olarak daha düşüktür. Elektrik sektöründe de pay çok önemsiz olup, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründen İSO üyesi kapsamına giren büyük firma yoktur.

İSO üyesi firmaların 1999-2008 döneminde üretimden satışları sabit fiyatla, yıllık ortalama %5,9 oranında hızla, %66,8 oranında artmıştır.

İSO dışı büyük firmalarda ise aynı dönemde üretimden satış artışı %58,6 oranında olup, yıllık ortalama artış İSO üyeleri ortalamasının hafifçe altında, %5,3 düzeyinde kalmıştır.

İnceleme kapsamına iki firma ile giren Diğer İmalat Sanayi ile tek firma ile giren Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi sıralama dışı bırakıldığında; 1999-2008 döneminde üretimden satışlar en hızlı Taşıt Araçları Sanayi'nde (%202) artarken, Ana Metal Sanayi (%89,6) ve Gıda, İçki ve Tütün Sanayi (%80) bu sektörü izlemiş, artış hızı Taş ve Toprağa Dayalı

Sanayi (%25,4) ve Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde (%21,2) düşük düzeylerde kalmıştır. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde ise binde bir gibi ihmal edilebilir düzeyde kalsa bile eksiye dönüşmüştür.

İSO üyesi firmalarda Üretimden Satışlar / Satış Hasılatı oranı %87 olarak, İSO dışı büyük firmalar ortalamasının üstündedir. İSO üyesi büyük firmaların da üretim dışında ticari faaliyetleri olmakla beraber, bu oran İSO dışı büyük firmalara kıyasla daha düşük düzeydedir.

İSO üyesi firmalarda satış hasılatı, 1999-2008 döneminde üretimden satışlardan daha hızlı, yıllık ortalama %6,2'lik ortalama artış hızı ile %71,2 oranında artmıştır. İSO dışı büyük firmalarda ise aynı dönemde satış hasılatı %45 oranında artmış, yıllık ortalama satış artış hızı ise %4,2 olmuştur.

Diğer İmalat Sanayi ile Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi sıralama dışı bırakıldığında, 1999-2008 döneminde satışlarda en hızlı artan sektör Taşıt Araçları Sanayi (%214,1) olmuş, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi (%87,1) ve Ana Metal Sanayi de (%82) bu sektörü izlemiş; satış artış hızları Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi (%41,7), Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi (%19,1) ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde (%8,2) daha düşük düzeyde kalmıştır.

İSO üyesi firmaların 1999-2008 döneminde ihracatı cari USD değeri ile 5,1 kat artarken, yıllık ortalama artış hızı %22,3 olmuştur.

İSO üyesi büyük firmaların 1999-2008 döneminde ihracat artış hızı, İSO dışı üyelere göre daha yavaş olmuştur. İSO üyesi olmayan büyük firmalarda 1999-2008 döneminde ihracat, yıllık ortalama %24,7 artış hızı ile 6,3 kat artmıştır.

Orman Ürünleri ve Mobilya ve Diğer İmalat sanayileri dışında, İSO üyeleri kapsamında 1999-2008 döneminde ihracatın en hızlı arttığı alt sektör Taşıt Araçları Sanayi (%964,5) olmuş; bu sektörü Ana Metal Sanayi (%705,7), Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi (%375,9), Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi (%347,4) izlemiştir. İnceleme döneminde ihracatı yavaş artan üç alt sanayi dalı ise Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi olmuştur.

1999-2008 döneminde İSO üyesi büyük firmalarda yaratılan net katma değer, yıllık ortalama %4'lük artış hızı ile %42,8 oranında artış göstermiştir. Bu dönemde İSO üyesi büyük firmaların yarattığı net katma değer ise %4,5 oranında azalmıştır.

İnceleme döneminde, Diğer İmalat ve Orman Ürünleri ve Mobilya sektörleri sıralama dışında bırakıldığında; İSO üyesi firmalar kapsamında yarattığı katma değeri en hızlı artan sektör Taşıt Araçları Sanayi (%356,7) olmuştur. Net katma değer artışı açısından bu sektörü, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi (%166,8), Ana Metal Sanayi (%58,8) ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi (%57,2) izlemiştir. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi (%4,3), Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi (%5,6) ve Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde (%2,9) yaratılan net katma değerinde artış çok sınırlı düzeyde kalırken; Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde yaratılan net katma değer %20,9 oranında azalmıştır.

İSO üyesi büyük firmalarda yaratılan brüt katma değer, sınırlı düzeyde de kalsa, net katma değerden daha hızlı artmıştır. Yaratılan brüt katma değerinde 1999-2008 döneminde sabit fiyatla artış %45,3 oranında, yıllık ortalama artış hızı da %4,2 düzeyinde olmuştur. Brüt katma değerinde daha hızlı artması sonucu, Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı hafifçe %61'den %59,9'a gerilemiştir.

İSO üyesi büyük firmalar kapsamında brüt katma değer artışında, Diğer İmalat Sanayi sıralama dışı bırakıldığında, ilk sırayı Gıda, İçki ve Tütün Sanayi (%214,6) almaktadır. Bu sanayi dalında brüt katma değer artış hızının yüksek olmasında başlıca etken, özellikle tütün ve içki ürünlerinde dolaylı vergi yükünün ağırlığıdır. İnceleme döneminde KDV, ÖTV gibi dolaylı vergi oranlarının yükseltilmesi, brüt katma değer ile net katma değer artış hızlarında farklılık yaratan başlıca etken olmuştur.

Üretimde dikey tamlama derecesi İSO üyesi firmalarda %22'den %18,7'ye gerilemiştir. Ara fiziki girdilerin işletme içi üretilmesi yerine işletme dışından, yurt dışından sağlanması, oranın düşmesine neden olmaktadır. Aynı dönemde İSO üyesi olmayan büyük firmalarda da dikey tamlama oranı %38,9'dan %33,2'ye gerilemiştir. Ancak oran İSO üyesi olmayan firmalarda daha yüksektir. Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranının giderek düşmesi, sanayi üretiminin montaj üretim haline gelmekte olduğunun bir göstergesidir.

İSO üyesi firmalarda 1999-2008 döneminde net varlıklar (aktif) cari fiyatlarla 10,9 kat artmıştır. Hızlı varlık artışında, 1999-2008 döneminde yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi başlıca etkidir. İSO üyesi firmalarda cari fiyatlarla varlık artışı, İSO üyesi olmayan firmalar kıyasla daha yüksek oranda olmuştur. İSO üyesi olmayan firmalarda varlık artışı cari fiyatlarla 9,1 kat olmuştur.

İSO üyesi firmalarda varlık yapısı 1999-2008 döneminde değişmiş; dönen varlıkların varlıklar içindeki payı %63,3'ten %55,8'e gerilerken, duran varlıkların payı %36,7'den %44,1'e yükselmiştir. Bu yapı değişikliğinde de yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi önemli bir etkidir.

İSO üyesi büyük firmaların 1999-2008 döneminde özsermayesi cari fiyatlarda 12,5 kat artmıştır. Aynı dönemde İSO üyesi olmayan büyük firmalarda cari fiyatlarla özsermaye artışı daha düşük, 10,3 kat düzeyinde olmuş; bunun sonucu İSO üyesi firmaların toplam özkaynaklar içindeki payı da %30,8'den %36,9'a yükselmiştir.

İSO üyesi firmalarda özkaynakların varlıklardan daha hızlı artması sonucu varlık finansmanında özkaynak katkısı %40,3'ten %45,9'a yükselmiştir. Özkaynak / Varlık Toplamı oranı İSO dışı firmalarda daha yüksek olup, 1999-2008 döneminde de %50,1'den %51,6'ya yükselmiştir.

İSO üyesi firmalarda devir hızları genelde artmış; özsermaye devir hızı hafifçe yılda 3,17'den 3,07'ye gerilerken, varlık devir hızı 1,28'den 1,41'e, işletme sermayesi devir hızı da 2,02'den 2,52'ye yükselmiştir. Finansal verimlilik ya da faaliyet etkinliği göstergeleri olan devir hızları, İSO üyesi firmalarda, İSO üyesi olmayan büyük firmalara kıyasla daha yüksek olup, inceleme döneminde de genelde yükselme eğilimi göstermiştir.

İSO üyesi firmalarda 1999-2008 döneminde toplu bilanço karı reel olarak %8,1 oranında artmıştır. İSO üyesi olmayan büyük firmalarda ise aynı dönemde kar daralması yaşanmıştır. Verilere göre, İSO dışı büyük firmaların toplu bilanço karı inceleme döneminde %12 oranında reel olarak azalmıştır.

İSO üyesi firmalarda sektörel bazda kar ve karlılıktaki gelişmeler farklı boyutta hatta farklı yönlerde olmuştur. 1999-2008 döneminde İSO üyeleri kapsamında toplu bilanço karı Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde %1.475,8 gibi yüksek boyutta artarken, bu sanayi dalını %323 oranında kar artışı ile Taşıt

Araçları Sanayi, %105,2 oranında artışla Ana Metal Sanayi, %93,6 oranında artışla da Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi izlemiştir. Buna karşın Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım (%72), Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler (%58), Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik (%55,5) sanayilerinde yüksek oranlı kar düşüşleri olmuş, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı sektöründe ise toplu kar zarara dönüşmüştür.

İSO üyesi büyük firmalarda 1999-2008 döneminde karlılık oranları düşmüş; özsermaye karlılığı %21,6'dan %13,2'ye, satış karlılığı %6,8'den %4,3'e, ekonomik karlılık da %17,2'den %15,8'e gerilemiştir. Karlılık oranlarındaki düşüşe karşın İSO üyesi firmaların karlılık oranları, İSO üyesi olmayan büyük firmaların karlılık oranlarından belirgin biçimde daha yüksektir.

Genel olarak karlılık oranlarında düşüşe karşın, sektörler itibariyle karlılıktaki gelişmeler farklı yönde ve oranlarda olmuştur. Taşıt Araçları, Ana Metal ve Gıda, İçki ve Tütün sanayileri karlılığı artan sektörler olmuştur. Özsermaye karlılığı Taşıt Araçları Sanayi'nde %15,6'dan %30,7'ye, Ana Metal Sanayi'nde %20,1'den %20,8'e, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde de %4,4'ten %17'ye yükselmiştir. Satış karlılığı da Taşıt Araçları'nda %4'ten %5,4'e, Ana Metal'de %6'dan %6,7'ye yükselirken, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde %1'den %8,2'ye yükselmiştir. Ekonomik karlılık Taşıt Araçları ve Ana Metal sanayilerinde yükselmiş; Taşıt Araçları Sanayi'nde %13,2'den %28,2'ye, Ana Metal Sanayi'nde de %10,7'den %12,5'e yükselmiştir.

Karlılık oranları artışları en belirgin biçimde Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım sanayilerinde yaşanmış; Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde ise toplu bilanço karı zarara dönüşmüştür.

İSO üyesi firmalarda ücretle çalışanların sayısı 1999-2008 döneminde yıllık ortalama olarak %4,2 oranında artarken, İSO dışı büyük firmalarda %4,4 oranında istihdam kaybı olmuştur. Sektörel bazda en hızlı istihdam artışı, %114,1 gibi yüksek bir oranda olmak üzere, Taşıt Araçları Sanayi'nde gerçekleşmiştir. Ana Metal Sanayi ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım sanayilerinde de sırasıyla %60,2 ve %51,3 gibi yüksek oranlarda istihdam genişlemesi olmuştur. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi ise istihdam artışı açısından en alt sırada yer almıştır.

İSO üyesi büyük firmalarda işgücü verimlilik ölçüleri açısından, kişi başına üretimden satış %10,3, satış hasılatı %13,2 oranlarında artarken; sağlanan bilanço karı %28,5 ve yaratılan net katma değerde %5,6 oranlarında azalmıştır. Bu gelişmelere karşın, İSO üyesi firmaların verimlilik ölçüleri yinede İSO dışı firmalardan daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. İSO üyesi firmalar, 1999-2008 döneminde İSO dışı üyelere göre daha başarılı performans göstermişler;

üretimden satış, satış hasılatı, katma değer, varlık toplamı, özkaynaklar, toplam kar ve istihdam içindeki paylarını artırmışlardır.

İSO üyesi firmalarda gerek finansal gerek işgücü verimliliği de artmıştır. Ancak sektörel bazda gelişmeler farklı yönde olmuş, en büyük katkı Taşıt Araçları sektöründen gelmiş ve bu sektör belirleyici olmuştur.

4. 231 Büyük Firmaya İlişkin Genel Değerlendirme

1999-2008 döneminde 231 büyük firma kapsamına giren kuruluşlara ilişkin genel ve sektörel gelişmeler yukarıdaki bölümlerde ayrıntılı biçimde açıklandıktan sonra, bu bölümde bulgular kısaca özetlenmiştir.

4.1. 231 Büyük Firmanın Genel Görünümü

İnceleme kapsamındaki firmaların başlıca mali büyüklük ve göstergelere göre, 1999 ve 2008 yıllarında görünümü şu şekildedir:

İnceleme kapsamındaki firmaların 1999-2008 döneminde üretimden satışları cari fiyatlarla yaklaşık 11,4 kat artarken, sabit fiyatla (1999 fiyatı) artış %62,5 düzeyinde olmuştur. İlgili dönemde üretimden satışlarda yıllık ortalama artış hızı %5,5'tir.

İnceleme döneminin ilk yılı 1999'da Üretimden Satışlar / Satış Hasılatı oranı %80,3 iken, bu oran 2008 yılında %83,6'ya yükselmiştir. Oranın da ortaya koyduğu gibi, 1999-2008 döneminde satış hasılatı, üretimden satışlardan daha yavaş artmıştır. Satış hasılatı 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 10,9 kat artarken, sabit fiyatla artış %56,1 oranında ve yıllık ortalama artış hızı da %5,1 düzeyinde olmuştur.

İnceleme kapsamındaki firmaların 1999-2008 döneminde dış satımları cari USD değeri ile %553,6 oranında artarak 7.582,6 milyon USD'den, 49.566,9

milyon USD'ye yükselmiştir. Dışsatımda yıllık ortalama artış hızı %23,2 olmuş, Dışsatım / Satış Hasılatı oranı da %18,1'den %30,1'e; dönem ortalaması da %25,8'e yükselmiştir. İnceleme kapsamındaki 231 firma 1999 yılında ülke ihracatının %26,3'ünü gerçekleştirirken, bu oran 2008 yılında %37,6'ya yükselmiştir.

231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer cari fiyatlarla %776,7 oranında artarken, sabit fiyatla artış %14,8 oranında ve yıllık ortalama hızı da %1,5 düzeyinde kalmıştır. Firmalar satışlara göre daha az katma değer yaratır olmuştur. İnceleme dönemi başlangıç yılında Net Katma Değer / Satış Hasılatı oranı %14,2'den %12,5'e gerilemiştir.

1999-2008 döneminde inceleme kapsamındaki büyük firmaların yarattığı brüt katma değer, net katma değerden daha hızlı artmıştır. İnceleme döneminde brüt katma değerde artış, cari fiyatlarla %820,9, sabit fiyatla %20,6, yıllık ortalama olarak da %2,1 oranında olmuştur.

Brüt katma değer net katma değerden daha hızlı artmasında KDV ve ÖTV gibi dolaylı vergi yükünün artması en önemli etkidir. Brüt katma değer net katma değerden daha hızlı artması sonucu, Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı da %42,5'ten %40,4'e gerilemiştir.

Tablo 225. Büyük Firmalardaki Gelişmeler (1999-2008)

	1999	2008		Değişim (1999 - 2008) (%)	
	Cari Fiyatla	Cari Fiyatla	Sabit Fiyatla	Cari Fiyatla	Sabit Fiyatla
Üretimden Satışlar (Milyon TL)	14.210,8	176.423,3	23.096,7	1.141,5	62,5
Satış Hasılatı (Milyon TL)	17.689,6	210.922,7	27.613,2	1.092,4	56,1
İhracat (Milyon USD)	7.582,6	49.566,9	...	553,6	...
Net Katma Değer (Milyon TL)	2.513,9	22.038,2	2.885,1	776,7	14,8
Brüt Katma Değer (Milyon TL)	5.916,6	54.487,7	7.133,3	820,9	20,6
Net Varlık Toplamı (Milyon TL)	17.774,3	178.379,1	...	903,6	...
Dönen Varlıklar (Milyon TL)	9.251,6	94.346,1	...	919,8	...
Duran Varlıklar (Milyon TL)	8.522,7	84.033,1	...	886,0	...
Özsermaye (Milyon TL)	7.797,5	87.988,4	...	1.028,4	...
Toplu Bilanço Karı (Milyon TL)	1.220,8	9.001,7	1.178,5	637,4	-3,5
Ücretle Çalışanlar (Bin kişi)	310,7	354,8	14,2
Kişi Başına Üretim Hasılatı (Bin TL)	45,7	497,2	65,1	988,0	42,3
Kişi Başına Satış Hasılatı (Bin Kişi)	56,9	594,5	77,8	944,8	36,7
Kişi Başına Net Katma Değer (Bin TL)	8,1	62,1	8,1	666,7	0,5
Üretimde Dikey Tamlama (%)	33,5	25,8
Özsermaye Karlılığı (%)	157	10,2
Satış Karlılığı (%)	6,9	4,3
Ekonomik Karlılık (%)	14,1	12,4
Kişi Başına Net Kar (Bin TL)	3,9	25,4	3,3	45,6	-15,5

Araştırmada üretimde dikey tamlama (entegrasyon) ölçüsü olarak kullanılan Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı da 1999 - 2008 döneminde %33,5'ten %25,8'e gerilemiştir. Oranın gerilemesi, inceleme kapsamındaki firmaların ara fiziki girdileri işletme içi üretmek yerine, işletme dışından, büyük bir olasılıkla da yurtdışından sağladıklarını göstermektedir. Firmaların satışlara göre daha az katma değer yaratmaları ve üretimde dikey bütünleşme oranının düşüşü, üretimin giderek montaj ağırlıklı hale geldiğini göstermektedir.

1999-2008 döneminde yaratılan net katma değer in üretim faktörleri arasında dağılımı da değişmiş; ücretin payı %75'ten %62,3'e, faizin payı da %34,9'dan %14,5'e gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı eksi %10,7'den %23,1'e yükselmiştir. Milli gelir anlamındaki kar, bilanço karından farklı bir kavram olup, faaliyet dışı işlemlerden kaynaklanan, transfer niteliği olan gelirleri içermediğinden, toplu bilanço karının oluştuğu dönemlerde de eksi değer taşıyabilmektedir.

İnceleme döneminde büyük firmaların ödediği toplam ücret %4,5 oranında, çalışan kişi başına reel ücret de %16,4 oranında azalmıştır. Faiz oranlarının düşüşü ve firmaların finans yapısının güçlenmesi, firmaların 2008 yılında ödediği faizin 1999 yılına göre sabit fiyatla %52,4 oranında azalmasına yol açmıştır. Reel ücretlerde gerileme ve faiz yükünün hafiflemesi, incelenen firmalar kapsamında, milli gelir anlamındaki karın payının artmasına yol açmıştır.

İnceleme kapsamındaki firmaların varlıkları cari fiyatlarla yaklaşık 9 kat artmıştır. Artışın önemli bir bölümü, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesinin yapıldığı 1999-2004 döneminde gerçekleşmiştir. 1999-2004 döneminde varlıklar yaklaşık 5 kat artarken, 2004-2008 döneminde varlık artışı cari fiyatlarla dahi %67,5 düzeyinde kalmıştır.

Büyük firmaların varlık yapısı belirgin bir değişim göstermemiş olmakla birlikte, yine de dönen varlıkların toplam varlıklar içindeki payı %52'den hafifçe %52,9 yükselirken, duran varlıkların payı %48'den %47,1'e gerilemiştir. Maddi duran varlıkların 1999-2004 döneminde yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesine tabi tutulmasına karşın, payının hafifçe de olsa gerilemesi, sabit sermaye yatırımlarındaki yavaşlamanın bir göstergesi olmaktadır.

Büyük firmaların 1999-2008 döneminde özsermayeleri cari fiyatlarla 10,3 kat artmıştır. Ancak

özsermaye artışının da önemli bir bölümü, varlık artışında olduğu gibi hesaben olmuş, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesinden kaynaklanmıştır. Özsermayenin varlıklardan daha hızlı artması, firmaların finans yapısında iyileşmeye yol açmış; özsermayenin varlık finansmanındaki payı %43,9'dan %49,3'e yükselmiştir.

1999-2008 döneminde, finansal verimlilik ya da faaliyet etkinliği göstergeleri olan devir hızları sınırlı boyutta da kalsa yükselmiştir. Özsermaye devir hızı yılda 2,27'den 2,40'a, varlık devir hızı 1'den 1,18'e, işletme sermayesi devir hızı da 1,91'den 2,24'e yükselmiştir.

İnceleme kapsamındaki büyük firmaların 1999-2008 döneminde toplu bilanço karları, 2008 yılında önemli boyutta kar azalması nedeniyle, reel olarak %3,5 oranında azalmıştır. Reel kar azalışı, karlılık oranlarında belirgin bir gerilemeye neden olmuş; özsermaye karlılığı %15,7'den %10,2'ye, satış karlılığı %6,9'dan %4,3'e, ekonomik karlılık da %14,1'den %12,4'e gerilemiştir.

Başka bir anlatımla inceleme kapsamındaki firmalar, özkaynak tutarına ve satış hacmine göre daha az kar elde ederken, kullandıkları kaynaklara göre de daha az katma değer yaratır olmuşlardır.

1999-2008 döneminde inceleme kapsamındaki firmalarda ücretle çalışanların sayısı %14,2 oranında artmıştır. Firmalarda yıllık ortalama istihdam artışı %1,5 gibi düşük düzeyde kalmıştır.

1999-2008 döneminde işgücü verimliliği de belirgin bir gelişme göstermemiştir. Kişi başına üretimden satış %42,3, satış hâsılatı %36,7 oranlarında artış gösterirken, yaratılan katma değer hemen hemen aynı kalmış, sağlanan kar ise sabit fiyatla %15,5 oranında azalmıştır.

Bu genel görüntü özeti 231 büyük firmaya aittir. Sektörel gelişmeler farklı yönlerde ve ölçülerde olmuştur. Sanayi sektörel bazda bir değişim göstermektedir.

Büyük firmalarla sınırlı olarak, özellikle Taşıt Araçları ve Ana Metal sanayileri ortalamaların üstünde gelişme gösterirken; başta Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi olmak üzere, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi, Kâğıt, Kâğıt Ürünleri ve Basım Sanayi, hatta bir ölçüde de Metal Eşya, Makine&Teçhizat, Mesleki Aletler Sanayi ve Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi göreceli olarak gerileyen dallar arasında yer almaktadır.

Tablo 226. Sektörler İtibarıyla Üretimden Satışlar (1999-2008) (%)

		Firma Sayısı	Değişim (1999 - 2008) (%)		Yıllık Ortalama Değişim (%)	
			Cari	Sabit	Cari	Sabit
1	Diğer İmalat Sanayi	2	3.450,3	1.675,1	48,7	37,7
2	Taşıt Araçları Sanayi	22	1.409,3	190,0	35,2	12,6
3	Ana Metal Sanayi	28	1.910,5	74,7	39,6	6,4
4	Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi	21	883,7	62,6	28,0	5,6
5	Kâğıt, Kâğıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	650,8	61,8	25,1	5,3
6	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	1.019,2	61,2	30,8	5,3
7	Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	905,0	45,3	29,2	4,3
8	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi	41	1.365,0	38,0	34,8	3,6
9	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	724,3	25,9	26,4	2,6
10	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi	28	560,2	10,4	21,5	1,0
11	Elektrik Sektörü	2	679,2	2,4	25,8	0,3
12	Madencilik ve Taşocakçılığı	4	668,9	-24,6	25,6	-3,3

NOT: Sıralama sabit fiyatlarla artışa göre yapılmıştır

Tablo 226-1. Sektörler İtibarıyla Üretimden Satışlar (1999-2008) (TL)

Sektörler	Firma Sayısı	Üretimden Satışlar (TL)		
		Cari (1999)	Cari (2008)	Sabit (2008)
Madencilik ve Taşocakçılığı	4	430.243.931	3.308.134.339	324.578.765
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	1.888.534.195	18.980.674.352	2.744.953.050
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	28	903.072.121	5.962.476.104	997.285.252
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	148.940.060	1.666.872.173	240.079.525
Kâğıt, Kâğıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	323.601.070	2.429.450.722	523.715.085
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	41	3.450.296.748	50.545.735.748	4.760.505.842
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	949.263.649	7.825.126.441	1.195.429.884
Ana Metal Sanayi	28	1.701.422.606	34.207.039.436	2.973.180.233
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	1.837.145.482	18.072.767.297	2.987.441.369
Taşıt Araçları Sanayi	22	1.652.737.345	24.945.573.091	4.792.810.104
Diğer İmalat Sanayi	2	45.724.332	1.623.329.174	811.664.587
Elektrik Sektörü	2	879.854.242	6.856.141.295	900.870.756

Sektörel gelişmeler ayrıntılı olarak aşağıdaki bölümlerde açıklanacaktır.

4.2. Üretimden Satışlar

1999-2008 döneminde 231 firmanın üretimden satışları cari fiyatlarla 11,4 kat, sabit fiyatlarla %62,5, yıllık ortalama %5,5 düzeyinde artmış olmakla beraber; alt sektörler itibarıyla üretimden satışlarda artış farklı hızlarda olmuştur. 1999-2008 döneminde 231 büyük firma kapsamında üretimden satışlarda sabit fiyatla artış hızına göre sanayi dalları sıralaması Tablo 226'da verilmiştir.

Sanayi dalları itibarıyla fiyat artış hızları farklı olduğundan cari fiyatlarla sıralama değişmektedir.

Sanayi dalları itibarıyla 1999-2008 döneminde üretimden satışlarda gelişmeler ayrıntılı olarak Tablo 226-1'de verilmiştir.

İnceleme kapsamına 2 firma ile giren Diğer İmalat Sanayi ve Elektrik sektörü sıralama dışı bırakılacak olursa; 231 büyük firma kapsamında sabit fiyatla üretimden satışları en fazla artan sektör Taşıt Araçları Sanayi (%190) olmuştur.

Bu sektörü, Ana Metal (%74,7), Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler (%62,6), Kâğıt, Kâğıt Ürünleri ve Basım (%61,8), Orman Ürünleri ve Mobilya (%61,2), Gıda, İçki ve Tütün (%45,3) ve Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik (%38,0) sanayileri izlemektedir.

Üretimden satışları en yavaş artan iki sektör Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi (%25,9) ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'dir (%10,4).

İnceleme kapsamına 4 firma ile giren Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe üretimden satışlar 1999-2008 döneminde sabit fiyatla %24,6 oranında azalırken, 2 firma ile giren Elektrik sektöründe ise artış oranı %2,4 oranında kalmıştır.

Sanayi dalları itibarıyla fiyat artış hızları farklı olduğundan, cari fiyatlarla yapılan sıralamada Ana Metal Sanayi (Diğer İmalat Sanayi hariç) ilk sıraya yükselmekte, Taşıt Araçları Sanayi ile yer değiştirmektedir. Cari fiyatlarla üretimden satış artışında Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi üçüncü, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi dördüncü, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi beşinci, Metal

Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi ise altıncı sırada yer almaktadır. Cari fiyatlarla üretimden satışları en yavaş artan sanayi dalları, Taş ve Toprağa Dayalı, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı sektörleridir.

4.3. Satış Hasılatı

İnceleme kapsamındaki 231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde satış hasılatı cari fiyatlarla 10,9 kat artarken, sabit fiyatlarla (1999 fiyatıyla) artış %56,1 ve yıllık ortalama artış hızı da %5,1 olmuştur.

İnceleme dönemi başında Üretimden Satış / Satış Hasılatı oranı genelde %80,3 düzeyinde iken, inceleme döneminin son yılında %83,6'ya yükselmiş, üretimden satışlar satış hasılatından daha hızlı artmıştır. Ancak sanayi dalları itibarıyla satış hasılatında artış hızı önemli farklar gösterdiğinden, Tablo 227 düzenlenerek sektörel gelişmeler ayrıntılı olarak verilmiştir.

Satış hasılatında 1999-2008 döneminde sektörel gelişmeyi daha ayrıntılı göstermek üzere ayrıca Tablo 227-1 düzenlenmiştir.

İnceleme kapsamına 2'şer firma ile giren alt sektörler sıralama dışında tutulduğunda, 1999-2008 döneminde sabit fiyatla satış hasılatı en hızlı artan alt sektör Taşıt Araçları Sanayi'dir. Taşıt Araçları Sanayi'nde sabit fiyatla yıllık ortalama %12,6 oranında artışla, %190,1 oranında artmıştır. Satış hasılatı artışı açısından bu sektörü, yıllık ortalama %6,4 ve toplam %74,8 oranında artışla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi ikinci; yıllık ortalama %6,2 ve toplam %71,4 oranında artışla Ana Metal Sanayi üçüncü; yıllık ortalama %5,9 ve toplam %67,4 oranında artışla Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi dördüncü; yıllık ortalama %5,4 toplam %60 oranında artışla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi beşinci; yıllık ortalama %4,1 ve toplam %43 artışla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi altıncı; yıllık

Tablo 227. Sektörler İtibarıyla Satış Hasılatı (1999-2008) (%)

	Firma Sayısı	Değişim (1999 - 2008) (%)		Yıllık Ortalama Değişim (%)	
		Cari	Sabit	Cari	Sabit
1 Diğer İmalat Sanayi	2	3.217,3	1.558,6	47,5	36,7
2 Taşıt Araçları Sanayi	22	1.410,1	190,1	35,2	12,6
3 Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	9.577,7	74,8	30,0	6,4
4 Ana Metal Sanayi	28	1.871,8	71,4	39,1	6,2
5 Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	1.062,2	67,4	31,3	5,9
6 Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	642,4	60,0	24,9	5,4
7 Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	888,9	43,0	29,0	4,1
8 Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	787,7	35,6	27,5	3,4
9 Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi	41	1.239,4	26,1	33,4	2,6
10 Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi	28	601,4	17,3	17,3	1,8
11 Madencilik ve Taşocakçılığı	4	669,1	-24,5	25,6	-3,3
12 Elektrik Sektörü	2	356,3	-40,0	18,1	3,9

NOT: Sıralama, sabit fiyatlarla (1999 fiyatı) değişime göre yapılmıştır.

NOT: Sektörler itibarıyla cari fiyat artışları farklı oranlarda olduğundan cari ve sabit fiyatla yapılan sıralamalar farklılık göstermektedir.

Tablo 227-1. Sektörler İtibarıyla Satış Hasılatı (1999-2008) (TL)

Sektörler	Firma Sayısı	Satış Hasılatı (TL)		
		Cari (1999)	Cari (2008)	Sabit (2008)
Madencilik ve Taşocakçılığı	4	431.916.799	3.322.043.895	325.943.506
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	2.038.547.450	20.158.604.350	2.915.303.295
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	28	976.216.285	6.846.761.260	1.145.191.009
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	165.017.277	1.917.898.094	276.234.777
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	333.861.826	2.478.583.979	534.306.709
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	41	5.297.565.553	70.954.283.279	6.682.626.636
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	974.719.427	8.652.535.985	1.321.831.688
Ana Metal Sanayi	28	1.769.433.583	34.889.767.466	3.032.521.045
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	2.123.096.948	22.456.280.368	3.712.039.217
Taşıt Araçları Sanayi	22	1.996.879.126	30.154.270.724	5.793.560.761
Diğer İmalat Sanayi	2	65.436.006	2.170.678.021	1.085.339.011
Elektrik Sektörü	2	1.516.909.574	6.921.004.555	909.393.541

ortalama %3,4 ve toplam %35,6 artışla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi yedinci sırada izlemektedir.

Satış hasılatı sabit fiyatla daha yavaş artan sanayi dalları ise Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı sektörleridir. Sabit fiyatlarla, 1999-2008 döneminde Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde satış hasılatı, yıllık ortalama %2,6 ve toplam %26,1 oranında artarken; Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde de satış hasılatı yıllık ortalama %1,8 ve toplam %17,3 oranında artmıştır.

Sıralama dışında tutulan Diğer İmalat Sanayi'nde satış hasılatı inceleme döneminde sabit fiyatlarla da %1.558,6 oranında artarken, Madencilik ve Taşocaklığı ve Elektrik alt sektörlerinde %24,5 ve %40 oranlarında azalmıştır. Ancak sözü edilen sanayi dallarında inceleme kapsamındaki firma sayısı iki ya da dört gibi sınırlı sayıda olduğundan, bu sonuçların sanayi dalları için genelleştirilmesi istatistiki açıdan anlamlı görülmemektedir.

Sanayi dalları itibariyle Üretimden Satış / Satış Hasılatı oranları farklı olduğundan, sanayi dallarının üretimden satış ve satış hasılatı sıralamalarında yerler ufak da olsa farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin Ana Metal Sanayi satış hasılatı sıralamasında bir sıra gerilerken, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi satış hasılatı artışı açısından, hemen Taşıt Araçları Sanayi'nin ardında yer almaktadır.

4.4. İhracat (Dışsattım)

İnceleme kapsamına giren 231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde dışsattımı cari USD değeri ile %554 oranında artarak 7.583 milyon USD'den 49.567 milyon USD'ye yükselmiş, yıllık ortalama ihracat artışı %23,2 oranında olmuştur. Ancak sanayi dalları itibariyle dışsattım artış hızları farklı düzeylerde gerçekleşmiş olduğundan sektörel gelişmeyi ve sıralamayı göstermek üzere Tablo 228 ve 228-1 düzenlenmiştir.

Tablo 228. Sektörler İtibarıyla İhracat (1999-2008) (%)

	Firma Sayısı	Değişim (%)		231 Firma İçindeki Pay (%)		
		1999-2008	Yıllık Ortalama	1999	2008	
1	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi	41	877,3	28,9	12,4	18,5
2	Taşıt Araçları Sanayi	22	875,1	28,8	19,6	29,2
3	Ana Metal Sanayi	28	782,8	27,4	18,7	25,3
4	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	458,9	21,1	0,4	0,3
5	Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	406,0	19,7	17,6	13,7
6	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	403,4	19,7	0,7	0,6
7	Diğer İmalat Sanayi	2	274,4	15,8	0,2	0,1
8	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	196,3	12,8	6,6	3,0
9	Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	155,8	11,0	8,7	3,4
10	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi	28	111,8	8,7	15,1	4,9
11	Madencilik ve Taşocaklığı	4	0,0	1,1

Not: Tabloda sıralama, cari USD değeri ile artışa göre yapılmıştır.

Tablo 228-1. Sektörler İtibarıyla İhracat (1999-2008) (Bin Dolar)

Sektörler	Firma Sayısı	İhracat (Bin Dolar)	
		Cari (1999)	Cari (2008)
Madencilik ve Taşocaklığı	4	1.631	547.335
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	659.813	1.688.128
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	28	1.142.122	2.419.317
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	29.346	164.016
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	54.964	276.715
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	41	936.640	9.153.374
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	498.047	1.475.863
Ana Metal Sanayi	28	1.418.203	12.520.310
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	1.337.551	6.767.955
Taşıt Araçları Sanayi	22	1.485.291	14.482.781
Diğer İmalat Sanayi	2	18.978	71.058

1999-2008 döneminde cari USD değeri ile ihracatı en hızlı artan alt sektör Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi olmuştur. Bu sanayi dalında ihracat yıllık ortalama %28,9, toplamda da %877,3 oranında artmıştır. Taşıt Araçları Sanayi, ihracat artış hızı açısından ikinci sırada yer almış olmakla birlikte; artış hızı, ilk sırada yer alan Kimya, Petrol Ürünleri Lastik ve Plastik sektörüne çok yakın olmuştur. Taşıt Araçları Sanayi'nde ihracat yıllık ortalama %28,8, toplam olarak da %875,1 oranında artmıştır. İhracat artışı sıralamasında üçüncü sırayı Ana Metal Sanayi almaktadır. Bu sanayi dalında da ihracat, yıllık ortalama olarak %27,4, inceleme dönemi toplamında da %782,8 oranında artış göstermiştir. İhracat artışı açısından ilk üç sırada yer alan Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik, Taşıt Araçları ve Ana Metal sanayileri, 231 büyük firma kapsamında 1999 yılında ihracatın %50,7'sini gerçekleştirirken, bu pay 2008 yılında %73'e kadar yükselmiştir.

İhracat artışında Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi yıllık ortalama %21,1 ve toplam %458,9 oranında artışla dördüncü sırada yer almaktadır. Ancak Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nin 231 büyük ihracat içindeki payı, binde 3 gibi oldukça düşük düzeyde bulunmaktadır.

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi ihracat artış hızı açısından yıllık ortalama %19,7 ve toplam artış %406 olarak beşinci sırada yer almaktadır. Böyle olmakla beraber ihracat tutarı ölçüsüne göre, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, 2008 yılında toplam içinde %13,7 payla dördüncü sırada bulunmaktadır. Ancak bu sanayi dalının ihracatı görece olarak yavaşlamaktadır. Sanayi dalının 231 büyük firma içindeki payı 1999-2008 döneminde %17,6'dan %13,7'ye gerilemiştir.

Türkiye'nin önemli ihracat sanayileri arasında yer alan Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nin ihracat artış performansı, 231 büyük firma kapsamında ortalamanın oldukça gerisinde kalmıştır. 1999-2008 döneminde Dokuma, Giyim Eşyası Deri ve Ayakkabı Sanayi yıllık ortalama %8,7 ve toplam %111,8 oranında artışla, ihracat artışı sıralamasında en alt sırada yer almış; sektörün ihracat içindeki payı da dramatik bir düşüşle

%15,1'den %4,9'a gerilemiştir. Gıda, İçki ve Tütün Sanayi de yıllık ortalama %11, toplamda da %155,8 düzeyinde ihracat artışıyla en alttan bir üst sırada yer almıştır. Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nin ihracat içindeki payı da %8,7'den %3,4'e inmiştir.

İhracat payında önemli boyutta değer kaybeden diğer bir sanayi dalı ise Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'dir. İnceleme döneminde bu sanayi dalının ihracatı yıllık ortalama %12,8 artışla, %196,3 oranında artmış olmakla beraber; sektörün ihracat içindeki payı %6,6'dan %3'e kadar inmiştir.

Sıralama dışında tutulan Elektrik sektörünün inceleme döneminde ihracatı yoktur. Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü inceleme döneminde ihracata yöneldiğinden, aritmetik olarak artış oranı çok yüksek hesaplanmaktadır. Ancak hesaplanan yüksek artış oranı başlangıç paydasının çok düşük olması nedeniyle anlam ifade etmemektedir. Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörünün 231 büyük firmanın ihracatı içinde ulaştığı pay ancak %1,1 düzeyindedir. Diğer İmalat Sanayi ihracat açısından da 231 büyük firma içinde binde birlik payla ağırlık taşımamaktadır.

İhracat içinde büyük paya sahip ve ihracatı hızla artan sanayi dalları incelendiğinde, bu sanayi dallarının büyük ölçüde montaj sanayi niteliğinde olduğu görülmektedir. Üretimde dikey bütünleşme oranı Taşıt Araçları Sanayi'nde %17,4 Ana Metal Sanayi'nde %17,8 ve Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde de %14,6 gibi çok düşük düzeylerde olduğu görülmektedir. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde üretimde dikey bütünleşme derecesi %37 gibi daha yüksek olmakla beraber; bu oranın inceleme döneminde %55,4 düzeyinden bu seviyelere gerilemiş olduğu görülmektedir.

4.5. Katma Değer

4.5.1 Net Katma Değer

231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer genelde cari fiyatlarla 7,8 kat, sabit fiyatla da %14,8 oranında, yıllık ortalama olarak %1,5 oranında hızla artmış olmakla beraber; düzenlenen Tablo 229 ve 229-1'de de izlenebileceği gibi, sektörler itibariyle bu açıdan da büyüme farklı oranlarda, hatta farklı yönlerde olmuştur.

Tablo 229. Sektörler İtibarıyla Net Katma Değer (1999-2008) (%)

		Firma Sayısı	Değişim (1999 - 2008) (%)		Yıllık Ortalama Değişim (%)	
			Cari	Sabit	Cari	Sabit
1	Diğer İmalat Sanayi	2	1.700,8	800,4	37,9	27,0
2	Taşıt Araçları Sanayi	22	1.752,8	256,0	38,3	15,2
3	Ana Metal Sanayi	28	3.343,2	199,3	48,2	13,0
4	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	498,1	28,9
5	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	734,8	27,5	22,0	2,8
6	Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	779,6	27,2	27,3	2,6
7	Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	561,1	9,3	23,1	1,0
8	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	461,1	-19,2	27,2	-2,4
9	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi	28	367,1	-21,9	9,3	-2,7
10	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi	41	618,2	-32,4	24,5	-4,4
11	Madencilik ve Taşocakçılığı	4	449,6	-46,1	21,0	-7,1
12	Elektrik Sektörü	2

Not: Tablo 1999-2008 döneminde sabit fiyatla artış hızı sıralamasına göre düzenlenmiştir.

Tablo 229-1. Sektörler İtibarıyla Net Katma Değer (1999-2008) (TL)

Sektörler	Firma Sayısı	Net Katma Değer (TL)		
		Cari (1999)	Cari (2008)	Sabit (2008)
Madencilik ve Taşocakçılığı	4	220.958.942	1.214.475.800	119.158.721
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	371.373.585	3.266.646.195	472.416.852
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	28	183.487.577	857.151.404	143.367.359
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	32.312.304	181.294.840	26.111.888
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	28.781.163	172.145.111	37.109.208
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	41	648.877.599	4.660.459.440	438.932.069
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	189.813.298	1.584.563.421	242.070.781
Ana Metal Sanayi	28	118.919.967	4.094.706.207	355.900.416
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	373.774.922	2.470.927.357	408.446.061
Taşıt Araçları Sanayi	22	218.805.364	4.054.080.289	778.913.233
Diğer İmalat Sanayi	2	2.333.500	42.022.072	21.011.036
Elektrik Sektörü	2	124.503.780	-560.318.467	-73.623.705

İnceleme kapsamına 2 ve 4'er firma ile giren Diğer İmalat Sanayi, Maden ve Taşocakçılığı Sanayi ve Elektrik sektörü sıralama dışı bırakıldığında; 2008 yılı itibarıyla, net katma değer yaratmada ilk sırayı Taşıt Araçları Sanayi yer almaktadır. Taşıt Araçları Sanayi, inceleme kapsamındaki 231 firma ile sınırlı olarak, 2008 yılında sanayi sektörü net katma değerinin %26,2'sini yaratmaktadır.

Bu sektörü ikinci sırada %15,9'luk payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, üçüncü sırada %14,8'lik payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, dördüncü sırada %13,8'lik payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, beşinci sırada %12'lik payla Ana Metal Sanayi ve altıncı sırada da %8,2'lik payla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi izlemektedir. Sıralama dışı tutulan alt sektör bir yana bırakıldığında, katma değer yaratma açısından alt sıralarda Dokuma, Giyim Eşyası Deri ve Ayakkabı, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım, Orman Ürünleri ve Mobilya sanayileri yer almaktadır. Bu üç sektörün 2008 yılı itibarıyla yaratılan net katma değerinde payları sırasıyla %4,8, %1,2 ve %0,9 gibi düşük düzeylerde.

1999-2008 döneminde inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak yarattığı net katma değer en hızlı artan sektör Taşıt Araçları Sanayi'dir. Bu sektörde yaratılan net katma değer, sabit fiyatla %256 düzeyinde artmıştır. Katma değer yaratma açısından Taşıt Araçları Sanayi'ni, %199,3 oranda artışla Ana Metal Sanayi, %28,9 oranında artışla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi, %27,5 oranında artışla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi ve %9,3 oranında artışla da Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi izlemiştir. Sayılanların dışında kalan sektörlerde yaratılan net katma değer azalmış; azalış, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde %21,9, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde %32,4 gibi yüksek oranlarda olmuştur.

Yıllık ortalama artış hızı olarak net katma değer artışı Taşıt Araçları Sanayi'nde %15,2, Ana Metal Sanayi'nde de %13 olarak gerçekleşirken; Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde %2,8, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde %2,6 ve Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde de %1 gibi düşük düzeylerde kalmıştır.

Tablo 230. Sektörler İtibarıyla Net Katma Değerin Bölüşümü (%) (1999 Fiyatlarıyla)

Sektörler	Ücretin Payı		Faizin Payı		Kiranın Payı		Karın Payı	
	1999	2008	1999	2008	1999	2008	1999	2008
Madencilik ve Taşocaklığı	67,4	51,1	1,9	12,3	0,1	0,0	30,6	36,6
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	72,3	64,4	33,2	15,8	0,9	0,0	-6,4	19,7
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	62,4	95,0	62,5	27,8	0,5	0,0	-25,4	-22,7
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	44,1	108,1	16,1	39,6	0,0	0,0	39,8	-47,7
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	87,2	140,7	53,6	21,5	2,9	0,0	-43,7	-62,1
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	58,7	55,1	15,1	6,6	0,9	0,0	25,3	38,3
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	72,8	54,2	33,9	14,1	1,4	0,0	-8,1	31,6
Ana Metal Sanayi	185,3	42,2	128,2	20,2	1,0	0,0	-214,5	37,6
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	56,0	70,1	36,6	12,2	0,4	0,0	7,0	17,7
Taşıt Araçları Sanayi	102,9	59,5	41,2	7,9	1,9	0,0	-46,0	32,6
Diğer İmalat Sanayi	21,2	24,1	103,6	9,2	0,0	0,0	-24,8	66,8
Elektrik Sektörü	112,8	55,3	0,2	0,0	-68,2

4.5.2. Net Katma Değerin Bölüşümü

Yaratılan net katma değer üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve milli gelir anlamındaki kar olarak bölüşümü değişmiş; ücretin payı %75'ten %62,4'e, faizin payı %34,9'dan %14,5'e gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı eksi %10,7'den artı %23,1'e yükselmiştir. Ancak sanayi dalları itibarıyla net katma değer bölüşümü farklıdır.

1999-2008 döneminde net katma değer üretim faktörleri arasındaki bölüşümünde sektörel gelişmeler Tablo 230'da ayrıntılı olarak verilmiştir.

Net katma değer bölüşümü incelenirken önemli görülen iki noktanın tekrar altı çizilirse;

- Net katma değere dahil milli gelir anlamındaki kar faaliyet dışı transfer niteliğinde olan gelir ve karları içermediğinden, bilanço karından farklı bir büyüklüktür. Bilanço karı oluşmasına karşın milli gelir anlamındaki kar eksi olabilmektedir.
- Milli gelir anlamındaki karın eksi olduğu yıllarda ödenen ücret ve/veya faiz, yaratılan net katma değerden daha fazla olmaktadır.

Net katma değer bölüşümü sektörel olarak incelendiğinde genelde büyüme hızı yüksek olan sanayi dallarında karın payının yükseldiği, ücretin payının azaldığı; buna karşı yavaş büyüyen ya da durağan sanayi dallarında ücretin reel olarak azalmasına karşın, ücretin net katma değer içindeki payının arttığı görülmektedir. Faizin payı ise, faiz oranları düştüğü için, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi dışında, tüm sanayi dallarında gerilemiştir.

1999-2008 döneminde çeşitli ölçütlere göre hızlı büyüyen Taşıt Araçları ile Ana Metal sanayilerinde, 1999 yılında milli gelir anlamındaki kar eksi değerde

iken, 2008 yılında Taşıt Araçları Sanayi'nde %32,6'ya, Ana Metal Sanayi'nde de %37,6'ya yükselmiştir. Ücretin net katma değer içindeki payı ise Taşıt Araçları Sanayi'nde %102,9'dan %59,5'e, Ana Metal Sanayi'nde de %185,3'ten %42,2'ye gerilemiştir.

Yavaş büyüyen sanayi dallarında ise ücretin net katma değer içindeki payı artmış, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde %64,4'ten %95'e, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde %44,1'den %108,1'e, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde de %87,2'den %140,7'ye yükselmiştir.

231 büyük firma genelinde 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına reel ücret azalışı %16,4 oranında olmuştur. Ancak sanayi dalları itibarıyla reel ücrette değişimin yönü ve oranı farklıdır.

1999-2008 döneminde 231 büyük firma genelinde reel ücret azalışı, büyük ölçüde Ana Metal Sanayi'nden kaynaklanmaktadır. İstihdamda payı yüksek olan bu sektörde inceleme döneminde reel ücret %40 dolayında azalmıştır. Yine istihdamda payı yüksek olan sektörlerden Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde reel ücret azalması %180, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde de %34 düzeyinde olmuştur.

Reel ücretin en belirgin olarak arttığı iki sanayi dalı, %40 oranında artışla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi ile %32,7 oranında artışla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi olmuştur.

1999-2008 döneminde reel ücret artışı Taşıt Araçları Sanayi'nde %9,4, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde de %4 gibi sınırlı düzeyde kalmıştır. Genelde sıralama dışında tutulan Madencilik ve Taşocaklığı alt sektöründe de reel ücret azalışı da %38,5 gibi büyük boyutlu olmuştur.

4.5.3. Brüt Katma Değer

231 büyük firmanın yarattığı brüt katma değer, 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla 8,2 kat, sabit fiyatla da %20,6 oranında artmış; sabit fiyatla yıllık ortalama artış %2,1 oranında kalmıştır. Alt sektörler itibariyle brüt katma değerde artış hızı inceleme döneminde çok farklı olmuş, sabit fiyatla yıllık ortalama artış hızı artı %27,8 ile eksi %22 arasında değişmiştir.

Sektörel gelişmeleri ayrıntılı olarak ortaya koymak üzere Tablo 231 ve 231-1 düzenlenmiştir.

İnceleme kapsamına 2 veya 4 firma ile giren Diğer İmalat, Madencilik ve Taşocaklığı ve Elektrik sektörleri sıralama dışında tutulduğunda, 231 büyük firma kapsamında 1999-2008 döneminde sabit fiyatla yarattığı brüt katma değer en hızlı artan sanayi dalı %168,2 artışla Taşıt Araçları Sanayi olmuştur. Brüt katma değer artış hızı açısından bu sektörü, %121,2 oranında artışla Gıda, İçki ve Tütün, %100,4 oranında artışla Ana Metal ve %28,1 oranında artışla Kâğıt, Kâğıt Ürünleri ve Basım sanayileri izlemiştir.

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nin yarattığı brüt katma değer sabit fiyatla hemen hemen değişmezken, diğer sanayi dallarında azalmıştır. Sabit fiyatla brüt katma değer azalışı Orman Ürünleri ve Basım Sanayi'nde %1,7, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde %3,5 gibi düşük düzeylerde kalırken; Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde %15,6, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde %20,1 gibi yüksek oranlarda olmuştur.

2008 yılı itibariyle yaratılan brüt katma değerde sabit fiyatla sektörel paylara bakıldığında; %34,7 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nin en yüksek paya sahip olduğu görülmektedir. 231 büyük firma kapsamında yaratılan brüt katma değerde pay açısından, %14,8 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi ikinci, %14,2 payla Taşıt Araçları Sanayi üçüncü, %7,6 payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi dördüncü, %7,5 payla Ana Metal Sanayi beşinci, %2,9 payla da Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi altıncı sırada izlenmektedir.

Tablo 231. Sektörler İtibarıyla Brüt Katma Değer (1999-2008) (%)

Sektörler	Firma Sayısı	Değişim (1999 - 2008) (%)		Yıllık Ortalama Değişim (%)	
		Cari	Sabit	Cari	Sabit
1 Diğer İmalat Sanayi	2	1.724,5	812,3	38,1	27,8
2 Taşıt Araçları Sanayi	22	1.295,9	168,2	34,0	11,6
3 Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	1.429,8	121,2	35,4	9,2
4 Ana Metal Sanayi	28	2.206,0	100,4	41,7	8,1
5 Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	494,2	28,1	20,4	2,8
6 Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	504,1	-0,1	22,0
7 Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	582,5	-1,7	19,8	-0,2
8 Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	531,5	-3,5	22,7	-0,4
9 Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi	41	796,4	-15,6	27,6	-1,7
10 Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi	28	377,9	-20,1	19,0	-2,2
11 Madencilik ve Taşocaklığı	4	442,7	-46,8	20,7	-7,2
12 Elektrik Sektörü	2	27,6	-83,2	2,7	-22,0

NOT: Tablo, 1999-2008 döneminde sabit fiyatla brüt katma değer artış hızı sıralamasına göre.

Tablo 231-1. Sektörler İtibarıyla Brüt Katma Değer (1999-2008) (TL)

Sektörler	Firma Sayısı	Brüt Katma Değer (TL)		
		Cari (1999)	Cari (2008)	Sabit (2008)
Madencilik ve Taşocaklığı	4	284.978.109	1.546.503.885	151.735.773
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	478.713.556	7.323.166.406	1.059.063.950
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	28	258.724.721	1.236.357.499	206.793.466
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	46.687.041	318.645.339	45.894.474
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	60.183.059	357.588.288	77.085.071
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	41	2.935.263.930	26.311.771.139	2.478.099.060
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	352.522.850	2.226.280.937	340.104.762
Ana Metal Sanayi	28	268.635.632	6.194.704.809	538.426.423
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	541.891.294	3.273.616.573	541.131.162
Taşıt Araçları Sanayi	22	376.772.444	5.259.359.527	1.010.484.361
Diğer İmalat Sanayi	2	2.435.215	44.431.063	22.215.532
Elektrik Sektörü	2	309.813.956	395.316.235	51.943.042

Tablo 232. Sektörler İtibariyle Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranı (1999-2008) (%)

	Sektörler	Firma Sayısı	Net Katma Değer / Brüt Katma Değer (%)		
			1999	2008	(1999-2008) Ortalama
1	Diğer İmalat Sanayi	2	95,8	94,6	81,5
2	Madencilik ve Taşocakçılığı	4	77,5	78,5	79,4
3	Taşıt Araçları Sanayi	22	58,1	77,1	65,9
4	Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	69,0	75,5	73,6
5	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	53,8	71,2	64,9
6	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	28	70,9	69,3	66,9
7	Ana Metal Sanayi	28	44,3	66,1	59,6
8	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	69,2	56,9	66,7
9	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	47,8	48,1	46,0
10	Gıda, İçki ve Tütün	41	77,6	44,6	56,3
11	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	41	22,1	17,7	16,6
12	Elektrik Sektörü	2	40,2	...	22,3

Not: Sıralama, 2008 yılındaki Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranına göre yapılmıştır.

Brüt katma değer payı açısından Kâğıt, Kâğıt Ürünleri ve Basım Sanayi %1,1, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi ise %0,6 payla en alt sıralarda yer almaktadır.

Brüt katma değer pay sıralamasında Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nin ilk sıraları almaları, bu sanayi dallarının ürünleri üzerindeki KDV ve ÖTV gibi dolaylı vergilerin yüksekliğini yansıtmaktadır.

4.5.4. Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranı

İnceleme döneminde 231 büyük firma genelinde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı %42,5'ten %40,4'e gerilemiştir. Brüt katma değer, özellikle dolaylı vergi yükünün artması nedeniyle, net katma değerden daha hızlı artmıştır. Söz konusu oran sanayi dalları itibariyle çok farklı olup, 1999-2008 dönemi ortalaması olarak sektörel bazda %16,6 ile %81,5 arasında değişmiştir. Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranının sektörel bazda, 1999-2008 dönemindeki değişimi Tablo 232'de gösterilmiştir.

Sübvansiyonlar (destek akçeler) önemli olmadığından, net katma değer ile brüt katma değer arasında fark yaratan iki öğe; amortismanlar ve dolaylı vergiler, bu bağlamda da ÖTV ve KDV'dir.

Türkiye'de ihracat vergi, resim, harç istisnası ve vergi iadesi gibi teşviklerden yararlanmaktadır. İhracatta dolaylı vergi yükü hafif olduğundan,

ihracata yönelik sanayi dallarında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı göreceli olarak daha yüksektir. Nitekim, 1999-2008 döneminde satışları içinde ihracatın payı artan Taşıt Araçları ile Ana Metal sanayilerinde, Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı artmış; Taşıt Araçları'nda %58,1'den %77,1'e, Ana Metal'de de %44,3'ten %66,1'e yükselmiştir.

Buna karşı Gıda, İçki ve Tütün ve Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik sanayilerinde oran düşmüştür. Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı %77,6'dan %44,6'ya, Kimya, Petrol Ürünleri Lastik ve Plastik Sanayi'nde de %22,1'den %17,7'ye düşmüştür. Bu iki sanayi dalında dolaylı vergi yükü çok yüksek olduğu gibi, İhracat / Satış Hasılatı oranı da göreceli olarak düşüktür.

4.6. Dikey Tamlaşma

Araştırmada üretimde dikey tamlaşma derecesi, akışı ya da göstergesi olarak Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı kullanılmıştır. 1999-2008 döneminde 231 büyük firma genelinde üretimde dikey tamlaşma oranı %33,5'ten %25,8'e gerilemiştir. Bu bağlamda inceleme döneminde sektörel gelişmeler Tablo 233'te verilmiştir.

1999-2008 döneminde Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı Oranı yalnız iki alt sektörde, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi dalında %23,5'ten %36,3'e, Ana Metal

Tablo 233. Sektörler İtibarıyla Dikey Tamlama

Sektörler	Firma Sayısı	Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı (%)	
		1999	2008
Madencilik ve Taşocakçılığı	4	66,0	46,6
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	23,5	36,3
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	28	26,5	18,1
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	28,3	16,6
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	18,0	14,4
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	41	55,4	37,1
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	36,2	25,7
Ana Metal Sanayi	28	15,2	17,8
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	25,5	14,6
Taşıt Araçları Sanayi	22	18,9	17,4
Diğer İmalat Sanayi	2	3,7	2,0
Elektrik Sektörü	2	20,4	5,7

Sanayi dalında da hafifçe %15,2'den %17,8'e yükselmiştir. Diğer sanayi dallarında ise önemli boyutta gerilemeler olmuştur.

İnceleme kapsamına iki ya da dört firma ile giren Diğer İmalat, Madencilik ve Taşocakçılığı ve Elektrik sektörleri sıralama dışı tutulduğunda, üretimde dikey bütünleşme derecesi en yüksek iki sanayi dalı; Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik (%37,1) ve Gıda, İçki ve Tütün (%36,3) sanayileridir. Bu iki sanayi dalında Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranının göreceli olarak yüksek olmasının nedeni, ürünleri üzerindeki dolaylı vergilerin, KDV ve ÖTV'nin yüksek oranlı olması ve bu iki sanayi dalında İhracat / Satış Hasılatı oranının düşük olması ile açıklanabilir. Gıda, İçki ve Tütün ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik sanayileri, aynı nedenlerden dolayı yukarı bölümde belirtildiği gibi, inceleme döneminde Net Katma Değer / Brüt Katma Diğer oranı da belirgin biçimde düşen iki sanayi dalı olmuştur.

Dolaylı vergilerin etkisi bir yana, oranı etkileyen en önemli değişken, firmaların ara girdileri işletme içi üretimleri ya da işletme dışı özellikle dışalım yolu ile sağlamalarıdır. Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranının düşük oluşu ve düşme eğilimi göstermesi, inceleme kapsamındaki firmaların ara girdileri üretme

stratejisi yerine işletme dışı sağlama yoluna gittiklerini göstermektedir. Diğer göstergelerin yanı sıra sanayinin giderek montaj sanayi haline gelmesinin en önemli göstergesi Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranındaki düşüştür.

Sanayi, satışa göre daha az katma değer ve istihdam yaratan; ihracat / ithalat oranı yükselmeyen bir üretim yapısına gidiş eğilimi göstermektedir.

4.7 Varlıklar (Net Aktif)

4.7.1. Varlık Tutarı

İnceleme kapsamına giren 231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde toplam varlıkları cari fiyatlarla 9 kat artarak, 17.774 milyon TL'den 178.379 milyon TL'ye yükselmiştir. Sektörler itibarıyla varlık artışları farklı olduğundan, sektörel gelişmeyi ortaya koymak üzere, 2008 varlık tutarına göre sektörel sıralamayı gösteren, Tablo 234 düzenlenmiştir.

Sektörlerin varlık yapılarında değişmeyi ortaya koymak üzere, dönen ve duran varlıklardaki gelişmeleri de gösteren Tablo 234-1 düzenlenmiştir.

Varlıklar dönemsel bir akışı değil, bir mevcudu, bir birikimi gösterdiğinden; yıllık ortalama fiyat artışı ile varlıkları düzenlemek, sabit fiyata indirgemek

Tablo 234. Varlıklar (Cari fiyatlarla) (Milyon TL) (1999-2008)

	Firma Sayısı	Varlık Tutarı (Milyon TL)		Değişim (%)	Pay (%)		
		1999	2008		1999	2008	
1	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	41	3.433,2	34.671,5	909,9	19,3	19,4
2	Ana Metal Sanayi	28	1.964,3	32.218,2	1.540,2	11,1	18,1
3	Elektrik Sektörü	2	4.021,4	26.178,5	551,0	22,7	14,7
4	Gıda, İçki ve Tütün	41	1.855,8	19.046,5	926,3	10,4	10,7
5	Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	1.696,3	17.816,2	950,3	9,5	10,0
6	Taşıt Araçları Sanayi	22	1.548,7	17.193,0	1.010,1	8,7	9,6
7	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	1.302,6	11.857,5	810,3	7,3	6,6
8	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	28	1.074,1	9.302,7	766,1	6,0	5,2
9	Madencilik ve Taşocakçılığı	4	344,6	3.863,2	1.021,1	1,9	2,2
10	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım	10	395,1	3.622,8	816,8	2,2	2,0
11	Orman Ürünleri ve Mobilya	5	122,8	2.145,2	1.646,3	0,7	1,2
12	Diğer İmalat Sanayi	2	15,4	464,0	2.915,3	0,1	0,3
TOPLAM		231	17.774,3	178.379,1	903,6	100,0	100,0

Not: Sektörel sıralama 2008 yılı itibarıyla varlık (aktif) büyüklüğüne göre yapılmıştır.

Tablo 234-1. Varlıklardaki Sektörel Gelişmeler (Cari fiyatlarla)(Milyon TL)(1999-2008)

	Net Aktif			Dönen Varlık			Duran Varlık		
	1999	2008	Değişim (%)	1999	2008	Değişim (%)	1999	2008	Değişim (%)
Madencilik ve Taşocakçılığı	345	3.863	1.021,1	194	1.959	911,5	151	1.905	1.161,6
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	1.856	19.047	926,3	1.249	10.879	770,7	606	8.168	1.246,9
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	1.074	9.303	766,1	632	4.789	658,3	443	4.514	919,8
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	123	2.145	1.646,3	81	1.203	1.391,5	42	942	2.133,4
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	395	3.623	816,8	159	1.348	746,5	236	2.275	864,3
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	3.433	34.671	909,9	2.310	19.582	747,6	1.123	15.090	1.243,7
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	1.303	11.857	810,3	567	4.839	754,0	736	7.018	853,7
Ana Metal Sanayi	1.964	32.218	1.540,2	879	14.670	1.568,8	1.085	17.548	1.517,1
Metal Eşya, Mak.&Teçh. ve Mes. Aletler	1.696	17.816	950,3	1.339	12.537	836,4	357	5.279	1.377,1
Taşıt Araçları Sanayi	1.549	17.193	1.010,1	991	9.657	874,5	558	7.536	1.251,2
Diğer İmalat Sanayi	15	464	2.915,3	15	420	2.772,1	1	44	5.654,8
Elektrik Sektörü	4.021	26.179	551,0	837	12.464	1.389,5	3.185	13.715	330,7

yanıltıcı olabileceğinden, varlıklarda gelişme cari fiyatlarla verilmiştir.

Az sayıda firma ile inceleme kapsamına giren sanayi dalları sıralama dışında tutulduğunda, 1999-2008 döneminde varlık tutarı en hızlı artan alt sektör Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi olmuştur. Bu sanayi dalının varlık tutarı cari fiyatlarla yaklaşık 16,5 kat artmasına karşın, sektörün toplam varlık içindeki payı önemli bir düzeye ulaşmış; 1999 yılında binde 7 iken, 2008 yılında da %1,2 olmuştur.

231 büyük firma içinde ağırlığı fazla olan sanayi dallarından Ana Metal Sanayi'nin varlık tutarı inceleme döneminde cari fiyatlarla 15,4 kat artmış ve sektörün varlık toplamı içindeki payı da bir sıçrama göstererek %11,1'den %18,1'e yükselmiştir.

Varlık tutarı 10,1 kat artan Taşıt Araçları Sanayi'nin, varlık toplamı içindeki payı da %8,7'den %9,6'ya yükselmiştir. Varlık artış hızı açısından bu sektörü 9,5 kat artışla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi izlemiştir. Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nin toplam varlık içindeki payı %9,5'den %10'a yükselmiştir.

Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nin toplam varlığı yaklaşık 9,3 kat artmış, toplam içindeki payı da %10,4'ten

%10,7'ye yükselmiştir. Varlık tutarı açısından ilk sırada yer alan Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde varlık artışı yaklaşık 9,1 kat olarak, yukarıda sıralanan sanayi dallarından daha düşük olmakla beraber; 2008 yılında da varlık sıralamasında ilk sıradaki yeri de değişmemiş, toplam varlık içindeki payı da %19,3'ten çok az da olsa %19,4'e yükselmiştir.

231 büyük firma kapsamında Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik, Ana Metal, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler ve Taşıt Araçları sanayilerinin varlık toplamı içindeki toplu payı 1999 yılında %48,6 iken, 2008 yılında %57,1'e yükselmiştir.

4.7.2. Varlık Yapısı

İnceleme kapsamındaki 231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde varlık yapısı, başka bir deyişle varlıkların dönen ve duran varlık olarak dağılımı, belirgin bir değişme göstermemiş; dönen varlıkların payı 1999 ve 2008 yıllarında sırayla %52,1 ve %52,9 olurken, duran varlıkların payı da sırasıyla %47,9 ve %47,1 olmuştur. 231 büyük firma kapsamından farklı olarak alt sektörler itibariyle varlık yapısında değişme olmuş, değişimi sanayi dalları itibariyle ortaya koymak üzere Tablo 235 düzenlenmiştir.

Tablo 235. Sektörler İtibarıyla Varlık Yapısı

	Firma Sayısı	Değişim (%) (1999-2008)		Paylar (%)			
		Dönen	Duran	1999		2008	
				Dönen	Duran	Dönen	Duran
Madencilik ve Taşocakçılığı	4	911,5	1.161,6	56,2	43,8	50,7	49,3
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	770,7	1.246,9	67,3	32,7	57,1	42,9
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	28	658,3	902,1	58,8	41,2	51,5	48,5
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	1.391,5	2.133,4	65,7	34,3	56,1	43,9
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	746,5	864,3	40,3	59,7	37,2	62,8
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	41	747,6	1.243,7	67,3	32,7	56,5	43,5
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	754,0	853,7	43,5	56,5	40,8	59,2
Ana Metal Sanayi	28	1.568,8	1.517,1	44,8	55,2	45,5	54,8
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	836,4	1.377,1	78,9	21,1	70,4	29,6
Taşıt Araçları Sanayi	22	874,5	1.251,2	64,0	36,0	56,2	43,8
Diğer İmalat Sanayi	2	2.772,1	5.654,8	94,8	5,2	90,5	9,5
Elektrik Sektörü	2	1.389,5	330,4	20,8	79,2	47,6	52,4

1999-2008 döneminde Ana Metal Sanayi ile Elektrik sektörü dışında, diğer sanayi dallarında duran varlıklar dönen varlıklardan daha hızlı arttığından, duran varlıkların toplam varlıklar içindeki payları yükselmiştir.

İş hacmi genişlemesi ve fiyat artışları dönen varlıkların (işletme sermayesinin) artışında etkili olurken; yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi duran varlık artışında belirleyici olmuştur. Nitekim inceleme döneminde varlık artışının çok önemli bir bölümü, fiyat artış hızının yüksek olduğu, iş hacminin genişlediği, yeniden değerlendirme ve daha sonra enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 1999-2004 döneminde gerçekleşmiştir. 2004 yılından sonra sabit sermaye yatırımlarının yavaşlamasının yanı sıra yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapılmaması da varlık yapısında etkili olmuştur.

Varlık yapısı içinde duran varlık payı daha yüksek olan sektörler sermaye yoğun teknoloji kullanan; buna karşı dönen varlıkların payı fazla olan sektörler de emek yoğun teknoloji kullanan sanayi dalları olarak nitelendirilebilir.

4.8. Özsermaye

İnceleme kapsamındaki 231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde toplam özsermayeleri cari fiyatlarla yaklaşık 10,3 kat artarak; 7.798 milyon TL'den, 87.988 milyon TL'ye yükselmiştir. İnceleme döneminde sektörel bazda özkaynak artış hızları farklı olmuştur. Cari fiyatlarla sektörler itibarıyla 1999-2008 döneminde özsermaye artış hızları, Tablo 236'da gösterilmiştir.

Az sayıda firma ile inceleme kapsamına giren ve genellikle sıralama dışı tutulan sektörler hariç, 1999-2008 döneminde özsermayesi en hızlı artan sektör Ana Metal Sanayi olmuştur. Cari fiyatla özsermayesi yaklaşık 20 kat artan Ana Metal Sanayi'ni, 14,9 kat artışla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, 12,5 kat artışla Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi, 12,3 kat artışla Taşıt Araçları Sanayi, 9,9 kat artışla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, 9,8 kat artışla Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi, 9,5 kat artışla da Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi izlemiştir. İnceleme döneminde özkaynağı en yavaş

Tablo 236. Özsermayede Sektörel Gelişme (Cari fiyatlarla) (Milyon TL) (1999-2008)

	Firma Sayısı	Özsermaye (Milyon TL)		Değişim (%)	Pay (%)		
		1999	2008		1999	2008	
1	Ana Metal Sanayi	28	833,8	17.472,3	1.995,6	10,7	19,9
2	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	41	1.588,3	17.342,1	991,8	20,4	19,7
3	Elektrik Sektörü	2	2.087,8	12.404,4	494,1	26,8	14,1
4	Gıda, İçki ve Tütün	41	621,4	9.885,0	1.490,8	8,0	11,2
5	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	729,0	7.650,8	949,5	9,3	8,7
6	Taşıt Araçları Sanayi	22	549,9	7.286,1	1.225,1	7,1	8,3
7	Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	584,1	5.835,2	898,9	7,5	6,6
8	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	28	371,7	5.006,8	1.247,1	4,8	5,7
9	Madencilik ve Taşocakçılığı	4	164,1	2.328,0	1.318,8	2,1	2,6
10	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım	10	198,5	1.938,2	876,4	2,5	2,2
11	Orman Ürünleri ve Mobilya	5	61,0	659,7	981,3	0,8	0,7
12	Diğer İmalat Sanayi	2	7,9	180,0	2.186,9	0,1	0,2
TOPLAM		231	7.797,5	87.988,4	1.028,4	100,0	100,0

Not: 2008 yılı özsermaye tutarına göre sektörel sıralama yapılmıştır.

artan iki alt sektör; yaklaşık 9 kat artışla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi ile 8,8 kat artışla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi olmuştur.

Özsermayesi hızla artış gösteren Ana Metal Sanayi'nin 231 büyük firma kapsamında 1999-2008 döneminde toplam özsermaye içindeki payı %10,7'den %19,9'a yükselmiştir. 231 büyük firma içinde ağırlığa sahip olan Taşıt Araçları, Ana Metal, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler sanayilerinin özsermaye içinde toplam payları %45,7'den %54,5'e yükselmiştir. Yeniden değerlendirme ve özsermaye düzeltilmesinin de etkisiyle sanayi dallarının özsermaye artış hızlarında büyük farklar oluşmuştur.

4.9. Devir Hızları

1999-2008 döneminde 231 büyük firma genelinde özsermaye devir hızı (Satışlar / Özsermaye) yılda 2,27 kezden 2,40 keze, varlık devir hızı (Satışlar / Varlık Toplamı) 1 kezden 1,18 keze ve işletme sermayesi devir hızı da (Satışlar / Dönen Varlık Toplamı) 1,91 kezden 2,24 keze yükselmiştir. Devir hızlarında inceleme dönemindeki sektörel gelişmeler, Tablo 237'de verilmiştir.

4.9.1. Özsermaye Devir Hızı

İnceleme kapsamına az sayıda firma ile giren sektörler sıralama dışı bırakıldığında; 2008 yılı itibarıyla özsermaye devir hızı en yüksek sanayi dalı yılda 4,14 kez olarak Taşıt Araçları Sanayi'dir.

Özsermaye devir hızı açısından bu sektörü, yılda 4,09 kez ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, 3,85 kez ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, 2,91 kez ile Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi, 2,04 kez ile Gıda, İçki

ve Tütün Sanayi ve 2 kez ile de Ana Metal Sanayi izlemektedir. Özsermaye devir hızı en yavaş iki sektör ise 1,28 kez ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi ile 1,13 kez ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'dir.

1999-2008 döneminde özsermaye devir hızı, Taşıt Araçları'nda 3,63'kezden 4,14'e, Kimya Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik'te 3,34 kezden 4,09'a, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler'de 3,63 kezden 3,85'e, Orman Ürünleri ve Mobilya'da da 2,70 kezden 2,91'e yükselirken; diğer tüm sanayi dallarında azalmıştır.

Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde 3,28 kezden 2,04'e gerileyen oran, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde de 2,63 kezden 1,37'e gerilemiştir. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi ise devir hızı en yavaş olan sanayi dalıdır. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi, gerek 1999 gerekse de 2008 yıllarında, sırasıyla yılda 1,34 ve 1,13 kez ile özsermaye devir hızı açısından sektörel sıralamada en alt sırada yer almaktadır.

4.9.2. Varlık (Aktif) Devir Hızı

Az sayıda firma ile 231 büyük firma kapsamına giren sanayi dalları sektörel sıralamada dikkate alınmadığında; 2008 yılında varlık devir hızı en yüksek alt sektör yılda 2,05 kez ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'dir. Varlık (aktif) devir hızı açısından bu sektörü, yılda 1,75 kez ile Taşıt Araçları Sanayi, 1,26 kez ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, 1,08 kez ile Ana Metal Sanayi ve 1,06 kez ile de Gıda, İçki ve Tütün Sanayi izlemiştir. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi (0,89), Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi (0,74), Taş ve Toprağa Dayalı

Tablo 237. Devir Hızlarında Sektörel Gelişmeler (1999-2008)

	Firma Sayısı	Özsermaye Devir Hızı		Varlık Devir Hızı		İşletme Sermayesi Devir Hızı	
		1999	2008	1999	2008	1999	2008
Madencilik ve Taşocakçılığı	4	2,63	1,43	1,25	0,86	2,23	1,70
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	3,28	2,04	1,10	1,06	1,63	1,85
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	28	2,63	1,37	0,91	0,74	1,55	1,43
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	2,70	2,91	1,34	0,89	2,05	1,59
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	1,68	1,28	0,84	0,68	2,10	1,84
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	41	3,34	4,09	1,54	2,05	2,29	3,62
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	1,34	1,13	0,75	0,73	1,72	1,79
Ana Metal Sanayi	28	2,12	2,00	0,90	1,08	2,01	2,38
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	3,63	3,85	1,25	1,26	1,59	1,79
Taşıt Araçları Sanayi	22	3,63	4,14	1,29	1,75	2,01	3,12
Diğer İmalat Sanayi	2	8,32	12,06	4,25	4,68	4,47	5,17
Elektrik Sektörü	2	0,73	0,56	0,38	0,26	1,81	0,56

Sanayi (0,73) ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi (0,68) ise varlık devir hızı yavaş olan sanayi dallarıdır.

1999-2008 döneminde varlık devir hızı Taşıt Araçları Sanayi'nde yılda 1,29 kezden 1,75 keze, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde 1,54 kezden 2,05 keze, Ana Metal Sanayi'nde de 0,90 kezden 1,08 kezlere yükselirken; Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde hemen hemen değişmezken diğer sanayi dallarında ise yavaşlamıştır.

Varlık devir hızı, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde 1,34 kezden 0,89 keze, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde 1,10 kezden 1,06 keze, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde 0,91 kezden 0,74 keze ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde de 0,84 kezden 0,68 keze gerilemiştir. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi, 1999 ve 2008 yıllarında sırasıyla 0,75 ve 0,73 kezlik devir hızları ile varlık devir hızı sıralamasında da alt sıralarda yer almıştır.

4.9.3. İşletme Sermayesi Devir Hızı

Sıralamaya dahil edilmeyen alt sektörler dışında, 2008 yılı itibariyle işletme sermayesi devir hızı en yüksek sanayi dalı yılda 3,62 kez olarak Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'dir. İşletme sermayesi devir hızı açısından bu sektörü, yılda 3,12 kez olarak Taşıt Araçları Sanayi, yılda 1,85 kez olarak Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, yılda 1,84 kez olarak Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi ve yılda 1,79 kez olarak ta Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi izlemektedir. 231 firma kapsamında

2008 yılında işletme sermayesi devir hızı en yavaş iki sanayi dalı yılda 1,59 kez ile Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi ile yılda 1,43 kez ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'dir.

1999-2008 döneminde Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi dışında kalan diğer tüm alt sektörlerin işletme sermayesi devir hızları artmıştır.

İnceleme döneminde az sayıda firma ile 231 büyük firma kapsamına giren Diğer İmalat Sanayi'nde özsermaye devir hızı 8,32 kezden 12,06 keze, varlık devir hızı 4,25 kezden 4,68 keze ve işletme sermayesi devir hızı da 4,47 kezden 5,17 keze yükselmiştir. Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe ise özsermaye devir hızı 2,63 kezden 1,43'e, varlık devir hızı 1,25 kezden 0,86'ya, işletme sermayesi devir hızı da 2,23 kezden 1,70'e gerilemiştir. Elektrik sektöründe de yavaş olan devir hızları daha da yavaşlamış; özsermaye devir hızı 0,73 kezden 0,56'ya, varlık devir hızı 0,38 kezden 0,26'ya, işletme sermayesi devir hızı da 1,81 kezden 0,56'ya gerilemiştir.

4.10. Kar ve Karlılık

4.10.1. Toplam Kar

231 büyük firmanın toplu karı, 1999-2008 döneminde cari fiyatlarla %639,2 oranında artarken, sabit fiyatla %3,2 oranında azalmıştır. Ancak sanayi dalları itibariyle kar ve karlılıkta gelişmeler farklı yön ve boyutta olmuştur. Sanayi dalları itibariyle 1999-2008 döneminde karda yaşanan gelişmeler Tablo 238'de verilmiştir.

Tablo 238. Toplam Kar

Sektörler	Toplam Kar (Milyon TL)			Değişim (%) (2008/1999)	
	1999	2008		Cari	Sabit
		Cari	Sabit		
Madencilik ve Taşocakçılığı	94,3	640,9	62,9	579,6	33,3
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	62,9	963,3	139,3	1.431,5	121,5
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	35,3	-165,6	-27,7	-	-
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	16,3	-99,7	-14,4	-	-
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	34,2	-2,5	-0,5	-	-
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	663,0	3.027,0	285,1	356,6	-57,0
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	97,4	845,6	129,2	768,5	32,6
Ana Metal Sanayi	-38,2	2.354,9	204,7	-	-
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	197,7	609,5	100,8	208,3	-49,0
Taşıt Araçları Sanayi	93,6	1.362,8	261,8	1.317,5	179,7
Diğer İmalat Sanayi	3,3	-4,1	-0,2	-	-
Elektrik Sektörü	-39,2	-530,4	-69,7	-1.253,0	-77,8
TOPLAM	1.218,3	9.005,8	1.071,5	-	-

1999-2008 döneminde sabit fiyatla karı en fazla artan sanayi dalı Ana Metal Sanayi olmuştur. 1999 yılında toplu olarak zarar eden bu sanayi dalı, 2008 yılında önemli boyutta kar elde etmiştir. Ancak anlamlı olarak bir artış hızı hesaplanamamaktadır. Kar artışı açısından bu sektörü %179,7 oranında artışla Taşıt Araçları Sanayi, %121,5 oranında artışla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi ve %32,6 oranında artışla da Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi izlemiştir. Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü sıralama dışı bırakıldığında, diğer sektörlerde inceleme döneminde kar azalmış ya da zarara dönüşmüştür.

İnceleme döneminde, bilanço karı sabit fiyatlarla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde %49, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde de %57 oranında azalmıştır. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, büyük boyutlu kar azalmasına karşın, toplam kar sıralamasında 2008 yılında da ilk sıradaki yerini korumaktadır. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı, Orman Ürünleri ve Mobilya, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım sanayileri 1999 yılında kar eden sektör durumunda iken, 2008 yılında zarar eden sektör durumuna dönüşmüştür.

Genellikle sıralama dışı tutulan sanayi dallarından Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe toplu kar inceleme döneminde %33,3 oranında artarken; Diğer İmalat Sanayi'nde kar zarara dönüşmüş, Elektrik sektöründe zarar sabit fiyatla dahi %77,8 oranında artmıştır. 2008 yılında önemli boyutta kar azalışı (2008 toplu karının sabit fiyatla dahi önemli boyutta azalışı) sanayinin genelinde toplu karın 1999 düzeyinin dahi altında kalmasına yol açmıştır.

4.10.2. Karlılık Oranları

4.10.2.1. Özsermaye Karlılığı

1999-2008 döneminde özsermaye karlılığında (Net Kar / Özsermaye) sanayi dalları itibariyle gelişmeler Tablo 239'da verilmiştir.

İnceleme kapsamına sınırlı sayıda firma ile giren Diğer İmalat Sanayi, Elektrik sektörü ve Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü sıralama dışı tutulduğunda; 2008 yılı itibariyle karlılık oranı en yüksek alt sektör, %18,7 oranındaki karlılık düzeyi ile Taşıt Araçları Sanayi'dir. Özsermaye karlılığı açısından bu sektörü, %17,5 karlılık oranı ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi ikinci, %13,5 karlılık oranı ile Ana Metal Sanayi üçüncü, %11,1 karlılık oranı ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dördüncü, %10,4 karlılık oranı ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi beşinci, %9,7 karlılık oranı ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayi de altıncı sırada izlemektedir.

Buna karşın, 2008 yılı itibariyle Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi (%0,1), Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi (%3,3) ve Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi (%15,1) özsermayelerine göre zarar eden sanayi dallarıdır.

1999-2008 döneminde yalnız Taşıt Araçları ve Ana Metal sanayilerinin özsermaye karlılıkları artarken, diğer sanayi dallarının karlılıkları belirgin bir biçimde azalmıştır. Bu dönemde özsermaye karlılığı Taşıt Araçları'nda %17'den %18,7'ye, Ana Metal'de de eksi %4,6'dan artı %13,5'e yükselmiştir.

1999 yılında özsermaye karlılığı en yüksek olan Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde

Tablo 239. Özsermaye Karlılığında Sektörel Gelişmeler (1999-2008)

	Firma Sayısı	Özsermaye Karlılığı (%)		Sıralama	
		1999	2008	1999	2008
Madencilik ve Taşocakçılığı	4	57,5	27,5	1	1
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	10,1	9,7	9	7
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	28	9,5	-3,3	10	10
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	26,7	-15,1	5	12
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	17,3	-0,1	6	8
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	41	41,7	17,5	3	3
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	13,4	11,1	8	5
Ana Metal Sanayi	28	-4,6	13,5	12	4
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	33,8	10,4	4	6
Taşıt Araçları Sanayi	22	17,0	18,7	7	2
Diğer İmalat Sanayi	2	42,5	-2,3	2	9
Elektrik Sektörü	2	-1,9	-4,3	11	11

oran %41,7'den %17,5'e, ikinci sırada olan Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde %33,8'den %10,4'e, üçüncü sırada olan Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde %26,7'den eksi %15,1 olarak en son sıraya, dördüncü sırada bulunan Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde %17,3'ten eksi %0,1'e gerilemiştir. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde de oran %9,5'ten eksi %3,3'e gerilemiştir.

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde de dramatik olmamakla beraber özsermaye karlılık oranları düşmüştür. Özsermaye karlılığı Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde %13,4'ten %11,1'e, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde de %10,1'den hafifçe %9,7'ye gerilemiştir. Bu iki sanayi dalında özsermaye karlılığındaki düşüş sınırlı ölçüde kaldığından, özsermaye karlılık sıralamasında yerleri 2008 yılında 1999 yılına göre yükselmiştir.

4.10.2.2. Satış Karlılığı

Satış karlılığında (Net Kar / Satış Hasılatı) 1999-2008 döneminde sektörler itibariyle gelişmeler ayrıntılı olarak Tablo 240'da verilmiştir.

İnceleme kapsamına az sayıda firma ile giren sektörlerin, ait oldukları sektörleri temsili niteliklerinin yetersiz olduğu düşüncesiyle sıralama dışı bırakıldıklarında; 2008 yılında satış karlılığı en yüksek alt sektör %9,8'lik kar düzeyi ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalıdır. Sanayi dallarında varlık devir hızları farklı olduğundan, satış karlılığı sıralaması ile özsermaye karlılığı sıralaması farklı olmaktadır. Nitekim 2008 yılında satış karlılığı açısından ilk sırada bulunan Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi, özsermaye karlılığı sıralamasında, varlık devir hızı yavaş olduğundan, daha geri sıralarda yer almaktadır.

2008 yılında satış karlılığı açısından Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'ni %6,7 karlılık oranı ile Ana Metal Sanayi ikinci, %4,8 ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayi üçüncü, %4,5 ile Taşıt Araçları Sanayi dördüncü, %4,3 ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi beşinci ve %2,7 ile de Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi altıncı sırada takip etmektedir.

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı ve Orman Ürünleri ve Mobilya sanayileri 2008 yılında toplu olarak zarar etmiş olduklarından, satış karlılık oranları negatiftir. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi, satış hasılatı üzerinden binde 1 oranında zarar ederken; zarar yüzdesi, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde %2,4'e, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde ise %5,2'ye kadar yükselmektedir.

1999-2008 döneminde Ana Metal ve Gıda, İçki ve Tütün sanayileri dışında, diğer sanayi dallarında satış karlılığı azalmıştır. Ana Metal Sanayi 1999 yılında satış karlılığı açısından eksi %2,2 olarak en alt sırada iken, 2008 yılında %6,7 ile üst sıralara yükselmiştir. Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde de satış karlılığı %3,1'den %4,8'e yükselmiştir.

1999 yılında satış karlılığı en yüksek düzeyde olan Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi karlılık oranı %12,5'ten %4,3'e gerilerken; ikinci sırada bulunan Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi %10,3'ten eksi %0,1'e, dördüncü sırada bulunan Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde de %9,3'ten %2,7'ye gerilemiştir.

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi ile Taşıt Araçları Sanayi'nde satış karlılığında düşüş sınırlı ölçüler içinde kalmış; satış karlılığı inceleme döneminde

Tablo 240. Satış Karlılığında Sektörel Gelişmeler

	Firma Sayısı	Satış Karlılığı (%)		Sıralama	
		1999	2008	1999	2008
Madencilik ve Taşocakçılığı	4	21,8	19,3	1	1
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	3,1	4,8	10	4
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	28	3,6	-2,4	9	10
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	9,9	-5,2	5	11
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	10,3	-0,1	3	8
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	41	12,5	4,3	2	6
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	10,0	9,8	4	2
Ana Metal Sanayi	28	-2,2	6,7	12	3
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	9,3	2,7	6	7
Taşıt Araçları Sanayi	22	4,7	4,5	8	5
Diğer İmalat Sanayi	2	5,1	-0,2	7	9
Elektrik Sektörü	2	-2,6	-7,7	11	12

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde %10'dan %9,8'e, Taşıt Araçları Sanayi'nde de %4,7'den %4,5'e gerilemiştir.

2008 yılı itibariyle zararlı olan Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde karlılık oranı dramatik bir şekilde %9,9'dan eksi %5,2'ye düşerken, söz konusu sanayi dalının sıralamadaki yeri de üçüncü sıradan en son sıraya inmiştir. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde 1999 yılında da düşük düzeyde bulunan satış karlılığı %3,6'dan eksi %2,4'e gerilemiştir. Bu iki sanayi dalı, 2008 satış karlılığı sıralamasında en alt sıralarda yer almaktadır.

4.10.2.3. Ekonomik Karlılık

Net Katma Değer / Toplam Varlık oranı şeklinde hesapladığımız ekonomik karlılıkta, 1999-2008 döneminde sektörel bazda gelişmeler, Tablo 241'de verilmiştir.

İnceleme kapsamına 2 veya 4 firma ile giren sektörler, temsil yetersizliği varsayımı ile sıralama dışı bırakıldığında; 2008 yılında ekonomik karlılığı en yüksek olan, kullandığı kaynağa göre fazla katma değer yaratan sanayi dalı, %23,6'lık oran ile Taşıt Araçları Sanayi'dir.

Ekonomik karlılık açısından Taşıt Araçları Sanayi'ni; %17,2 karlılık oranı ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayi ikinci, %13,9 ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi üçüncü, %13,4 ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi dördüncü, yine aynı oranla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi beşinci, %12,7 ile Ana Metal Sanayi altıncı ve %9,2 karlılık oranı ile de Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi yedinci sırada izlemektedir.

2008 yılı itibariyle ekonomik karlılığı en düşük iki sanayi dalı; %8,5 oranı ile 1999 yılında karlılık açısından ilk sırada bulunan Orman Ürünleri ve

Basım Sanayi ile %4,8 oranı ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'dir.

1999-2008 döneminde Taşıt Araçları ile Ana Metal Sanayileri dışında kalan sanayi dallarında ekonomik karlılık oranları azalmıştır. 1999 yılında ekonomik karlılık açısından %14,1 düzeyi ile alt sıralarda yer alan Taşıt Araçları Sanayi'nin ekonomik karlılığı, 2008 yılında %23,6 olarak ilk sıraya çıkarken; Ana Metal Sanayi'nin ekonomik karlılığı da %6,1'den %12,7'ye yükselmiştir.

1999 yılında ekonomik karlılık açısından ilk sırada yer alan Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde karlılık oranı %26,3'ten %8,5'e, ikinci sırada yer alan Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde %22'den %13,9'a, üçüncü sırada yer alan Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde %20'den %17,2'ye, dördüncü sırada yer alan Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde de %18,9'dan %13,4'e gerilemiştir.

Ekonomik karlılık oranındaki azalış Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde %14,6'dan %13,4'e gerileyerek sınırlı boyutta kalırken; Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde %17,1'den %9,2'ye, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde de %7,3'ten %4,8'e düşmüştür.

4.11. İstihdam

231 büyük firma kapsamında 1999-2008 döneminde çalışan kişi sayısı %14,2 oranında artarak 310.656 kişiden 354.804 kişiye yükselmiş, yıllık istihdam artışı ortalama olarak %1,5 olmuştur.

Ancak sanayi dalları itibariyle istihdam artış hızları çok farklıdır. Sektörel bazda 1999-2008 döneminde istihdam gelişmesini göstermek üzere Tablo 242 düzenlenmiştir.

Tablo 241. Ekonomik Karlılıkta Sektörel Gelişmeler

	Firma Sayısı	Ekonomik Karlılık (%)		Sıralama	
		1999	2008	1999	2008
Madencilik ve Taşocaklığı	4	64,1	31,4	1	1
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	20,0	17,2	4	3
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	28	17,1	9,2	6	8
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	26,3	8,5	2	10
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	7,3	4,8	10	11
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	41	18,9	13,4	5	5
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	14,6	13,4	8	6
Ana Metal Sanayi	28	6,1	12,7	11	7
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	22,0	13,9	3	4
Taşıt Araçları Sanayi	22	14,1	23,6	9	2
Diğer İmalat Sanayi	2	15,2	9,1	7	9
Elektrik Sektörü	2	3,1	-2,1	12	12

Tablo 242. İstihdamın Sektörel Dağılımı

	1999		2008		1999-2008	Sıralama	
	Çalışan	Pay%	Çalışan	Pay%	Artış Hızı (%)	1999	2008
Madencilik ve Taşocakçılığı	23.865	7,7	15.881	4,5	-33,5	7	8
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	57.650	18,6	63.531	17,9	10,2	1	2
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	33.804	10,9	41.599	11,7	23,1	5	4
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5.432	1,7	8.905	2,5	63,9	10	10
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	3.364	1,1	5.006	1,4	48,8	11	11
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	46.875	15,1	44.197	12,5	-5,7	2	3
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	18.842	6,1	21.826	6,2	15,8	9	7
Ana Metal Sanayi	34.014	10,9	38.701	10,9	13,8	4	6
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	29.586	9,5	38.907	11,0	31,5	6	5
Taşıt Araçları Sanayi	35.047	11,3	65.909	18,6	88,1	3	1
Diğer İmalat Sanayi	316	0,1	464	0,1	46,8	12	12
Elektrik Sektörü	21.861	7,0	9.878	2,8	-54,8	8	9

Az sayıda firma ile inceleme kapsamına giren sanayi dalları inceleme kapsamı dışında tutulduğunda; 1999-2008 döneminde 231 büyük firma kapsamında çalışan sayısı en hızlı artan sanayi dalı %88,1 oranında artışla Taşıt Araçları Sanayi olmuştur. İstihdam artış oranı açısından bu sektörü, %63,9 ile Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi ikinci, %48,8 ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi üçüncü, %31,5 ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi dördüncü, %23,1 ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi beşinci, %15,8 ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi altıncı ve %13,8 oranında artışla Ana Metal Sanayi yedinci sırada izlemektedir. İstihdam, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde %10,2 oranında artarken, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde ise %5,7 oranında azalmıştır.

Sıralama dışında tutulan Diğer İmalat Sanayi'nde çalışan sayısı %46,8 oranında artarken, Madencilik ve Taşocakçılığı ve Elektrik sektörlerinde ise %33,5 ve %54,8 oranında azalmıştır.

2008 yılı itibariyle çalışan sayısı açısından ilk üç sırayı, %18,6'lık payla Taşıt Araçları Sanayi, %17,9'luk payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi ve %12,5'lik payla da Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik

ve Plastik Sanayi almaktadır. Bu üç sanayi dalının 231 büyük firma kapsamında istihdamdaki payı %49'a ulaşmaktadır. 1999 yılında da çalışan sayısı açısından ilk üç sırayı bu sanayi dalları almaktaydı.

Ancak 2008 yılı itibariyle sıralamadaki yerleri değişmiş, üçüncü sıradaki Taşıt Araçları Sanayi ilk sıraya yükselirken, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi ilk sıradan ikinci sıraya, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi de ikinci sıradan üçüncü sıraya gerilemiştir.

4.12. Verimlilik

4.12.1. Çalışan Kişi Başına Üretimden Satış

Araştırmada, çalışan kişi başına üretimden satış, satış hasılatı, yaratılan net katma değer ve elde edilen net kar verimlilik ölçüleri olarak kullanılmıştır. 231 büyük firma genelinde çalışan kişi başına üretimden satış cari fiyatlarla 9,9 kat artarken, sabit fiyatla %42,3 oranında artarak 45.745 TL'den 65.097 TL'ye yükselmiştir. Ancak sektörler itibariyle çalışan kişi başına üretimden satış artışı sabit fiyatla %1,108,9 ile eksi %10,3 aralığında değişmiş ve sektörel gelişmeler Tablo 243 ile ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 243. Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlarda Sektörel Gelişmeler

	Firma Sayısı	Üretimden Satış (Bin TL)		Değişim (%)	Sıralama	
		1999	2008		2008	1999
Diğer İmalat Sanayi	2	144,7	1.749,3	1.108,9	1	1
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	41	73,6	107,7	46,3	2	3
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	96,2	104,7	8,8	3	2
Elektrik Sektörü	2	40,2	91,2	126,6	4	8
Ana Metal Sanayi	28	50,0	76,8	53,6	5	6
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	62,1	76,8	23,7	6	4
Taşıt Araçları Sanayi	22	47,2	72,7	54,2	7	7
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	50,4	54,7	8,7	8	5
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	32,8	43,2	31,9	9	9
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	27,4	27,0	-1,7	10	10
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	28	26,7	24,2	-10,3	11	11
Madencilik ve Taşocakçılığı	4	18,0	20,4	13,4	12	12

NOT: 2008 yılında çalışan kişi başına üretimden satış tutarına göre sıralama yapılmıştır. (2008 yılı 1999 yılı fiyatlarına göre hesaplanmıştır.)

Araştırma kapsamına az sayıda firma ile giren sektörler sıralama dışında tutulduğunda 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına sabit fiyatla üretimden satışın en hızlı arttığı sektör %54,2 oranında artışla Taşıt Araçları Sanayi olmuştur. Çalışan kişi başına üretimden satış artışı açısından bu sektörü, %53,6'lık artışla Ana Metal Sanayi ikinci, %46,3 ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi üçüncü, %31,9 ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayi dördüncü, %23,7 ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi beşinci, %8,8 ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi altıncı, %8,7 ile de Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi yedinci sırada izlemiştir. Orman Ürünleri ve Mobilya ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı sanayilerinde ise, sırayla, %1,7 ve %10,3 oranlarında olmak üzere çalışan kişi başına üretimden satış tutarı sabit fiyatla azalmıştır.

Sıralama dışı tutulan sanayi dallarından Diğer İmalat Sanayi'nde çalışan kişi başına üretimden satış sabit fiyatla %1.108,9 oranında artarken; artış oranı, Elektrik sektöründe %126,6, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe de %13,4 oranında gerçekleşmiştir.

Sıralamada dikkate alınmayan sanayi dalları bir yana bırakıldığında, 2008 yılı itibariyle çalışan kişi başına üretimden satışın en yüksek olduğu sanayi dalı Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'dir. Bu sanayi dalında, çalışan kişi başına üretimden satış 2008 yılı itibarıyla cari fiyatla 1.144 bin TL, 1999 fiyatı ile de 108 bin TL'dir. Çalışan kişi başına üretimden satış tutarı açısından en alt sırada cari fiyatla 143 bin TL, sabit fiyatla da yaklaşık 24 bin TL olmak üzere Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi yer almaktadır.

4.12.2. Çalışan Kişi Başına Satış Hasılatı

231 büyük firma genelinde, 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına satış hasılatı cari fiyatlarla yaklaşık 9,4 kat artarken, sabit fiyatla da %36,7 oranında artarak 56.943 TL'den 77.827 TL'ye yükselmiştir. Çalışan kişi başına sabit fiyatla satış artışı %1.029,6 ile eksi %4,7 arasında değişmiştir. Çalışan kişi başına satış hasılatında 1999-2008 döneminde sektörel bazda yaşanan gelişmeler Tablo 244'te gösterilmiştir.

İnceleme kapsamına az sayıda (2 ya da 4) firma ile giren sanayi dalları sıralama dışında tutulduğunda; 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına satış hasılatının sabit fiyatla en hızlı arttığı sektör %54,3'lük oranla Taşıt Araçları Sanayi olmuştur. Sabit fiyatla çalışan kişi başına satış hasılatı artış hızı açısından bu sektörü; %50,6 ile Ana Metal Sanayi ikinci, %33,8 ile Kimya, Petrol Ürünleri Lastik ve Plastik Sanayi üçüncü, %33 ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi dördüncü, %29,8 ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayi beşinci, %17,1 ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi altıncı ve %7,5 ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi de yedinci sırada takip etmiştir. Kişi başına sabit fiyatla satış hasılatı artışı, 1999-2008 döneminde Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde %2,1 ile sınırlı seviyede kalırken; çalışan kişi başına satış hasılatı Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde ise %4,7 oranında azalmıştır.

Yukarıdaki sıralamanın dışında tutulan sanayi dallarında çalışan kişi başına satış hasılatı Diğer İmalat Sanayi'nde %1.029,6, Elektrik sektöründe %32,7, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe de %13,4 oranında artmıştır.

Tablo 244. Çalışan Kişi Başına Satış Hasılatında Sektörel Gelişmeler

	Firma Sayısı	Satış Hasılatı (Bin TL)		Değişim (%)	Sıralama	
		1999	2008		2008	1999
Diğer İmalat Sanayi	2	207,1	2.339,1	1.029,6	1	1
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	41	113,0	151,2	33,8	2	2
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	99,2	106,7	7,5	3	3
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	71,7	95,4	33,0	4	4
Elektrik Sektörü	2	69,4	92,1	32,7	5	5
Taşıt Araçları Sanayi	22	57,0	87,9	54,3	6	6
Ana Metal Sanayi	28	52,0	78,4	50,6	7	7
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	51,7	60,6	17,1	8	8
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	35,4	45,9	29,8	9	9
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	30,4	31,0	2,1	10	10
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	28	35,4	27,5	-4,7	11	11
Madencilik ve Taşocakçılığı	4	18,1	20,5	13,4	12	12

NOT: 2008 yılında çalışan kişi başına satış hasılatı tutarına göre sıralama yapılmıştır.

Sıralama dışı tutulan sektörler hariç, 2008 yılı itibariyle çalışan kişi başına satış hasılatının en yüksek olduğu sektör, cari fiyatla 1.605 bin TL ve sabit fiyatla da 151 bin TL olmak üzere, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'dir. Çalışan kişi başına satış hasılatının en düşük olduğu sanayi dalı ise, 2008 yılında cari fiyatla 165 bin TL, sabit fiyatla da 28 bin TL olmak üzere, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'dir.

1999-2008 döneminde çalışan kişi başına satış hasılatında sektörel değişimin farklı olmasına karşın, kişi başına satış hasılatı ölçüsüne göre sektörel sıralama 1999 ve 2008 yılları itibariyle değişmemiştir.

4.12.3. Çalışan Kişi Başına Net Kar

231 büyük firma kapsamında, 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına net kar cari fiyatlarla 5,5 kat artarken, sabit fiyatla %15,5 oranında azalarak 3.950 TL'den 3.321 TL'ye gerilemiştir. Sanayi dalları itibariyle çalışan kişi başına net kar değişimi farklı yönlerde ve boyutlarda olmuştur. Bu değişimler artı %100,9 ile eksi %293,2 değerleri arasında büyük boyutlu farklılıklar göstermiştir.

Çalışan kişi başına net karda sektörel değişimler 1999-2008 dönemi itibarıyla Tablo 245'te gösterilmiştir.

Araştırma kapsamına az sayıda firma ile giren sektörler sıralama dışında tutulduğunda; 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına sabit fiyatla en hızlı kar artışı, %100,9 oranı ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde gerçekleşmiştir. Çalışan kişi başına kar artışı açısından bu sektörü %48,7'lik artış oranıyla Taşıt Araçları Sanayi, %14,5'lik artış oranıyla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi izlemektedir. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde çalışan

kişi başına net kar sabit fiyatla %54,4 oranında azalırken, 2008 yılı itibariyle diğer sanayi dallarında çalışan kişi başına negatif kar (zarar) söz konusu olmuştur.

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı, Orman Ürünleri ve Mobilya sanayileri 1999 yılında kar elde ederken, 2008 yılında toplu olarak zarar etmeleri sonucu, çalışan kişi başına kar zarara dönüştürmüştür.

Sıralama dışında tutulan sanayi dallardan Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına net kar hemen hemen değişmemiş; Diğer İmalat Sanayi'nde kar büyük boyutla azalarak zarar dönüşmüş, Elektrik sektöründe ise çalışan kişi başına zarar sabit fiyatla dahi yaklaşık üç kat artmıştır.

2008 yılı itibariyle %54,4 oranında azalışa karşın yine de çalışan kişi başına en yüksek karın elde edildiği sanayi dalı, cari fiyatla 68.489 TL, sabit fiyatla da 6.450 TL olmak üzere Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'dir. Bu sanayi dalını, çalışan kişi başına kar ölçütüne göre, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi, Ana Metal Sanayi ve Taşıt Araçları Sanayi izlemektedir. Çalışan kişi başına en yüksek zararın elde edildiği sanayi dalı ise (sıralama dışı bulunanlar hariç) Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'dir.

4.12.4. Çalışan Kişi Başına Net Katma Değer

231 büyük firma kapsamında, 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına yaratılan net katma değer cari fiyatlarla 6,7 kat artarken; sabit fiyatla binde 5 gibi ihmal edilebilir bir boyutta artışla, 8.092 TL'den 8.132 TL'ye yükselmiştir. Ancak sektörler itibariyle çalışan kişi başına yaratılan net katma değerde de

Tablo 245. Çalışan Kişi Başına Net Karda Sektörel Gelişmeler

	Firma Sayısı	Çalışan Kişi Başına Kar (TL)		Değişim (%)	Sıralama	
		1999	2008		2008	1999
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	41	14.144	6.450	-54,4	1	6
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	5.170	5.919	14,5	2	4
Ana Metal Sanayi	28	-1.124	5.289	-	3	1
Taşıt Araçları Sanayi	22	2.671	3.973	48,7	4	3
Madencilik ve Taşocakçılığı	4	3.953	3.960	0,2	5	5
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	6.683	2.590	-61,2	6	7
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	1.091	2.193	100,9	7	2
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	10.180	-106	-	8	8
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	28	1.044	-666	-	9	9
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	3.000	-1.612	-	10	10
Diğer İmalat Sanayi	2	10.574	-4.404	-	11	12
Elektrik Sektörü	2	-1.791	-7.055	-293,9	12	11

değişim farklı yön ve boyutta olmuş; %513,2 oranında artışla eksi %50,7 arasında değişmiştir.

İnceleme döneminde çalışan kişi başına net katma değerde değişim sektörler itibariyle ayrıntılı olarak Tablo 246'da gösterilmiştir.

İnceleme kapsamına az sayıda firma ile girdikleri için sektörel sıralamaya dahil edilmeyen sanayi dalları dışında, 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına yaratılan net katma değeri en hızlı artan sektör sabit fiyatla %163 oranında olmak üzere Ana Metal Sanayi olmuştur.

Çalışan kişi başına net katma değer artışı ölçütüne göre Ana Metal Sanayi'ni; %89,3 oranında artışla Taşıt Araçları Sanayi ikinci, %15,4 ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayi üçüncü, %10,1 ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dördüncü sırada izlemektedir.

Sayılanların dışında kalan sektörlerde ise çalışan kişi başına net katma değer 1999-2008 döneminde azalmıştır.

Azalış; Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde %13,4, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde %16,9, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde %28,3, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde %36,5 ve Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'nde ise %50,7 düzeyinde olmuştur.

Sıralama dışı sektörlerden Diğer İmalat Sanayi'nde çalışan kişi başına yaratılan net katma değer, 1999-2008 döneminde %513,2 oranında artarken; Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe %19 oranında azalmış, Elektrik sektöründe ise net katma değer artıdan eksiye dönüşmüştür.

Sıralama dışı tutulan Diğer İmalat Sanayi bir yana bırakılacak olursa, 2008 yılı itibariye çalışan kişi başına en yüksek katma değer yaratıldığı sanayi dalı (cari fiyatla 61.510 TL, sabit fiyatla 11.818 TL) Taşıt Araçları Sanayi'dir.

Çalışan kişi başına sabit fiyatla net katma değer tutarı açısından bu sektörü, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi ve Ana Metal Sanayi izlemektedir.

Sıralama dışı tutulanlar hariç, 2008 yılı itibariyle çalışan kişi başına en az tutarda net katma değer yaratılan iki sektör, cari fiyatla 20.605 TL, sabit fiyatla da 3.446 TL olmak üzere, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi ile cari fiyatla 20.359 TL, sabit fiyatla da 2.932 TL olarak Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'dir.

1999 yılında Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat Sanayi çalışan kişi başına yaratılan katma değerde ilk iki sırada iken, 2008 yılında sıralamadaki yerleri gerilemiştir.

Tablo 246. Çalışan Kişi Başına Net Katma Değerde Sektörel Gelişmeler

	Firma Sayısı	Çalışan Kişi Başına Net Katma Değer (TL)		Değişim (%)	Sıralama	
		1999	2008		2008	1999
Diğer İmalat Sanayi	2	7.384	45.282	513,2	1	1
Taşıt Araçları Sanayi	22	6.243	11.818	89,3	2	3
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	27	10.074	11.091	10,1	3	5
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler	21	12.634	10.498	-16,9	4	7
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	41	13.843	9.931	-28,3	5	9
Ana Metal Sanayi	28	3.496	9.196	163,0	6	2
Madencilik ve Taşocakçılığı	4	9.259	7.503	-19,0	7	8
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	41	6.442	7.436	15,4	8	4
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	8.556	7.413	-13,4	9	6
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı	28	5.428	3.446	-36,5	10	10
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	5.946	2.932	-50,7	11	11
Elektrik Sektörü	2	5.956	-7.453	-	12	12

5. Özet ve Değerlendirmeler

231 büyük firmanın 1999-2008 dönemi faaliyet sonuçları -performansı- aşağıdaki gibi özetlenebilir.

ÜRETİMDEN SATIŞLAR

Üretimden satışlar sabit fiyatlarla %62,5 oranında artmış; yıllık artış hızı en yüksek 2004 yılı olmak üzere %22 ile eksi %3,8 arasında değişmiş ve dönem ortalaması %5,5 olmuştur.

Taşıt Araçları Sanayi üretim artışını sürükleyen sektör olmuş; yıllık ortalama %12,6 oranında üretimden satış artışı sonucu, sanayi dalının 231 büyük firma içindeki payı, sabit fiyatlarla, %11,6'dan %20,8'e yükselmiştir. Ana Metal Sanayi ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat Mesleki Aletler Sanayi de üretimden satışları genel ortalamanın üstünde artan iki sanayi dalı olmuştur. Bu üç sanayi dalı Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi ile birlikte 1999 yılında 231 büyük firmanın üretimden satışlarının %60,7'sini sağlarken, bu pay 2008 yılında cari fiyatlarla %72,4'e yükselmiştir.

Az sayıda firma ile inceleme kapsamına girdikleri için sonuçları genelleştirilemeyen Madencilik ve Taşocakçılığı ile Elektrik sektörleri dışında, yıllık ortalama üretimden satışlar artış hızı en yavaş artan iki sanayi dalı; Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi (%2,6) ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi (%1) olmuştur.

SATIŞ HASILATI

İnceleme döneminde 231 büyük firmanın satış hasılatı, %56,1 oranında ve yıllık ortalama %5,1 olarak üretimden satışlardan daha yavaş artmıştır. Üretimden Satış / Satış Hasılatı oranı da %80,3'ten %83,6'ya yükselmiştir.

Satış hasılatı, sabit fiyatla 2004 yılındaki %21,2 oranı ile en yüksek artış oranını elde ederken, 2001 ve 2002 yıllarında sırasıyla %8,7 ve %0,7 oranlarında azalmıştır.

Sanayi dalları itibariyle satış hasılatı artış hızları da farklı olmuş, toplam satış hasılatı içinde %1 paya sahip Diğer İmalat Sanayi sıralama dışı tutulduğunda, satış hasılatı yıllık ortalama %12,6 oranında artan Taşıt Araçları Sanayi, inceleme döneminde satış

hasılatı da en hızlı artan sanayi dalı olmuştur. Yıllık satış hasılatı artış hızları sırasıyla %6,4 ve %6,2 olan Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi ile Ana Metal Sanayi satış hasılatı genel ortalamanın üstünde olan iki sanayi dalıdır. Bu üç sanayi dalının, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi ile birlikte, 231 büyük firmanın satış hasılatı içindeki payları toplamı, inceleme döneminde cari fiyatlarla %63,2'den %75,2'ye yükselmiştir.

1999-2008 döneminde, satış hasılatları reel olarak azalan Madencilik ve Taşocakçılığı ile Elektrik alt sektörleri hariç, satış hasılatı sabit fiyatla en yavaş artan iki sektör, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi olmuştur. Yıllık ortalama satış hasılatı artış oranı Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde %2,6, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nde ise %1,8 oranında kalmıştır.

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde sabit fiyatla satış artışının yavaş olmasına karşın, bu sanayi dalı 2008 yılında da 231 büyük firma satış hasılatı içinde en yüksek paya sahip bulunmaktadır.

İHRACAT

231 büyük firmanın dışsatımı, 1999-2008 döneminde cari USD değeri ile yıllık ortalama %23,2 oranında artış hızı ile yaklaşık %554 oranında artmıştır. İhracatın en hızlı arttığı yıl %42,2 oranında olmak üzere 2004 yılı olmuştur. İhracat, inceleme döneminde, en yavaş, %7,8 oranında olmak üzere 2000 yılında artmıştır.

231 büyük firmanın İhracat / Satış Hasılatı oranı 1999-2008 döneminde %18,1'den %30,1'e yükselmiş, dönem ortalaması da %25,8 olmuştur.

İnceleme döneminde ihracatı en hızlı artan sanayi dalı, yıllık ortalama %28,9 oranında artışla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi olmuş; bu sanayi dalını yıllık ortalama %28,8 oranında artışla Taşıt Araçları Sanayi ve %27,4 oranında artışla da Ana Metal Sanayi izlemiştir. Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nin yıllık ortalama ihracat artışı ise %19,7 olmuştur.

Taşıt Araçları Sanayi, 1999 yılında olduğu gibi, 2008 yılında da 231 büyük firma ihracatı içinde en büyük paya sahip olup; payı %19,6'dan %29,2'ye yükselmiştir. İhracat içinde en yüksek paya sahip yukarıda sayılan dört sanayi dalının 231 büyük firma ihracatı içindeki toplam payları 1999 yılında %68,3 iken, 2008 yılında %86,7'ye yükselmiştir.

İnceleme döneminde ihracatı en yavaş artan iki sanayi dalı Gıda, İçki ve Tütün ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı sanayileridir. İhracatı yıllık ortalama %8,7 oranında artan Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı sektörünün toplam ihracat içindeki payı %15,1'den %4,9'a gerilerken; yıllık ortalama ihracat artışı %11 düzeyinde olan Gıda, İçki ve Tütün sektörünün payı da %8,7'den %3,4'e gerilemiştir.

KATMA DEĞER

Net Katma Değer

231 büyük firmanın 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer, yıllık ortalama %1,5 oranında hızla, tüm dönem boyunca %14,8 oranında artmıştır. Yaratılan net katma değer, eksi %33,8 ile artı %32,5 gibi geniş bir aralık içinde değişme göstermiştir. İnceleme döneminde yaratılan katma değer, 2001 kriz yılında %33,8 oranında azalış gösterirken, en hızlı artışını da 2004 yılında gerçekleştirmiştir.

Üretimden satışlara ve satış hasılatına göre yaratılan net katma değer oranının düşmesi, üretimde dikey bütünleşme derecesinin gerilemesi ve istihdam artışının sınırlı düzeyde kalması sanayi üretiminin giderek montaj ağırlıklı hale geldiğini göstermektedir.

Sektörler itibariyle net katma değer değişim yönleri ve hızları çok farklıdır. Az sayıda firma ile inceleme kapsamına giren Diğer İmalat Sanayi sıralama dışı tutulduğunda; 1999-2008 döneminde yarattığı net katma değer en hızlı artan iki sanayi dalı Taşıt Araçları Sanayi ile Ana Metal Sanayi'dir. Net katma değer Taşıt Araçları sektöründe yıllık ortalama %15,2 oranında artarken, Ana Metal sektöründe de %13 oranında artmıştır. Söz konusu sanayi dallarını net katma değer artışı açısından, düşük hızlarla, yıllık %2,8 oranında artışla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi, %2,6 oranında artışla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi ve %1 oranında artışla da Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi izlemiştir.

Geri kalan diğer sektörlerin yarattığı net katma değer ise azalmıştır. Net katma değeri hızla azalan iki

sektör de; yıllık %2,7 oranında azalışla Dokum, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi ve %4,4 oranında azalışla da Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi olmuştur.

Net Katma Değerin Bölüşümü

231 büyük firma kapsamında 1999-2009 döneminde yaratılan net katma değer üretim faktörleri arasında bölüşümü değişmiş; ücretin payı %75'ten %62,4'e, faizin payı %34,9'dan %14,5'e gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı ise eksi %10,7'den %23,1'e yükselmiştir.

Sanayi dalları itibariyle net katma değer üretim faktörleri arasında bölüşümü farklı yönlerde ve boyutlarda olmuştur. Genellikle hızla büyüyen sanayi dallarında, net katma değer içinde milli gelir anlamındaki karın payı artarken, ücretin payı azalmıştır. Buna karşı yavaş büyüyen, durağan sanayi dallarında ücretin net katma değer içindeki payı yükselirken, milli gelir anlamındaki karın payı azalmış, eksi olmuştur.

1999-2008 döneminde hızla büyüyen Taşıt Araçları sektöründe, ücretin payı %102,9'dan %59,5'e gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı eksi %46'dan artı %32,6'ya yükselmiştir. Ana Metal Sanayi'nin bölüşümdeki değişim ise daha belirgin, daha dramatiktir. Milli gelir anlamındaki karın payı eksi %214,5'ten artı %37,6'ya yükselirken, ücretin payı %185,3'ten %42,2'ye gerilemiştir.

Durağan ya da göreceli olarak yavaş büyüyen sanayi dallarında ücretin payı; Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı sektöründe %62,4'ten %95'e, Orman Ürünleri ve Mobilya sektöründe %44,1'den %108,1'e, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım sektöründe de %87,2'den %140,7'ye yükselmiştir. Söz konusu sanayi dallarında milli gelir anlamındaki karın net katma değer içindeki payı ise, sırasıyla eksi %22,7, eksi %47,7 ve eksi %62,1 olmuştur.

1999-2008 döneminde 231 büyük firma genelinde çalışan kişi başına reel ücret %16,4 oranında azalmıştır. Ancak reel ücret değişimi de sanayi dalları itibariyle farklı yönde ve boyuttadır. Reel ücret artışı, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım sektöründe %40, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik sektöründe %32,7 gibi yüksek düzeylerde iken; Taşıt Araçları sektöründe %9,4, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler sektöründe %4 gibi sınırlı düzeyde kalmıştır. İstihdamda önemli paya sahip Ana Metal,

Taş ve Toprağa Dayalı, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı sanayilerinde ise reel ücret, sırasıyla; %40, %18 ve %3,4 oranlarında azalmıştır. 231 büyük firma genelindeki reel ücret azalışı, büyük ölçüde Ana Metal sektöründen kaynaklanmıştır.

Brüt Katma Değer

231 büyük firma genelinde, 1999-2008 döneminde yaratılan brüt katma değer yıllık ortalama %2,1 olmak üzere, %20,6 oranında artmıştır. Brüt katma değer net katma değerden daha hızlı artmasının nedeni, inceleme döneminde KDV ve ÖTV gibi vergilerin ağırlığının artmasıdır.

İnceleme döneminde sanayi dalları itibariyle brüt katma değerde artış hızları da farklı yönde ve boyutta olmuştur. Brüt katma değer; yıllık ortalama olarak, Taşıt Araçları'nda %11,6, Gıda, İçki ve Tütün'de %9,2, Ana Metal'de %8,1, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım'da %2,8 oranında artıp, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler sektöründe değişmezken; diğer tüm sanayi dallarında azalmıştır. Brüt katma değer en hızlı azaldığı sektör, yıllık ortalama %2,2 oranında azalışla Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'dir.

İnceleme döneminde Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik sektöründe yaratılan brüt katma değer sabit fiyatla azalmasına karşın; bu sanayi dalı, 2008 yılında da %34,7 payla brüt katma değer sıralamasında ilk sırada bulunmaktadır.

Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranı

İnceleme döneminde dolaylı vergilerdeki artış nedeniyle, 231 büyük firmanın yarattığı brüt katma değer net katma değerden daha hızlı artmış olduğundan, firmalar genelinde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı %42,5'ten %40,4'e gerilemiştir. Ancak sanayi dalları itibariyle söz konusu orandaki gelişmenin yönü ve boyutu farklı olmuştur. Ürünler üzerindeki KDV ve ÖTV oranı yüksek olan sanayi dallarında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı; örneğin, Gıda, İçki ve Tütün sektöründe %77,6'dan %44,6'ya, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik sektöründe %22,1'den %17,7'ye gerilerken; özellikle ihracata yönelik sanayilerde, ihracatta vergi bağımsızlığı ve vergi iade nedeniyle net katma değer, brüt katma değerden daha hızlı artmış, Taşıt Araçları sektöründe %58,1'den %77,1'e, Ana Metal sektöründe de %44,3'ten %66,1'e yükselmiştir.

DIKEY TAMLAŞMA

231 büyük firma genelinde, 1999-2008 döneminde üretimde dikey tamlaşma derecesini gösteren Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı %33,5'ten %25,8'e gerilemiştir. Oranın gerilemesi, firmaların satış hasılatına göre daha düşük oranda katma değer yarattıklarını göstermektedir. Firmaların, genelde ana girdileri üretmek yerine işletme dışından, özellikle dış alım yolu ile sağladıklarını, üretimin montaj ağırlıklı hale geldiğini göstermektedir. Özellikle ihracata dönük sanayi dallarında üretimde dikey bütünleşme derecesi; Taşıt Araçları sektöründe %17,4, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler sektöründe %14,6 ve Ana Metal sektöründe de %25,7 ile düşük düzeydedir.

İnceleme döneminde Gıda, İçki ve Tütün sektöründe Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı %23,5'ten %36,3'e yükselmiştir. Bu yükselişin nedeni, ara girdileri işletme içi üretmekten çok, içki ve tütün mamulleri üzerindeki dolaylı vergilerin artırılmasıdır. Gerçi dolaylı vergiler hem brüt katma değeri hem de satış hasılatını artırmaktadır. Ancak oran "1" den küçük olduğu için, pay ve paydaya eşit tutarların eklenmesi oranın değerini yükseltmektedir.

VARLIKLAR

İnceleme kapsamına giren firmaların 1999-2008 döneminde toplam varlıkları cari fiyatlarla 9 kat artmıştır. Artışın çok önemli bir bölümü, fiyat artış hızının yüksek olduğu, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 1999-2004 döneminde gerçekleşmiştir. Bu nedenle artış reel olmaktan çok, hesabendir.

Az sayıda firma ile inceleme kapsamına girdikleri için genelde sıralama dışı tutulanlar dikkate alınmadığında, 1999-2008 döneminde varlıkları cari fiyatla en hızlı artan alt sektör, 16,5 katlık artışla Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi olmuştur. Ancak bu sanayi dalının 231 büyük firma içinde varlık ölçüsüne göre payı %1,2 gibi ağırlıklı bir düzeyde değildir.

Orman Ürünleri ve Mobilya sektörünün bu özel durumu bir yana bırakılacak olursa; varlık toplamı cari fiyatla en hızlı artan sanayi dalı 15,4 kat artışla Ana Metal Sanayi'dir. Ana Metal Sanayi'ni 10,2 kat artışla Taşıt Araçları Sanayi, 9,5 kat artışla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, 9,3 kat artışla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, 9,1 kat

artışla da Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi izlemiştir. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi göreceli olarak varlık artışı yavaş olmasına karşın, 231 büyük firma kapsamında varlık sıralamasında, 1999 yılında olduğu gibi, 2008 yılında da sırasıyla %19,3 ve %19,4 paylarla ilk sırada bulunmaktadır.

Varlık sıralamasında Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik sektörünü, %18,1 payla Ana Metal Sanayi, %10,7 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, %10 payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi ve %9,6 payla da Taşıt Araçları Sanayi izlemektedir. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi 8,2 kat, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi 8,1 kat, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi 7,7 kat artışla varlık artışı sıralamasında da alt sıralarda yer alan sanayi dalları olmuşlardır.

İnceleme döneminde 231 büyük firmanın varlık yapısı belirgin bir değişme göstermemiştir. İnceleme dönemi başlangıcı ve son yılı itibariyle dönen varlıkların payı %52,1 ve %52,9 olurken, duran varlıkların payı da sırasıyla %47,9 ve %47,1 olmuştur.

Büyük firmalar genelinde varlık yapısının inceleme döneminde değişmediği izlenimini veren, Elektrik ile Ana Metal sektörlerinde dönen sermayenin (işletme sermayesinin), duran varlıklarından daha hızlı artmasıdır. Diğer sanayi dallarında varlık yapısı değişmiş, duran varlıkların payı artmıştır. Duran varlıkların payının yükselmesinde ana etken, sabit sermaye yatırımlarındaki artış değil, duran varlıkların 1999-2004 dönemindeki yeniden değerlendirilmesinden, enflasyon düzeltilmesine tabi olmasıdır.

ÖZSERMAYE

231 büyük firma genelinde 1999-2008 döneminde özsermaye cari fiyatla 10,3 kat olarak varlıklardan daha hızlı artmış; varlık finansmanında özsermaye katkısı %43,9'dan %49,3'e yükselmiştir.

Diğer büyüme göstergelerinde olduğu gibi, özsermaye artışında da sanayi dalları itibariyle büyük farklar bulunmaktadır. 1999-2008 döneminde özsermayesi en hızlı artan sanayi dalı cari fiyatlarla yaklaşık 20 kat olmak üzere Ana Metal Sanayi olmuştur. Bu sektörün 231 büyük firma özsermaye tutarı içindeki payı %10,7'den %19,9'a yükselmiştir. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi 1999 yılında özsermaye sıralamasında %20,4 payla ilk sırada iken, 2008 yılında %19,7 payla ikinci

sıraya gerilemiştir. Bu sanayi dalında cari fiyatlarla özsermaye artışı 9,9 kat olarak, 231 büyük firma ortalamasının gerisinde kalmıştır.

Gıda, İçki ve Tütün Sanayi 14,9 kat artışla, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi 12,5 kat artışla ve Taşıt Araçları Sanayi de 12,3 kat artışla, 1999-2008 döneminde özsermayeleri hızla artan sanayi dalları olmuşlardır. Özsermayeleri 231 büyük firma genelinin üstünde arttığından, toplam özsermaye içindeki payları yükselmiştir. Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nin payı %8'den %11,2'ye, Taşıt Araçları Sanayi'nin payı %7,1'den %8,3'e, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'nin payı da %4,8'den %5,7'ye yükselmiştir. Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi yaklaşık 9 kat, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi de 8,8 kat artışla, 1999-2008 döneminde özkaynakları daha yavaş artan sanayi dalları arasında yer almıştır.

DEVİR HIZLARI

231 büyük firma genelinde finansal verimlilik ya da faaliyet etkinliği göstergesi olarak alınan devir hızları, inceleme döneminde yavaşlamıştır. Özsermaye devir hızı, 231 büyük firma genelinde gerilemiş olmakla beraber; sanayi dalları itibariyle 2008 yılında çok farklı olup, sıralama dışı bırakılan faaliyet kolları dışında 4,14 ile 1,13 arasında değişmektedir.

2008 yılı itibariyle özsermaye devir hızı en yüksek olan sanayi dalı yılda 4,14 kez olarak Taşıt Araçları Sanayi'dir. Bu sektörü, 4,09 kezle Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, 3,85 kezle de Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi izlemiştir. Söz konusu sanayi dalları Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi ile birlikte, özsermaye devir hızları 1999 yılına göre yükselen faaliyet alanlarıdır. Diğer sektörlerde ise özsermaye devir hızları yavaşlamıştır.

2008 yılı itibariyle özsermaye devir hızı en yavaş olan üç sektör; yılda 1,37 kezle Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı, 1,28 kezle Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım ve 1,13 kezle de Taş ve Toprağa Dayalı sanayileridir.

2008 yılı itibariyle, sınırlama kapsamında olan sanayi dallarında varlık (aktif) devir hızı 2,05 ile 0,68 arasında değişmiştir. Varlık devir hızı en yüksek sanayi dalı Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi olup; bu sektörü, yılda 1,75 kez ile Taşıt Araçları Sanayi, 1,26 kezle Metal Eşya,

Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi ve 1,08 kezle de Ana Metal Sanayi izlemiştir.

Varlık devir hızları göreceli olarak yüksek olan sanayi dallarında, varlık devir hızı 1999 yılına göre yükselmiş, diğer sanayi dallarında ise yavaşlamıştır. Varlık devir hızı en yavaş olan sanayi dalları, yılda 0,74 kez olarak Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi, 0,73 kez olarak Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi ve 0,68 kez olarak da Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'dir.

İşletme sermayesi yönetiminde önemli bir etkinlik ölçüsü olan işletme sermayesi devir hızının 2008 yılında en yüksek olduğu sektör yılda 3,62 kez olarak Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik sektörüdür. Bu sektörü yılda, 3,12 kezle Taşıt Araçları Sanayi ve 2,38 kezle de Ana Metal Sanayi izlemektedir. İşletme sermayesi devir hızı Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi (1,43 kez), Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi (1,59 kez) ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi (1,84 kez) dışında yükselmiştir.

KAR VE KARLILIK

231 büyük firma genelinde toplu kar, 2008 yılında büyük boyutlu kar azalışı nedeniyle, 1999-2008 döneminde sabit fiyatla %3,2 oranda azalmıştır. Sanayi dalları itibarıyla karlılık performansı da farklı yönde ve boyutta olmuştur. Toplu kar sabit fiyatla Taşıt Araçları Sanayi'nde %179,7, Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'nde %121,5, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde %32,6 oranında artarken; Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde %49, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde ise %57 oranında azalmıştır.

1999 yılında toplu olarak zararlı durumda bulunan Ana Metal Sanayi, 2008 yılında toplam kar sıralamasında üçüncü sıraya kadar yükselmiş, belirgin bir kar artışı göstermiştir. Sayılanların dışında kalan sanayi dalları ise 1999 yılında karlı iken, 2008 yılında toplu olarak zarar eder duruma düşmüşlerdir.

231 büyük firma genelinde, 1999-2008 döneminde özsermaye artarken, toplam karda sabit fiyatla azalış, özsermaye karlılığının %15,7'den %10,2'ye gerilemesine yol açmıştır.

1999 yılında toplu olarak zarar etmiş olan Ana Metal Sanayi ile Taşıt Araçları Sanayi dışında, tüm sanayi dallarında özsermaye karlılığı inceleme döneminde düşmüştür.

2008 yılında özsermaye karlılığı en yüksek sanayi dalı %18,7 düzeyi ile Taşıt Araçları Sanayi'dir. Özsermaye karlılığı açısından bu sektörü, %17,5 ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, %13,5 ile Ana Metal Sanayi, %11,1 ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi ve %10,4 ile de Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi izlemiştir. Özsermaye karlılığı, 1999-2008 döneminde, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde %41,7'den %17,5'e, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde %33,8'den %10,4'e gerilemiş; Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı, Orman Ürünleri ve Mobilya ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım sanayilerinde ise artıdan eksiye dönüşmüştür.

Satış karlılığı da 231 büyük firma genelinde 1999-2008 döneminde %6,9'dan %4,3'e gerilemiştir. Sanayi dallarında, Ana Metal ile Gıda, İçki ve Tütün sanayileri dışında; tüm alt sektörlerde, 1999-2008 döneminde satış karlılığı gerilemiştir.

2008 yılında, az sayıda firma ile inceleme kapsamına girdiği için genelde sıralama dışı tutulan Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü dışında, satış karlılığı en yüksek sanayi dalı %9,8 düzeyi ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'dir. Satış karlılığı açısından bu sanayi dalını, %6,7 oranı ile Ana Metal Sanayi, %4,8 oranı ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayi ve %4,5 oranı ile de Taşıt Araçları Sanayi izlemektedir. Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü sıralama dışı tutulduğunda, 1999 yılında satış karlılığı sıralamasında ilk sırada bulunan Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde satış karlılığı; dramatik bir düşüşle, %12,5'ten %4,3'e, ikinci sırada bulunan Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi'nde de %10,3'ten eksiye dönüşmüştür.

Satış karlılığı 2008 yılında eksi olan, başka bir deyişle zarar eden sanayi dalları; sıralama dışı tutulan Diğer İmalat Sanayi ve Elektrik sektörü yanı sıra, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi ile Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi'dir.

231 büyük firma varlık ya da kullandıkları kaynaklara göre 1999-2008 döneminde daha az net katma değer yaratır olmuşlar, başka bir deyişle ekonomik karlılık oranları da düşmüş; %14,1'den %12,4'e gerilemiştir.

İnceleme döneminde ekonomik karlılık oranları yükselen iki sanayi dalı Taşıt Araçları ile Ana Metal sanayileridir. Ekonomik karlılık oranı Taşıt Araçları Sanayi'nde %14,1'den %23,6'ya, Ana Metal

Sanayi'nde de %6,1'den %12,7'ye yükselmiştir. Taşıt Araçları Sanayi, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü sıralama dışı tutulduğunda, 2008 yılında ilk sıraya yükselmektedir.

Ekonomik karlılık oranı yüksek olan bir diğer sektör de Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'dir. Ekonomik karlılık sıralamasında 2008 yılında ikinci sırada yer almış olmakla beraber; ekonomik karlılık oranı %20'den %17,2'ye gerilemiştir. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik sektöründeki ekonomik karlılık oranı da dramatik bir düşüşle %18,9'dan %13,4'e gerilemiştir. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı, Orman Ürünleri ve Mobilya, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım sanayileri; ekonomik karlılık oranları, sırasıyla %9,2, %8,5 ve %4,8 olarak, 2008 yılında ekonomik karlılıkları en düşük sanayi dallarıdır.

İSTİHDAM

1999-2008 döneminde 231 büyük firma genelinde istihdam, ücretle çalışan kişi sayısı olarak %14,2 oranında artmış, yıllık ortalama artış %1,5 dolayında kalmıştır. İstihdamda gelişmeler de sanayi dalları itibariyle farklı yönlerde ve boyutlarda olmuştur.

Anılan dönemde istihdamı en hızlı artan sektör, %88,1 oranında artışla Taşıt Araçları Sanayi olmuştur. 231 büyük firma genelinde istihdam artışının yaklaşık %70'i Taşıt Araçları sektöründen kaynaklanmıştır. Çalışan sayısı göreceli olarak hızlı artan diğer sanayi dalları %63,9 oranında artışla Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi, %48,8 oranında artışla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi, %31,5 oranında artışla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, %23,1 oranında artışla da Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'dir. Diğer ölçütlere özellikle de karlılık ölçütüne göre en alt sıralarda yer alan Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı, Orman Ürünleri ve Mobilya, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım sanayilerinin istihdam artışında ön sıralarda yer alması dikkati çekmektedir.

1999-2008 döneminde genelde sıralama dışında tutulan Elektrik ve Madencilik ve Taşocakçılığı sektörlerinin yanı sıra, istihdamı azalan sanayi dalı Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'dir. Bu sanayi dalında istihdam %5,9 oranında azalmıştır.

VERİMLİLİK

231 büyük firma genelinde 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatı ölçütlerine göre verimlilik artarken; yaratılan net

katma değer ve elde edilen kar ölçütlerine göre ise azalmıştır.

Çalışan kişi başına üretimden satış 231 büyük firma genelinde sabit fiyatla %42,3 oranında artmıştır. Az sayıda firma ile 231 büyük firma kapsamına giren sanayi dalları sıralama dışı bırakıldığında, 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına sabit fiyatla üretimden satışın en hızlı arttığı sektör %54,2 oranında artışla Taşıt Araçları Sanayi olmuştur. Çalışan kişi başına üretimden satış ölçüsüne göre, bu sektörü %53,6 oranında artışla Ana Metal Sanayi, %46,3 oranında artışla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, %31,9 oranında artışla da Gıda, İçki ve Tütün Sanayi izlemiştir. İnceleme döneminde yalnız iki sektörde, Orman Ürünleri ve Mobilya'da %1,7, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı'da da %10,3 olmak üzere, çalışan kişi başına düşen üretimden satış azalmıştır.

2008 yılı itibariyle, sıralama dışı bırakılan sektörler hariç, çalışan kişi başına üretimden satışın en yüksek tutarda olduğu alt sektör, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'dir. Çalışan kişi başına üretimden satış tutarı ölçütüne göre bu sanayi dalını Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım, Ana Metal, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler ve Taşıt Araçları sanayileri izlemektedir. Çalışan kişi başına üretimden satışın en düşük olduğu iki sanayi dalı Orman Ürünleri ve Mobilya ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı sanayileridir.

1999-2008 döneminde 231 büyük firma genelinde çalışan kişi başına satış hasılatı sabit fiyatla %36,7 oranında artmıştır. Ancak sanayi dalları itibariyle çalışan kişi başına satış hasılatı artışı da farklı yönlerde ve boyutlarda olmuştur. Sıralama dışı tutulan sektörler hariç, inceleme döneminde çalışan kişi başına satış hasılatının da en hızlı arttığı alt sektör %54,3 oranında artışla Taşıt Araçları Sanayi olmuştur. Bu verimlilik ölçütüne göre Taşıt Araçları'nı; %50,6 oranında artışla Ana Metal Sanayi, %33,8 oranında artışla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, %33 oranında artışla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, %29,8 oranında artışla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi izlemiştir. İnceleme döneminde çalışan kişi başına sabit fiyatla satış hasılatının azaldığı tek alt sektör Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi'dir. Bu sektörde 2008 yılı sonuçlarına göre, çalışan kişi başına satış hasılatı 1999 yılına göre %4,7 oranında azalmıştır.

Diğer İmalat Sanayi sıralama dışı tutulduğunda, gerek 1999 gerekse de 2008 yıllarında, çalışan kişi başına satış hasılatının en yüksek olduğu alt sektör Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'dir. Bu sektörün sıralamadaki yeri inceleme döneminde değişmemiştir. Çalışan kişi başına satış hasılatı ölçüsüne göre Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'ni; Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi, Taşıt Araçları Sanayi ve Ana Metal Sanayi izlemektedir.

İnceleme döneminde çalışan kişi başına satış hasılatı azalan tek sektör, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayi olmuştur. Bu sektör 2008 yılı itibariyle Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü dışında, çalışan kişi başına satış hasılatının en düşük olduğu sanayi dalıdır.

231 büyük firma genelinde çalışan kişi başına kar 1999-2008 döneminde sabit fiyatla %15,5 oranında azalmıştır. Çalışan kişi başına kar tutarında gelişmeler de sektörler itibariyle, hem yön hem de tutar olarak büyük farklılık göstermektedir.

Çalışan kişi başına kar tutarında en belirgin değişme Ana Metal sektöründe olmuş; bu sektörde 1999 yılında çalışan kişi başına zarar edilip sanayi dalı çalışan kişi başına kar ölçüsüne göre sektörel sıralamada en son sırada yer alırken, 2008 yılında çalışan başına kar ölçüsüne göre üçüncü sıraya yükselmiştir.

Ana Metal Sanayi'nde zararın net kara dönüşmesi hariç tutulduğunda; 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına karın sabit fiyatla en hızlı arttığı sektör Gıda, İçki ve Tütün Sanayi'dir. Bu sektörde inceleme döneminde çalışan kişi başına kar %100,9 oranında artmıştır. Gıda, İçki ve Tütün Sanayi dışında, çalışan kişi başına kar Taşıt Araçları'nda %48,7, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi'nde de %14,5 oranında artmıştır.

İnceleme döneminde çalışan kişi başına kar Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi'nde %54,4, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi'nde %61,2 oranında azalırken; Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı, Orman Ürünleri ve Mobilya sanayilerinde zarara dönüşmüştür.

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi, %54,4 oranında azalışa karşın; kişi başına karın en yüksek olduğu sektör konumunu korumuştur. Sıralama dışı sektörlerde çalışan kişi başına kar; Diğer İmalat Sanayi'nde kardan zarara dönüşürken, Madencilik ve Taşocakçılığı Sanayi'nde hemen hemen değişmemiş, Elektrik sektöründe ise çalışan kişi başına zarar yaklaşık üçe katlanmıştır.

1999-2008 döneminde 231 büyük firma genelinde çalışan kişi başına yaratılan net katma değer tutarında hemen hemen değişme olmamış, ancak sektörler itibariyle bu bağlamda da farklılıklar gözlenmiştir.

Diğer İmalat Sanayi sıralama dışı tutulduğunda, 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına yaratılan net katma değer en hızlı arttığı sektör Ana Metal Sanayi olmuştur. Bu sektörde çalışan kişi başına yaratılan net katma değer artışı sabit fiyatla %163 oranında olmuştur. Çalışan kişi başına yaratılan net katma değer açısından bu sektörü, %89,3 oranında artışla Taşıt Araçları Sanayi, %15,4 oranında artışla Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, %10,1 oranında artışla da Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi izlemiştir. Diğer sektörlerde ise çalışan kişi başına yaratılan net katma değer azalmıştır.

1999 yılında çalışan kişi başına yaratılan katma değer ölçüsüne göre ilk sırada Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi yer alırken; 2008 yılında ilk sıraya Taşıt Araçları Sanayi yükselmiştir.

2008 yılı itibariyle çalışan kişi başına yaratılan net katma değer açısından alt sıralarda yer alan sektörler; Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı, Orman Ürünleri ve Mobilya sektörleridir. Bu sanayi dallarında, 1999-2008 döneminde çalışan kişi başına yaratılan net katma değer; sırasıyla %13,4, %36,5 ve %50,7 oranlarında azalmıştır.

Araştırmada bulgular Tablo 247 ve 248 ile özetlenmiştir. Tablo 247'de 1999-2008 döneminde çeşitli ölçütlere göre artış ya da değişim hızları esas alınarak sektörel sıralama yapılırken; Tablo 248'de 231 büyük firma içindeki sektörel paylar belirtilmiştir. Özet tabloların ortaya koyduğu gibi çeşitli ölçütler açısından sektörlerin gelişme hızlarında tam bir paralellik ve uyum bulunmamaktadır.

Tablo 247. Artış Hızlarına Göre Sektörel Sıralama

Sektörler									Çalışan Kişi Başına			
	Üretimden Satış	Satış Hasılatı	İhracat	Net Katma Değer	Toplam Varlık	Özsermaye	Toplam Kar	Çalışan Kişi	Üretimden Satış	Satış Hasılatı	Net Kar	Net Katma Değer
Gıda, İçki ve Tütün	6	6	8	5	5	2	3	8	4	5	2	3
Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı	9	9	9	8	9	3	(9)	5	(9)	(9)	(8)	(8)
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım	4	5	6	3	7	9	(7)	3	6	7	(7)	(5)
Kimya, Petrol Ür., Lastik ve Plastik	7	8	1	9	6	5	(6)	(9)	3	3	(5)	(7)
Taş ve Toprağa Dayalı	8	7	7	4	8	7	4	6	7	6	4	4
Ana Metal Sanayi	2	3	3	2	2	1	1	6	2	2	1	1
Metal Eşya, Mak.&Teçh. ve Mes. Al.	3	2	5	6	4	8	(5)	4	5	4	(6)	(6)
Taşıt Araçları Sanayi	1	1	2	1	3	4	2	1	1	1	3	2
Orman Ürünleri ve Mobilya	5	4	4	7	1	6	(8)	2	(8)	8	(9)	(9)

NOT: () Azalışları göstermektedir.

Tablo 248. 231 Büyük Firma İçindeki Sektörel Paylar ve Sıralamalar (Cari fiyatlarla) (%) (2008 Yılı)

	Firma Sayısı		Üretimden Satışlar		Satış Hasılatı		İhracat		Net Katma Değer		Toplam Varlık		Özsermaye		Toplam Kar		İstihdam	
	Sıra	Pay	Sıra	Pay	Sıra	Pay	Sıra	Pay	Sıra	Pay	Sıra	Pay	Sıra	Pay	Sıra	Pay	Sıra	Pay
Gıda, İçki ve Tütün	1-2	17,7	4	10,8	5	9,6	6	3,4	4	14,8	3	10,7	3	11,2	4	10,7	2	17,9
Dokuma, Giy., Deri ve Ay.	3-4	12,1	7	3,4	7	3,2	5	4,9	7	3,9	7	5,2	7	5,7	8	-1,8	4	11,7
Kağıt ve Kağıt Ür. ve Basım	8	4,3	8	1,4	8	1,2	8	0,6	8	0,8	8	2,0	8	2,2	7	-	9	1,4
Kimya., Pet. Ür., Las. ve Plas.	1-2	17,7	1	28,7	1	33,6	3	18,5	1	21,1	1	19,4	2	19,7	1	33,5	3	12,5
Taş ve Toprağa Dayalı	5	11,7	6	4,4	6	4,1	7	3,0	6	7,2	6	6,6	4	8,7	5	9,4	7	6,2
Ana Metal Sanayi	3-4	12,1	2	19,4	2	16,5	2	25,3	2	18,6	2	18,1	1	19,9	2	26,2	6	10,9
Metal Eş., Mak.&Teçh. ve Mes. Al.	6	9,1	5	10,2	4	10,6	4	13,7	5	11,2	4	10,0	6	6,6	6	6,8	5	11,0
Taşıt Araçları Sanayi	7	9,5	3	14,1	3	14,3	1	29,2	3	18,4	5	9,6	5	8,3	3	15,1	1	18,6
Orman Ürünleri ve Mobilya	9	2,2	9	0,9	9	0,9	9	0,3	9	0,8	9	1,2	9	0,7	9	-1,1	8	2,5

NOT: Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü, Diğer İmalat Sanayi ve Elektrik Sektörü sıralama dışı tutulmakla beraber, 231 büyük firma toplamına dolayısıyla pay hesabına dahil edilmiştir.

231 büyük firmaya ilişkin 1999-2008 dönemine ilişkin finansal verilerin incelenmesi sonucu varılan sonuçlar şöyle özetlenebilir;

- Türk sanayi yapısal bir değişim süreci içindedir. Taşıt Araçları Sanayi ile Ana Metal Sanayi en hızlı gelişen sanayi dallarıdır. Taşıt Araçları, Ana Metal, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler sanayileri, büyük kuruluşlar içinde ön plana çıkan sektörlerdir. Bu dört sanayi grubunun, büyük kuruluşlar içindeki toplam payları çeşitli ölçütlere göre %70'in üstündedir.
- Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı, Taş ve Toprağa Dayalı, Orman Ürünleri ve Mobilya ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım sanayileri gibi geleneksel olarak nitelendirilen sektörler yavaş büyümekte, bu nedenle büyük kuruluşlar içindeki ağırlıkları -payları- giderek azalmaktadır.
- Özel kuruluşlar Elektrik sektörüne son yıllarda yatırım yapmaya başladıklarından, 1999

yılı başlangıçlı bir araştırmada Elektrik sektörü, 231 büyük kuruluş içinde önemli bir paya sahip bulunmamaktadır.

- Sınai üretimi giderek montaj ağırlıklı hale almakta; satışlara ve kullanılan kaynaklara kıyasla yaratılan katma değer göreceli olarak azalmaktadır.
- Firmalarda üretimde dikey bütünleşme oranı giderek düşmekte, firmalar ara girdileri işletme içi üretmek yerine işletme dışından, özellikle ithalat yoluyla sağlama yoluna gitmektedirler.
- İhracatları hızlı artan sanayi dallarında üretimde dikey bütünleşme derecesinin düşmesi, ihracat ürünleri üretiminin büyük ölçüde ithal girdilerine bağlı olduğunu göstermektedir.
- Sanayinin giderek montaj ağırlıklı hale gelmesi, kullanılan sermaye yoğun teknoloji ile birlikte, istihdam yaratma gücünü azaltmaktadır.
- Büyük kuruluşlar genelinde toplam kar reel olarak azalmakla beraber, sanayi dalları itibariyle büyük farklar gözlenmekte; hızla

büyüyen sanayi dallarında karlılık oranları da artmaktadır.

- Büyük firmalar genelinde finansal verimlilik veya faaliyet etkinliği belirgin bir değişme göstermemekle beraber; Taşıt Araçları Sanayi ile Ana Metal Sanayi gibi hızla gelişen sanayi dallarında, hem finansal hem de işgücü verimliliği artmaktadır.

Bu bulgular yorumlanırken, bulguların 1999-2008 döneminde İSO anketine göre Birinci 500 Büyük Kuruluş kapsamına giren 231 büyük özel firmaya ait olduğu göz önünde tutulmalıdır.